

Kamu'da SosyalPolitika

Yıl : 13 | Sayı: 40 | Ağustos 2020 | ISBN: 1306-8334

SALGIN: İNSANLIK YENİ BİR DÜNYANIN EŞİĞİNDE Mİ?

Kamu'da SosyalPolitika

Memur-Sen'in
Bilimsel, Akademik ve Sosyal Hayata Katkısıdır.

Memur-Sen Adına Sahibi

Ali YALÇIN

Genel Yayın Yönetmeni ve

Yazı İşleri Sorumlusu

Mehmet Emin ESEN

Yayın Kurulu

Semih DURMUŞ

Levent USLU

Hüseyin ÖZTÜRK

Hacı Bayram TONBUL

Mehmet BAYRAKTUTAR

Soner Can TUFANOĞLU

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Mete GÜNDOĞAN

Prof. Dr. Erdiç YAZICI

Halit ORTAKÖY

Hüseyin Rahmi AKYÜZ

Tüm Soru ve Yazışmalarınız İçin;

B. Fatih ÇALIŞKAN

Yayın İdare Merkezi

Memur-Sen

Zübeyde Hanım Mah.

Sebze Bahçeleri Cad. No:86, 06400

Altındağ/Ankara

Tel: (0312) 230 09 72-73

Faks: (0312) 230 39 89

www.memursen.org.tr

Grafik Tasarım

Mustafa Fehmi ÖZDEMİR

Yayın Türü

Yaygın - Süreli

Ağustos 2020

Baskı

EPA-MAT

Basın Yayın LTD.ŞTİ

(0312) 394 48 63

İçindekiler

Salgına Tarihten Bakmak

Koray ŞERBETÇİ | Tarihçi / Yazar 11

Tarihin İlk Küresel Salgını İnsanlık İçin

Yeni Bir Dönemin Başlangıcı (mı?)

Prof. Dr. Erdiç YAZICI | Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Öğretim Üyesi 19

Pandemi Döneminde Çalışma Bir Saha Çalışması

Ekseninde Ekonomik Kaygılar, Dijitalleşme ve Verimlilik

Prof. Dr. Veysel BOZKURT | Toplum Bilimleri Kurulu Üyesi 30

Salgın ve Yeni Çalışma Biçimleri

Kurtuluş GÖNÜL | Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Öğretim Üyesi 49

Covid-19 Pandemisinde Ruh Sağlığımız ve İletişim

Prof. Dr. Zakir AVŞAR | Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Öğretim Üyesi

Dr. Gülnihal Gökçe ÜNAL | Psikiyatrist 57

Pandemi Biter Ancak Sonunda Bir Savaş Gelir

Çünkü Doğu Akdeniz'de Kudüs Merkezli

Büyük Bir İmparatorluk Savaşsız Kurulamaz

Mete GÜNDOĞAN | Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Öğretim Üyesi 74

Pandemi Sonrası Yeni Ekonomik Dinamikler ve Türkiye

Prof. Dr. Numan KURTULMUŞ | AK Parti Genel Başkanvekili 86

Pandemi ve Türkiye

Prof. Dr. Turan Buzgan | Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Öğretim Üyesi 92

Koronavirüs Salgını Sonrasında Uluslararası Sistemin

Dönüşümü ve Türkiye

Prof. Dr. Muhittin ATAMAN | Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Öğretim Üyesi 103

Salgınlar İnsanlığın En Önemli Dönüştürücüsü
Abdullah AĞAR | Terör ve Güvenlik Uzmanı 116

Tarihteki Salgınlar Bağlamında COVID-19
ve Sonrası Dünya Üzerine
Prof. Dr. Varis ÇAKAN | Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Öğretim Üyesi 120

Kur'an'a Göre Musibet Perspektifinden
Salgına Yeniden Bakmak
Prof. Dr. İlhami GÜLER | Ankara Üniversitesi Öğretim Üyesi 124

Korona Virüs Salgını: İnsanın Anlam Arayışında
Yeni Bir Kavşak Noktası
Prof. Dr. Mehmet GÖRMEZ | Diyanet İşleri Eski Başkanı 128

Salgın: Bir Kâinat Duyarsızlığı!
Tarık Sezai KARATEPE | Araştırmacı / Yazar 136

Aileyi Hedef Alan Küresel Saldırlara Karşı
En Büyük İmkân Geleneksel Güçlü Aile Yapımız
Dr. Mücahit GÜLTEKİN | Afyon Kocatepe Üniversitesi
Öğretim Üyesi 139

Dünya Koronavirüs İle Uğraşırken Biz Tıpkı 1. Dünya
Savaşı Öncesi Gibi Yedi Cephede Mücadele İle
Varlığımızı Korumaya Çalışıyoruz
İhsan AKTAŞ | Araştırmacı / Yazar 158

İslam Ekonomisi Ekseninde Ücret
ve Sendika Tartışmaları
Mahmut Savaş KÜÇÜK | Gümüşhane Üniversitesi
Öğretim Üyesi 164

100. Yılında Birinci Meclisi Hatırlamak
Dr. Ömer BAYKAL | Bartın Üniversitesi
Öğretim Üyesi 180

KORONAVİRÜS PANDEMİSİ BİZE NE SÖYLÜYOR?

Koronavirüs pandemisinin dünyayı kasıp kavurmaya başlamasının üzerinden neredeyse bir yıl geçiyor. Bu süreçten hayatımızın etkilenmeyen hiçbir alanı kalmadı adeta. Yaşlılarımızdan ayrı düştüğümüz, cenazelerimizi kaldıramadığımız, sevenlerimizi hastanelerde göremediğimiz, düğünleri, taziyeleri, bayramları gerçekleştiremediğimiz, camilere gidemediğimiz, hac ibadetini yapamadığımız izole ve trajik bir süreç yaşadık ve belki bunları daha sert bir şekilde yeniden yaşayabiliriz. Ne zaman biteceğini, ne zaman ağırlaşacağını, ne zaman gerileyeceğini bilemediğimiz pandemi de birbirimizle fiziki temasımız sıfırlandı, sosyal hayatımız zorunluluklar dışında neredeyse sona erdi. Acil ve çok gerekli durumlar dışında sağlık hizmetinden faydalanamıyoruz. Mesailer yeniden düzenleniyor, çalışanların bir kısmı işe gidemiyor, bir kısmı evden çalışıyor. Maskelerle, siperliklerle yaşadığımız, cebimizde çantamızda dezenfektanlar taşıdığımız bu tablo adeta distopik bir filmi andırıyor. Bunların hiç biri nesiller boyu insanlığın görmediği, alışık olmadığı tablolar.

Yaşadığımız her şeyin, başımıza gelen olumlu olumsuz her hadisenin mutlaka bize söylediği bir mesajı vardır. O mesajı alabildiğimiz, anlayabildiğimiz oranda daha güzel bir dünya kurma hayalimize yaklaşabiliriz. Bir yıla yakın bir süredir dünyanın içinde yaşadığı koronavirüs pandemisi de elbette buna dâhil. Peki, koronavirüs pandemisinin bize verdiği mesaj ne olabilir? Bu sorunun cevabı, gündelik yaşantımızın içinde gizli.

Virüsün nedeni ya da kaynağının ne olduğu tartışmalarını, komplo teorilerini, iddiaları bir kenara bırakarak, fitri olanın dışına çıkıldığında insanlığın nasıl bir intihara sürüklendiğini, bu tür büyük çaplı insani krizlerin toplumlarda erdemleri mi bencilliği mi öne çıkardığını görmemiz gerekiyor. Modernizmin hayatımızdan tümüyle çıkarmaya ahdedtiği geleneksel aile ve komşuluk ilişkilerinin, diğerkâmlığın, dayanışmanın, inancın tam da bu krizleri aşmada ne kadar önemli olduğu üzerine kafa yormamız gerekiyor.

İnsanlık yapay zekaya,
makinalara, vahşi
kapitalizmin doymak
bilmez iştahının bizi
götürmek istediği
dijital düzene teslim
olmayacak.

İnsanlık yapay zekaya,
makinalara, vahşi
kapitalizmin doymak
bilmez iştahının bizi
götürmek istediği
dijital düzene teslim
olmayacak.

Emeksiz, insansız bir gelecek olmadı, olmayacak, olamaz

İnsanlık bu krizden kurtulmak için feragat etmeyi, kanaat göstermeyi, ihtiyaç olarak gördüğü şeyleri yeniden kategorize etmeyi öğrenirken, dayanışma ve fedakârlıkla her zorluğun üstesinden gelebileceğini de tekrar deneyimlemiş oldu. Sağlık çalışanlarından fabrika işçilerine, kamu görevlisinden özel sektör çalışanlarına kadar herkesin fedakârane bir şekilde gayret göstermesi bize, insanın ve emeğin değerini bir kez daha gösteriyor. Evet, emeksiz, insansız bir gelecek olmadı, olmayacak, olamaz. İnsanlık yapay zekaya, makinalara, vahşi kapitalizmin doymak bilmez iştahının bizi götürmek istediği dijital düzene teslim olmayacak.

Memur-Sen olarak, Kamuda Sosyal Politika dergimizin bu sayısını koronavirüs pandemisine ayırdık. Özellikle çalışma hayatı ve iktisadi düzen bağlamında pandemiye müzakereye açtık. Bu süreçte emek dünyası açısından neler yaşandığını, çalışma hayatını bekleyen yeni süreci anlamaya, anlatmaya çalıştık. Bu bağlamda pandemi literatürüne emek kesiminin güçlü bir katkı sunduğumuza inandığımız bu sayımızın hayırlara vesile olmasını diliyoruz.

ESNEK ÇALIŞMAYA EVET, ESNEK İSTİHDAMA HAYIR

Covid-19 salgınının ekonomide, sosyal alanda ve iş gücü piyasalarında birçok önemli değişikliğe ve gelişmeye neden olan etkilerini yaşıyoruz. Bir yandan kovidle mücadele kapsamında evden / uzaktan çalışma yaygınlaşırken ve mesai saatlerinde değişiklikler yapılırken öte yandan işçi çıkarmalar yasaklanıyor. Yanı sıra kısıtlı çalışma ödeneği ile iş yerlerinin kapanmaması, işten çıkarmaların olmaması için tedbirler alınıyor. Böyle bir zeminde test edilen uzaktan çalışma ve esnek mesainin kalıcı hale geleceği, kurumlar için bunun daha kârlı olduğu, israfı önlediği, performansı yükselttiği farklı platformalarda dile getiriliyor ve bu zemin üzerinden esnek istihdamdan dem vuruluyor.

Lafı uzatmadan, sonda söylenmesi gerekeni başta söyleyelim: Biz en büyük emek örgütü Memur-Sen Konfederasyonu olarak “esnek mesai” düzenlemesini elbette konuşmaya hazırız ancak kırmızıçizgimiz ilan ettiğimiz iş güvencesini ortadan kaldıracak ya da esnetecek bir “esnek istihdam” fikrine kesin bir şekilde karşıyız. Tıpkı sözleşmeli istihdamda olduğu gibi çalışanın sosyal, malî ve özlük haklarını, iş güvencesini, sosyal güvenlik sistemini, iş sağlığı ve güvenliğini zedeleyecek her türlü uygulamayla mücadele etmek bizim öncelikli vazifemizdir. Bu bağlamda pandemi sürecinde geride bıraktığımız aylar, bütün dünyaya kamu hizmetlerinin önemi ve vazgeçilmezliğini bir kez daha gösterdi. Eğitimden sağlığa, güvenlikten lojistiğe, ulaşımdan enerjiye yüzlerce hizmet kaleminde kamu görevlileri eliyle yürütülen kamu hizmetlerinin kamusal ağırlığı sadece bir kez daha görülmekle kalmadı bu hizmetlerin kamusal ağırlığı da arttı. Bu bağlamda bir takım hususların altını çizmekte, bazı konuları vurgulamakta fayda mülahaza ediyoruz.

Pandemi süreciyle birlikte dijitalleşmenin ortaya çıkardığı sonuçların yaygınlaşacağı, bunların genelinin kalıcılışacağı, esnek mesai ve uzaktan çalışmanın daha fazla değerlendirileceği, kamu sağlığı gerekçesinin ürettiği kolaylaştırıcı zeminin kritik politikaların üzerinde tartışılmadan hayata geçirilebileceği emek dünyasının sıcak gündemi olarak tartışılıyor.

Koronavirüs pandemisi, hayatın tümünde olduğu gibi çalışma hayatında da çok büyük zorlukları beraberinde getirdi. Bir yanda insan sağlığının diğer yanda hizmetlerin devam etmesi zorunluluğunun olduğu çetin bir dengeyi hep birlikte yaşadık. Kamu görevlilerinin önemli bir kısmının uzaktan/evden çalışması gibi bir uygulamayla karşı karşıya kaldık. Dijitalleşmeyle birlikte evden/uzaktan çalışma modellerinin tartışıldığı bir zeminde pandeminin hızlandırıcı etkisi, bazı tartışmalı çalışma yöntemlerini deneyimlememize neden oldu.

Uzaktan çalışma, mekandan bağımsız çalışma imkanı vermesi, zaman konusunda esnek olması, yolda gerçekleşen zaman kaybını önlemesi, iş yeri ve ofis maliyetlerini azaltması gibi nedenlerle tercih edilen bir çalışma biçimi olarak bu süreçte Türkiye’de de öne çıkmaya başladı. Ancak sosyalleşme ve fiziksel aktivite eksikliği, iş – aile ve iş -yaşam dengesini sağlayamama, mesai kavramının ortadan kalkması ve mahrem alanda her an çevrim içi olmak, ofiste azalan masrafların çalışanın gider kalemine yansması, esnek mesainin işveren tarafından çalışanın aleyhine olacak şekilde düzenlenmesi gibi önemli dezavantajları da söz konusudur. Pandeminin test fırsatı verdiği esnek mesainin esnek istihdama dönüşmemesi, uzaktan çalışmanın çalışanın aleyhine sonuçlar doğurmaması, kamu sağlığı gerekçesinin hak kayıplarının önünü açan bir noktaya evrilmesi noktasında gerekli izleme ve raporlama çalışmalarıyla, proaktif bir katılımın bütün emek örgütleri açısından zorunlu olduğu açıktır. Bütün bu süreçlerin dikkatle yürütülmesi, sosyal diyalogun bu süreçte daha fazla öne çıkarılması, istişare ve müzakerelerin artırılması gerekiyor. Bir esnek mesai ve uzaktan çalışma düzenlemesi, ancak bütün olası etkileri düşünülerek, emek kesimleriyle istişare

edilerek ve pilot uygulamalarla sonuçları gözlenerek düşünülebilir.

Dünyada yalnızlaşma bizde yardımlaşma

Koronavirüs pandemisinin kuşkusuz önemli etkilerinden birisi de insanlığın büyük bir yalnızlık içine itilmesi, dayanışmadan uzak ben-cil bir anlayışın hem bireysel hem de kurumsal düzeyde yaygınlaşmasıdır. Birçok ülkede gördüğümüz tablo insanlığın geleceği açısından oldukça kötümser bir tabloyu ortaya koydu. Ülkeler kendi havalimanlarında başka ülkelerin maske, siper, tulum başta olmak üzere tıbbi malzemelerine el koydular. Birçok fakir ülke yü-züstü bırakıldı. Bir çok gelişmiş ülkede hastanelerde yaşlıların fişini çekme, sağlık güvencesi olmayanları tedavi etmeme, siyahi ve göçmenlerin ikinci plana itilmesi gibi örneklerde ortaya çıkan hasta seçme uygulamasına tanık olduk.

Türkiye bu süreçte insani planda çok önemli bir örneklik ortaya koydu. Bir yandan kendi ihtiyacını karşılamak için tıbbi malzeme üretirken diğer yandan ihtiyacı olan onlarca ülkeye tıbbi yardımda bulundu. Türkiye içinde ise bütün vatandaşlarına sağlık hizmeti ver-

Türkiye bu süreçte insani planda çok önemli bir örneklik ortaya koydu. Bir yandan kendi ihtiyacını karşılamak için tıbbi malzeme üretirken diğer yandan ihtiyacı olan onlarca ülkeye tıbbi yardımda bulundu.

— 66 —

**Bu zorlu sürecin
Türkiye’de herhangi
bir sosyal patlama
yaşanmadan yönetilmesi
şüphesiz vatandaşların
özverili çalışmaları ve
insanın merkeze alındığı
bir anlayışla mümkün
olabildi.**

— 67 —

me konusunda başarılı bir performans ortaya koydu. Başka ülkelerde görülen hasta seçme gibi gayri- insani bir uygulama Türkiye’de hiç bir zaman bir seçenek olarak gündeme gelmediği gibi bilakis Türkiye başka ülkelerdeki hasta vatandaşlarını Türkiye’ye getirerek tedavilerini gerçekleştirdi.

Büyük çoğunluğu kamu görevlilerinden oluşan ve üyelerimizin çok büyük destek verdiği Vefa Destek Gruplarıyla insanların evlerine ihtiyaç duydukları yaşam malzemeleri taşındı. Hiç kimsenin evinde yalnız ve garip kalmadığı, kimsesizlerin kimsesi olma hassasiyetiyle hareket edildiği örnek bir çalışma insanlığa hediye edilmiş oldu. Yanı sıra, dünyada filyasyonu en yaygın ve en etkili şekilde uygulayan ülke olarak Türkiye’de kamu görevlileri kendi sağlıklarını da riske atma pahasına fedakârane emekleriyle pandeminin kontrol altında tutulmasını sağladılar.

Türkiye’de kısa çalışma ödeneği uygulaması da, pandeminin olumsuz etkilerini azaltan bir unsur oldu. İşten çıkarmaların belli şartlar dışında yasak olması ve nakdi ücret desteği, salgının iş gücü piyasalarına olumsuz etkisini azalttı. "Salgının olumsuz etkilerini azaltmak için Sosyal Koruma Kalkanı kapsamında bugüne kadar işçile-

re ve ihtiyaç sahiplerine 39 milyar TL’den fazla ödeme yapıldı.

Mart ayından beri hayatımızı radikal bir şekilde etkileyen pandemi süreci, insanın paranteze alındığı bir çalışma hayatı fikrinin geçersizliğini net bir şekilde ortaya koydu. Bu ağır şartlarda bir kez daha hayatı ikame ettirecek, insanlığı ayakta tutacak olan hizmetlerin ancak ve ancak insan eliyle ve insanca yürütülebileceği görüldü. Hiçbir yapay zekâ sisteminin asla sahip olamayacağı diğerkâmlık, fedakârlık ve feragat gibi insana has erdemler olmaksızın, toplumsal etkileri son derece ağır olan bu tür hadiselerin üstesinden gelinemeyeceği anlaşılmış oldu. Sağlık çalışanları başta olmak üzere, güvenlik görevlilerinden lojistik çalışanlarına, öğretmenlerden din adamlarına, fabrikada hayatın devamını sağlayacak ürünleri üreten emekçilerden maske, siper ve tulum üreten meslek lisesi öğrencileri ve ev hanımlarına varıncaya kadar büyük bir dayanışma ve yüksek bir fedakârlık süreci yaşadık, yaşıyoruz. Bu zorlu sürecin Türkiye’de herhangi bir sosyal patlama yaşanmadan yönetilmesi şüphesiz vatandaşların özverili çalışmaları ve insanın merkeze alındığı bir anlayışla mümkün olabildi. Bu da gösteriyor ki insan emeği hayatın temelidir ve onsuz bir ge-

lecek tahayyülü muhaldır.

Gerek kurumsal gerekse teşkilat mensuplarımızın bireysel destekleriyle salgına karşı mücadelenin bir parçası olmaya çalışan Memur-Sen olarak, “Biz Bize Yeteriz Türkiyem” ve “Şimdi Vefa Zamanı” kampanyalarına toplamda 4 Milyon TL’den fazla destek vererek topluma karşı asli sorumluluğumuzu yerine getirmeye çalıştık. Dünyada yalnızlaşmanın zirve yaptığı pandemi sürecinde bu ve daha başka birçok örnek uygulamayla Türkiye’de yardımlaşma, dayanışma, diğerkamlık zirve yaptı.

Sorun küresel, sorumluluk ve dayanışma da küresel olmalı

Neoliberal politikalar karşısında zaten cılız kalan itirazların, pandemi süreciyle birlikte daha da azaldığını, küresel bir olgu olan pandeminin bu politikalar açısından küresel çapta rıza üretici bir enstrümana dönüştürüldüğünü görüyoruz. Bunları düşündüğümüzde, şüphesiz ki, hiçbir şeyin bir daha eskisi gibi olmayacağı şeklindeki söylemin içinde barındırdığı tehdidi dikkate almanın, süreci anlamak, anlamlandırmak ve bir gelecek projeksiyonuna tabi tutmak yönünden zorunluluğu kendiliğinden ortaya çıkıyor.

Dünyanın son 20 yılda girdiği yeni gidişatı merkeze alarak pandeminin meşrulaştırıcı, kolaylaştırıcı rolünü hesaba katmak, giderek derinleşen insanlık krizini yeniden ve yeniden konuşmak durumundayız. Emğin görmezden geldiği kapitalist ekosistemde, insan emeğine –dolayısıyla insana- ihtiyaç duymayan bir dünya tasavvuru

karşısına, insansız bir sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel yapının imkansızlığını koymak, emek dünyasını bu zeminde harekete geçirmek sadece emeğin değerini savunmak açısından değil, insanı savunmak açısından da elzemdir.

Krizlerle büyüyen, krizlerden yeni sömürü alanları üretmek için -zaten buna ayarlı olan- asimetrik gücünü kullanan neoliberal ekonomi-politik, corona virüs pandemisiyle birlikte, 2000’in başlarından itibaren artarak devam eden küresel krizi, pandemi sürecini manivela olarak kullanıp kalıcı kazanımlara dönüştürmenin hesaplarını yapıyor. Biliyoruz ki toplumları ezip geçen krizler, neoliberal ekonomi-politiğin bir parçasıdır ve finans kapitalizm için sadece yeni bir fırsatlar zemini.

Neoliberal politikaların belirleyici olduğu endüstri 4.0’ın önümüze koyduğu yeni gerçekliği özellikle de işin geleceği konseptiyle birlikte düşündüğümüzde pandemi sürecinin, üzerinde ciddiyle durulmayı gerektiren değiştirici, inşacı bir rol oynadığı daha rahat söylenebilecektir.

Uzun süredir sürdürülebilirliğinin ciddi şekilde tartışılır olduğu küresel ekonomik sistemin Covid-19 pandemisinin katalizörlüğü ve kolaylaştırıcılığıyla yeni bir aşamaya geçmek istediği biliniyor. Bu sürecin ise 15 yıldır giderek derinleşen küresel krizi derinleştireceği mi yoksa yeni bir ekonomik düzene doğru yol mu alacağı muamma. Ancak açık olan ise dünyamızın, korkunç neticeleri olan küresel bir illüzyonun içinde yaşadığıdır. Bu illüzyondan çıkış; yüksek bir dayanışmayı gerektiren ve başka bir dünyanın mümkünliğini işaretleyen küresel düzeyde ekonomik, entelektüel, kültürel bir huruç hareketiyle kral çıplak diyebilecek bir iradenin ortaya konulmasıyla mümkündür. Bu

bağlamda en yüksek sorumluluk ve imkân şüphesiz küresel emek hareketidir.

Biz, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün bir parçası olarak, farklı ülkelerdeki emek örgütlerine bu görüşlerimizi paylaşmak, onlarla dayanışma içinde olmak için "Pandemi Sürecinde Emek Dünyası, Pandemi Sonrasında Çalışma Hayatı" Uluslararası Online Konferansını gerçekleştirdik. Yanı sıra bu bağlamda yapılan diğer uluslararası toplantılara katıldık. Genç sendikacıları yetiştirmek üzere sürdürdüğümüz "Sendikacılık ve Sosyal Politika Eğitimi" bağlamında bir dizi "Covid-19 Salgınının Emekçiler Üzerindeki Etkisi ve Sendikaların Rolü" Uluslararası Video Konferansları düzenledik. Sorun küresel, çözüm de ancak küresel ölçekte bir dayanışma ile mümkün anlayışıyla hareket ediyor, sınırları aşan koronavirüs ve liberal sisteme karşı sınırları aşan bir dayanışma, yardımlaşma pratiği sergiliyoruz. Bu bağlamda uluslararası emek hareketinin dayanışmasına yönelik sunduğumuz güçlü katkının ne kadar önemli olduğunu bir kez daha yaşayarak görüyoruz.

İnsanlığın geleceği emeğin dayanışmasına bağlı

Yaşanan son gelişmeler, insan merkezli olan ve emeğin değerini savunan bir anlayışın yaygınlaşmasına ve kapitalizmin tahribatlarına karşı yapısal bir yenilenme ihtiyacına açık bir gönderme yapmaktadır. Emek hareketi olarak, pandemi sürecinin hatırlattığı gerçeklerin ve güncellediği sorumluluklarımızın farkındayız. Türkiye'de pandemi sürecinin ilk şok dalgasının atlatılmasında halkımızla gösterdiğimiz dayanışma, fedakârlık ve büyük çabayı, emeğin süreci yara almadan

atlatması hatta pandemiden güçlenerek çıkması için yapısal çalışmalarla ileriye taşımayı hedefliyoruz.

Bu bağlamda özellikle gelir dağılımındaki adaletsizliğin küreselleşmesi, dünyanın çok daha hızlı bir şekilde fakirleşmesi, küresel bir sorun halini alan savaşlar, işsizlik ve göç sorununa karşılık daha güçlü bir dayanışmanın şartlarının zorlanması gerektiğine inanıyoruz. DDünyanın sürüklediği büyük intiharı engellemenin yolunun insan merkezli, ahlakî ve adil bir sosyo ekonomik düzenin kurulmasından, bunun da ancak emeğin / insanın hak ettiği değere küresel ölçekte kavuşmasından geçtiğini biliyoruz. Gayretimiz, enerjimiz, ufkumuz ülkesel ve küresel bazda adaletin tesisi içindir. Gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

SALGINA TARİHTEN BAKMAK

2020 yılında dünya, Çin'in Vuhan kentinde yeni bir tür olarak ortaya çıkan ve resmi adı 2019-nCoV' olan bir virüsle sarsıldı. Kamuoyunda yaygın olarak Korona virüsü adıyla bilinen bu virüs, bulaştığı kişilerde akut solunum yolu enfeksiyonu meydana getirerek ölümcül bir durum meydana getirmekte. İlk tespit edildiği tarihten başlayarak birkaç hafta içerisinde hızla ülkeden ülkeye ve kıtadan kıtaya yayılan virüs, pandemi yani küresel salgın haline gelince insanlığı bir panik havası da kapladı. Bu doğrultuda insanların aklını önemli bir soru kurcalamaya başladı: Acaba insanlığın sonu mu geliyordu?

Oysa tarihin sayfalarını çevirdiğimizde geçmiş dönemlerde de insanlığın böylesi salgınlarla karşılaş-
tığını ama hepsinden –ağır bedeller ödense dahi-
başlı dik çıktığını göstermekte.

Bu konuda tarih bilimi adı değişse de insanlığın her dönemde böylesi salgınlarla boğuştuğunu gösterirken geleceğe dair de ipucu vermektedir. Öyle ya Fransız düşünür Voltaire, bu dünyanın üç yaman bileşeninin; savaş, kıtlık ve veba olduğunu söyler. Aslında Voltaire'in vebadan kastı tam da bu küresel salgınlardır. Kimi zaman veba kimi zaman infulezna.

Bir İnsanlık Karabasanı Olarak Veba

Korona virüsünün henüz meydanda olmadığı 14.yüzyılda Kırım'dan İtalya'nın Messina Lima-
nı'na yaklaşan on iki gemi, gıcırdayan tahtalarıyla âdeta gelecek yıllardaki felaketin yasıyla inliyor gibiydiler. Zira bu Ceneviz gemileri her zaman-
kinden farklı olarak yalnızca ticari metalar değil, Avrupa'nın üçte birini öldürecek veba mikrobu-
nu da taşıyorlardı.

Burada tarihin en büyük pandemisi (kıtalararası bulaşıcı hastalık) olarak dile getirdiğimiz veba ile ilgili bir de not düşmek gerekiyor. Osman-
lı'da vebanın etkisi hakkında güzel bir araştırma yayınlamış olan Daniel Panzac, veba kelimesi-
nin özel olarak ölümcül salgınları karşılamak için kullanıldığını, bir diğer kelime olan taun'un ise Yersina Persis bakterisinin yol açtığı hıyarcı vebası hastalığına işaret eder. O nedenle deni-
lebilir ki Taun vebadır ama her veba Taun de-
ğildir. Batıda "Kara Ölüm" olarak bilinen veba, Osmanlı ülkesinde taun yanı sıra kıran ismiyle de adlandırılmaktaydı.

Adı her ne olursa olsun hastalık gerçekten kor-
kunçtu. Tıbbın Yersina Pestis dediği bakterinin marifetiyle bu illete tutulanlar; boyun, kasık ve koltuk altlarında oluşan hıyarcık biçiminde şiş-
likler ve kan kusma gibi belirtilerle yaklaşık bir iki gün içinde ölüyorlardı. Özellikle Ortaçağ'da dönemin tıp bilgisinin yetersizliği ve bilhassa Avrupa toplumlarının yaşam alışkanlıklarının sin-
miş hijyene dikkat etmeme gibi etkenler de fe-
laketi ikiye katlıyordu.

Hastalık, Moğolistan'da başlamış, Çin'i kasıp kavurduktan ve nüfusunu yarıya indirdikten sonra Orta Asya'nın üç yüz göçebe boyunu yok etmiş ve Kırım'a ulaşmıştı. Kırım'da da seksen beş bin kişiyi yutarak Cenevizliler aracılığıyla Avrupa'ya ve Mısır'a kolunu uzatmıştı. Hastalığın Avrupa'da ilk çarptığı yer İtalya oldu. Oradan Fransa, Almanya, İngiltere'ye sıçradı. Ancak 1352'de Kara Ölüm Moskova'da hızını kesti.

Dünya veba ile öyle sarsılmıştı ki herkes artık dünyanın sonunun geldiğini düşünüyordu. Vebanın ilerleyişi alınan tüm tedbirlere karşı durdurulamamış ve kim hastalığa temas ettiyse ölmüştü. İtalya'da durum o hâle gelmişti ki Decameron adlı eserin yazarı Giovanni Boccaccio'ya göre, kimse kimseyi tanımaz olmuş, cenazeler sokaklardan kaldırılamaz olmuştu.

Aynı asırda veba, Müslüman toplumlara da bulaşmıştı. Mısır ve Suriye vebadan aynı sert silleyi yedi. Buhayre gibi bazı kentlerde vergi verecek insan kalmamıştı. Camiler toplu cenaze namazları için dolup taşıyordu. Öyle ki günde bine yakın insan öldüğü kentlerde, neredeyse ezan okuyacak müezzin bile bulunamıyordu.

14.asrın bu doğal felaketini kimse unutmadı. İnsanlık hızla yayılan belalara bu nedenle hep: Çağın vebası adını verdi.

Gerçi veba doğal yollarla ortaya çıkmıştı ama o dönem Avrupa'sında bazıları bunun bir biyolojik saldırı olduğu kanaatine varmıştı. Böyle düşünenlere göre mikrobu Yahudiler yaymıştı. Zaten ölümün kol gezmesiyle oluşan sinir bozukluğu kimilerinin kontrolden çıkmasına neden oldu ve bazı gruplar "Bu illeti bilerek Yahudiler yaydı!" diyerek nerede Yahudi gördülerse saldırıp katletmeye başladılar.

İspanyol Gribi

Dünyayı kavuran dehşetli bir salgın da 20.asrın başlarında kendisini gösterdi. Hem de bütün dünyanın birbiriyle savaştığı ve ölümün kol gezdiği ilk dünya savaşının ağır şartları üzerine bir kabus gibi çöktü.

İspanyol Gribi kendisini göstermeden birkaç yıl öncesinde bir Sırp militanın Avusturya-Macaristan veliahdını öldürmesiyle dünya dört yıl süre-

cek bir genel savaşa sürüklenmişti. Cephelerdeki mitralyöz ateşinin insanları biçmesi yetmezmiş gibi tam bu demde insanlığın başına bir de salgın hastalık musallat olmuştu.

Bilim insanlarının iddiasına göre İspanyol Gribi virüsü, su kuşlarını etkileyen bir virüsün mutasyona uğraması sonucu ortaya çıkmıştı. İspanyol Gribi, klasik grip salgınlarından elli kat daha ölümcüldü.

Hastalığa yakalananların derisi mavimsi bir renge bürünüyor ve pek çok kişi ilk belirtilerden sonra kırk sekiz saat içinde boğularak hayatını kaybediyordu. Yapılan otopsilerde hastaların akciğerlerinin kanla veya sıvıyla dolduğu görülüyordu.

Tahminlere göre bu hastalık tüm dünyada elli ile yüz milyon arası kişinin ölümüne neden olmuştu. Ama kimse bunun bir biyolojik saldırı olduğundan kuşkulanmadı. Apaçık bir doğal afet.

Osmanlı'nın Veba İle İmtihani

Kuşkusuz tarih bilimi bize insanlığın en belalı düşmanlarından birisi olarak vebayı göstermektedir. 340'lardan 1840'lara kadar Anadolu, Balkanlar, Doğu

Akdeniz ve Kuzey Afrika'yı da içine alan geniş bir bölgede görülen veba salgınları, Osmanlı toplumu için de tarih içinde pek çok kez bir âfet manzarası göstermiştir.

Osmanlı ülkesi veba salgını ile ilk kez 1466-67 yıllarında tanışır. Balkanlar üzerinden gelen bu salgın Trakya'yı ve İstanbul'u kısa bir sürede vurmuştur. Çok geçmeden 1492 senesinde de bu kez Anadolu üzerinden gelen yeni bir veba salgını başlamış ve etkisini 1503 senesine kadar sürdürmüştür.

Veba salgınları Osmanlı insanı için 19.asrın ortalarına kadar biraz soluklanıp sonra kaldığı yerden işine devam etmek için tekrar tekrar baş gösteren karanlık bir kâbus olmuştur.

16.asırda 1539, 1573, 1576, 1578, 1591-92, 1596 salgınları ile 17.asırda 1615'te başlayıp kısa aralıklarla yeniden alevlenen altı veba salgını buna örnektir. Özellikle bu asırda 1637 salgını "Büyüktün Taun", 1655 salgını ise "Şiddetli Taun" olarak bilinmekteydi.

Durumun vahametini anlatmak için Sultan II.Selim devrinde yaşanan salgında günde 3 bin cenazenin görüldüğünü söyleyen tarihi kayıtlara kulak vermek yetecektir.

Osmanlı ülkesi veba salgını ile ilk kez 1466-67 yıllarında tanışır. Balkanlar üzerinden gelen bu salgın Trakya'yı ve İstanbul'u kısa bir sürede vurmuştur. Çok geçmeden 1492 senesinde de bu kez Anadolu üzerinden gelen yeni bir veba salgını başlamış ve etkisini 1503 senesine kadar sürdürmüştür.

17.asrın ünlü seyyahı Evliya Çelebi, gezileri sırasında pek çok veba ile karşılaştığı gibi, eski dönemlerde yaşanan ve halk arasında hâlâ anlatılan veba salgınlarını da aktarır. Örneğin 1652 senesinde Rumeli eyaletinde Sofya’da taun salgınıyla karşılaşır. Anlattığına göre durum o kadar vahimdir ki : “yevmiye beşer yüz âdem merhûm ve merhûme olurdu. Tâ bu mertebe kim niçe bin âdem Sofya’dan firâr edüp sâ’ir bilâdlara gitdiler” demiştir. Günümüz Türkçesi ile söylersek: “Günde beşer yüz kadın ve erkek öldü. O aşamaya geldi ki nice binlerce kişi Sofya’dan kaçarak başka beldelere gittiler.”

Yine 1668’de Kandiye seferi için Mora’ya giderken uğradığı Fener-âbâdân’da halkın taun yüzünden şehirden kaçtıklarını ve hatta her şeylerini ortada bırakarak evlerini terk ettiklerini bu yüzden evlerin harabeye döndüğünü söylemiştir.

18. asırda bu temponun düştüğü gözlemlenen veba, tabirimi maruz görün, 1812 senesinde İskenderiye’den başlayıp payitaht İstanbul’a ulaşarak son ve büyük ölümcül kozunu oynamıştır. Bu salgın belleklere “Büyük Kıran” adıyla kazanmıştır. Her ne kadar yaklaşık bir yirmi sene sonra bir salgın daha görülecek olsa da 130 bin kişinin canını alan 1812 “Büyük Kıran”ı 19.asrın en unutulmayacak âfetlerindendi.

Tarihi kayıtlara bakıldığında bu şiddetli illetin Osmanlı ülkesinde kimi zaman bölgesel bir salgın olarak kalmakta olduğunu kimi zaman da geniş bir sahaya yayılarak memleketin bütün yaşam akışını derinden sarstığı görülmektedir.

Veba Nasıl Yayılırdı?

Farelerin taşıdığı pireler aracılığıyla insandan insana bulaşan ölümcül vebanın yayılmasında çok çeşitli faktörler etkili olmuştur. Vebalı biriyle yakın temas, hastanın eşyaları, kıyafetleri, vebanın ortaya çıktığı şehirdeki iç içe yaşam, dini törenler, pazarlar ve kutlamalar salgına yardımcı olmaktadır. Bunun dışında bir bölgede ortaya çıkan hastalığın kısa sürede uzak yerleşimlere sirayet etmesinde ise tüccarlar, kervanlar, ulaklar, hacılar, göçebeler, askerler, yolcular etkiliydi.

Osmanlı ülkesinde vebanın görülmesi bir tür devâsâ imparatorluk olmanın bedeli gibiydi. Birbirinden farklı sosyolojik özelliklere ve coğrafi şartlara sahip ülkeleri bir idare altında toplayan muazzam büyüklükteki devlet, bir belde- den diğerine akan unsurlarla vebayı da her daim sinesinde taşımaya mahkum gibiydi.

1812 Kırgını

Bunun en somut örneği Büyük Kıran adıyla bilinen 1812 salgınıydı. Hastalık Mısır’ın liman şehri İskenderiye’de başlamış ve Akdeniz’de seyr ü sefer eden ticaret gemileriyle yine liman şehri olan İzmir’e taşınmıştı. İzmir ve art alanını tam üç sene kasıp kavuran hastalık yine Rum tüccar gemileriyle payitaht İstanbul’a getirildi.

İzmir’den İstanbul’a gelen gemilerdeki Rum tayfalar karaya çıktıklarında doğrudan mekan tuttukları Galata ve Tatavla’ya girmişler, buradakilere de hastalığı bulaştırmışlardı. Öyle ki tayfaların karaya çıkmasıyla hastalık belirtileri sonucu ölümlerin görülmesi arasında on saat gibi kısa bir süre yetip artmıştı bile.

Veba belirtileri ve ölümler bu bölgelerde yaşayan gayri müslimlerde bir korku dalgalanması meydana getirmiş, ahali can havliyle Fener ve Kumkapı'daki ahabplarının yanına kaçmıştı. Ama bu hamle hastalığı kontrolden çıkaracak ölümcül bir hata oldu. Böylece bir anda iş çığı-rından çıktı. Rum mahallelerini saran veba illetinin Müslüman mahallelere de sıçraması çok sürmedi. Birden bire İstanbul şehri vebaya teslim oldu. Kaynaklar bu salgın sırasında günde beş yüz kişinin hastalık nedeniyle can verdiğini de eklemektedirler.

1812 Vebasının gösterdiği bir gerçek vardı. İstanbul, Osmanlı ülkesinin veba merkezlerinden biriydi. Çünkü ülkenin kalbi ve en işlek ticarî merkeziydi. İstanbul'un bir liman kenti olmasından dolayı ticaret gemilerinin en uğrak merkezi olması ona sürekli vebalı insanların taşınmasına neden oluyordu. Yine İstanbul'da vebanın filizlendiği yer olan Galata bunun en açık göstergesidir. Galata âdeta o günün serbest ticaret bölgesiydi. Hem gayri Müslimlerin hem de Levantenlerin yaşam merkezi olması vebanın ilk olarak burada baş göstermesinin en önemli sebebiydi. Dahası buradaki bekar hanlarının hijyen şartlarından nasibini almamış olması ve müptezel yaşam süren yerlilerin mekanı olması da vebayı besleyen etkenlerin başında gelmekteydi.

Veba Karşısında Toplum

Veba salgını hastalığın yapısı gereği ilkbaharda havaların ısınmasıyla başlıyor, yaz aylarında zirveye çıkıyor, kışın sönüyordu.

Örneğin 1778 yılında Osmanlı ülkesinde başlayan ve Taun-ı Cesim-Veba-yı Azim olarak tarihe

not düşülen salgın, Ocak ayında baş göstermiş, Nisan ve Mayıs aylarında kontrolden çıkmış Haziran ve Temmuz'da ise dehşetli bir hal almıştı. Bu salgın ancak Kasım ayında arkasında büyük bir yıkım bırakarak dinmişti.

Evliya Çelebi'nin anlattığına göre veba ile karşılaşan insanlar genelde salgının olduğu bölgeden kaçtıklarını görmekteyiz. Örneğin Mora'ya giderken uğradığı Fenerâbâdân'da ahalinin taun yüzünden şehirden kaçtıklarını ve hatta her şeylerini ortada bırakarak evlerini terk ettiklerini anlatır. Yine Hac yolculuğunda uğradığı Sakız adasında da taunla karşılaşmış, taun salgınından firar eden paşa köydeki çiftliğine sığınmak zorunda kalmıştır.

Yine Fatih Sultan Mehmed de İstanbul'da 1455-1475 senelerinde etkili olan şiddetli vebadan dolayı şehri terk etmiş ve aylarca Rumeli'de farlı yerlerde konaklamıştır. Bununla da kalmamış, 1455- 1475 yılları arasında farklı zamanlarda şehre hâkim olan hastalık nedeniyle Balkanlar-da bulunarak en az beş kere başkent İstanbul'a dönüşünü ertelemiştir.

1778 büyük veba salgınında da İstanbul'da Galata ve Pera'da yaşayan Avrupalı pek çok tüccar ve diplomat Büyükdere ve Tarabya gibi Boğaziçi köylerine sığınarak kendilerini veba salgınından korumaya çalıştılar.

Ama zamanla Fatih Sultan Mehmed'in sergilediği önleyici tavır Türkler tarafından terkedildi. Örneğin Sultan Süleyman'ın, İstanbul'da büyükelçi olarak bulunan De Busbecq'e verdiği, hastalıktan kaçmanın Allah'ın iradesine karşı çıkmak anlamına geleceği şeklindeki bir yanıt vermiştir.

Kanuni döneminde artık hastalıktan kaçarak korunmak isteyen kimselerle alay edilmekte, ayrıca hastalığın bulaşıcılığı olduğu fikri tamamen reddedilmekteydi. Evliya Çelebi de Fenerabadan'da halkın veba korkusuyla eşyalarını bırakarak evlerini terk etmelerini yadırgar. Bu yöre halkına “urûm-şa” diyerek onları dağ adamı benzetmesiyle küçümser.

Gelgelelim Kanuni öyle düşünse de dönemin şeyhülislamı Ebus-suud Efendi ona katılmaz. Vebadan ölümleri engellemek için bölgeden kaçmanın caiz olduğuna dair fetva verir.

19.asırda yaşanan bir salgında meseleyi hem dinî hem tıbbî olarak ele alan hekim Şânîzâde Atullah, korunma ve tedavî yollarını anlatan bir eser de kaleme alır. Eserinde Hz. Peygamberin:

‘Bir yerde bulaşıcı hastalık varsa oraya girmeyin, hastalık olan yerde iseniz oradan çıkmayın’ hadis-i şerifine istinaden karantina usulünü önerir. Sadece önermekle de kalmaz. Hastalığın temasla bulaştığını anlayan Şanizade, Ortaköy'deki yalısında kendisine ve bütün ev halkına karantina uygular. Evinin kapılarını kapar, ne içeri kimseyi alır, ne de kimseyi dışarı bırakır.

Sosyal ve Ekonomik Yıkım

Osmanlı'da görülen veba salgınları adeta bir sosyal yıkımı da peşinden getirmişti. Örneğin Büyük Kıran adıyla bilinen 1812 salgınında İstanbul'da çok sıkıntı yaşanmıştı. Bu senede şehir ahalisi, temel gıda maddelerini temin etmekte bir hayli zorlanmıştı. Öyle ki fırın önlerinde uzun ekmek kuyrukları oluşmuştu. Bunun yanında odun kıtlığı da yaşandı.

Yetkililer bakkalların turşu satmasına yasak getirdiler. İstanbul'da meyve ve et sıkıntısı baş gösterince birden bire bu ürünlerin fiyatları da fırlayıvermişti. Pahalılık artınca dar gelirli kişiler günden güne şikayetlenmeye başladılar. Hatta:“Âsitâne gâni (başkent zengin)yeridir, elvermeyen vilâyetine gitsünler.” tarzı sözler edilmeye başlandı.

Vebaya Karşı Önlemler

Zaman içerisinde görülen veba salgınlarına karşı farklı tutumlar sergilendi. Elbette 15.asırdan 19.asra kadar geçen sürede Osmanlı toplumu ve idari anlayışı da bir değişim göstermişti. Bunun yanı sıra geniş bir sahaya

— 66 —
**H. Peygamberin:
'Bir yerde bulaşıcı
hastalık varsa oraya
girmeyin, hastalık olan
yerde iseniz oradan
çıkmayın' hadis-i şerifine
istinaden karantina
usulünü önerir.**

yaygın Osmanlı ülkesi birbirinden farklı din, dil, mezhep ve sosyolojik dokuyu bünyesinde barındırıyordu. Bu sebeple tüm salgınlarda standart tepkilerin verildiğini söylemek gerçekçi olmayacaktır.

Örneğin III. Selim döneminin önde gelen bürokratlarından Osman bin Süleyman Penah Efendi bir Müslümanın hiç bir tedbir almaması gerektiği fikrini savunmaktaydı. Buna karşılık İdris-i Bitlisi ve Taşköprüzade ise vebaya karşı tıbbi tedavi uygulanması ve bireyin muhakkak tedbir almasını şiddetle savunan Osmanlı aydınlarıydılar. Yukarıda belirttiğimiz gibi hekim Şanizade Ataullah bu konuda bir kitap kaleme almış ve kendisi de evde kalma seçeneğini hayata geçiren önemli bir Osmanlı bilginiydi.

Tıbbi tedavi olarak insan vücudunda oluşan şiş ve kabarcıklar ustura ile çiziliyor ve çizilen bu

yerden “şişe çekme” yoluyla kanın akıtılması sağlanıyordu. Yumruları tedavi etmek için “kil-ermenî” denilen gülsuyu sürülmekte ve bazı merhemler kullanılmaktaydı. Ateş üstünde bulunan bir kazanın veya tencerenin dibinde biriken “kara” denilen islerin vücudun vebalı bölgelerine sürüldüğüne rastlanmaktaydı. Çakmak taşının ateşte kızdırılarak bir bez içinde iltihaplı yerlere konulması ve sülük kullanılarak gerçekleştirilen tedavi yolları da tanık olunan yöntemler arasındaydı.

19.asrın son veba salgınıdaysa, Beyoğlu sokaklarında yabancıların siyah muşambalar giyerek dolaşmaya başladığı görülür oldu. İnsanlar ev ziyaretlerine gittiklerinde söz konusu evin yakınlarında kurulan bir kabinde tütsülenerek veba hastalığından kendilerini esirgemeye çalıştılar. Ayrıca tütsülenmiş ve tuzlanmış gıdalar tüketmeyi tercih etmeye başladılar.

Devletin Tedbirleri

Osmanlı yetkilileri veba salgınlarında bir yandan kamu düzenini korumaya çalışırken diğer yandan da hastalığın önlenmesi ve halkın moralinin yüksek tutulması için uğraştılar.

Örneğin Sultan Selim dönemindeki veba illetinden kurtulmak için Ayasofya Camii'sinde toplandı. Beşiktaşlı Yahya Efendi önce halka vaaz ve nasihat verdi ardından da bu illetten kurtulmak için dua etti. Yine 1812 vebasında ise minarelerden dualar okunması için fermanlar yayımlandı. Duhan Suresi'nin şehir içinde yüksek sesle okunması hakkında bir ferman çıkarıldı.

Devlet bir yandan maneviyatı yüksek tutmaya çalışırken diğer yandan sert tedbirler de alıyordu. Kamu otoritesi hastalığa karşı üç noktaya ağırlık verdi: hava, su ve ahlak.

Yetkililer havanın kalitesinin artırılması için atıkların ve mezbahaların düzenlenmesi, sokakların temizlenmesi ve kaldırım taşıyla döşenmesi gibi adımlar attı. Ayrıca içme suyu sağlama ve suyol-

larının bakımı sağlandı. Bir de toplumun ahlakını bozduğu düşünülen gruplara ait mezbelelikler kamu güçlerince yıkıldı. Fakat bu doğrultuda atılan adımlardan biri gerçekten ilginçtir.

1812 senesindeki günde yaklaşık 2 bin kişinin öldüğü salgında durumu fırsat bilen mezarlıklar fahiş fiyatla cenaze levazımatı ve mezarlık satmaya başladılar. Kulağına gelen şikayetler üzere durumu teftiş etmek için Kaimmakam Rüştü Paşa tebdil-i kıyafet mezarlık ziyaretine çıkar. Rastladığı bir mezarlıyla pazarlık eder ve söylenenlerin doğru olduğunu kendi gözleriyle görür. Zira fırsatçı mezarıcı karşısındakinin paşa olduğunu bilmeden kazacağı mezar için epey bir yüksek bir fiyat ister. Kabul edilince mezarı kazar. Bunun üzerine paşanın emriyle fırsatçı adam yakalanır. Ceza olarak da kendi kazdığı mezara konur ve ceza olarak bir gün boyunca mezarda bırakılır.

Osmanlı yönetimi bu çabalarının yanı sıra, taşrada büyük çapta ölümlerden sonra ortaya çıkan krizi hafifletmek için bazı vergileri erteler ya da geçici vergi affı getirir.

TARİHİN İLK KÜRESEL SALGINI

İNSANLIK İÇİN YENİ BİR DÖNEMİN BAŞLANGICI (MI?)

Salgınlar insanlık tarihi boyunca tarihin yönünü değiştirme gücüne sahip önemli faktörler içerisinde yer almıştır. Özellikle sıtma, veba gibi salgınların insanlık tarihinin yönünü nasıl değiştirip, bazı başat toplumları ve milletleri nasıl tarihten silbildikleri biliniyor. Savaşlarda düşmanların yapamadığını gözle görülmeyen virüslerin ya da mikropların nasıl başardığı insanlık için aşikârdır.

Halen yaşamakta olduğumuz Covid-19 salgınının ise daha öncekilere benzer, aynı zamanda öncekilerle hiç de benzeşmeyen yönlerinin olduğuna şahit oluyoruz. Bu durumun virüsün niteliklerinden çok, bizim dünyamızı örgütleme ve toplumları ve dahi insanı konumlama biçimimizden kaynaklandığı gayet açıktır. Dünyada neredeyse dokunmadığımız bir tek canlı ve cansız bırakmadığımız bugünün küresel ve modern dünyası, aslında daha öncekilerin benzeri olduğu halde Covid-19 virüsüne, dünyamızda daha öncekilerle neredeyse mukayese bile edilemeyen yepyeni bir konumlanma imkanı vermiştir. Bu özel ve yeni konumlanma biçiminin insanlığa ve dünyaya neler getirip neleri götüreceği ise yepyeni tartışmaların kapısını aralamış durumdadır.

Son dönem tartışmaları içerisinde yeni salgın fotoğrafını yaratan baskın iki faktörden söz ediliyor. Bunlardan ilki sınırsız tüketim ve gelişme fikriyle tabiat ile insan arasındaki uyumun bozulması, ikincisi ise yeni iletişim ve ulaşım ağları ile dünyanın çok ama çok küçülmüş olmasıdır.

Aslında ilk tartışma kadim bir geçmişe sahiptir. Kapitalizmin, tabiat karşısında insanı, ona hâkim olmak isterken onu yok etmeye yönelen bir canavara dönüştürdüğüdür. Bugün bu iddia acı ve inkâr edilemez bir gerçeğe dönüşmüş durumdadır. Bugün ihtirasında sınır olmayan insanın bozduğu tabii denge ve çevre yıkımı bugünkü felaketin asıl sebebidir. Çin’de yarasa eti yiyen insanların sebep olduğu bu tablo aslında dengesi bozulan ve sınırları aşılacak bir dünyanın intikam tablosudur. Diğer yandan insanlık tarihi boyunca bu tip salgınlar şiddetli bir yıkıcı etki yaptıkları halde mahallî /dünyanın belirli bölgelerinde kalırlarken, bu defa nasıl oldu da bütün dünyaya kısa sürede yayılarak küresel bir sorun haline gelebildi. Bu sorunun cevabı ise gayet açık: Bugüne kadar hiçbir dönemde dünya böylesine geniş ve hızlı bir iletişim ve ulaşım ağına sahip olmadı. Bu da virüsün dünyanın bir başından bir başına ulaşabilmesini bir aydan daha kısa bir süreye indirirken, tarihte ilk kez aynı anda bir virüs, dünyanın hemen hemen her ülkesine nüfuz ederek insanlığın yaşadığı ilk büyük küresel salgınına sebep oldu.

“Virüs Üretildi mi?” Tartışmaları

Salgının başından itibaren odaklanılan tartışmalardan birisi de virüsün doğal yollardan mı insana geçtiği yoksa yapay yollardan üretilip bir şekilde insanlara bulaştırılan bir virüs mü olduğu tartışmalarıydı.

Virüsün Çin’in Vuhan şehrinde bir hayvan pazarından alınan yarasa eti ile insana geçtiği bilgisi halen daha, kaynak konusunda hâkim açıklama vasfını koruyor. Nihayet bu ekseninde yürüyen tartışmalarda insanın vahşice hayvan habitatına müdahalesi olarak görülen bu ve benzeri olayların, bu mutasyon ve aktarıma sebep olduğu görüşü halen geniş bir kabul görüyor. Bu temelde Çin’e dönük eleştiriler, öncelikle bu olaya sebep oluşu, ardından da bu olayı dünyadan saklayarak gerekli tedbirlerin alınabilmesinin önüne geçtiği yönündedir. Nitekim D. Tramp “Çin Virüsü” olarak virüsü etiketlerken, aslında yukarıdaki gerekçelere dayanmaktadır. Ayrıca, bu bağlamda Çin’den

çok yüklü tazminat talepleri, gerek ABD gerekse Avrupa’da artarken, yine bu taleplerin gerekçeleri de aynı gerekçelere dayanmaktadır. Uluslararası Kurumlar ve ABD Mahkemelerinden böyle bir tazminat cezası söz konusu olabilir mi? Olursa nasıl olur? Bu sorulara cevapların ne olacağı muhtemelen önümüzdeki yıllarda, birazda sürecin işleyişine bağlı olarak ortaya çıkacaktır.

Virüsün laboratuvar koşullarında üretildiği fikri salgının başlangıcından itibaren geniş bir çevrede tartışılmaktadır. Çeşitli komplo teorilerinin gölgesinde hatırı sayılır bir literatür oluştuğu da görülmektedir. Bu teorilerin en popüler olanı, Billy Gates’in daha önce yaptığı konuşmalarda bu virüsü haber verdiği, ilgili ilaç ve aşı çalışmalarında ön almak için sağlık şirketleri satın aldığı ve Vuhan’daki laboratuvarın bu virüsü ürettiği ve esasen ABD ve özelde de Gates tarafından fonlandığı iddialarına dayanmaktadır. Bu iddiaları ortaya atanlar; aslında bu salgın sürecinin çiplerle kontrol edilen, korkutulmuş, edilgen ve köle toplumlar yaratmaya dönük bir proje olduğunu iddia

etmektedirler. Bu iddiaları ileri sürenlerin bir kısmı bu projenin başarılı olacağını savunurken, bir kısmı da geri tepeceğini, insanlık için yeni bir özgürleşme fırsatının doğacağını ifade etmektedirler.

Aslına bakarsanız entelektüel düzeyde yürüyen bu nevi tartışmaları yürütenlerin dışında, geniş kalabalıklar ve ülkeler için başından beri bu virüsle mücadeleye odaklanarak çok doğru bir güzergâhta ilerlediler. Onlar için var olan sorunla mücadele, sorunun kaynağının ortaya çıkış sebebi ya da biçiminden çok daha fazla önem kazandı.

Hâkim Paradigmada Değişim ve Yeni Yaşam Tarzı

Bana kalırsa Covid-19 salgınının bir sağlık, daha geniş bir ifadeyle de toplum sağlığı sorunu olarak yaratacağı yıkıcı etki kadar- ki bu da çok önemlidir-, insanlığın hâkim dünyayı/insanı/hayatı algılama biçiminde ve hâkim paradigmada sebep olacağı muhtemel büyük değişim çok daha önemlidir.

Küresel salgınla birlikte, bireyin, tüketimin, hazzın ve rekabetin hakim olduğu paradigma çerçevesinde geliştirilmiş ideolojilerin, bu dün-

yaya; tabiata, topluma ve insana dair çerçeveleri yerle bir olmuştur. Bugünün dünyasında zengin-Fakir, kadın-erkek, Müslüman-Hristiyan-Budist, Alman-Türk-Arap, İşçi sınıfı- Burjuva sınıfı gibi etnik, dini, sınıfsal ayırımların hiçbir işe yaramadığı bir tabloyla karşı karşıya gelinmiştir. Virüs bu ayırımların hiçbirini dikkate almadan insanı hedef alırken, insan bütün bu vasıflardan bağımsız olarak yalnızca insan olarak bu virüsün karşısına çıkmak zorunda kalmıştır. Bugün rekabet bireycilik ve ayrışma yerine birlikte dayanışma / birlikte var olma / birlikte ayakta kalma zorunluluğu zihinlerde yeni bir arayış ve yeni bir anlayışın kapısını aralamaktadır.

Bu sürecin ilk sonucu, kapitalizmin vicdanlarda ve entelektüel düzeyde iflası iken, diğeri hakim siyasi paradigmanın çözümüdür. Modern siyasi akımların salgına verilmiş bir cevabının olmayışı, onlara dönük ilginin de zayıflamasına sebep olmuştur. Salgının ilk ve en büyük faturası kapitalizmedir. Tabiatı vahşice kullanma fikrini bir insani yaratıcılık ve ilerleme sayan kapitalizmin karşı karşıya kaldığı durum tam anlamıyla bir krizdir.

Siyaset, toplumun karşı karşıya kaldığı sorunları çözerek yüksek tatmine dayalı dengede bir barış toplumu kurma işidir. Böyle bir

Salgının ilk ve en büyük faturası kapitalizmedir. Tabiatı vahşice kullanma fikrini bir insani yaratıcılık ve ilerleme sayan kapitalizmin karşı karşıya kaldığı durum tam anlamıyla bir krizdir.

toplumun nasıl kurulacağına dair cevaplar, siyasal programları ve siyasal ideolojileri öne çıkarmakta, bu bağlamda iktidar olan siyasetler ya da ideolojiler kendi çözümlerini hayata geçirmektedirler. Bugüne kadar işlerlik böyledir ve ideolojiler güçlerini tekabül ettikleri toplumsal durum ve sorunlardan alagelmişlerdir. Şimdi geldiğimiz salgın sonrası dünyada asıl yükselen politik talep toplumu ve bireyleri salgınlardan koruyarak sağlıklı bir toplumu sürekli ayakta tutmaksa- ki artık böyledir- artık politik paradigma zorunlu olarak değişecektir.

Artık yeni dönemde paylaşım, etnik, dini, sınıfsal sorunların yerine toplum sağlığı ve salgınlara karşı güvenlik ilk sıraya yerleşmiş bulunmaktadır. Bizce, bunun anlamı, modern ve post-modern politik ve toplumsal paradigmlar için yeni süreç, sonun başlangıcıdır. Önümüzdeki dönemde sağlıklı toplumu vadeden ve salgınlara karşı en güvenilir politikaları öneren siyasal akımlar yeni dönemin ana akım siyasetlerini oluşturmaya adaydılar.

Geniş bir tabiatı, insanı ve dünyayı kavrama perspektifinden Sağlık İçinde Toplum ve Salgınlara Karşı Güvenli Toplum ana hedefini gözetken yeni siyasal akımların tarihsel olarak insanla ve tabiatla barışık din ve felsefelerden beslenerek gelişebileceğine kuşku yoktu. Bu kaynağın M. Weber'in sözünü ettiği Protestan Ahlakı olamayacağına göre- ki bugünkü krizin sebebidir- doğal adres İslam olarak görülmektedir. İslam'ın yükselmekte olan yeni ihtiyaç ve yeni paradigmaya yapabileceği tabiatla insanın uyum ve barışı temelindeki katkısı büyük olabilir.

Salgına Girerken Dünya: Biyolojik Silahtan Sağlık Sistemlerinin ve Devletlerin Çöküşüne Derinleşen Kaygılar

Tarihin ilk küresel salgını Mart ayına doğru yaygınlaşırken, oluşturduğu hava tam bir kaos havasıydı. Nüfusu kalabalık ülkelerde sağlık sisteminin çöküşü durumunda büyük bir demografik çöküş yaşanabileceğini, bu durumda siyasi krizler üzerinden devletlerin çöküşüne sebep alabileceğine dair kaygılar azımsanamayacak düzeydeydi.

Diğer bir kaygı sebebi, özellikle vekâlet savaşları yürüten terör örgütleri ve sıkışmış otoriter rejimlerin ya da bizzat küresel güçlerin çatışma alanlarında üretilmiş biyolojik silah olarak virüsleri kullanabilecekleri endişesiydi. Hiçbir sınırın ve kuralın olmadığı bu çatışma alanlarında virüsün bir silah olarak kitleler üzerinde kullanılabileceği endişesi korkunç yeni bir kapı açabilirdi. Örneğin Suriye'de, Irak'ta ya da Libya'da böyle bir gelişmenin olması çok trajik durumların ortaya çıkmasına sebep olabilirdi.

Yukarıdaki kaygıların büyük kısmı bugün aşılmış gibi görünse bile korku bilinçaltında bir türde varlığını sürdürmeye devam edecektir. Aslına bakılırsa virüsle ilgili nasıl çıktığına dair tartışmalar bütünüyle aydınlanmadan bu konudaki soru işaretleri ortadan kolay kolay kalkmayacaktır.

Avrupa’da Salgın

Virüsün Avrupa üzerine etkileri ciddi bir fotoğraf ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkan Avrupa tablosu; Almanya hariç, büyük ülkeler açısından tam bir fiyaskoya dönüşmüştür. Yalnızca Almanya’da ayakta kalabilen Avrupa sağlık sisteminde İtalya, İngiltere, İspanya ve Fransa tam bir iflas tecrübesi yaşamaktadır. Sistemlerin eski ve yaşlılığının yanı sıra, geç alınan tedbirler ve yaşlı nüfus sorunu travmanın ciddi boyutlarda yaşanmasına sebep olmuştur. Ekonomilerdeki ciddi daralmanın boyutları ise bu yılın sonunda ortaya çıkacaktır. Dramatik insan boyutunun uzun yıllar tartışılıp değerlendirileceğine kuşku yoktur.

Popülist liderlerin zamanında karar alamaması ve doğru tedbirlerin zamanında devreye girememesi Avrupa kurumlarına olan güveni yerle bir ederken, Avrupa’nın yüz yıl önce Osmanlı’ya atfettiği hasta adam tanımlaması ile karşı kar-

şıya kalması tam bir ironi oluşturmuştur. Yaşlı, refleksleri zayıflamış, kurumları eskimiş, insanın değer ve öneminin zayıfladığı Avrupa artık salgının gölgesinde yeni bir yol ayırımındadır.

Salgın: Amerikan Rüyasının Sonu (mu?)

ABD’nin salgın sürecinde verdiği fotoğraf, aslında küresel sistemin tam bir iflas fotoğrafıdır. İkinci Dünya savaşıdan sonra bir güneş gibi yükselen, Sovyetleri çöktürerek tek dünya gücü haline gelen ve Tarihin sonu methiyeleri üzerinden Pax-Americana rüyasını gerçekleştirmeye yönelik ABD imajı bugün yerlerde sürünmektedir. Dünya halkları için üretilmiş Amerikan Rüyası bugün tam bir Amerikan Kâbusu’na dönüşmüştür. Bu dramatik Amerikan tablosunun sorumlusu küresel bir virüs ve en amiyane ifadeyle beceriksiz bir başkandır.

Dünyanın bütün denizlerinde on binlerce asker ve yüzen gemilerle var olabilen dünyanın tek süper gücünün bir virüs karşısında düştüğü durum; alınabilecek tedbirleri alamayıp maske tedarik edemeyen, solunum cihazı bulamayan, milli bir mücadele stratejisi geliştiremeyen zavallı bir ülke fotoğrafıdır. Daha şimdiden salgında yüz elli bine yakın yurttaşını kaybeden beceriksiz ve yetersiz bir ülkeye dönüşüm bütün dünyanın gözü önünde olmuştur.

Amerikan liberal sağlık sisteminin bu salgında sınıfta kalışı ise bir başka konudur. Sadece parası ve sigortası olana çok pahalı maliyetlerle hizmet veren, koruyucu sağlık sistemi bulunmayan ülkede evsiz, parasız, işsiz insanların sokaklara yansıyan dramatik görüntüleri uzun süre hafızalardan çıkmayacaktır. Bir Korana testinin yaklaşık 300 dolar, bir Korona tedavisinin yine ortalama beş bin dolar olduğu ülkede çoğu insan hastaneye gidemeden ölürken; Türkiye, Almanya gibi sosyal devletlerde bu hizmetler ücretsiz verilerek salgına karşı büyük bir üstünlük sağlanmıştır.

Trump'ın iletişim beceriksizliği ve kararsız/istikrarsız süreç yönetimi ABD'yi salgın sürecine karşı perişan ederken, bir polisin bir siyahiyi boynuna basarak nefessiz bırakıp öldürmesinin ardından çıkan gösteriler ve sokak olayları salgının üzerine tuz biber olmuştur. Şimdi ABD salgının kontrol altına alınmasının son derece zorlaştığı şartlarda birde protestolar ve sokak olaylarıyla uğraşmak durumundadır. Bütün bunlardan ABD adına çıkan sonuç; karizmanın fena halde çizildiğidir.

Latin Amerika

Salgına karşı ciddi liderlik gösteremeyen ve çeşitli ekonomik sorunlarla karşı karşıya bulunan gelişmekte olan ülkelerde ciddi bir sıkışmışlık yaşanmaktadır. Güney Amerika ülkelerinden Brezilya ve Şili bu duruma iyi birer örnek teşkil etmektedir.

İki yüz milyonu aşan nüfusuyla Brezilya çeşitli ekonomik sorunlar ve siyasi değişim ikliminde salgına maruz kalırken, verdiği isabetsiz ve yetersiz tepkiyle bugün dünyada halen ABD'den sonra en çok ölümün yaşandığı ülke durumundadır. Aşırı sağcı devlet başkanının salgını önemsemeyerek tedbirlere karşı çıkan tavrı, aynı zamanda Brezilya'da virüsü siyasi bir mesele haline getirmiştir.

Ülke, adeta tedbirlerden yana olanlar-tedbirlere karşı çıkanlar olarak ikiye ayrılırken, bu toplumsal ve politik kaos atmosferinde salgın hızla yayılarak çok ciddi boyutlar kazanmıştır. Devlet başkanının tedbirlere karşı yaptığı şovlar durumdan endişe duyan yöneticileri ve toplumsal kesimleri çıldırtırken, aslında ilk İngiltere'de tecrübe edilip vaz geçilen Sürü Bağışıklığı Modelinin fiilen uygulandığı ülkede süreç Brezilya'ya çok acı bir fatura getirirken, acı faturanın çok daha ciddi boyutlar kazanabileceğinden endişe duyulmaktadır.

Güney Amerika'nın bir başka ülkesi Şili'de de durum Brezilyadan farklı değildir. Liberal bir eğitim ve sağlık sisteminin hâkim olduğu ülkede, sağlık hizmetlerine erişilebilirlik bakımından yaşanan sıkıntılar salgının önünün alınabilmesinde büyük

sorunlar yaşanmasını getirmektedir. Aslında bu yılın başından itibaren Dünya Sağlık Örgütü'nün tavsiyelerine yeterli düzeyde uymayan ülkelerde Şili'deki duruma benzer durumların yaşandığı açıkça tecrübe edilmektedir.

İran ve Ortadoğu

Dünya'da salgına en kötü şartlarda yakalanan ülkelerden birisi de İran'dır. Çin'den en erken bu virüsü kapalı ülkelere birisi olan İran, aynı zamanda sert ambargo koşullarında ve toplumsal çalkantılar içerisinde salgın koşullarına girdi.

ABD'nin uyguladığı baskı ile ağır ekonomik koşullar içerisinde bulunana İran'ın en yoğun ekonomik ilişkiler kurduğu ülkenin Çin olduğu biliniyordu. Özellikle söz konusu ticari ilişkiler ağına yer alan İranlı tüccarlar marifetiyle virüsün erken bir evrede İran'a taşındığı öngörülmüştür.

Salgının ülkeye girişinden itibaren İran hükümetinin gerekli duyarlılığı göstermemesi, özellikle ekonomik koşullar sebebiyle gerekli tedbirleri almaya yanaşmaması salgının hızla yayılmasına sebep olmuştur. Başta cumhurbaşkanı yardımcısı, sağlık bakan yardımcısı ve milletvekilleri olmak üzere siyasi ve idari alana da sıçrayan virüs büyük bir sorun haline dönüşürken, İran'ı dünyada virüsün en yaygın olduğu ülkeler arasına sokmuştur.

Bir başka noktadan bakıldığında İran baştan itibaren gerçek verileri saklayan ve manipüle eden bir ülke olarak görülmüştür. Türkiye'nin daha işin başından itibaren sınırlarını kapattığı İran'da, gündelik hayata dair tedbirlerin yeterli düzeyde alınamaması ve sağlık sisteminde ortaya çıkan ciddi zaaf, ciddi bir sorun haline dönüşmüştür.

Başta Irak, Suudi Arabistan ve Suriye olmak üzere diğer Ortadoğu ülkelerinde ise virüs ciddi tahribat yapmasına rağmen, sağlık sistemlerinde sağlıklı veri akışı, yeterli düzeyde tedavinin hastaneler üzerinden gerçekleştirilememesi ve verilerin gizlenmesi gibi sebeplerle gerçek durum ne olduğu yeterli düzeyde anlaşılamamıştır. Ayrıca Suriye'deki savaş, Lübnan'daki çalkantı koşulları sebebi ile virüs tablosunda bir belirsizlik bugüne kadar gelmiştir.

Türkiye Deneyimi: Şu Ana Kadar Başarılı Bir Tecrübe

Türkiye'ye virüsün geç girmesi ve yeterli ön hazırlıkların büyük bir ciddiyet ve kararlılıkla yapılması, ülkemizin en baştaki artıları olarak görülebilir. Özellikle Sağlık Bakanlığı şemsiyesi altında nitelikli ve topluma güven veren bir Bilim Kurulunun oluşturulması çok olumlu bir başlangıç yapılabilmesini mümkün kılmıştır.

Küresel Salgın döneminde mücadele de en etkili unsurlar olarak öne çıkan iki konu, güvenilir ve etkin liderliğin yanı sıra güçlü bir sağlık sistemidir. Bu iki unsuru bir araya getiremeyen toplumların salgın döneminde ciddi darbe aldıkları, almaya da devam ettikleri maalesef acıyla izlenmektedir. Türkiye bu iki konuda da yeterli bir başlangıç yaparak salgın dönemine adım atmış, önemli kayıplarına rağmen salgınla mücadelede geldiğimiz bu noktaya kadar önemli bir başarı elde etmiştir.

Tarihin ilk küresel salgını olarak bilinen, başlangıcından bugüne kadar birçok bilinmezi içinde barındıran Covid-19 salgınına karşı öncelikle ih-

— 66 —

Tarihin ilk küresel salgını olarak bilinen, başlangıcından bugüne kadar birçok bilinmezi içinde barındıran Covid-19 salgınına karşı öncelikle ihtiyaç duyulan şey topluma güven veren, kaygıları minimize edecek ve tünelin sonundaki umudu, ışığı gösterecek bir liderlikti.

— 77 —

tiyaç duyulan şey topluma güven veren, kaygıları minimize edecek ve tünelin sonundaki umudu, ışığı gösterecek bir liderlikti. Türkiye, Cumhurbaşkanı Erdoğan başkanlığında başta Sağlık Bakanı Koca ve Bilim Kurulu'yla birlikte bu liderliği etkili bir biçimde hayata geçirebilmiştir. Burada güçlü ve inandırıcı liderlik özellikle bizim gibi liderlik ve dayanışmayı neredeyse bütünüyle bir arada düşünen toplumlarda çok önemli hale gelmektedir.

Bilim Kurulu'nun tavsiyelerine neredeyse bire bir uyarak süreci yöneten ve alınan kararların uygulanmasında ciddi bir kararlılık fotoğrafı ortaya koyan hükümete karşılık, bu toplumun kararlara çok büyük ölçüde uyarak sürece ciddi bir biçimde destek ve katılım sağlaması sözü edilen yukarıdaki süreç yönetiminin sonucudur. Oysa ABD ya da Brezilya'da olduğu gibi Türkiye'de de her kafadan bir ses çıksaydı. Hükümet tavsiye edip belediyeler reddetseydi, alınan kararlara kamuoyunda ciddi itirazlar olsaydı, bu süreci sağlıklı bir biçimde uygulayıp bu noktaya taşımak imkânsız olurdu. Ufak tefek sorunlar dışında muhalefetin sürece uyum göstermesi, kuvvetli kamuoyu ve toplum desteği Türkiye'de salgınla mücadelede liderliği güçlü bir biçimde tahkim etmiştir.

Güçlü Sağlık Sistemi Başarıya Giden Yolu Açtı

Sağlık altyapısında çok ciddi sorunlar yaşarken, Türkiye'nin son yirmi yılda bu alana yaptığı yatırımlar ve geliştirdiği sistem daima bir ilgi sebebi oldu. Sıradan bir üçüncü dünya sağlık sistemine sahip Türkiye'nin, zamanla Avrupa'da Almanya ile birlikte en çok sağlık turizmine sahip ülkesi haline gelmesi uluslararası planda dikkat çekti.

Türkiye teknik altyapısı, örgütsel yapısı ve yetişmiş insan gücü ile salgın döneminde tam bir destan yazdı. Asıl bu başarının sahipleri sistem kadar; bilgisi, tecrübesi, fedakârlığı ve cesareti ile sağlık çalışanlarıydı. Tıp alanında uzmanlaşmış dünya ölçeğinde birikimli Türk hekimleri bu büyük savaşın kazanılmasında çok büyük yükler üslendiler.

Özellikle salgın konusunda uzmanlaşmış kadroların kamuoyu önünde ve medyada ortaya koydukları resim Türkiye adına göğüslerimizi kabarttı. Bir süredir bürokraside liyakat ve vasıfsızlık ekseninde yürüyen tartışmaların etkisindeki Türkiye'ye adeta ilaç gibi geldi bu fotoğraf. Türkiye'nin

uzun yıllara dayanan tıp birikiminin ne derecede de değerli ve ciddi bir birikim olduğunun ortaya çıkması topluma moral verdi.

Türkiye son dönemde Şehir Hastaneleri ile sağlık kapasitesini artırırken, salgın döneminde attığı adımlarla da bu kapasiteyi pekiştirdi. Birçok ülkede hastalar hastanelerden taşar, sağlık sistemleri çökerken- ki İngiltere bu duruma iyi bir örnektir- Türkiye kapasitesini de çok iyi yönetti. İlaç ve tedavi konusunda geliştirdiği isabetli prosedürlerinde bu başarılı yönetimde ciddi bir payı oldu.

Son yirmi yılda ilaç ve tıbbi donanım alanında sınırlı bir mesafe alabilen Türkiye, adeta milli bir mücadelenin verildiği salgın günlerinde büyük ilerlemeler sağladı. Başlangıçta maske konu-

sunda ciddi bir üretim planlamasına giderek bu konuda yokluk çekilmemesinin yanı sıra ciddi sayıda ülkeye bu konuda yardım ve ihracat gerçekleştirdi. Özellikle ABD ve İngiltere'ye yapılan yardımlar ilgi çekiciydi.

Solunum cihazı bu sürecin dünyada en stratejik ekipmanıydı. Daha önce ihtiyacı oranında bu ürünü ithal eden Türkiye, aslında sınırlı sayıda üretilen bu özel ürünü kısa zamanda üreterek seri üretime geçti. Kendi ihtiyacını karşıladıktan sonra ciddi ihracat bağlantıları yapılan bu ürün, bazı ülkelere de yardım olarak gönderilmeye başlandı. Salgın, Türkiye'nin tıbbi teknolojiler ve ekipmanlar alanında yeni bir atılım yapmasına sağlarken, bu alanda üretici ve ihracatçı ülkeler arasına girişini de sağlamış oldu.

Salgın Döneminde Toplumsal Durum

Salgın döneminde Türk toplumu başından itibaren ilginç bir deneyimden geçiyor. Uzun süreli evde kalmaktan, dijitalleşmekten, sosyal mesafe ve temizliğe kadar muhtelif alanlarda önemli tecrübe yaşadı, yaşıyor. Sözü edilen tecrübe devlet adamlarından araştırmacılara ve siyasetçilere kadar sosyolojiden psikolojiye, iktisattan ilahiyata mutlaka dikkate alınması gereken önemli sonuçların ortaya çıktığı bir büyük tecrübe oldu.

Öncelikle bir sosyolog olarak söylemeliyim ki bu süreçte Türkiye’de bariz bir biçimde ortaya çıkan iki sosyoloji gördük. Bir yandan eğitilmiş, meslekli ve şehirleşme düzeyi yüksek Türk orta sınıfı gerçek manada sınıfı geçti. Baştan itibaren bu soruna ve bilim kurulunun tavsiyelerine neredeyse harfiyen uyan bu sosyoloji, devletin aldığı tedbirlerin hızlı ve verimli bir sonuca dönüşmesinde etkin bir rol oynadı. Diğer sosyoloji ise geleneksel dayanışmacı kültürel kodlar üzerinden büyük çapta şehirleşmede geçiş dönemi yaşayan, eğitim ve melekles-

mede eksikleri olan, önemli bir kısmı gündelik işlerde çalışan, geçim derdiyle virüs derdi arasında sıkışmış sosyolojidi. Sözü edilen sosyolojide baş gösteren gevşeme ve bir miktar duyarsızlık sorunu ise cebri tedbirler ve so-kağa çıkma yasaklarıyla aşılmaya çalışıldı. Geleneksel politik kültürümüze yerleşmiş devlete tabi olma/yasaklara uyum bu noktada çok işler bir kültür kodu olarak öne çıkmıştır.

Yukarıda sözü edilen iki sosyolojinin şehirlerin bu iki sosyolojiyi temsil eden ilçe ve semtlerinde ortaya çıkan salgın haritalarında görebilmek mümkün oldu. Güçlü orta sınıf unsurlarının yerleşik olduğu İstanbul’un bilinen ilçelerinde salgının seyri düşükken, Bayrampaşa, Esenler ve Bağcılar gibi ilçelerde oldukça yüksek seyrettiği görüldü. Buralarda yoğun nüfus, geniş aile yapıları ve akrabalık ilişkileri ekonomik sorunlarla birleşince zor bir tabloyu ortaya çıkardı.

Bir diğer bağlamda bu geleneksel dayanışmacı kültür kodunun Türkiye taşrasında da yaşandığı görüldü, görülüyor. Gizli düğün ve nişanlar, kalabalık cenaze merasimleri ya da akraba ziyaretleri-

— 33 —
Türkiye’nin kontrollü bir biçimde yeni normale geçiş kararlarının hayata geçtiği bu süreç, geniş kalabalıklar tarafından maalesef salgın tehlikesinin geçtiği yönünde bir algı üzerinden anlaşıldı. Bu durum yeni sorunlara sebep oldu.
— 34 —

nin yaşattığı yerel vaka patlamaları medyamızın ana haber konuları içinde daima ilk sıralarda yer aldı.

Süreçte bir handikap da benim “Haziran Sendromu” olarak ifade ettiğim dönemde yaşandı. Türkiye’nin kontrollü bir biçimde yeni normale geçiş kararlarının hayata geçtiği bu süreç, geniş kalabalıklar tarafından maalesef salgın tehlikesinin geçtiği yönünde bir algı üzerinden anlaşıldı. Bu durum yeni sorunlara sebep oldu. Türkiye’de neredeyse geçirilen üç ay hiç yaşanmamış gibi adeta sahillere, parklara, çarşılar adeta hücum edildi. Bu durum uzmanlarda, kamu otoritesinde ve süreci dikkatle takip edenlerde büyük bir kaygıya sebep oldu. İstatistiki verilerin yeniden yükselmeye başladığı bu dönemde kaygılar daha da arttı. Maske zorunluluğu başta olmak üzere söz konusu sürece karşı alınan önlemlerle bugün salgın öngörülebilir sınırlar içinde tutulabilir görünmektedir.

Sonuç olarak, Mart 2020’den bu yana küresel bir salgına dünyanın verdiği cevap muhtelif sonuçlar doğurmuştur. Birtakım ülkelerde, yukarıda bahsedilen sebeplerle salgın çok ağır faturalar ödetirken, başta Türkiye olmak üzere, birtakım ülkelerde başarılı bir mücadele yürütülmüştür, yürütülmeye devam edilmektedir. Salgın karşısında büyük ve dev küresel siyasi güçlerin ve ekonomilerin adeta diz çökmek durumunda kalmaları yepyeni bir sistem tartışması başlatmıştır.

Henüz daha yeni dalga beklentileri içerisinde, aslında salgın sürecinin tamda neresindeyiz

sorusuna cevap veremediğimiz bir dönemde, daha köşeli ve keskin cümleler kurmanın güçlüğü ortadadır. Umalım ki sonbahar aylarında aşı ve ilacın bulunmasıyla ya da virüsün mutasyona uğrayarak etkinliğini kaybetmesi ile insanlık için bu kâbus salgın dönemi biter. Salgın bitse bile, salgının insanlığa verdiği dersi insanlık bundan sonra çalışmaya devam edecektir. Bakalım bir musibetten insanlık için hangi dersler, nasihatler çıkacak? Hep birlikte göreceğiz. Ancak, şunu özellikle söylemeliyim ki salgın sonrası yeni dünya eski dünyadan çok farklı bir dünya olacaktır.

PANDEMİ DÖNEMİNDE ÇALIŞMA

BİR SAHA ÇALIŞMASI EKSENİNDE EKONOMİK KAYGILAR, DİJİTALLEŞME VE VERİMLİLİK

Daha önce bazı uzak görüşlü insanlar, gelecekte insanlığı bekleyen en büyük tehlikenin salgın hastalıklar olacağını söylemiş olsalar da, kimse bu boyutta bir pandemiye beklemiyordu. Covid-19 pandemisi insanlığı hazırlıksız yakaladı. Örneğin bundan bir yıl önce birileri bu boyutlarda bir pandemiye öngörebilmiş olsalar, muhtemelen şu anda servetlerine servet katarlardı.

Günümüzde bazı sosyologlar pandemiye açıklamak için Ulrich Beck'in "Risk Topumu" (1992) kavramına başvursalar da, Beck'in adı geçen kitabında salgın (epidemics veya pandemics) tek kelimeyle de olsa geçmiyor. Sadece bir başka çalışmasında risk ve tehlike (hazard) arasında ayrım yaparken, pre-modern toplumlarda insanların maruz kaldıkları tehlikelere örnek olarak doğal felaketleri ve salgınları (epidemics) veriyor (Sørensen ve Christiansen, 2013).

Tarihte kıtlık ve savaşların yanında insanlığı en çok meşgul eden üç sorundan birisinin salgınlar olduğunu söyledikten sonra Harari (2016), Homo Deus'ta insanlığın artık bunlarla baş edebilecek potansiyele sahip olduğunu iddia ediyordu. Geçmiş deneyimlerden hareketle bugün de çoğunluk, modern bilimin imkânlarıyla salgının üstesinden gelinebileceğine inanmaktadır.

Pandemi, işleri dünyanın gittiği yönü kestirerek politika yapıcılara öneriler sunmak olan organizasyonları, çok uluslu şirketleri, ulus devletleri,

ama en çok da sıradan vatandaşları hazırlıksız yakaladı. Bu makalenin amacı, pandemiye hazırlıksız yakalanan insanların ekonomik kaygılarını, dijitalleşen yeni çalışma düzenini ve bunun online çalışan bireylerin verimlilik algıları üzerindeki etkilerini incelemekle sınırlıdır.

Covid-19 pandemisi sonrasında, bütün dünyada olduğu gibi bizde de insanların büyük bir çoğunluğu evlerine kapandı. İşyerlerinin önemli bir kısmı çalışamaz hale geldi. Evden online çalışmaya uygun işler ve eğitim çok büyük ölçüde dijitalleşti. İnsanlar yeni teknolojileri kullanarak, işlerini uzaktan yapmaya başladılar. Yeni teknolojiye uyum ve verimlilik en önemli sorunlardan birisi haline geldi.

Salgın Çin'de başladıktan sonra, dünyanın geriye kalanı onları adeta bir film izler gibi izledi. Bir gün kendilerine de geleceğini düşünmemiş olmaları ki gerekli önlemleri almakta geç kaldılar ve bunun neticesinde Çin'de başlayan sorun bütün dünyanın sorunu haline geldi.

Salgına hazırlıksız yakalanan işletmeler, ciddi anlamda ekonomik sıkıntılarla karşı karşıya kaldılar. İnsanların önemli bir bölümü gelecekte temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda kaygılanmaya ve özellikle özel sektörde çalışanlar ile kendi işini yapanlar işlerini kaybetme korkusu yaşamaya başladılar.

Alvin Toffler 1980 yılında yayınladığı Üçüncü Dalgı kitabında, enformasyon ve iletişim teknolojilerinin gelişimine paralel olarak artık insanların ofislerine gitmeden işlerini evlerinde yapabileceklerini iddia ediyordu. Bunu da elektronik köşk (electronic cottage) olarak adlandırıyordu. Bunun üretim ve çalışma şekillerinde devrim yaratacağını söylüyordu.

Max Weber (1999), kapitalizmin gelişim sürecinde işyerinin evden ayrılmasına özel bir anlam yükler. Ev ile işin birbirinden ayrılması, modern toplumun yaşama, çalışma ve düşünme biçimlerini derinden etkilemiştir. Geç kapitalizmin online/dijital çalışma düzeninde işin önemli bir bölümü

evde yapılabilir hale gelmiştir. Bir diğer ifade ile işyeri ve ev yeniden bir araya gelmeye başlamıştır.

Covid-19 pandemisi, çalışma hayatında dijitalleşmeyi daha önce hiç olmadığı kadar hızlandırmıştır. Bazı ülkelerde işlerin üçte birinden fazlası evde yapılabilir hale gelmiştir (Dingel, Neiman, 2020) Her ne kadar çalışma hayatında dijitalleşme ya da online/uzaktan çalışma iddiaları 40 yıllık bir geçmişe sahip olsa da, zorunlu dijitalleşmenin hızı karşısında inanılmaz bir şaşkınlık ortaya çıkmıştır. Bazı komplo teorisyenleri bu virüsün dijital bir dünya devleti kurmak için büyük güçler tarafından laboratuvarlarda üretildiğini tezini ortaya atmışlardır.

Online çalışma her ne kadar enformasyon teknolojilerinin son dönemdeki gelişiminin sonucu olsa da (Erşen, 2020) dijital dönüşüm günümüzde bu teknolojilerin kullanımının çok ötesine geçmiştir. Dünya çapında hükümetler için yeni fırsatlar ve tehditler yaratmıştır. Nesnelerin interneti, yapay zeka, blockchain, büyük veri, endüstri 4.0, “enfor-

masyon toplumu” teorisyenlerinin iddialarının çok ötesinde dönüşümlerin kapısını aralamıştır (Mello and Ter-Minassian, 2020).

Virüslere karşı insanların kırılganlığına sahip olmayan robotların üretim sürecinde ve sağlık benzeri sektörlerde kullanımı yeniden önemli hale geldi. İnsanları eve kapatan pandemi aile içi ilişkilerde ve bireylerin ruh halleri üzerinde derin etkiler yapmış ve dijitalleşme sürecini hızlandıran bir faktör olmuştur.

Pandemi bütün dünyayı sınıf farkı gözetmeksizin tehdit etmesine rağmen, herkes salgından aynı oranda etkilenmemiştir. Birikimi olmayan yoksulların, işsizlerin, kadınların salgından etkilenmeleri aynı olmamıştır (Sunar, 2020). Bu süreçte kadınların ve bazı dezavantajlı grupların yaşadığı sıkıntılar diğerlerinden daha ağır olmuştur (Paz, Muller, Munoz Boudet, Gaddis, 2020).

Bizde bu süre içerisinde süreçten etkilenen bir kısım çalışanların özellikle evden çalışma dijitalleşme bağlamında konuya nasıl baktıklarını ortaya çıkarabilmek amacıyla bir araştırma gerçekleştirdik. Elde ettiğimiz sonuçlar aşağıda sunulmaktadır.

Araştırma Perspektifi

Araştırma 9-12 Nisan 2020 tarihleri arasında Google forms üzerinden yapıldı. Araştırmacının sosyal ağları vasıtasıyla geniş bir kitleye ulaştırıldı. Bu süreçte ağırlıklı olarak Twitter, Facebook, LinkedIn, Instagram ve Whatsapp kullanıldı. Anket, araştırmacının da beklentisinin ötesinde ilgi gördü ve yaklaşık 5700 kişi anketi cevapladı. Eksik cevaplanan anketler çıkartıldıktan sonra 5338 anket değerlendirilmeye alındı. Tablo 1’de de görüldüğü şekilde, anketi cevaplayanların büyük bir çoğunluğu (%92,3) üniversite ve üzeri eğitime sahip (öğrenciler dâhil) ve yüzde 93,5’u büyük şehir ya da şehirlerde yaşıyor. Yüzde 58’i kadın, yüzde 42’si erkek. Yaş dağılımı itibarıyla yüzde 24,2’si 24 yaş ve altı, yüzde 30,6’sı 25-34, yüzde 23,6’sı 35-44, yüzde 13,7’si 45-54 arasında, yüzde 7,9’u da 55 yaş ve üzerindedir.

Hanenin gelir durumu da ağırlıklı olarak orta ve orta üst gruplarda yoğunlaşmaktadır. Yaklaşık yarısı iş konusunda kaygım yok derken, dörtte birisi gelecekte işimi kaybetme korkusu yaşıyorum diyor. Geriye kalanlar da zaten işsiz olduğunu ya da salgın sonrasında işsiz kaldığını ifade etmiştir.

“
Virüslere karşı insanların kırılganlığına sahip olmayan robotların üretim sürecinde ve sağlık benzeri sektörlerde kullanımı yeniden önemli hale geldi. İnsanları eve kapatan pandemi aile içi ilişkilerde ve bireylerin ruh halleri üzerinde derin etkiler yapmış ve dijitalleşme sürecini hızlandıran bir faktör olmuştur.”

Uygun örneklem (convenience sampling) yöntimiyle toplanan bu veri, nüfusun genelini temsil iddiasında değildir. Niteliği itibarıyla toplanan data, ağırlıklı olarak kentli, eğitilmiş, orta ve üst orta sınıfları temsil etmektedir.

Anketi cevaplayanların çoğunluğu (% 48.3) bekârlardan oluşuyor. Evlilerin oranı yüzde 46.1'dir. Boşanmış ya da diğer seçeneğini işaretleyenlerin oranı toplamda yüzde 5.6'dır. Hanenin gelir durumu itibarıyla araştırmaya katılanlar ağırlıklı olarak orta (%51,1) ve orta üst (% 23,6) gelir grubunda yer almaktadırlar. Orta alt gelir grubunda olduğunu söyleyenlerin oranı % 18.4, en düşük gelir grubu 5,7, en üst gelir grubu ise yüzde 1,1'dir.

Anketi cevaplayanların dörtte birinden fazlası (25,6) kamuda memur / maaşlı olarak çalışmaktadır. Yüzde 22.7'si öğrenci, yüzde 18.9'u özel sektörde ücretli yüzde 10.2'si kendi işini yapıyor, 7.3'ü işsiz, yüzde 5.7'si emekli, yüzde 4'ü de ev kadınıdır. Kalanları diğer seçeneğini işaretlemişlerdir. Yerleşim birimine göre dağılıma bakıldığında büyük bir çoğunluk büyükşehir ve şehirlerde yaşamaktadır (93,5). Kalanı köy ve kasabalarda yaşayanlardır.

Temel İhtiyaçlarını Karşılayamama ve İşsiz Kalma Kaygısı

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO, 2020), pandeminin dünyadaki işgünün yaklaşık yüzde 81'ini temsil eden 2,7 milyar çalışanı etkilediğini, çeşitli ekonomik sektörlerdeki işletmelerin (özellikle küçük işletmelerin) büyük sıkıntıyla karşı karşıya kaldığını dile getirmektedir. ILO'ya göre pandeminin istihdam üzerindeki etkileri derin, geniş kapsamlı ve benzeri görülmemiş düzeydedir.

Nitekim bu araştırmada başka ülkelerdekine benzer sıkıntılar görülmektedir. Anketi cevaplayanların çoğunluğu orta ve orta üst gelir grubuna ait olmasına rağmen, yüzde 38,2'si önümüzdeki iki ay içinde temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda kaygı yaşadığını ifade etmişlerdir (Bkz. Tablo 2). Kadınların endişeleri (%39,3) erkeklere (%36,4) göre biraz daha yüksektir ($\chi^2(1)=4,680, P=,030$). Diğer taraftan eğitim seviyesi geriledikçe endişe artmaktadır ($\chi^2(3)=60.150, p=.000$).

Tablo 1: Önümüzdeki İki Ayda, Temel İhtiyaçlarınızı Karşılama Konusunda Kaygı Yaşıyor musunuz?

Durum	Sıklık	Yüzde (%)
Hayır	3265	61,8
Evet	2014	38,2
Toplam	5279	100,0

Beklenildiği şekilde temel ihtiyaçlarını karşılayamama konusunda en yüksek kaygısı olanlar alt gelir gruplarıdır (% 68,5). Gelir yükseldikçe, temel ihtiyaçlarını karşılayamama kaygısı istikrarlı bir biçimde gerilemektedir. Ancak gerilemeye rağmen, en üst gelir grubunun dahi yüzde 18'i bu kaygıyı yaşamaktadır.

Tablo 2: Yapılan İşe Göre Önümüzdeki İki Ayda, Temel İhtiyaçları Karşılama Konusunda Kaygı Yaşayanlar

Ne iş yapıyorsunuz?	Önümüzdeki iki ayda, temel ihtiyaçlarınızı karşılama konusunda kaygı yaşıyor musunuz?		Toplam
	Hayır	Evet	
Kendi işini yapıyorum	63,8	36,2	100,0
Kamuda maaşlı çalışıyorum	76,0	24,0	100,0
Özel sektörde ücretli	53,3	46,7	100,0
Öğrenciyim	54,2	45,8	100,0
İşsizim	49,5	50,5	100,0
Ev hanımı	69,3	30,7	100,0
Emekli	64,5	35,5	100,0
Diğer	61,9	38,1	100,0
Toplam	61,8	38,2	100,0

(x2 (7)=205.356, p<.000).

Tablo 2'de de görüldüğü üzere temel ihtiyaçlarını karşılama kaygısı yine beklenildiği şekilde en yüksek işsizim diyenler (%50,5) arasındadır. İkinci sırada özel sektörde çalışanlar gelmektedir

(46,7). Bunları kendi işini yapanlar, emekliler ve ev kadınları izlemektedir. Bu konuda en düşük kaygı, istihdam güvencesi olan kamu çalışanları arasındadır.

Tablo 3: Geçimimi Temin Konusunda Kaygılarım Var

Durum	Sıklık	Yüzde (%)
Kesinlikle katılmıyorum	990	100,0
Katılmıyorum	1303	100,0
Kararsızım	791	100,0
Katılıyorum	1173	100,0
Kesinlikle katılıyorum	861	100,0
TOPLAM	5118	100,0

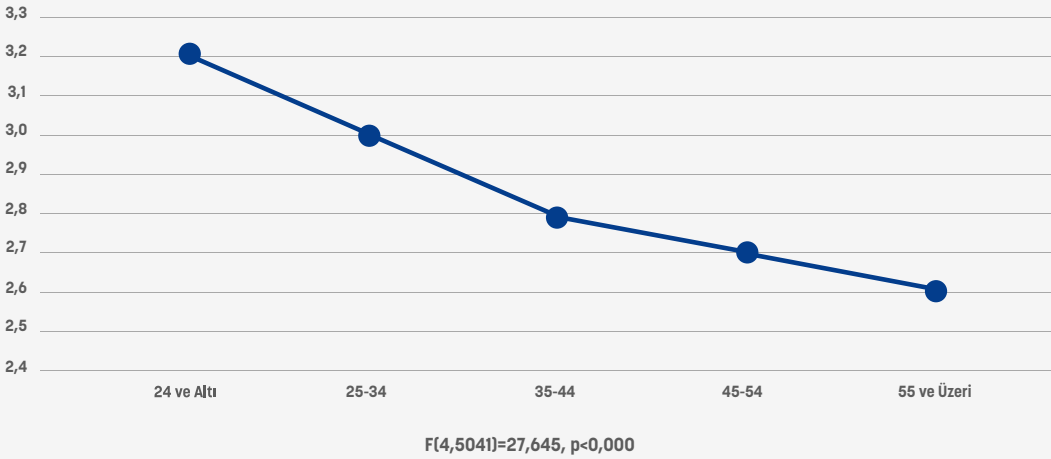
Yaş azaldıkça geçimini temin kaygısı belirgin bir biçimde artmaktadır. Bunun yanında çoğunluğu köylerde ve müstakil evlerde yaşayanların arasında geçimini temin kaygısı diğerlerine göre daha yüksektir.

Anketi cevaplayanlar arasında en yüksek kaygı ekonomisi büyük ölçüde turizme dayanan Muğla ve Antalya gibi şehirlerdedir. Ancak Batman, Osmaniye, Antalya Yalova, Mersin, Van, Adana kaygının yüksek olduğu illerdir. Buna karşılık, Aksaray, Mardin, Erzurum, Balıkesir, Sakarya, Erzurum ve Niğde görece diğer illere göre geçim kaygısı düşüktür. Salgının en yoğun yaşandığı ve en çok katılımcının olduğu İstanbul geçim kaygısında diğer

illere göre orta seviyededir. İller arasındaki farkı açıklamak için başka analizlere ve illeri daha dengeli bir biçimde temsil edecek yeni araştırmalara ihtiyaç vardır.

Pandemi toplumun önemli bir bölümünü çalışmaz hale getirdi. Bu sebeple geçimini temin geniş bir kesim için önem önemli sorunlardan birisi haline geldi. Bu sebeple geçim kaygısı bir de beşli likert tarzı soruyla yeniden sorulmuştur. Bu soru formun sonunda yer sorunun sonuçlarıyla, ilk grup sorular arasında yer alan evet hayırlı sorunun sonuçları benzerdir. Bu soruda da anketi cevaplayanların yaklaşık yüzde 40'ı geçimini temin konusunda kaygı sahibi olduğunu ifade etmiştir.

Şekil 1: Yaşa Göre Geçimini Temin Kaygısı

İlginç bir şekilde devlete güven ($r=27$) arttıkça geçimini temin konusunda kaygılar gerilemektedir. Bunun yanında politik yelpazenin solunda konumlananlar arasında belirgin bir biçimde kaygı artarken, kendilerini sağda konumlandıranlar ile dini inanç bakımından “İnanıyorum ve yükümlüklerimi yerine getiriyorum” diyenler

arasında istatistiksel olarak fark yaratacak ölçüde değişmektedir. Burada sağda olduğunu söyleyenlerin çoğunluk itibarıyla kamuda çalışıyor olmaları politik gruplar arasındaki farkın sebebi olabilir. Bunun yanında iki politik grubun farklı medya gruplarını izlemeleri ve izledikleri medyanın içeriğinin farklılığı da ekonomik kaygıların

azalmasında ya da artmasında etkili olmuş olabilir. Ayrıca diğer insanları güvenilir bulmayanlar, insanların kendi çıkarlarından başka bir şey düşünmediğini iddia edenler, yalnızlar ($r=,21$) ve sosyal sermayeleri düşük olanlar ($r=-,20$) ve gençler ($r=-,14$) arasında geçimini temin kaygısı daha yüksektir.

Pandemi sonrasında işsizliğin, daha ziyade eğitim düzeyi düşük gruplar arasında ortaya çıktığını görüyoruz. Eğitim yükseldikçe iş konusunda kaygım yok diyenlerin oranında belirgin bir gerileme ortaya çıkmaktadır. Yapılan işin online çalışmaya uygun olması işsiz kalma riskini de büyük ölçüde azaltmaktadır. Nitekim internet kullanım sıklığı arttıkça gelecekte işsiz kalma

kaygım yok diyenlerin oranı da artmaktadır ($x^2(8)=54.054$, $p<.000$). Yine gelir düzeyi yükseldikçe işsiz kalma kaygım yok diyenlerin oranları da istikrarlı şekilde artmaktadır. Bu kriz istihdam bağlamında en çok düşük gelirli, düşük eğitilmiş, çoğunluğu özel sektörde çalışan ya da kendi işini yapanları daha fazla etkilemiş görünmektedir.

Tablo 5'te görüldüğü şekilde anketi cevaplayanların yüzde 40,5'i iş kaygım yok derken, yüzde 2,8'i salgın sonrası işsiz kaldım, yüzde 15,3'ü zaten işsizdim cevabını vermiştir. Yüzde 19,2'si de gelecekte işsizlik kaygısı yaşadığını ifade etmektedir. En çok özel sektörde çalışanlar işini kaybetme kaygısı yaşarken (%51,3), kendi işimi yapıyorum diyenler arasındadır (%32,8).

Tablo 4: İşsiz Kalma Kaygısı

Kaygı Durumu	Sıklık	Yüzde (%)
İş konusunda kaygım yok	2159	40,5
Covid-19 sonrasında işsiz kaldım	151	2,8
Zaten işsizdim	815	15,3
Gelecekte işimi kaybetme kaygısı yaşıyorum	1023	19,2
Diğer	1188	22,3
Toplam	5336	100,0

Yukarıdaki sorulara benzer biçimde, anketi cevaplayanların yüzde 39,2'si gelecek iki ayda aç kalma ya da ihtiyaçlarını karşılayamama kaygısını olduğunu ifade ediyor. Yine bu soruda da kadınlar, düşük gelirli, sosyo-ekonomik bakımdan dezavantajlılar daha çok endişeliler.

Anketi cevaplayanların yüzde 10,4'ü geçim sorunu olmayacağını, yüzde 9,4'ü de mevcut birikimlerinin kendilerini bir yıldan fazla idare edebileceğini söylemelerine karşın, yüzde 31,1'i hiç birikimim yok derken, yüzde 33'ü de en fazla birkaç ay cevabını vermiştir. Bunun anlamı anketi cevaplayanların üçte ikisine yakınının "mali birikimlerinin hiç olmadığı"nı ya da "en fazla birkaç ay idare edebileceği"ni göstermektedir (Bkz.Tablo 6).

Tablo 5: Mevcut Birikiminiz, Sizin Hayatınızı Çalışmaksızın Ne Kadar Daha Sürdürmenize Yardımcı Olur?

Mevcut Birikimlerin, Süreceği Tahmin Edilen Süreç	Sıklık	Yüzde (%)
Hiç birikimim yok	1646	31,3
En fazla bir kaç ay	1739	33,0
Yaklaşık bir yıl idare edebilirim	835	15,9
Bir yıldan fazla idare eder	497	9,4
Geçim sorunum olacağını düşünmüyorum	548	10,4
Toplam	5265	100,0

Doğal olarak hiç birikimim yok diyenler en çok 24 yaş ve altındakilerdir (%45,2). Yaş ilerledikçe hiç birikimim yok diyenlerin oranı gerilemektedir ($x^2(16)=482,203$, $p=.000$). En fazla geçim sıkıntısı ortaöğretim ve altında yer alanlar arasındadır. Eğitim düzeyi yükseldikçe, kısmi bir rahatlama bahsedebiliriz. Yine yüksek lisans ve üzerinde eğitime sahip olanların yüzde 23'ü, lisans eğitim alanlar ya da sahip olanların üçte birinden fazlası (%33,6)sı hiç birikimlerinin olmadığını ifade etmektedir ($x^2(12)=134,820$, $p=.000$).

Dijital Çalışma ve Verimlilik

Tele çalışma, online çalışma, evden çalışma daha önce de ifade edildiği şekilde bütün dünyada uzun yıllardır hakkında konuşulan ve bazı işletmelerin de uyguladığı bir çalışma biçimidir. Pandeminin en önemli etkilerinden birisi dünya genelinde nüfusun büyük bir çoğunluğunu evlere kapatmış, yaşama/çalışma biçimlerini değiştirmiş ve online çalışmayı zorunluluk haline getirmiş olmasıdır.

Tablo 6: İşlerinizi Yapma Biçiminizde Değişiklik Oldu mu?

Durum	Sıklık	Yüzde (%)
Evet	986	18,9
Hayır	4239	81,1
Toplam	5225	100,0

Nitekim anketi cevaplayanların yüzde 81'i işlerini yapma biçiminin değiştiğini ifade etmiştir (Bkz. Tablo.7). İşlerini yapma konusunda en az değişim, beklenildiği şekilde ev kadınları ve emeklilerde olmasına karşılık, en yüksek değişim ücretli/maaşlı çalışanlar ile kendi işini yapanlar ve öğrenciler arasında olmuştur.

Gelir yükseldikçe," iş yapma biçimim değişti" diyenlerin aralarında çok küçük bir artış vardır; ancak istatistiksel olarak anlamlı değildir ($\chi^2(4)=6,218$ $p=.183$). Bir diğer ifadeyle pandemi sürecinde bütün gelir gruplarının çalışma biçimleri büyük ölçüde değişmiştir.

Ankete katılanların büyük çoğunluğu çalışma hayatında daha fazla robot kullanımına hayır demesine rağmen işlerini yapma biçiminde değiş-

me olduğunu söyleyenler arasında robot kullanımına itiraz kısmen gerilemektedir.

Öğrenciler dahil katılımcıların yüzde 57'si işlerinin home office/online çalışmaya uygun olduğunu ifade etmektedir (Tablo 8). Bunun en önemli sebeplerinden birisi katılımcıların büyük bir çoğunluğunun üniversite ve üstü öğrenim derecesine sahip olmalarıdır. Çoğunluk itibarıyla kamuda çalışanlar (%61,4) ve öğrenciler (%61,9) işlerinin online çalışmaya uygun olduğunu söylerken, bu oran kendi işini yapanlar arasında yüzde 50'ye gerilemektedir. Benzer şekilde en yüksek gelir grubundan (%69), en düşük gelir grubuna (%36,7) doğru geriledikçe işlerinin online çalışmaya uygun olduğunu söyleyenlerin oranları istikrarlı bir biçimde gerilemektedir.

Tablo 7: İşiniz Home Office/Online Çalışmaya Uygun mu?

Durum	Sıklık	Yüzde (%)
Evet	2160	42,9
Hayır	2872	57,1
Toplam	5032	100,0

Doğal olarak da işleri online çalışmaya uygun olanlar bu çalışma şeklinin yaygınlaştırılması konusunda çok daha isteklidir. Yine işleri online çalışmaya uygun olanlar arasında aç kalma/geçimini demin konusunda kaygı gerilemektedir ($\chi^2(1)=35,045$ $p=.000$). Çalışanların işlerinin dijitalleşme imkânı, ciddi anlamda ekonomik kaygılarda gerilemeye yol açmaktadır. İşlerinin dijitalleşmeye uygun olduğunu söylerin büyük bir çoğunluğu büyükşehirlerde ve şehirlerde yaşamaktadır.

Ankete katılanların 47'si online çalışmıyorum cevabını vermiştir. Sadece online çalışanların içindeyse % 56.2'si verimliliğinin düştüğünü söylerken, yüzde 14.4'ü arttı, yüzde 29.3'ü değişmedi cevabını vermektedir (Bkz. Tablo 8).

Tablo 8: Online İş Yapıyorsanız Eğer, Verimliliğiniz Hangi Yönde Değişti?

Durum	Sıklık	Yüzde (%)
Verimliliğimiz azaldı	1369	29,6
Değişmedi	718	15,5
Arttı	348	7,5
Online çalışmıyorum	2194	47,4
Toplam	4629	100,0

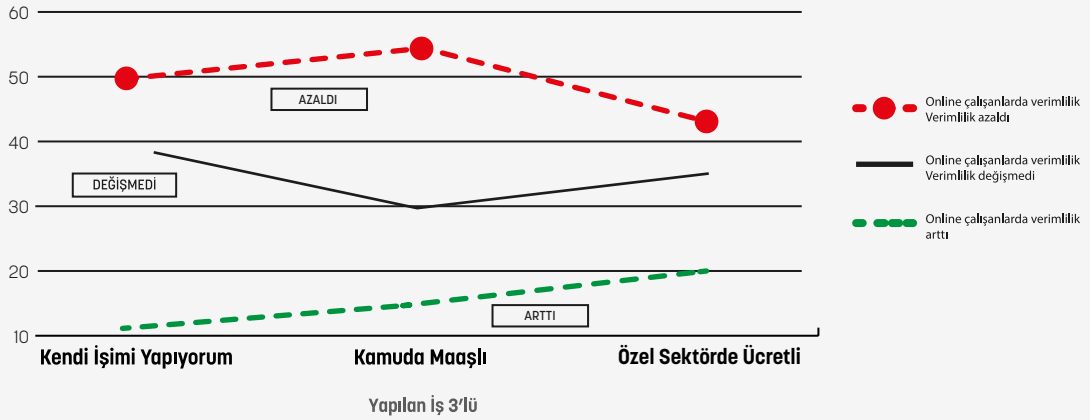
En çok öğrenciler (%68,6) online çalışmanın verimliliklerini düşürdüğünü iddia etmektedirler. Bunu kamuda maaşlı çalışanlar (% 56) ve sonra da kendi işini yapanlar (52) izlemektedir. Verimlilik düşüşünü yüzde 48,9 ile dördüncü sırada özel sektörde ücretli çalışanlar izlemektedir.

Tablo.9 ve Şekil 2'de de görüldüğü şekilde, ikinci aşamada işsiz, öğrenci, ev kadını ve emeklileri dışarıda bırakarak sadece ücretli/maaşlı çalışanlar ile kendi işlerini yapanları dikkate alarak analizi yaptığımızda küçük de olsa gruplar arasında anlamlı farklılaşmalar olmuştur.

Tablo 9: Yaptığı İşe Göre Verimlilikte Değişme

Online Çalışanlarda Verimlilik	Kendi İşimi Yapıyorum	Kamuda Maaşlı	Özel Sektörde Ücretli	TOPLAM
Verimliliğimiz azaldı	52,1	56	48,9	52,9
Değişmedi	34,9	30	32,7	31,7
Arttı	13	14,1	18,4	15,4
Online çalışmıyorum	100	100	100	100

Şekil 2: Yapılan İşin Türüne Göre Verimlilikte Değişme

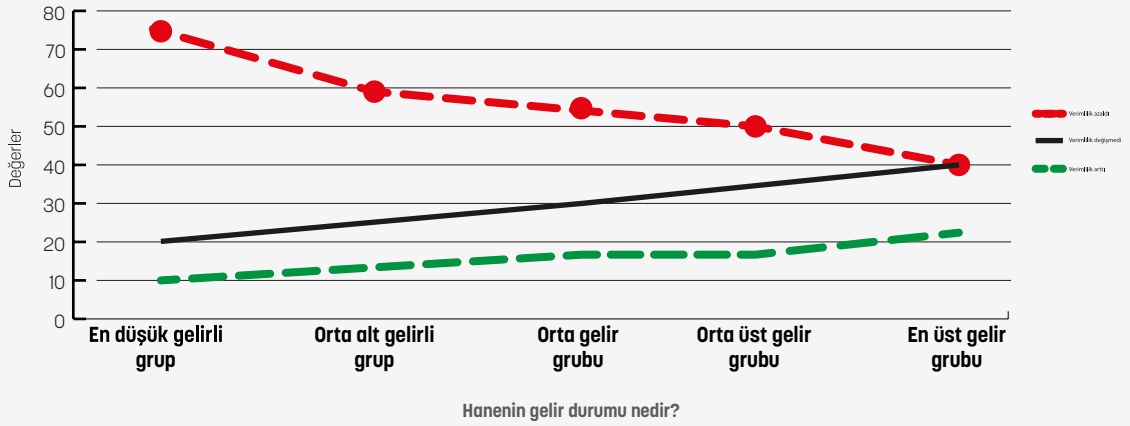
Verimliliğin en çok azaldığını söyleyenlerin kamuda çalışanlar olduğunu görüyoruz (%56). Bunu yüzde 52,1 ile kendi işini yapanlar, 48,9 ile özel sektörde çalışanlar izlemektedir. Kamuya göre özel sektörde denetim ve yaptırımların daha etkili olması özel sektörde çalışanların arasında verimliliklerinin arttığını söyleyenlerin oranlarının (%18,4) kamuya göre (%14,1) kısmen yüksek çıkmasına yol açmış olabilir.

Hanenin gelir durumuna göre verimlilikteki değişmeyi gösteren grafikte de görüldüğü şekilde, bütün gelir grupları verimlilik azaldı diyor. Ancak en fazla azalma, en düşük gelir grubunda (%72,2) gözleniyor. Gelir yükseldikçe de verimlilik düşüşü azalıyor. En yüksek gelir grubunda bu oran yüzde 40,5 olarak ifade ediliyor. Yine bütün gelir gruplarında verimlilik arttı diyenlerin oranı sınırlı düzeyde kalmakla birlikte, gelir arttıkça, verimliliğin arttığını söyleyenlerin oranı da artmaktadır. Bu oran en düşük gelir grubunda yüz 10 iken, en üst gelir düzeyinde 21,6'ya çıkmaktadır.

Tablo 10: Gelir Gruplarına Göre Verimlilikte Değişme

Online Çalışanlarda Verimlilik	Hanenin Gelir Durumu Nedir?					
	En Düşük Gelirli Grup	Orta Alt Gelir Grubu	Orta Gelir Grubu	Orta Üst Gelir Grubu	En Üst Gelir Grubu	TOPLAM
Verimlilik azaldı	72,2	62,6	55,7	52,9	40,5	56,2
Değişmedi	17,8	25,5	29,5	32,4	37,8	29,5
Arttı	10,0	11,9	14,8	14,7	21,6	14,3
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Şekil 3. Gelir Durumuna Göre Online Çalışanların Verimliliklerinde Değişme

Bu data bize şunu göstermektedir, dijitalleşme ve bunun bir parçası olan online çalışma pandemi döneminde bir can suyu olmakla birlikte, yeterince verimli işlememektedir. Bu durum bazı işlerin bütünüyle online çalışmaya uygun olmamasından ya da çalışanların sisteme alışamamalarından kaynaklanıyor olabilir.

Online Çalışma, Toplumsal Cinsiyet ve Verimlilik

Cinsiyet farkı gözetmeksizin anketi cevaplayanların çoğunluğu (%56,2) verimliliklerinin düştüğünü ifade etmektedir. Ancak cinsiyete göre bir karşılaştırma yaptığımızda kadınların verimlilik düşüşünün (%60,5) erkeklerden (%50,15) çok daha yüksek olduğunu görüyoruz (Bkz. Tablo 12). Hanede yaşayanların sayısı arttıkça verimlilik düşmektedir ($r = -0,097$, $n=2421$, $p=000$).

Tablo 11: Cinsiyete Göre Verimlilikte Değişme

Online Çalışanlarda Verimlilik	Cinsiyetiniz		TOPLAM
	Kadın	Erkek	
Verimlilik azaldı	60,5	50,1	56,2
Değişmedi	26,0	34,5	29,5
Arttı	13,6	15,4	29,5
TOPLAM	100,0	100,0	100,0

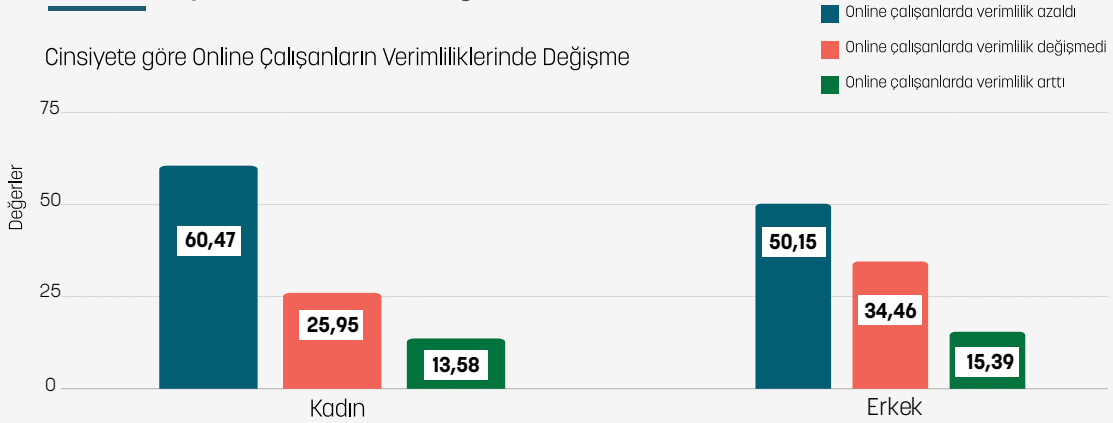
Hanenin kalabalıklaşması en olumsuz online çalışan kadınların verimliliklerini etkilemektedir. Oysa erkekler için hanenin kalabalıklığı ve verimliliklerindeki düşüş arasında istatistiksel olarak bir ilişki bulunamamıştır.

Tablo 11: Cinsiyete Göre Verimlilikte Değişme

Online çalışanlarda verimlilik	Cinsiyetiniz		TOPLAM
	Kadın	Erkek	
Verimlilik azaldı	60,5	50,1	56,2
Değişmedi	26,0	34,5	29,5
Arttı	13,6	15,4	29,5
TOPLAM	100,0	100,0	100,0

Şekil 3: Cinsiyete Göre Verimlilikte Değişme

Cinsiyete göre Online Çalışanların Verimliliklerinde Değişme

Pandeminin getirdiği karantina, online çalışan kadınlar için çocuk bakımı, temizlik ve yemek konusunda dışarıdan hizmet alma imkânını ortadan kaldırmıştır. Bu da çalışan kadının yükünü büyük ölçüde artırmıştır. Nitekim sürekli yorgunluk ve bitkinlik hissediyorum ($r = -,18$) diyen kadınların oranı erkeklerden daha fazladır. Bu kadınların erkeklere göre strese dayanıklılığı kadar artan iş yükü ile de ilişkilidir. Özellikle özel sektörde online çalışan kadınlar arasında kamuda çalışanlara ve kendi işini yapanlara göre sürekli yorgunluk ve tükenmişlik hissi içinde olduklarını söyleyenlerin oranı artmaktadır.

Tablo 12: Türkiye’de Uzaktan/Online Çalışma Teşvik Edilmelidir

Durum	Sıklık	Yüzde (%)
Evet	1469	28,0
Hayır	3783	72,0
TOPLAM	5252	100,0

Anketi cevaplayanların büyük bir çoğunluğu on-line çalışmanın teşvikinden yanadır (%72). Küçük sayılabilecek bir grup karşı çıkmaktadır (Bkz. Tablo 12). Beklenildiği şekilde online çalışmanın teşvikini savunanlar kısmen de olsa verimlilik arttı diyenlerdir (Bkz Tablo 13). Teşvike karşı çıkanlar

arasında verimlilik artışı yüzde 9,2’de kalırken, evet diyenler arasında bu oran yüzde 16,2’ye yükselmektedir. Karşı çıkanlar arasında ise verimlilik düşüşü çok daha yüksek ifade edilmiştir (%69,5). Online çalışmanın teşvik edilmesi konusunda kadın ve erkek arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur.

Tablo 13: Verimlilik Atışı ve Türkiye’de Uzaktan/Online Çalışmanın Teşviki

Online çalışanlarda verimlilik	Türkiye’de uzaktan online çalışma teşvik edilmelidir		TOPLAM
	Hayır	Evet	
Verimlilik azaldı	69,5	51,6	56,3
Değişmedi	21,4	32,2	29,4
Arttı	9,2	16,2	14,3
TOPLAM	100,0	100,0	100,0

(x2 (2)=61,122 p=.000).

Ortaya Çıkan Psiko-Sosyal Sorunlar ve Verimlilik

Küresel pandemiler, savaşlar ve doğal afetler, derin toplumsal travmalar yaratırlar. Böyle dönemlerde stresle ilişkili rahatsızlıklar artar (Üosiü, Popoviü, Šarlija & Kesedžiü, 2020). Bu araştırma, akademik literatürdeki pandemi döneminde stres ve kaygı artışına yönelik iddiaları büyük ölçüde doğrulamaktadır. Data toplumun önemli bir bölümünün daha kaygılı ve depresif bir ruh haline büründüğünü göstermektedir. Örneğin insanların yaklaşık yüzde 65’i huzursuzluğum arttı, yüzde 42’si gündelik işlerimi yapamaz hale geldim, yüzde 31’i hayatım üzerinde kontrol duygumu kaybettim, yüzde 53’si uyku kalitem

bozuldu, yüzde 41'i sürekli virüs kapma korkusu yaşıyorum, yüzde 39'u sürekli yorgunluk ve bitkinlik hissediyorum cevabını vermişlerdir.

Bunun yanında araştırma, verimlikteki değişme ile pandemi sonrasında yaşanan stres ve artan kaygı arasında yakın bir ilişkinin varlığını ortaya koyuyor. Ölüm/mikrop kapma korkusu, geçim derdi ve diğer psiko-sosyal sorunlar arttıkça online çalışanların verimlilikleri büyük ölçüde gerilemektedir.

Tablo 14: Online Çalışanlar Arasında Verimlilik Artışı ve Psiko-Sosyal Sorunlar

Sperman Korelasyon Katsayısı		
	Online çalışanlarda verimlilik	
	Korelasyon katsayısı	
Online çalışanlarda verimlilik	Korelasyon katsayısı	1,000
	p-değeri	
	Örneklem Sayısı	2435
Cinsiyetiniz (0:Kadın, 1:Erkek)	Korelasyon katsayısı	0,092**
	p-değeri	0,000
	Örneklem Sayısı	2421
Eğitim durumunuz?	Korelasyon katsayısı	0,079**
	p-değeri	0,000
	Örneklem Sayısı	2422
Ne sıklıkla İnternet kullanıyorsunuz?	Korelasyon katsayısı	0,059**
	p-değeri	0,003
	Örneklem Sayısı	2424
Günlük işleri yapmakta zorlanır hale geldim	Korelasyon katsayısı	-0,260**
	p-değeri	0,000
	Örneklem Sayısı	2373
Hayatım üzerinde kontrol duygumu kaybetmeye başladım	Korelasyon katsayısı	-0,239**
	p-değeri	0,000
	Örneklem Sayısı	2372
Uyku kalitem bozuldu	Korelasyon katsayısı	
	p-değeri	0,000
	Örneklem Sayısı	2383
Sürekli virüs kapma korkusu yaşıyorum	Korelasyon katsayısı	-0,137**
	p-değeri	0,000
	Örneklem Sayısı	2374
Ölüm korkum arttı	Korelasyon katsayısı	-0,128**
	p-değeri	0,000
	Örneklem Sayısı	2378
Yalnızlık duygum arttı	Korelasyon katsayısı	-0,148**
	p-değeri	0,000
	Örneklem Sayısı	2368
Sürekli yorgunluk bitkinlik hissi içindeyim	Korelasyon katsayısı	-0,236**
	p-değeri	0,000
	Örneklem Sayısı	2366
Geçimimi temin konusunda kaygılarım var	Korelasyon katsayısı	-0,115**
	p-değeri	0,000
	Örneklem Sayısı	2373
Aile içinde iletişim sorunlarım arttı	Korelasyon katsayısı	-0,119**
	p-değeri	0,000
	Örneklem Sayısı	2351

** Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır (2-uçlu).

* Korelasyon 0.05 düzeyinde anlamlıdır (2-uçlu).

Yapılan sperman korelasyon analizi ruh halindeki değişmeler ile verimlilik arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Günlük işleri yapmakta zorlanır hale geldim ($r=-,260$), hayatım üzerinde kontrol duygumu kaybetmeye başladım ($r=-,239$), uyku kalitem bozuldu ($r=-,215$), sürekli virüs kapma korkusu yaşıyorum ($r=-,137$), ölüm korkum arttı($r=-,128$), yalnızlık duygum arttı ($r=-,148$), sürekli yorgunluk bitkinlik hissi içindeyim ($r=-,236$), geçimimi te min konusunda kaygılarım var ($r=-,115$), aile içinde iletişim sorunlarım arttı ($r=-,119$) diyenler arasında verimliliğin çok daha fazla gerilediğine tanık olunmaktadır (Bkz. Tablo 14).

Çalışma Hayatında Daha Fazla Robot Kullanımı

Pandemi öncesinde endüstriyel robot kullanımı inanılmaz bir hızla artmakta ve robotların fiyatları ucuzlamaktaydı. Dünya Robot Federasyonu'ndan (WRF, 2019) alınan veriler, endüstriyel robot siparişlerinin 2001 ve 2017 yılları arasında beş kat arttığını ortaya koymaktadır. Pandemi sürecinin aşılması sonrasında da bu trend artarak devam etme eğilimindedir. Bu alanda çalışan uzmanların beklentisi, önümüzdeki dönemde ucuz işgücüne dayanan rekabetin, sürekli becerileri artan ve ucuzlayan robotlar karşısında sürdürülemeyeceği şeklindedir.

Bilindiği gibi geçmiş endüstriyel dönüşümler, ağırlıklı olarak kol gücüne dayanan işleri ikame etmişti. Günümüzde kodlanabilen zihin işleri

de ikame edilebilir hale gelmiştir. Özellikle rutin işler yapan işgücü, bu değişimde çok daha olumsuz yönde etkilenecektir. Uluslararası Robotik Federasyonuna göre 2000 - 2012 yılları arasında endüstriyel robotların küresel satışı % 60 artmıştır. Endüstriyel üretime dâhil olan robotların sayısı 2018 yılı itibariyle yıllık 400 binin üzerindedir. Dünya robot kullanımının % 74'ü beş ülkededir. Robot kullanımında başı Çin'in içinde yer aldığı Asya/Avustralya pazarı çekmektedir.

Dünyada çok satan kitaplardan birisi olan "Robotların Yükselişi" (Ford, 2018) adlı eserde de ortaya konulduğu şekilde, otomasyon teknolojisi giderek ücretlerin en düşük olduğu ülkelerdeki üretim maliyetleriyle bile rekabet edebilecek hale gelmiştir. Yeni teknolojilerin, ücretlerin yerinde saymasına, üretimde emeğin payının küçülmesine işgücüne katılımın azalmasına yol açtığını ifade etmektedir.

Örneğin Japonya'da nüfus yaşlandıkça ve işgücü küçüldükçe bakım evlerinde, ofislerde ve okullarda robotlar kullanılmaya başlanmıştır (Lufkin, 2020). Muhtemelen yaşanan pandemi süreci, önümüzdeki dönemde robotların kullanımını hem endüstriyel üretim sürecinde hem de hasta bakımı gibi hizmetlerde daha da yaygınlaştırabilir.

Tablo15: Önümüzdeki İki Ayda, Temel İhtiyaçlarınızı Karşılama Konusunda Kaygı Yaşıyor musunuz?

Durum	Sıklık	Yüzde (%)
Hayır	3379	64,5
Evet	1862	35,5
TOPLAM	5241	100,0

Araştırmada dijital dönüşümün bir parçası olan çalışma hayatında daha fazla robot kullanımı konusunda katılımcılara görüşlerini sorduk. İnsanların büyük bir bölümü online çalışmadan yana olsa bile, Tablo 15’de de görüldüğü şekilde çalışma hayatında daha fazla robot kullanımına karşı çıkmaktadırlar (%64,5). Sadece yüzde 35,5’i daha fazla robot kullanımının teşvikinden yanadır.

Tablo 16: Yapılan İşe Göre Daha Çok Robot Kullanılmalıdır Diyenler

Robot Kullanımı teşvik edilmelidir	Ne iş yapıyorsunuz?								TOPLAM
	Kendi işimi yapıyorum	Kamuda maaşlı çalışıyorum	Özel sektörde ücretli	Öğrenciyim	İşsizim	Ev hanımı	Emekli	Diğer	
Hayır	61,1	62,3	60,2	67,9	67,1	80,5	67,8	61,8	64,4
Evet	38,9	37,7	39,8	32,1	32,91	9,5	32,2	38,2	35,6
TOPLAM	100,01	100,01	100,01	100,01	100,01	100,01	100,01	100,01	100,0

Bütün dünyada olduğu gibi, işsizlik bizim de en önemli toplumsal sorunlarımızın başında geliyor. İnsanların çoğunluğu daha fazla robot kullanımının işsizliğe yol açacağı kaygısını taşımaktadır; dolayısıyla bu durum robot kullanımına kuşkuyla bakılmasına yol açmaktadır. Nitekim ev hanımlarını dışarıda bırakırsak, en çok karşı çıkanlar, öğrenciler, emekliler ve işsizlerdir.

Sonuç ve Değerlendirme

Küreselleşme sürecinde dünya daha akışkan hale geldi, bir yerde ortaya çıkan bir mal ya da virüs dünyanın geri kalan kısmına bugüne kadar görülmedik bir hızla ulaşabilmektedir. Başlangıçta Çin’e ait olarak düşünülen bu virüs çok kısa bir sürede bütün dünyanın sorunu oldu.

Bilindiği gibi nüfus yoğunluğu ile pandemi riski arasında bir ilişki vardır (Loon, 2020) ve birçok ülkede nüfus büyük şehirlerde yoğunlaşmaktadır. Bu da salgınların yayılmasını büyük ölçüde kolaylaştırmaktadır. Örneğin küresel bir kent olan İstanbul, bizde pandeminin en yaygın olduğu şehir haline gelmiştir.

Bu araştırma, şunu ortaya koymuştur. Birçok ülkede olduğu gibi bizim toplumumuz da pandemiye hazırlıksız yakalanmıştır. Araştırmaya katılanlar çoğunluk itibarıyla kentli, eğitim seviyesi yüksek, orta ve orta üst gelir gruplarına mensup kişilerdir. Buna rağmen anketi cevaplayanların yaklaşık yüzde 40'ı önümüzdeki dönemde temel ihtiyaçlarını karşılama ve aç kalma konusunda endişeleri olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle gençler, eğitim ve gelir düzeyi düşük olanlar arasında geçimini temin konusunda endişe duyanların oranı diğerlerinden daha yüksektir. Anketi cevaplayanların üçte ikisine yakını mali birikimlerinin hiç olmadığını ya da en fazla birkaç ay idare edebileceğini ifade etmiştir.

Pandemi herkesi etkilemiştir; ancak data, pandeminin işleri online çalışmaya uygun olmayan, özel sektörde çalışan ya da kendi işini yapanları, düşük gelirli, düşük eğitimli yoksulları ve kadınları diğerlerinden daha olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır. Cinsiyet farkı gözetmeksizin anketi cevaplayanların çoğunluğu verimliliklerinin düştüğünü ifade etmektedir. Ancak cinsiyete göre bir karşılaştırma yaptığımızda kadınların verimlilik düşüşü erkeklerden çok daha yüksektir. Hanede yaşayanların sayısı arttıkça kadınların verimlilikleri çok daha fazla düşmektedir. Pandeminin getirdiği karantina, online çalışan kadınlar için çocuk bakımı, temizlik ve yemek konusunda dışarıdan

hizmet alma imkânını ortadan kaldırmıştır. Bu da çalışan kadının yükünü büyük ölçüde artırmıştır.

Nitekim sürekli yorgunluk ve bitkinlik hissediyorum diyen kadınların oranı erkeklerden daha fazladır. Bu kadınların erkeklere göre strese dayanıklılığı kadar, artan iş yükü ile de ilişkilidir. Özellikle özel sektörde online çalışan kadınlar arasında kamuda çalışanlara ve kendi işini yapanlara göre sürekli yorgunluk ve tükenmişlik hissi içinde olduklarını söyleyenlerin oranı artmaktadır.

Tele çalışma, online çalışma, evden çalışma daha önce de ifade edildiği şekilde bütün dünyada uzun yıllardır hakkında konuşulan ve bazı işletmelerin de uyguladığı bir çalışma biçimidir. Çalışanların işlerinin dijitalleşme imkânı, ciddi anlamda ekonomik kaygılarda gerilemeye yol açmaktadır.

Diğer taraftan öğrenciler online eğitimin verimliliklerini düşürdüğünü iddia etmektedirler. Bunu kamuda maaşlı çalışanlar, sonra da kendi işini yapanlar izlemektedir. Bütün gelir grupları verimlilik azaldı demesine rağmen, büyük verimlilik düşüşü, en alt gelir grubunda ortaya çıkmıştır.

Bunun yanında araştırma, verimlilikteki değişim ile pandemi sürecinde yaşanan stres ve artan kaygı arasında yakın bir ilişkinin varlığını ortaya koymuştur. Ölüm/mikrop kapma korkusu, geçim derdi ve diğer psiko-sosyal sorunlar arttıkça online çalışanların verimlilikleri büyük ölçüde gerilemektedir.

Bu araştırma, Türk toplumunun pandemi sonrası nabzını tutan ilk geniş kapsamlı çalışmalardan birisi olmuştur. Bu data bize şunu göstermektedir, dijitalleşme ve bunun bir parçası olan online çalışma, pandemi döneminde bir can simidi olmakla birlikte, yeterince verimli işlememektedir.

Ayrıca pandemi toplumda kaygı ve stres düzeyini yükseltmiştir. Data psiko-sosyal problemlerin arttığını ortaya koymaktadır. Pandemi sonrasında insanların yaşama ve çalışma biçimleri değişmiştir. Toplumun güven duygusu ciddi anlamda sarılmıştır. Kalabalık bir kitle, sadece paraya değil aynı zamanda psikolojik bir desteğe ihtiyaç duyuyor. Türkiye’de politika yapımcıların bir taraftan yeterli birikimi olmadığını söyleyen kitleye gelir desteği sağlarken, aile içi iletişimde ve ruh sağlığında bozulmalar olduğunu söyleyenler için de farklı stratejiler geliştirmeleri, pandeminin daha az hasarla atlatılmasına yardımcı olacaktır. Toplumda dayanışmaya ve devletin koruyucu eline, en çok ihtiyaç duyduğumuz zamanlardan geçiyoruz.

Kaynakça

Cosic, K., Popović, S., Sarlija, M. & Kesedžić, I. (2020) Impact Of Human Disasters And Covid-19 Pandemic On Mental Health: Potential Of Digital Psychiatry Psychiatria Danubina, 2020; Vol. 32, No. 1, pp 25-31 <https://doi.org/10.24869/psyd.2020.25>

Dingel, J.I., Neiman, B. (2020), How Many Jobs Can Be Done At Home?, Working Paper 26948 <http://www.nber.org/papers/w26948>

Erşen, E. (2020) Koronavirüs, Küreselleşme ve Uluslararası Sistem, COVID-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler, ISBN:978-975-7307-72-3, SAM Yayınları Ankara

Ford, M. (2018), Robotların Yükselişi :Yapay Zeka ve İşsiz Bir Gelecek Tehlikesi, Cem Duran (çev.), İstanbul: Kronik Kitap, ISBN: 9789752430525

Harari, Y.N. (2016). Homo Deus: Yarının Kısa bir Tarihi, Özgün Kolektif Kitap, İstanbul.

ILO (2020) COVID-19 and the world of work. Second edition Updated estimates and analysis 7 April 2020

Lufkin, B. (2020), What the world can learn from Japan’s robots, Web adresi: <https://www.bbc.com/worklife/article/20200205-what-the-world-can-learn-from-japans-robots> Erişim tarihi: 29.04.2020

Mello L., Ter-Minassian, T. (2020) Digitalisation Challenges and Opportunities for Subnational Governments OECD Working Papers On Fiscal Federalism

Paz, C.D., Muller, M., Munoz Boudet, A.M., Gaddis, I. - 2020, Gender Dimensions of the COVID-19 Pandemic worldbank.org

Sørensen, M. & Allan C. (2012). Ulrich Beck: An Introduction to the Theory of Second Modernity And The Risk Society. London: Routledge.

Sunar, L. (2020). Salgınla Mücadelenin İlk Eşiği: Eşitsizlikler, Covid-19 Salgınının

Sosyolojik Analizi, Toplumsal Yapı Araştırmaları Programı

Toffler, A. (1980) The Third Wave, ISBN 0-553-24698-4, Bantam Books

Van Loon, J. (2000) ‘Virtual Risks in an Age of Cybernetic Reproduction’, in B. Adam, U. Beck and J. van Loon (eds) The Risk Society and Beyond: Critical Issues for Social Theory. London: Sage

Weber, Max (1999), Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu, Çev. Zeynep Aruoba, Hil Yayın, İstanbul

WRF (2019) World Robot Federation Statistics, Web: <https://ifr.org/free-downloads/>, Erişim: 28.04.2020

SALGIN VE YENİ ÇALIŞMA BİÇİMLERİ

Dünyada salgın süreci; insanın birçok alışkanlığından vazgeçmesi, bazı alışkanlıklarında önemli değişikliklere gitmesi ayrıca bazı yeni alışkanlıklar edinmesi anlamına geliyor. Söz konusu değişimin belki de en köklü bir biçimde hissedildiği alan çalışma ve üretim alanıdır. Şurası açık bir gerçek ki salgın süreci çalışma kültüründe köklü bir değişimin kapısını aralıyor.

Dünyada salgın süreci; insanın birçok alışkanlığından vazgeçmesi, bazı alışkanlıklarında önemli değişikliklere gitmesi ayrıca bazı yeni alışkanlıklar edinmesi anlamına geliyor. Söz konusu değişimin belki de en köklü bir biçimde hissedildiği alan çalışma ve üretim alanıdır. Şurası açık bir gerçek ki salgın süreci çalışma kültüründe köklü bir değişimin kapısını aralıyor.

Tarih boyunca büyük değişimleri tetikleyen salgınlar önemli etkiler yaratarak bazen toplumsal tarihin adeta yönünü değiştirmiştir. J. Diamond’a göre yetişkinlerin bazısı, çocukların ise birçoğu bulaşıcı hastalıkları ev hayvanlarından almıştır. Yakın tarihimizde kitle ölümlerine neden olmuş çiçek hastalığı, grip, verem, sıtma, veba, kızamık ve kolera gibi bazı hastalıklar, hayvan hastalıklarının evrime uğramış biçimleridir (Diamond, 2008, s. 253).

Bütün dünyanın adını “pandemi” olarak öğrendiği küresel salgının Çin’den başlayarak dalga halinde tüm dünyayı sardığını hep beraber gördük. Dünyada ve Türkiye’de bu yeni durumla ilgili pek çok yorum yapıldı. Etkileri 19. yüzyıl ekonomik sisteminin sonunu getiren 1929 Büyük Buhranı

ile karşılaştırıldı. Ancak bugünkü zorluğumuz o zamanki üretimin artmasına rağmen işçi ücretlerinin yeterli olmaması ve New York Borsası’ndaki hisselerin aşırı değerli olması gibi sebepler yerine tamamen insan hayatını tehdit eden bir virüsten kaynaklıdır.

I.ve II. Dünya Savaşları 1929 Büyük Buhranı devletin etkinliğini ve yüklendiği sorumlulukları daha da genişletmiştir. Bu gelişmeler liberal kapitalist zihniyetin başarısızlığının göstergeleri olmuştur. Keynezyen ekonomik politikalarla desteklenen bu düşünce, devletin ekonomiye müdahalelerini zorunlu kılmış ve müdahaleci devlet yapısı ortaya çıkmıştır (Tokol & Alper, 2013, s. 30). II.Dünya Savaşı’nı takiben ekonomilerin büyümesiyle birlikte istihdam oranları da paralel olarak artmış, mevzuat desteğiyle birlikte istihdam güvenceli ve istikrarlı duruma gelmiştir (Erol & Özdemir, 2016, s. 1096). “Altın Çağ” olarak adlandırılan bu dönemde refah devleti anlayışı hayata geçirilmiştir. Refah devleti, en basit şekliyle “iktisadi müdahale devleti” olarak tanımlanabilmektedir (Topalhan , Ankara , s. 219). Gelişmiş Batı toplumlarında, refah devletinin kapsamı, etkinliği ve uygulamaları en üst düzeye ulaşmıştır (Tokol & Alper, 2013, s.

33). Ancak 70'li yılların başında başlayan krizler, küreselleşme ve neoliberalizm ile birlikte altın çağın da sonu geldi. Büyüme oranlarının azalması, Japonya ve Almanya'nın ekonomik bir güç olarak belirmeleri, işsizlik dalgalarının ortaya çıkması ve enflasyonun gün geçtikçe artması, patlayan krizlerin ana nedenlerini oluşturmuştur (Dumenil & Levy, 2014, s. 25).

Son 40 yıldır iş piyasalarını en çok etkileyen faktörler küreselleşme ve neoliberalizmdir. Neoliberalizmin dönüm noktası 70'lerde liberal düşünce kuruluşlarının da yardımıyla Margaret Thatcher'in Birleşik Krallık'ta iktidara geldiği ve 1981 yılında Reagan'ın ABD Başkanı seçilmesi olmuştur. Sonucunda oluşan uygulamalar ile sosyal refah hükümleri sert bir şekilde son bulmaya başlamıştır (Fominaya, 2014, s. 29-33). Uluslararası ticareti sınırlandıran engellerin kalkması, uluslararası yatırımlarla çokuluslu şirketlerin sayısını arttırmış ve bu şirketlerin dünyanın her ülkesine yayılmasına vesile olmuştur. Yeni pazarlarda yeni rakiplerle karşılaşan firmalar ise rekabet ortamının belir-

sizleşmesine ve daha tehlikeli bir hal almasına neden olmuşlardır. Bu durumda faaliyette bulunmak yani kar edebilmek için yeni yönetim ve çalışma biçimleri aranmaya başlanmıştır (Eren , 2004, s. 61). Üretim sistemi de fordist yapıdan post-fordiste dönmüş, refah devleti terk edilmiş ve rekabet devleti zihniyeti oluşmuştur (Uyanık , 2008, s. 213).

Bugünün iş dünyası anlık değişimler ve her an başlayacak kriz tehlikesi ile yan yanadır. Küreselleşme teknoloji sayesinde ise belkide eskiden hiçbir şekilde haberdar olamayacağımız bir krizin kurbanı olabilmekteyiz. Küreselleşme yeni bir kavram olmamakla birlikte Harari'ye göre küreselleşmedeki esas aşama son birkaç yüzyılda imparatorlukların artıp ticaret hacminin genişlemesiyle meydana gelmiştir. Böylelikle tüm kıtaların halkları arasında sıkı bağlar kurulmuş ve insanlar daha önce görmedikleri imkanlara kavuşmuştur (Harari , 2019, s. 178). Küreselleşme ile zenginlik ve refah dünyanın geneline yayılmaya başladı. Ancak küreselleşmenin insanlar için bu faydala-

rına karşın kötü yanları da vardır. Küreselleşmenin bize hediyesi olan veba, İspanyol gribi gibi, geçmişte olup bitmiş ve unutulmuş salgın hastalıklar günümüzde yaşadığımız salgın felaketi nedeniyle en revaçta olan olumsuzluğudur.

Küreselleşmenin ve neoliberalizmin sonucu esnek çalışma ortaya çıkmıştır. Günümüzde esnek çalışma ile birlikte yeni bir şey de ortaya çıkmıştır: Pandemi. Dünyanın adeta küçük bir köye dönüşmesi, Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan bir virüsün birkaç ay içerisinde yaklaşık 90 kişinin yaşadığı Antarktika kıtası ve Palau gibi adını duyunca arama motorlarında aratarak varlığından haberdar olabildiğimiz birkaç ülke dışında Dünyanın en ücra köşesine kadar yayılmasına sebep olmuştur. Şu ana kadar salgından 10 milyonun üzerinde insan etkilenmiş ve bu çalışma hazırlandığı sırada 500 bini yaşamlarını yitirmişti. Aslında salgın yeni bir şey değildir. 14. yüzyılda veba salgınında yaklaşık 200 milyon insan yaşamını yitirmiştir.¹ 1918-1920 yılları arasında yaşanan İspanyol Gribi Salgını'nda ise 20-50 milyon arası insan bu salgından ölmüştür.² Yeni ve korkutucu olan, gelişen teknoloji ile birlikte çıkan salgınların yayılma hızı ve insanların bundan haberdar olma seviyeleridir. Bu etkenler salgının öldürücü etkisinin de ötesinde bir panik etkisinin olmasına neden olmuştur.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) covid-19'un geç bir tarih olan 12 Mart 2020'de küresel bir pandemi (salgın) olduğunu ilan etti. Salgının yayılımının hızlı veya yavaş olması insan hareketliliğine bağlı olduğu otoritelerce sıklıkla söylendi (Şen & Batı, 2020, s. 71). Bu sebeple salgın sürecinde özellikle hizmet sektöründe kısmi süreli çalışanlar işlerini kaybet-

mişlerdir. Restoran ve kafe gibi işletmelerde çok görülen kısmi süreli çalışma biçimi bu işletmelerin geçici süre ile kapanması sonucu sektöre uğramıştır. Ancak özellikle beyaz yakalı olarak adlandırılan işçiler uzaktan çalışma, tele-çalışma gibi esnek çalışma yöntemlerine dünyada ve ülkemizde geçiş yapmışlardır.

Esneklik genel çerçevede küreselleşme ile gelişen teknolojik ve ekonomik durumlara örgütlerin ve işçilerin uyum sağlayabilmesi için çalışma şartlarının her iki taraf için de en uygun şekilde belirleme serbestisi olarak tanımlanmaktadır (Pinhas, 2007, s. 39). Teknolojik gelişmeler, krizler, küreselleşme ve neoliberalizm sonucu sınır kavramının kalkmasıyla şirketlerin rekabetlerinin artması, söz konusu şirketlerin değişimlerini zorunlu hale getirmiştir. Sonuçta klasik istihdam ve üretim biçimlerinden ayrılarak çalışma yaşamında esnek uygulamalara başlanmıştır (Doğrul & Tekeli, 2010, s. 13). Esneklik kavramı günümüze kadar krizlere bir çözüm önerisi olarak karşımıza çıkmıştır. Bugün de böyle olmakla birlikte geçmişten farkı, bu seferki krizin bir sağlık krizi olmasıdır.

Salgına Kadar Esnek Çalışma Tecrübesi

Esnek uygulamalara öncülük eden işgücü piyasaları işsizliğin, özellikle de kayıt dışı istihdamın düşük olduğu, ücret seviyelerinin yüksek olduğu, işçi sendikalarının güçlü olduğu Batı ülkelerinde ortaya çıkmıştır (Hatman, 2003, s. 3)

İşgücü piyasalarının esnekleştirilmesinin istih-

1 https://tr.wikipedia.org/wiki/Kara_%C3%96l%C3%BCm erişim tarihi: 25.05.2020

2 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52473039> erişim tarihi : 25.05.2020

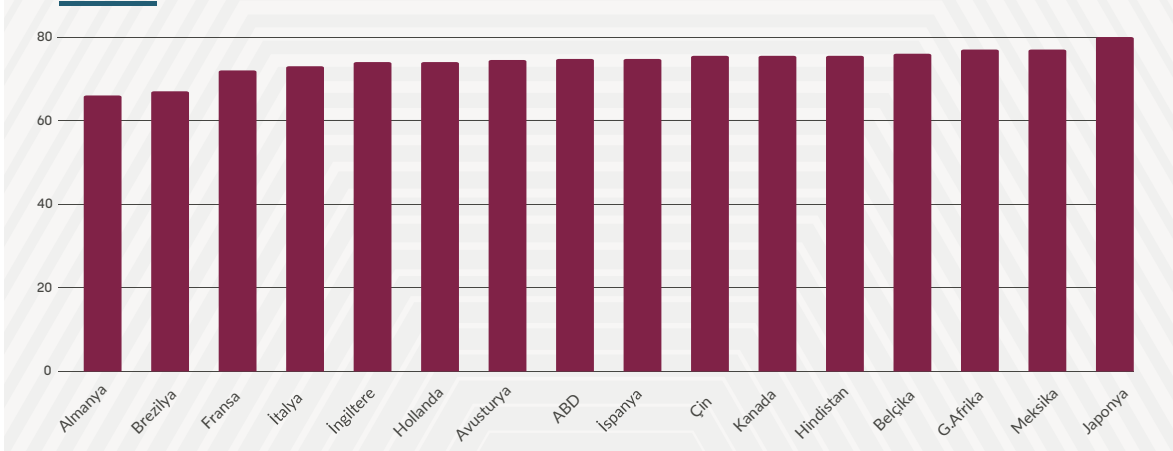
dam şartlarını değiştirerek çalışanlar açısından güvencesizlik sorununu beraberinde getirmesi, AB ülkeleri başta olmak üzere pek çok ülkede “güvenceli esneklik” yaklaşımının benimsenmesine yol açmıştır. Güvenceli esneklik yaklaşımı, işgücü piyasasında esneklik ve güvencenin bir arada sağlanabileceğini öngörmektedir. Güvenceli esneklik, başarılı Danimarka ve Hollanda uygulamalarının sonrasında, 2000 yılında AB’nin öncelikli politikası haline gelmiştir. Bu çerçevede, işgücü piyasalarında esnekliğin artmasının güvencenin azalması demek olduğu hipotezine karşı, uygun politikalarla hem güvencenin hem de esnekliğin gerek çalışanın gerekse işverenin lehine dengeli olarak artırılabilmesi öne sürülmektedir (ÇSGB, 2014, s. 28). Bu bağlamda Avrupa Birliği müktesebatında esneklikle ilgili birçok düzenleme mevcuttur. Ek olarak AB temel dokümanları olan Beyaz kitap, Lüksemburg Süreci, Essen, Lizbon, Stockholm, Barselona Zirveleri ve Yeni Avrupa İstihdam Stratejisi’nde iş piyasasında esneklik konusu ele alınmıştır.

Türkiye’de işgücü piyasalarının esnekleştirilmesi

çalışmaları dünya ile paralel bir şekilde 80’li yıllarda başlamıştır. 90’lı ve 2000’li yıllarda ortaya çıkan krizler, o dönemlerde hazırlanan kalkınma planlarında (ilk kez Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda) ve istihdam stratejilerinde işgücü piyasasındaki kayıt dışılığı azaltmak ve kadın istihdamını arttırmak gibi hedefler için esnek çalışmanın önemli olduğu vurgulanmıştır (Kaya & Doğan , 2016, s. 1070). 4857 sayılı İş Kanunu ile 2003 yılında esnek çalışma biçimleri (geçici iş ilişkisi, kısmi süreli çalışma, çağrı üzerine çalışma gibi) kanunlaştırılmıştır. Ancak yeni Kanun AB yönergelerine ve ILO’nun sözleşmelerine dayansa da AB uygulamalarına göre daha katı olmuştur (Tatlıoğlu, s. 72).

Günümüzde dünyada esneklik yeni bir kavram olmaktan çıkmış ve işçiler de esnek çalışmanın gerekliliğini içselleştirmişlerdir. Genel kanı esnek çalışma alanı işletmeleri daha rekabetçi ve verimli hale getirmede kritik rol oynadığı yönündedir. IWG’nin 2019 yılında 80 ülke ve 15000 kişiyi kapsayan uluslararası anketinde çarpıcı sonuçlar çıkmıştır. Katılımcı işçilerin %85’i esnek çalışmanın bir sonucu olarak işletmelerin daha verimli oldu-

Tablo 1: Esnek Çalışmayı Yeni Normal Olarak Görenlerin Yüzdesi

Kaynak: <http://assets.regus.com/pdfs/iwg-workplace-survey/iwg-workplace-survey-2019.pdf>
Erişim Tarihi: 25.05.2020

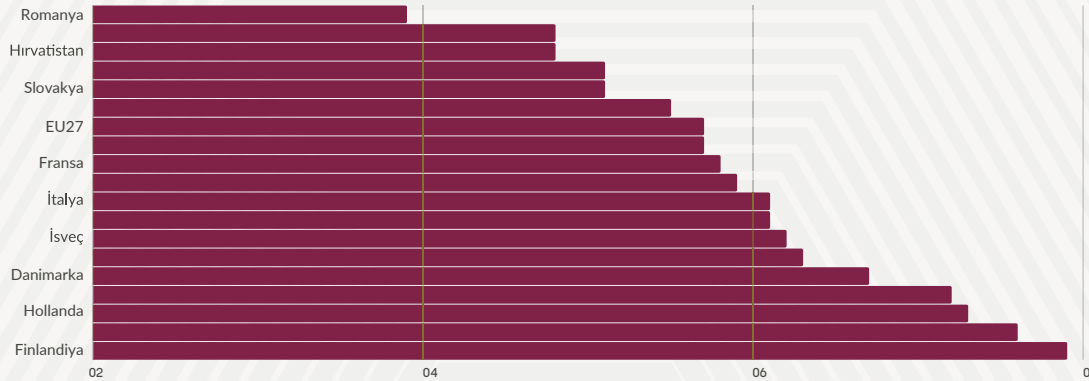
ğunu bildirmektedir. Tablo 1’de görüldüğü üzere işçilere göre esnek çalışma dünyanın yeni normal olmuştur. Ayrıca araştırmada trafiği yoğun olan ülkelerden katılanların esnek çalışmaya daha eğilimli olduğu belirlenmiştir.

Salgın Sürecinde Esnek Çalışma

DSÖ’nün Mart ayında pandemi ilan etmesiyle birlikte ülkeler çeşitli önlemler aldı. Tüm dünya sınırlarını bir bir kapattı, sokağa çıkma kısıtlamaları, fabrikaların kapatılması, kafe, restoran gibi hizmet sektöründeki işletmelerin faaliyetlerinin geçici olarak durdurulması gibi birçok uygulama yapıldı. Yapılan uygulamalar birçok sektörde kalıcı ve geçici sonuçlar doğurdu.

Eurofound’un Kovid-19 salgını sürecinde iş piyasasının durumunu öğrenmek için yaptığı araştırmada AB genelindeki çalışan nüfusun çalışma sürelerinde azalma yaşandığı sonucu çıkmıştır. İstihdam edilenlerin üçte birinden fazlasının (%34) çalışma süresinin çok azaldığını ve %16’sının biraz azaldığını söylemiştir. Ayrıca araştırmada Avrupa’da salgın sırasında esnek çalışma biçimlerinden evde çalışma ve tele- çalışmaya geçenler daha çok önceden bu tip çalışma deneyimi olan kişilerin olduğu sonucunu bulmuşlardır. Ülkelerin teknolojik altyapılarının ve esnek çalışma tecrübelerinin farklı olması, bazı işlerin ve temel hizmetlerin uzaktan yapılamaması sebebiyle tabloda da görülebileceği üzere AB üyesi ülkeler arasında ciddi farklar bulunmaktadır. Bu durum ülkelerin gelişmişlik durumlarına da yansımaktadır (Eurofound Report, 2020, s. 5).

Tablo 2: Avrupa’da Esnek Çalışma Uygulamasına Giden Ülkeler

Kaynak: https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef20058en.pdf
Erişim Tarihi: 25.05.2020

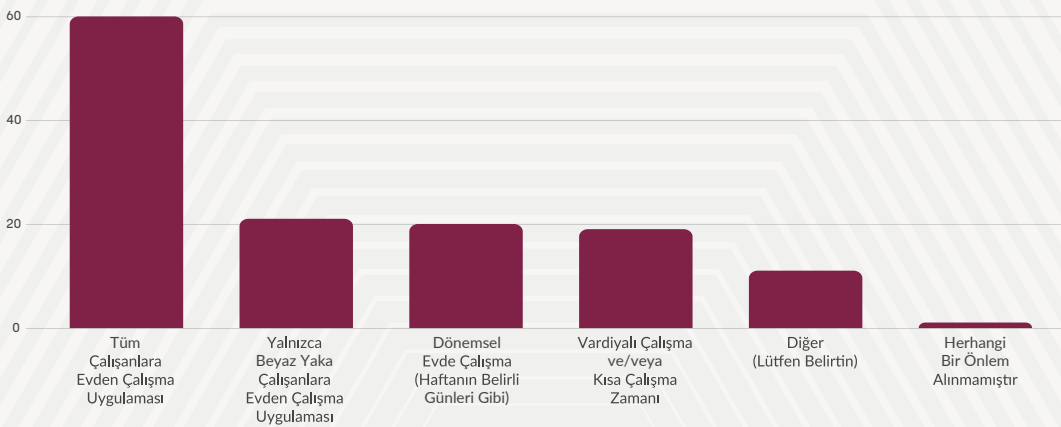
Tablo 2’de görüldüğü gibi salgın sürecinde yeni duruma en çok uyum sağlayan ülke Finlandiya olmuştur. Takipçisi Hollanda ise zaten 2019 yılına gelinceye kadar esnek çalışma uygulamalarının lideri durumundadır.

Türkiye’de kamu ve özel sektör çalışma hayatıyla ilgili çeşitli önlemler almışlardır. Bu önlemlerin başında “kısa çalışma ödeneği” gelmektedir. Kısa çalışma ödeneğinin amacı kapitalist sistemde oldukça sık meydana gelen krizlerde işverenlere, dolayısıyla da işçilere devletin arkalarında olduklarını göstererek güven vermektir (İnciroğlu , 2011, s. 38). Bu konuda Türkiye başarılı olmuştur. Kısa çalışma ödeneği, genel ekonomik, sektörel veya bölgesel krizlerle işyerindeki haftalık çalışma sürelerinin geçici olarak en az 1/3 oranında azaltılması veya süreklilik şartı olmaksızın işyerinde faaliyetin tamamen veya kısmen en az 4 hafta durdurulması hallerinde üç ayı aşmamak üzere sigortalı işçilere gelir desteği sağlayan bir esneklik uygulamasıdır. 25.03.2020 tarih ve 7226 sayılı Kanun’la 4447 sayılı Kanun’a eklenen geçici 23. Madde hükümleri doğrultusunda Covid-19, kısa çalışma yapılmasını gerektiren bir zorlayıcı sebep olarak kabul edilerek hak kazanma koşulları da kolaylaştırılmıştır. Kamuda ikinci önlem ise Cumhurbaşkanlığı tarafından 22.03.2020 tarihli 2020/4 sayılı Genelge ile kamu kurum ve kuruluş-

larında esnek çalışmanın başlatılması olmuştur. Genelge de; “Çalıştırılma biçimine bakılmaksızın kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlara uzaktan çalışma, dönüşümlü çalışma gibi esnek çalışma yöntemleri uygulanabilir” denmektedir. Ayrıca “Buna dair usul ve esaslar Cumhurbaşkanlığı, bağlı, ilgili ve ilişkili kurum ve kuruluşları için üst yönetici; bakanlıklar, bağlı ilgili ve ilişkili kurum ve kuruluşları için bakan; taşra teşkilatları ile mahalli idareler, bağlı kuruluşları ile mahalli idare birlikleri için ilgisine göre vali veya belediye başkanı; diğer kamu kurum ve kuruluşları için üst yönetici tarafından belirlenir” denmiştir. Bu uygulama ile salgında en önemli önlem olan fiziki mesafenin korunması esas alınmıştır. Ancak normalleşme kapsamında 1 Haziran itibarıyla bu uygulama sonlandırılmıştır.

Şu ana kadar Türkiye’de yapılan özel sektöre yönelik araştırmalar problemin yeni olması nedeniyle oldukça sınırlıdır. KGMG’nin yaptığı İş Dünyası Gözünden Covid-19’un Etkileri anketine göre salgından en az etkilenen sektörler, enerji,

Tablo 3: Kovid-19 Sürecinde Özel Sektörün Çalışma Durumları

Kaynak: <https://home.kpmg/tr/tr/home/gorusler/2020/04/is-dunyasi-gozunden-covid19un-etkileri-anketi.html>
Erişim Tarihi: 25.05.2020

ilaç, gıda, kimya ve endüstriyel üretim olmuştur. En çok etkilenen ise insanlarla daha çok temas etmesi gereken hizmet sektörüdür. Ankete katılan işyerlerinin çoğunluğu tüm çalışanlara evden çalışma uygulaması yaptırdığını ifade ederken, sadece beyaz yakalı işçileri evden çalıştıranların oranı ise %20'dir.

Özel sektörde Koç Holding, Sabancı Holding, Eczacıbaşı, Borusan Akfen Holding, Mynet gibi büyük ve teknolojiye önem veren kurumların esnek çalışma modellerine geçiş yaptığı biliniyor. Normalleşme sürecinde şirketler genel olarak 1 Haziran tarihiyle ofislere önlemler alınarak kademeli olarak dönme hazırlıklarına başladılar. Örneğin Sabancı Holding ofis çalışanlarının yarısını pazartesi, salı çalıştırıp, çarşamba günü ofisleri dezenfekte edip perşembe ve cuma ikinci grubu çalıştırmayı hedefliyorlar. Eczacıbaşı ise daha farklı bir şekilde iki gruba bölmüş çalışanlarını. İlk grup ofiste bir hafta çalışacak, bu arada diğer grup evden çalışacak ve bu gruplar dönüşümlü olarak yapacaklar bu uygulamayı. Mynet.com ise bundan sonra tamamen uzaktan çalışma kararı aldı.

Sonuç

Günümüz dünyası küreselleşme ve neoliberalizm sayesinde karmaşık ve sıkı bir şekilde birbirine bağlıdır. Görüldüğü gibi Wuhan'da bir kişinin yaptığı bir şey, başka bir kıtadaki insanları da etkilemektedir. Bu İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan ve soğuk savaşın bitimiyle birlikte hızlanan küreselleşme eğiliminin bir sonucudur. İnsanlığa tarihte eşi görülmemiş bir refah getiren bu sistem bazen de insanlık için kötü şeylerin hızlı bir şekilde yayılmasını sağlamaktadır. Ancak insanın en önemli özelliği "uyum sağlama" yeteneğidir. Sal-

gın ile birlikte oluşan zorluklara da uyum sağlayarak yine yoluna devam edecektir.

Biz dâhil ülkelerin normalleşme süreciyle hayatlarına kaldıkları yerden devam etmeye başlamaları, ilk dalgayı yüzbinlerce kişinin hayatını kaybetmesiyle atlatan dünyada ikinci dalganın gelmesinden korkulmasına neden olmaktadır. İlaç ve aşının bulunmasına kadar geçecek zamanda en etkili yöntem fiziksel mesafenin korunması ve maske takılması olarak dile getirilmektedir. Ancak özellikle büyük şehirlerde ulaşımın büyük bir sorun olması ve fiziki mesafenin korunamaması büyük bir problemdir. Bu sebeple Covid-19 ve yeni normalleşme sürecinde ülkemizin ikinci bir şok dalgasına maruz kalmaması için süreçte artan esnek çalışma modellerinin devamlılığı gerekliliktir.

Esnek çalışma düzenlemesiyle, ister beyaz ister mavi yakalı olsun her türlü işçiye iş sorumluluklarını yerine getirirken daha fazla zamanlama özgürlüğü verilerek kişisel ve ailevi ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri ve daha iyi iş yaşam dengesi sağlayabilmeleri hedeflenir. Ancak günümüz şartlarında esneklik uygulamalarından faydalanma nedenimiz işçi ve işveren taraflarının birtakım maddi-manevi faydalar elde ederek yaşam kalitelerini ve gelirlerini arttırmak değil, bir hayatta kalma mücadelesi olarak bakmak gerekmektedir. Dolayısıyla işçiler için işverenlerin verdiği görevler kaliteli ve zamanında yapılması önemlidir. Her esneklik yöntemi her şirket için uygun değildir. Bu süreçte işverenlerin kendi firmalarının en verimli şekilde çalışabilmesi için en efektif yöntemi belirlemeleri gerekmektedir. Ayrıca işçilerinin verim kaybından etkilenmemeleri için şirketlerin gerekli eğitim ve motivasyon

çalışmalarını düzenlemeleri de önemli bir şarttır. Özel sektörde esnekliğin iyi bir şekilde uygulanabilmesi için sadece şirket gayreti yeterli değildir. Bunun yanında tedarikçiler ve müşterilerin de bu konuda bilinçlendirilmeleri gerekmektedir.

Diğer yandan Türkiye’de Salgın döneminde devlet kurumlarında görevli memurların klasik 8-17 mesai saatlerinin dışına çıkılarak esnek çalışma şekilleriyle çalıştırılmaları önemli bir tecrübeyi ortaya çıkarmıştır.. Kamuda zaman esnekliğinin olması, hem kamu hizmetinden yararlanan vatandaş hem de kurum çalışanı için yeni ve çeşitli yöntemleriyle değerlendirilmesi gereken bir tecrübedir.

Kaynakça

ÇSGB. (2014). Ulusal İstihdam Stratejisi. Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı .

Diamond, J. (2008). Tüfek Mikrop ve Çelik . Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları .

Doğrul , B. Ş., & Tekeli , S. (2010). İş-Yaşam Dengesinin Sağlanmasında Esnek Çalışma. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 2(2), 11-19.

Dumenil , G., & Levy, D. (2014). NEOLİBERALİZM Muhalif Bir Seçki (2 b.). (A. Saad, & G. D. Johnston, Dü) İstanbul: Yordam Kitap.

Ourfound Report. (2020). Living, Working and Covid-19 First Findings. Eurofound.

Eren , E. (2004). Örgütsel Davranış (8 b.). İstanbul: Beta.

Erol, H., & Özdemir, A. (2016). Türkiye’de Özel İstihdam Büroları ve Geçici İş İlişkisi. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 30(5).

Fominaya, C. F. (2014). Social Movements and Globalization . London: Palgrave Macmillian .

Harari , Y. N. (2019). Hayvanlardan Tanrlara SA-PIENS İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi (52 b.). İstanbul: Kolektif Kitap.

Hatman, Ü. (2003). Esneklik Kavramı Neyi İfade Ediyor? Metalürji Dergisi(131).

İnciroğlu , L. (2011). Çalışma Hayatında Esnek Çalışma Uygulamaları . İstanbul: Legal .

Kaya, M., & Doğan , B. B. (2016). Esnek Çalışma Modeli: Ev Eksenli Çalışma. Elektronik sosyal Bilimler Dergisi, 15(58), 1069-1099.

Pinhas, M. M. (2007). Sosyal Politika Boyutunda Avrupa Birliği’nde Esnek Çalışma . İstanbul: TTAİS.

Şen, E., & Batı, G. F. (2020). Covid-19 Pandemik Krizinin Yönetim ve Ekonomi Politik Üzerine Olası Etkileri. Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, 4(2), 71-84.

Tatlıoğlu, E. (tarih yok). Güvenceli Esneklik Çerçevesinde Esnek Çalışmanın Uygulanabilirliği . Electronic Journal of Vocational Colleges.

Tokol , A., & Alper, Y. (2013). Sosyal Politika (4. b.). Bursa: Dora.

Topalhan , T. (Ankara). Endüstri İlişkileri . 2015: Matser Yayıncılık .

Uyanık , Y. (2008). Neoliberal Küreselleşme Sürecinde İşgücü Piyasaları. Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(2), 209-224.

COVID-19 PANDEMİSİNDE RUH SAĞLIĞIMIZ VE İLETİŞİM

Giriş

2019 yılının sonu, 2020 yılının başlangıcından itibaren küresel olarak çok sıra dışı zamanlardan geçiyor ve durup düşünmek durumunda kalıyoruz. İnsanoğlu iç ve dış dünyasını düşünme, ayırt etme ve değerlendirme fırsatı buluyor. Duygularını daha şiddetli yaşıyor ya da gözlerini daha şiddetli kapatıyor. Çünkü bu etki yüksek şiddette birçok yönden insanoğlunu sarsıyor.

Hayatımıza ve sözcük dağarcığımıza yeni yeni kelimeler ve kavramlar girdi. Üstelik bunlar sadece sözcük veya kavram olarak değil, içinde yaşadığımız, havasını teneffüs ettiğimiz, deneyimlediğimiz olaylar olarak karşımıza çıktı. Karantina, izolasyon, sosyal mesafe, pandemi, vaka sayısı, entübe hasta, yoğun bakım vs. sözcüklerini veya bunların terkiplerini sıklıkla duyduk. Seyahat engelleri, sokağa çıkma yasakları, kısıtlamalar bu süreç içinde yaşamımızın bir parçası oldu. Pek çok alışkanlığımızdan bir süreliğine olduğunu bildiğimiz halde vazgeçmenin güçlükleri ile karşılaştık.

İnsanlığın ilk anından itibaren var olduğunu düşündüğümüz temaslı selamlaşma ritüellerinden, toplu halde icra edilen ibadet, eğitim, sosyal yaşam etkinliklerine varıncaya kadar pek çok konu-

da kısıtlamalarla yüz yüze geldik. Üstelik bu sadece bir şehri, ülkeyi değil, neredeyse tüm dünyayı kapsayan bir boyuta ulaştı. Küresel boyuttaki bu salgını (pandemi) önlemek için “tedbir” olarak geliştirilen tüm bu uygulamalar kuşkusuz ki ekonomi, eğitim, sosyal hayat üzerinde etkili olduğu kadar insanların bireysel ve ruhsal dünyalarında da etkili olmuştur. Covid-19 pandemisi ile yaşanan bu deneyimler bir yandan da gelecekte neler olabileceğine, insanlığın hangi durumlarla karşılaşacağına ve benzeri sıkıntılarla baş etme yollarını bu deneyimden hareketle daha kolay ve verimli bir şekilde nasıl işleteceğine dair bir nevi prova da olmuştur.

Geçmiş yıllarda bu ve benzeri durumlar için yapılan pek çok simülasyonun “çok hazır” olduğu düşünülen ülkeler bakımından hiç işlemediği, en büyük kayıpların o ülkelerde olduğu yine yaşananlarla ortaya çıkmıştır. Türkiye, Covid-19 vakalarının Çin’de ilk ortaya çıkmasıyla birlikte hızlı bir hareket tarzı geliştirmiş, salgının olası hasarlarını düşünerek aşamalı politikalar uygulamıştır. Bunun etkisi ile ki, pek çok ülkede yaşanan tedavi süreçleri eksiklikleri, idari organizasyon tıkanıklıkları ülkemizde görülmemiştir. Bunların elbette hepsi ilerdeki süreçlerde çok daha iyi değerlendirilecektir. Ancak, şurası muhakkak ki, pandemi

süreci ile ortaya çıkan ruh sağlığı ile ilgili sorunlar ve konular insanlık için pandemi sonrası da devam edecek başlıklar arasında yer alacaktır.

1. Temel Kavramlar

Karantina ve sosyal mesafelenme nedir?

Karantina uygulaması, bulaşıcı bir hastalığa yakalanmış olan ve/veya yakalandığından şüphelenilen kişileri, hasta olup olmadıklarını görmek için toplumdan soyutlayarak fiziki olarak ayırma işlemine tâbi tutulması ve hareketlerinin kısıtlanması uygulamasını tanımlamaktadır. Sosyal mesafelenme, insanların toplu olarak bulunduğu yerlerden uzak durmak, toplu taşıma araçlarından mümkün mertebe kaçınarak; diğer insanlar ile olan sosyal hayatta fizikî mesafeyi yaklaşık 2 metre olarak korumak anlamına gelmektedir (Kimlik.org.tr, 2020). Karantina altındaki kişiler, hastalığa maruz kalmasından şüphelenilen veya tahmin edilen durumlarda, hastalık durumundan

emin olunamayan ve/veya taşıyıcı olup hastalık belirtilerini henüz göstermeyen kişilerdir. Karantina uygulamasında, taşıyıcı olması muhtemel kişinin diğerleriyle teması engellenerek toplumun geri kalanının hastalık kapma olasılığını mümkün olan en aza indirmek amaçlanmaktadır (Huremovic, 2019). İzolasyon ise diğer insanların bulaşın olabileceği çevreden kendilerini uzak tutmak için yapmaları gereken tedbir davranışlarıdır.

Tarihte bilinen ilk karantina uygulaması Venedik'te, cüzzam hastalığı için 1337 yılında uygulanmıştır ve ayrıca karantina uygulanacak kişilerin barınması için ilk karantina barınağı da yine Venedik'te 1423 yılında kurulmuştur (Sarıyıldız, 2001, s. 463). Venedik'in ardından yaklaşık 300 yıl kadar sonra İngiltere'de vebanın yayılmasını durdurmak için geniş kapsamlı karantina uygulaması tarihte en yaygın uygulanmış karantina örneklerinden birisidir. İçinde bulunduğumuz yüzyılda büyük ölçekli karantina uygulamaları, 2003 yılında Yaygın Akut Solunum Yetmezliği tablosuna yola açan SARS Virüsü salgını ve 2014 yılında Batı Afrika'yı etkisine alan ve köylerin karantinaya alınmasına

yol açan Ebola virüsü salgını sırasında yapılmıştır. Halen pandemik olan koronavirüs salgını (Koronavirüs Hastalığı, COVID-19) için dünyada pek çok ülkede geniş kapsamlı karantina uygulanmaktadır. Bu salgın, şehirlerin kitlesel olarak karantina-ya alınmasına bir örnek olarak gösterilebilir (Xiang, ve diğerleri, 2020; Jiang, ve diğerleri, 2020).

Damgalanma; “Bir kişi ya da grup için utanılması gereken bir durumun varlığında ya da normal dışı olarak, kabul edilemezliğin belirtisi olarak değerlendirilmektedir” (Taşkın, 2004, s. 5). Salgınla (pandemi) ilgili önemli merkezlerden olan Pekin Üniversitesi Altıncı Hastane, salgına ilişkin damgalanmanın da yönetilmesinin önemini vurgulayarak; damgalanma uygulaması şüpheli belirtileri olanların sağlık kuruluşlarına başvur- maktan kaçınmalarına, böylece kendilerini ve çevrelerini riski atmalarına neden olabildiğini belirtmektedir. Bu kapsamda insanların tanı açısından değerlendirildiğini fark ettiğinde sağlık kuruluşlarından kaçma, kaçırma ve benzeri olayların da damgalanma uygulamasıyla ilişkili olduğunu düşünmektedirler. Buna rağmen damgalanma uygulaması salgına uygun müdahalenin önüne geçebilmektedir. Bunların ötesinde ciddi bir hastalıkla uğraşan çok sayıda kişi ve yakınları için damgalanma yersiz bir ruhsal yük getirmektedir (Xiang, ve diğerleri, 2020).

Ruhsal Mesafe;

Gelişimsel psikolojide Werner ve Kaplan’ın bahsettiği ‘mesafelenme’, dış dünyadan kendini ayırt edebilme ve kimliğini benliğini anlamaya başlama-ya yönelmeye sebep olur (Müller, Yeung, ve Hutchison, 2013). İnsanoğlunun hayat telaşı içinde unuttuğu bir durumdur. İnsanın iç dünyasın-

dan yola çıkarak yani referans olarak anlaması ve yaşaması gereken hayatı dış gerçeklikler üzerinden ve sonu gelmeyen gereksinimler üzerinden yaşamaktadır. İnsanın ruhsal gelişim sürecinde oluşturduğu hayat senaryosu yine insanın kendini tanıması, bilmesi ve değerlendirmesiyle gerçekleşecektir. Bu da bu salgın günlerinde dünyada yaşamın nerdeyse bildiğimiz şeklinin kesintiye uğramasıyla kendini hatırlatmış oldu.

Ruhsal mesafemizi korumalıyız. Dijital çağda doğru ya da yanlış birçok bilgiye maruz kalıyoruz. Bunların çokluğu, azlığı, doğruluğu, yanlışlığı, istatistiki gerçekliği bizim ruh sağlığımız için çok önemli olan şeyler değildir. Çünkü medyanın gücü her yönden hissedilir, erişilebilir durumdadır. Ama ne yazık ki bu dönemde kendimizi benliğimizi korumak istiyorsak ruhsal mesafemizi her şeyin önüne koymalıyız. Bilgi yağmurundan kendimizi sakınmalı onun yerine ruhsal sürecimizin gelişmesinde yapılabilecek birçok içsel çalışmaya yönelebiliriz.

2. Salgında Gelişebilecek Ruhsal Rahatsızlıklar

Sosyal hayatta fiziki mesafenin artması ruh sağlığını olumsuz etkilediğinden dolayı; mümkün olan en kısa zamanda ve azami özenle bireysel ve toplumsal müdahaleleri içeren ruhsal destek programlarının geliştirilmesi gereklidir. Dünya sağlık örgütünden psikolog Aiysha Malik de ifade ettiği üzere; “Virüsün yayılmasını gördüğümüz gibi, en başından itibaren korkunun da aynı şekilde yayıldığını görüyoruz (Sarnier, 2020). Kimimizin geliri azalıyor, kimi çalışanlar çocuk bakımında sorun yaşıyor, arkadaş ve aileden ayrılmak ve ciddi sağ-

lık korkuları yaşıyor. Ön hatlarda çalışanlar zor vicdani kararlar almak zorunda kalıyor ve travmatik yaşantılarla yüzleşiyor. Hangi konuda olursak olalım ruh sağlığımızın iyilik halini korumak için elimizde avucumuzda ne silahımız varsa kullanma vakti olduğu kesin' (Sarner, 2020).

Karantina uygulaması sırasında öfke patlamaları, intihar düşünceleri ve girişimleri, karantinadan kaçma girişimleri ve bu nedenle ceza davaları görülebilir. Bu ve benzeri nedenlerden dolayı zorunlu karantina uygulamalarının olası yararlarını değerlendirirken ortaya çıkabilecek olumsuz ruhsal sonuçlarını da hesaba katmak gerekir.

King's College Londra'dan psikiyatrist Andrea Danese ifade ettiği gibi "insanlar yeni, korkutucu ve tahmin edilemez bir tecrübe ile yüz yüze geliyor" (Sarner, 2020). Bütün dünyanın her yerinden gelen halk, akademisyen ya da klinisyenlerin düşünceleri aslında aynı şeyi belirtmektedir.

ABD Başkanı Trump (Ntv, 2020), "Ekonomide normal yaşama dönmeysek depresyondan ölenlerin sayısı, virüsten ölenlerden daha fazla olacak, İnsanlar büyük endişe ve depresyon içerisinde. Eğer ekonominiz kötü durumdaysa intihara sürüklenebilir ve daha fazla ölüm olabilir. Depresyon sonucu intiharlar, korona virüsü ölümlerinden daha fazla olabilir" şeklinde ruhsal bozulma ile ilgili görüşünü ifade etti. Aldıkları önlemlerle hayat kurtardıklarını savunan Trump (Ntv, 2020), "Bu zor günler geçecek, çok yakında bitecek ve normal hayata döneceğiz" açıklamasını yaptı. Bu açık-

lamalarla aslında ekonomiden ötürü oluşacak uyum bozukluğu ve depresif belirtilerin ciddi seviyeye ulaşip intihar girişimlerine gidebileceğini ifade etti, bunun benzeri pek çok açıklama ve önlem Türkiye dâhil pek çok ülkede hayata geçirildi.

Uyum bozukluğu alışılmadık bir kötü duruma ruh sağlığındaki depresif öğelerle reaksiyonel olarak ortaya çıkan bir bozukluktur (Öksüz ve Mersin, 2017). Dolayısıyla uyum bozukluğunun stres ve travma ile yakından ilişkisi bulunmaktadır. Amerikan Psikiyatri Birliği (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2013); uyum bozukluğu için tanı ölçütlerini; zorlanmaya neden olan durumlar ile karşılaştıktan sonra 3 ay içerisinde belirtilerin gelişmesi, bu belirtilerin klinik olarak anlamlı olması, daha önceden yaşanmış olan zorlamalar sonucu yeni uyum bozukluklarını yeniden canlandırmamış olması ve uyum bozukluğunun zorlama ve stres durumunun ortadan kalkmasından en geç 6 ay sonunda yok olması şeklinde tanımlamaktadır. Oysaki dolaylı yollarla depresif belirtiler yanında direkt sağlık kaygısının artması nedeniyle uzayan kaygı dönemini yönetemeyen bireyler çaresizlik duygusu ile depresyona girebilirler.

Ayrıca hekime danışılmadan kullanılan gıda takviyeleri ve bitkisel ve baharatlı çaylar vs gibi ürünlerin, depresyon ve psikoz gibi birçok istenmeyen etkileri olabilmektedir (Erdem ve Ata Eren, 2009). Hareketsiz kalmak, iş yerlerinin ve geleceğinin muallakta olması, umut duygusunun azalabilmesi, hastalığın kendisinin bulaşmış olması veya böyle bir ihtimal düşüncesi de insanları depresyona sürükleyebilir.

Karantinada bulunmak, toplumsal ve bireysel açıdan olumlu bir durum değildir. Aile ve akraba gibi sevilen kişilerden ayrı kalmak, özgürlüğü yitirmek, kontrolü kaybediyormuş gibi hissetmek, dışarıdan zorla dayatılan bir şeye uymanın yanı sıra bireyin kendisi ve yakınlarının sağlık durumuyla ilgili belirsizlik, can sıkıntısı gibi dramatik etkiler yaratabilir. Karantina uygulaması sırasında öfke patlamaları, intihar düşünceleri ve girişimleri, karantinadan kaçma girişimleri ve bu nedenle ceza davaları görülebilir. Bu ve benzeri nedenlerden dolayı zorunlu karantina uygulamalarının

olası yararlarını değerlendirirken ortaya çıkabilecek olumsuz ruhsal sonuçlarını da hesaba katmak gerekir (Brooks, ve diğerleri, 2020).

Lancet’de 14 Mart 2020’de yayınlanan salgın hastalıklarda karantinanın ruhsal sağlığına etkilerine dair yapılan araştırmaların bulguları gözden geçirilmiş, en yaygın ruhsal yakınmalar ve hastalıklar, risk etmen ve grupları mevcut salgın sırasında yeniden değerlendirilmiştir (Brooks, ve diğerleri, 2020). SARS virüsü bulaşmış kişiyle temas ettiği için karantina altına alınan kişilerde, korku, sinirlilik ve suçluluk hissinin karantina süreci boyunca sık görülen olumsuz duygular olduğu bildirilmiştir (Park ve Park, 2020). Karantinaya alınmanın uzun dönem etkileri arasında insanların kalabalık olarak bulunduğu yerlerden kaçınma ve aşırı dikkatli bir biçimde kişisel hijyene dair (el yıkama gibi) davranış bozukluklarının yer aldığı ve insanların bir kısmının aylarca normal yaşama dönemediği görülmüştür.

Bulaşıcı hastalık salgını sırasındaki tepkiler şunları içerebilir:

Stres durumuna bağlı gelişen tepkiler peş peşe birkaç gün boyunca günlük etkinliklere engel oluşturacak kadar şiddetli ise sağlık çalışanına başvurulması önerilmektedir. Bireyin kendisi ile alakalı sağlık durumu ve COVID-19'a hastalığının bulaşmış olması kişinin sevdikleriyle ilgili korku ve endişe yaratmasının yanı sıra aşağıdaki belirtileri ve/veya tepkileri de içerebilir;

- Uyku ya da yeme düzeninde değişiklikler,
- Konsantre olmakta zorluk,
- Kronik sağlık sorunlarının kötüleşmesi,
- Alkol, tütün ya da diğer ilaçların kullanımının artması” (Türkiye Psikiyatri Derneği, 2020).

Bu tür dönemlerde, özellikle geçmişte ruh sağlığı sorunları yaşamış olan bireyler, tedavilerini aksatmadan aynı şekilde sürdürmeli ve yeni belirtilerin ortaya çıkıp çıkmadığı takip edilmelidir (Türkiye Psikiyatri Derneği, 2020). Herhangi bir salgın/afet durumunda söz konusu duygular ile başa çıkmak ve ihtiyaç duyulduğunda yardım almak bireyin, ailesinin ve yakınlarının

iyileşmesine yardımcı olacaktır. Bunun yanı sıra aile, arkadaşlar ve çevredeki diğer kişilerle bağlantı kurulması gerekmektedir. Burada bireyin kendisine ve yakınlarına ve ayrıca birbirlerine iyi bakmaları ve ne zaman ve nasıl yardım arayacaklarını öğrenmeleri önemlidir.

3. Dayanıklılığı Artırmak İçin Yapılması Gerekenler

Psikolojik dayanıklılık, yaşamı zorlaştıran tecrübeler karşısında bireyin kendisini toparlama gücü (Garmezy, 1991) veya değişimin ya da felâketlerin başarılı biçimde üstesinden gelme yeteneği olarak da tanımlanmaktadır (Wagnild ve Young, 1993). Bu bağlamda dayanıklılığın artırılması için uygulanması gereken yöntemler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Türkiye Psikiyatri Derneği, 2020);

- COVID-19 ile ilgili medya yayınlarını gerektiğinden daha fazla takip etmekten/izlemekten kaçınılmalıdır.
- Bireyin bedenine iyi bakması elzemdir. Sağlıklı, dengeli besinle tüketilmeye çalışmalı, düzenli egzersiz yapılmalı, uyku düzenine dikkat edilmeli, alkol ve uyuştur-

COVID-19 ile ilgili medya yayınlarını gerektiğinden daha fazla takip etmekten/izlemekten kaçınılmalıdır.

rucu gibi beden ve ruh direncini düşüren maddeleri kullanmaktan kaçınmalıdır.

- Rahatlamak için zaman ayırmak ve yoğun duyguların geçeceğini bireyin kendisine telkini önemlidir. Haberleri çok takip etmeye mola verilmelidir. Krizi devamlı ve tekrarlayan şekilde duymak ve görüntüleri izlemek olumsuz duyguların gelişmesine neden olabilir. Kişinin normal yaşantısına dönmek için hoşlandığı diğer bazı etkinlikleri yapmaya çalışması gereklidir.
- Sağlıklı ilişkileri sürdürülmesi de bu kapsamda önem taşımaktadır.
- Umut duygusunun korunması
- COVID-19 pandemisi hakkındaki güncel ve güvenilir bilgilerin yanı sıra olası riskleri toplumun diğer üyeleri ile paylaşmak faydalıdır.
- Ruh ve sinir hastalıkları uzmanlarına uykuyla ilgili sorunlar, stres, öfke ve dikkat ile ilgili yaşanan güçlükler, bedensel yakınmalar, olumsuz duygu durum ve enerji kaybını uyarıcı belirtiler olarak değerlendirmeleri önerilmektedir.
- Özellikle bilgi kirliliği yaratmayan güvenilir bilgi kaynaklarını takip etmek, sahip olunan olumsuz duyguların ifade edilebilmesi için çeşitli imkânları oluşturmak, yakın çevreyle uzaktan da olsa teması sürdürmek, olabildiğince günlük rutinleri devam ettirebilmek ve keyif alınan etkinliklere yer vermek, sadece karantinada olan kişiler için değil; herkes için önerilen başa çıkma yöntemleri arasındadır.

- Bireyin bedenine zaman harcaması egzersizlerle, örneğin esneme egzersizleri yoga gibi önerilmektedir.

Dünyanın dört bir yanında büyüyen koronavirüs gerilimlerinin ortasında, ABD'nin önde gelen tıp okulu Harvard Üniversitesi tüm öğrencilerini ölümcül koronavirüsle savaşmak ve bireyin vücut dayanıklılığını arttırması için yoga yapmaya çağırdı (cnn turk, 2020). “Birlik” anlamına gelen yoga; insanın kendini tanıyarak bedeninin, zihninin ustası olma kılavuzudur. Yoga sadece vücudunuzu bükmek ve fiziksel egzersiz yapmaktan ibaret değildir; aynı zamanda dünyadaki tüm sorunların üstesinden gelmek için en iyi terapilerden biri olarak kabul edilir. Devlete ve yerel sağlık kuruluşlarına göre, Korona Virüs ile mücadele etmenin en iyi yolu; oksijen kapasitesini yükseltecek egzersizler yapmak, bağışıklığı artırmak ve zihni stresten uzak tutmaktan geçmektedir. Harvard Tıp Okulu yakın zamanda yoga, meditasyon ve kontrollü nefes almanın “dinlenmek için denenmiş ve gerçek yollar” olduğuna yönelik sağlık kılavuzunu yayınladı (Harvard University, 2020).

Kontrollü nefes alma için; “Karenin ilk tarafından nefes alın. Yavaşça bir, iki, üç diye sayın. Nefesinizi üst kenar boyunca tutun. Bir, iki, üç. Karenin diğer tarafından nefes verin. Bir, iki, üç. Sonra nefesinizi alt kenar boyunca tutun. Bir, iki, üç. Birkaç dakika bunu denedikten sonra kendinizi daha sakin ve daha merkezlenmiş hissedeceksiniz.” diyor Sharp, yeni koronavirüs için en iyi tedavi olduğundan insanları her sabah yoga yapmaya başlamaya çağırdı (Sikarwar, 2020).

Kuşkusuz ki, insanların ruhsal mesafelerini ayarlamaları için tek yol yoga değildir, bireylerin ruhen

rahatlamalarına ve kendilerini iyi hissetmelerine yardımcı olan başta ibadetler olmak üzere pek çok etkinlik, sosyal mesafe ve bulaşma riskleri ortadan kaldırılacak şekilde ayarlanmak veya bireysel kalmak kaydıyla tavsiye edilmektedir. İbadetlerin insan psikolojisi üzerindeki olumlu etkileri üzerine pek çok çalışma bulunmaktadır (Tarhan, 2017; Şeker ve Karakurt, 2018; Hayta, 2000) ve bu günlerde bunlara bilim insanlarınca sıklıkla atıfta bulunmaktadır.

Ruhsal mesafenin korunması için;

- Bireyin kendisi ve sevdikleriyle ilgilenmesi,
- Korkusu hakkında resimler yapması, yazı yazması,
- İçsel yolculuk için meditasyona, ibadete yönelmesi, dua etmesi,
- Yaşlıları ve yakınlarını araması,
- Sosyal veya geleneksel medya mecralarından iletilen her şeyi okuyup, her TV programını izlemeyi, her makaleyi okumayı bırakması da bu süreçte ruhsal mesafenin korunmasında çok yararlı olacaktır.

4. Pandemi Süreci Sırasında ve Devamında Çocukların Ruh Sağlığını Koruma

Covid-19 hastalığına dair çocuklar ile ilgili tedaviler konusunda bugün için bilimsel olarak kanıtlanmış ve yeterli olan veri bulunmamaktadır. Bu nedenle çocuklarla ilgili Covid-19 tedavi önerileri erişkin çalışmalarına göre değerlendirilmesi ve

çocuk hastanın durumuna göre planlamasının yapılması tavsiye edilmektedir. Bugün için çocukluk çağında tedavi her bir hasta için ayrı değerlendirilmeli ve olası ağır vakalarda planlanmalıdır.

Ebeveynler için:

Unutulmamalıdır ki çocuklar önemli bir ölçüde aile üyeleri ve çevrelerindeki yetişkinlerden gördükleri davranışlara ve gördüklerine göre tepki vermektedirler. Ebeveynler çocuklarına Covid-19 ile ilgili en iyi desteği sakın ve güvenli bir şekilde ilgili hastalık ile başa çıktıklarında sağlayabilirler. Ebeveynler, daha iyi hazırlanırlarsa, başta çocuklar olmak üzere çevrelerindeki diğer kişiler için daha güven verici olabilirler.

Çocuklarda sık görülen değişiklikleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Türkiye Psikiyatri Derneği, 2020):

- “Aşırı ağlama ve sinirlilik,
- Önceki gelişim basamaklarındaki davranışlara dönme (örneğin gece idrar kaçırma gibi),
- Aşırı endişe
- Değişen yeme ya da uyku alışkanlıkları,
- Ani öfke krizleri gibi davranışlar,
- Eğitim kötüleşmesi ya da derslerden kaçınma,
- Dikkat ve konsantrasyon bozulması,
- Geçmişte sevilen hobilerden kaçınma,
- Açıklanamayan vücut ağrıları,
- Alkol, tütün ya da diğer uyuşturucuların ilk kez kullanımı”

Çocukları desteklemek için yapabilecekleri birçok şey vardır. Bu kapsamda aşağıdaki önerileri sıralamak mümkündür (Türkiye Psikiyatri Derneği Ruhsal Travma ve Afet Çalışma Birimi, 2020):

- Covid-19 salgını hakkında çocuğunuzun anlayabileceği onun sorularının yanıtlanması ve gerçeklerin paylaşılması,
- Çocuğunuza güvende olduğuna dair güvence verin. En iyi örneğin ebeveynler olduğu kabulü ile ebeveynin kendi stresi ile nasıl başa çıktığını onunla paylaşması,
- Çocuğunuzun Covid-19 salgını ile ilgili yayınları takip etmesini sınırlayın. Çünkü çocukların duyduklarını yanlış yorumlama veya yayınları anlamadıkları zaman tedirgin ruh haline kapılmaları ve streslerinin artması olasıdır.
- Bir rol modeli olun; mola verin, bolca uyuyun, egzersiz yapın ve iyi besleyin. Arkadaşlarınız ve ailenizle bağlarınızı sürdürün ve sosyal destek sisteminize güvenin (Cdc, tarih yok).

5. 65 Yaş ve Üstü Bireylerin Ruhsal Korunması İçin Öneriler

5.1 Yaşlı kişiler

- Bol sıvı almanın yanı sıra beslenmeye de dikkat edilmesi gerekmektedir.
- Sağlık ile ilgili rutin kontroller olan tansiyon ve şekerin kontrolünün aksatılmaması ve her zaman takip edilen diyetin aksatılmadan uygulanmaya devam edilmesi gerekmektedir.
- Sokağa çıkma yasağından dolayı günlük yürüyüş ve fiziksel hareketlerin ev içerisinde birkaç kez tekrarlanarak yapılması gerekmektedir.
- Uyku düzeninin aksatılmaması gerekmektedir.
- İlaçların alınması aksatılmamalıdır.
- Stres oluşturmaması için Covid-19 ile ilgili olumsuz haberleri devamlı olarak takip edilmemesi gerekmektedir. Ancak belirli saatlerde haberleri ve bilgilendirici kamu spotlarını dinlemek bilgilendirme açısından önemlidir.

Çocuğunuza güvende olduğuna dair güvence verin. En iyi örneğin ebeveynler olduğu kabulü ile ebeveynin kendi stresi ile nasıl başa çıktığını onunla paylaşması.

- Sağlığın el verdiği ölçüde günlük yemek yaparak hem bedeni hem de zihni meşgul etmek, zihninizi oyalar ve ruh sağlığını korumaya yardımcı olur.
- Günlük aktivitelerin planlanması ve düzenli bir takvimin takip edilmesi hayatın kontrolünün elinizde olduğunu hissettirir. Bu sayede böylece kendinizi daha emniyette hissedersiniz.
- Akraba ve arkadaşları gibi sevilen kişiler ile konuşmak rahatlatmaktadır. Gelişen teknoloji aracılığı ile görüntülü iletişim kurulabiliyorsa daha faydalı olacaktır.
- Sağlığın el verdiği ölçüde komşular ile temas etmemek koşuyla yardımlaşmak ruh sağlığını olumlu etkiler.
- Gerçekten acil durumlar olmadığı müddetçe hastanelere gitmemek virüsün bulaşma ihtimalini azaltır (Türkiye Psikiyatri Derneği, 2020b).

5.2 İleri yaşta yakını olanlar için

- Ailenizdeki yaşlı bireylerin zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak için bir plan yapın,
- Fiziksel teması olabildiğince az tutup, en önemli önlemlerden olan el yıkamaları gerekliliğini hatırlatın.
- Mümkünse görüntülü değilse normal telefonla sık sık arayarak hal hatır sorun ve salgın ile ilgili mutlaka olumlu gelişmeleri aktarın.
- Eğer ruh sağlığı ile ilgili endişe duyduğunuza bir tespitiniz varsa mutlaka uzman yardımı alın.
- Kendinizi de ihmal etmeyin, kendinize zaman ayırın.
- Acil durumlarda devletin ilgili birimlerini mutlaka arayın (Türkiye Psikiyatri Derneği, 2020b).

5.3 Toplumun her bireyi için

• Zorunlu durumlar haricinde sokağa çıkılmaması hem hastalığa yakalanmamak hem de bulaştırmamak için önemlidir.

• Varsa yakınınızda oturan yaşlı bireylerin ihtiyaçlarını gidermek için yardım teklif edin.

• Salgın esnasında yanlış bilgilerin paylaşılması sosyal mesafe kuralı kadar önemlidir. Özellikle yaşlı bireylerin psikolojilerini olumsuz etkilememek için olumsuz haber paylaşılmamasına azami özen gösterin (Türkiye Psikiyatri Derneği, 2020b).

5.4 Gerginlikle başa çıkmak için uygulanabilecek yöntemler

Gerginlikle başa çıkmak için uygulanacak yöntemler işe söz konusu olumsuz duyguları fark etmeye ve anlamaya çalışmakla başlar. Stres yönetiminde göz önünde bulundurulması gereken fiziksel aktivite ve beslenmenin yanı sıra, çeşitli gevşeme teknikleri de travmatik stresle başa çıkmada kullanılması önerilen kanıta dayalı yöntemlerdir (WHO, 2013).

Diyafram Nefesi

Covid-19 pandemisi ile birlikte oluşan stres ortamında beden sağlığına doğrudan etkisi bulunan psikolojinin de desteklenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda diyafram nefesi olarak adlandırılan nefes alıp verme biçimi bu yöntemlerden bir ta-

nesidir. Doğru nefes alıp vermek bireyin stresini azaltmakta, stres ile başa çıkabilmesini kolaylaştırmakta ve olumsuz duyguların bertaraf edilmesini sağlamaktadır. “Gün içinde birkaç kez ve her seferinde en az beş tam nefes şeklinde alınan diyafram nefeslerinin vücuda alınan oksijenin kan ve hücreleri güçlendirdiği; stres sırasında hücrelerde sıkışıp kalan kirli havayı temizlediği; astım, uykusuzluk, enerji düşüklüğü, yüksek tansiyon, kaygı, kalp hastalıkları ve migren gibi sorunlara iyi gelebildiği aktarılmaktadır.”

Ayrıca stres yönetiminde etkili olduğu kanıtlanan bu egzersizlerin, bilimsel dayanağı olmayan “nefes terapisi” gibi isimlerle anılan uygulamalarla karıştırılmaması önemlidir. Göz açık ve varsa kapı çıkış noktasını görebileceği bir konumda, yatarak değil rahat bir koltukta gevşeme hareketlerinin yapılması önerilir” (Türkiye Psikiyatri Derneği, tarih yok)

Dengeleme (Grounding)

Zihne istemsizce giren düşünceleri kontrol etmeyi sağlayan dengeleme tekniğinde amaç, duyarlarımız ile çevre ve bedenimizle ilgili farkındalığı arttırarak içinde bulunulan ana geri getirmektir. Bunu nefesinize ya da görebildiğimiz bir noktaya odaklanıp gelen çeldirici dikkat dağıtıcı birçok düşünceden kaçınmakla yapabilirsiniz. Dengeleme rahat ve sessiz bir ortamda ve pozisyonda otururken ya da yatmadan önce yapılabilir. Ayrıca, aşamalı kas gevşetme hareketleri de yapılabilecekler arasındadır. (Türkiye Psikiyatri Derneği, 2020b).

Aşamalı kas gevşetme hareketi rahat ve oturarak yapılmaktadır. Söz konusu egzersize hazır olduğu-

Sağlık iletişimi özellikle kriz gibi durumlarda olası bir paniğin önlenmesi ve korku atmosferinin yayılmasının önüne geçebilmesi açısından önem taşımaktadır. Hastalar ve aileleri ile kurulacak olan sağlıklı iletişim sayesinde kriz en hafif seviyeye indirilerek panik ortamının oluşmasının önüne geçilebilmektedir

nuzda, ilk olarak kasınızı germeniz gerekmektedir. Her bir kas grubunun, -ağrıtmayacak şekilde- gerginliği iyice hissedene kadar gerildiğinden emin olduktan sonra, gerilmeyi 5 saniye boyunca sürdürmelisiniz. Ardından aynı kas grubunu gevşetip on saniye boyunca bu gevşeme halini hissetmeniz gerekmektedir. Söz konusu hareketleri aynı kas grubu için iki kez tekrarlamalısınız. Kaslarınızın gergin ve gevşek hâli arasındaki farkı hissederek, diğer kas grupları olan; el, kol, önkol, yüz, alın, ağız, boyun, omuz, bacaklar, ayaklar, göğüs, kalçalar için de yapmalısınız (Türkiye Psikiyatri Derneği, 2020b).

6. Sağlık İletişimi ve Covid-19

Sağlık iletişimi hem halkla ilişkiler hem de iletişim bağlantısı nedeniyle son yıllarda ilginin hızlı şekilde arttığı disiplinler arası bir çalışma alanıdır. Sağlık iletişimi sağlık psikolojisi, davranışsal tıp, davranışsal sağlık, doktor-hasta ilişkisi gibi alanlarda gelişmektedir. Söz konusu alanlar tıp, halk sağlığı, sağlık eğitimi, sosyoloji, psikoloji gibi profesyonel alanlar ile bağlantılıdır (Tabak, 2003, s. 30).

Sağlık iletişimi özellikle kriz gibi durumlarda olası bir paniğin ön-

lenmesi ve korku atmosferinin yayılmasının önüne geçebilmesi açısından önem taşımaktadır. Hastalar ve aileleri ile kurulacak olan sağlıklı iletişim sayesinde kriz en hafif seviyeye indirilerek panik ortamının oluşmasının önüne geçilebilmektedir (Çöklü, 2002, s. 52). Hekim-hasta ilişkisinin yanı sıra sağlık iletişiminde çeşitli iletişim araç ve yöntemleri ile medya kullanılmaktadır. Bu kapsamda internet ve yeni medya teknolojileri, sosyal medya, televizyon, kitle iletişim araçları vb. her türlü görsel ve işitsel haberleşme araçları ile kitlelere hitap edebilmeyi sağlayan diğer araçlar sağlık iletişimi alanında kullanılmaktadır (Çöklü, 2002, s. 52).

Sağlık iletişimini önemli kılan diğer bir neden ise sosyal sorumluluk anlayışıdır. Sosyal sorumluluk kavramı ilk olarak 1953 yılında İş adamlarının Sosyal Sorumlulukları başlıklı bir çalışmada yer almış ve iş adamlarının toplumun norm ve değerleri ile ilgili çeşitli sosyal sorumluluk faaliyetlerinde bulunmaları gerekliliği savunulmuştur (Bowen, 1953, s. 6). Sosyal sorumluluk genel olarak bireylerin, kurum ve kuruluşların içinde bulundukları topluma, ülkeye ve daha genel olarak içinde bulundukları gezegene karşı sorumluluklarını tanımlamak için kullanılmaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde sosyal sorumluluk anlayışı da toplumdan topluma, ekonomik, sosyal ve siyasal sisteme göre değişiklik göstermektedir. Bu nedenle üzerinde anlaşılmış bir tanımlaması bulunmamaktadır (Palacı ve Özgen, 2019, s. 229).

Sağlık iletişimi de bir çeşit sosyal sorumluluktur. Söz konusu alanda yapılacak olan kampanyalar, toplum sağlığını korumaya yönelik çalışmaları da içermekte böylece halk sağlığını iyileştirmeye ve geliştirmeye dönük çabaları da kapsamaktadır. Sağlık iletişimi sayesinde toplum içerisinde bireylerin zararlı alışkanlıklarını terk ederek, sağlıklarını olumlu şekilde etkileyecek davranış kalıplarını edinmeleri ve çevrelerini de olumlu davranış geliştirmeleri yönünde ikna etmelerini sağlamaktadır. Dolayısıyla sağlık iletişiminin sosyal sorumluluk kapsamında toplumda ve bireylerde farkındalık yaratma ve davranış değiştirmeye yönelik etkisi göz ardı edilemez (Akım, 2010, s. 7).

Sağlık iletişimi beden sağlığı yanında ruh sağlığı için de önemlidir. Çünkü bir insanı sağlıklı olarak ifade edebilmek için sadece bedensel değil ruhsal ve toplumsal olarak da sağlıklı olması gerekmektedir. Bedensel, ruhsal ve toplumsal sağlıktan herhangi birinin eksik olması durumunda bireyi tam olarak sağlıklı kabul etmek mümkün değildir. Beden, zihin ve ruh sağlığı bir bütün olarak sağlıklı bireyi oluşturmakta ve söz konusu sağlıklı bireyler de birleşerek sağlıklı toplumu oluştururlar. Dolayısıyla sağlıklı ve mutlu nesiller yetiştirebilmek için ruh sağlığına da önem vermek gerekmektedir. Sağlık iletişimi kapsamında toplumların ruh sağlıklarını da koruyabilmek için gerek kamu kurum ve kuruluşları gerekse özel sektör dönem dönem çalışmalar yapmaktadırlar. Böylelikle toplumda güven olgusu inşa edilebilir

ve insanların birbirleri ile normal, akılcı, empati kurar şekilde ve saygın bir iletişim içerisine girmesi sağlanabilir (Mengü, 2018, s. 111). Elde edilen bu kazanımlar sayesinde içerisinde bulunan kriz ortamından gerek bireyin gerekse toplumun ruh sağlığı da korunarak çıkılabilir.

Covid-19 pandemisi ile birlikte sağlık iletişiminin önemi bir kere daha anlaşılmıştır. Bu bağlamda Sağlık Bakanlığı Bilim Kurulu Üyelerinin televizyon kanallarındaki açıklamaları, sosyal medya hesapları üzerinden yaptıkları paylaşımlar ve diğer kitle iletişim araçları aracılığı ile toplumla kurdukları iletişim sağlık iletişimi kapsamındadır. Sağlık iletişimi sayesinde toplum Covid-19 pandemisinden korunabilmek için gerekli olan bütün bilgileri herhangi bir ekstra maliyete katlanmadan öğrenebilmiştir. Eczanelerde, alışveriş merkezlerinde, otobüs duraklarında, restoran ve kafelerde, kamu kurum ve kuruluşlarında, iş yerlerinde kısacası sosyal hayatın bütün merkezlerinde asılan afişler, bilgilendirme yazıları gibi iletişim yöntemleri sağlık iletişimi kapsamındadır. Bunun yanı sıra özel televizyon kanalları, gazete ve dergilerin Covid-19 pandemisi ile alakalı toplumsal bilinç oluşturmaya yönelik çalışmaları ve alanında uzman kişilerin bilgilendirici mesajları sağlık iletişiminin sosyal sorumluluk faaliyetleri kapsamında değerlendirilebilir.

Sosyal medyada geçirilen zamanın koronavirus salgısını süresince arttığı rapor edilmeye başlanmış, birlikte doğan koronafobi kavramı telaffuz edilmeye başlanmıştır. Dünya geneline baktığımızda yapılan araştırmalar Koronavirüs ile ilgili en çok sosyal medya paylaşımında bulunan ülkelerin başında, birinci sırada Japonya (%23.12), ikinci sırada Amerika (%22,53), üçüncü sırada ise

Sosyal mesafelendirme insanları günlük alışkanlıklarından uzaklaştırmış, sadece sosyal hayatlarını değil, eğitsel süreçlerini ve ekonomik durumlarını da etkiler hale getirmiştir. Tüm bunlar, karantinalar, sokağa çıkma yasakları, değişik kısıtlamalarla birlikte insanların ruhsal dünyalarını etkilemiştir.

Güney Kore'nin (%3,52) geldiğini gösteriyor. Türkiye ilk 10 sırada yer almamakla birlikte dünya genelinde %2,20 oranında bilgi paylaşımında bulunduğu söyleniyor. (<https://npistanbul.com/koronavirus/sosyal-medyayi-sinirlandirin>). Bulgular gösteriyor ki Covid-19 salgını ortaya çıkışı ile kol kola sosyal medya maruziyeti sıklıkla yüksek prevalans gösteren ruh sağlığı problemleri ile beraberlik göstermiştir (PLoS One. 2020 Apr 16;15(4):e0231924. doi: 10.1371/journal.pone.0231924. eCollection 2020. Mental health problems and social media exposure during COVID-19 outbreak). Şimdiye kadarki hiçbir pandemide tarihte bu denli sosyal medya platformlarında bilgi paylaşımı olanağı olmamıştı. Bunun birçok avantajları olduğu gibi dezavantajları da oldu, olacaktır. Bilimsel verinin akışına kolaylık sağlaması yanında bilgi kirliliği ve kullanamayacak kimselerin eline geçtiğinde korku, panik ve ruhsal rahatsızlıklara götürecek durum halini alabilir (Int Braz J Urol. 2020 Jul;46(suppl.1):120-124. doi: 10.1590/S1677-5538.IBJU.2020.S121.Social media influence in the COVID-19 Pandemic).

Sonuç

Tüm dünyayı etkisi altına alan Korona virüs (Covid 19) salgını ile

ilgili olarak çok yönlü çalışmalar sadece günümüz için değil, gelecekte yüz yüze kalma ihtimalimiz olan böylesi büyük boyutlu krizler için de tüm toplumlar ve ülkeler bakımından uyarıcı olmuştur. İlaç, aşı ve kesinleşmiş bir tedavi yöntemi bulunmayan bir hastalıkla karşı karşıya kalan insanlık, salgının yıkıcılığını azaltmak amaçlı alınan önlemlerle de başka türlü sorunlarla karşılaşmıştır.

Sosyal mesafelendirme insanları günlük alışkanlıklarından uzaklaştırmış, sadece sosyal hayatlarını değil, eğitsel süreçlerini ve ekonomik durumlarını da etkiler hale getirmiştir. Tüm bunlar, karantinalar, sokağa çıkma yasakları, değişik kısıtlamalarla birlikte insanların ruhsal dünyalarını etkilemiştir.

Pandemiler sona erecek, yasaklar ve kısıtlamalar elbette ortadan kalkacaktır ama görünen o ki, etkileri ve insanların ruhsal yapılarındaki izleri bir hayli devam edecektir. Dolayısıyla bilim dünyasının, hükümetlerin, devletlerin bu konuda da hazırlıklı olmaları gerekmektedir.

Çalışmada bütün dünyayı etkisi altına alan ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edilen Covid-19 hastalığının yol açtığı psikolojik etkiler tartışılmıştır. Psi-

kolojinin bir insanın hem ruhen hem de bedenlen zayıf düşmesine neden olabileceği vurgulanmıştır. Bu kapsamda gerginlikle başa çıkabilmek için hemen hemen herkesin evinde uygulayabileceği yöntemler paylaşılmıştır. Bunun yanı sıra hem 65 yaş üstü kişiler hem de 65 yaş üstü yakını bulunan kişiler için çeşitli öneriler getirilmiş ve böylece salgının psikolojik etkilerinin nasıl en aza indirilebileceği tartışılmıştır. Çalışmada ayrıca sağlık iletişimi, sosyal sorumluluk olarak sağlık iletişimi ve sağlık iletişiminin Covid-19 pandemisinde kullanımına da değinilmiştir. Sağlık iletişimi sayesinde bireylerde pandeminin yol açtığı olumsuz/negatif atmosferin dağılması sağlanarak, tütün ve alkol gibi zararlı madde kullanımının artmasının önüne geçilebilir. Bunun yanı sıra sağlıklı bir bireyi oluşturan bedensel sağlığın yanında ruh sağlığının da korunması için sağlık iletişimi önem taşımaktadır. Bu bağlamda uygulanacak olan sağlık iletişimi yöntemleri ile toplumun psikolojik sağlığı da korunarak pandeminin olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi sağlanabilir.

Kaynakça

Akım, F. (2010). Sağlık Alanında Gerçekleştirilen Sosyal Sorumluluk Kampanyalarının Bireylerde Farkındalık ve Davranış Değişikliği Yaratma Etkisi: "Kalbini Sev Kırmızı Giy Kampanyası" Üzerine Bir Değerlendirme. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 1(38), 5-20.

Amerikan Psikiyatri Birliği. (2013). Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı (5 b.). (E. Köroğlu, Çev.) Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

Bowen, H. (1953). Social responsibilities of the businessman. New York: Harper.

Brooks, S. K., Webster, R., Smith, L., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N., & Rubin, G. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence. The Lancet(395), 912-920. doi:[https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30460-8](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30460-8)

Cdc. (tarih yok). 04 28, 2020 tarihinde Centers for Disease Control and Prevention: <https://www.cdc.gov/> adresinden erişildi.

cnn turk. (2020, 28 Mart). Koronavirüsle savaşmak için her sabah yoga yapın. 05 17, 2020 tarihinde cnn turk: <https://www.cnnturk.com/saglik/koronavirusle-savasmak-icin-her-sabah-yoga-yapin> adresinden erişildi.

Çöklü, E. (2002). Sağlık Sektöründe İnteraktif Bir Pazarlama Yaklaşımı: Sağlık İletişimi ve Florence Nightingale Hastanesi Örneği. Selçuk İletişim Dergisi, 2(2), 48-55.

David Geffen School of Medicine. (2020, 16 Mart). Harvard Medical School recommends yoga, meditation to deal with coronavirus anxiety. 05 17, 2020 tarihinde The Economic Times: <https://economictimes.indiatimes.com/news/international/world-news/harvard-medical-school-recommends-yoga-meditation-to-deal-with-coronavirus-anxiety/articleshow/74646695.cms?from=mdr> adresinden erişildi.

Erdem, S., & Ata Eren, P. (2009). Tedavi Amacıyla Kullanılan Bitkiler ve Bitkisel Ürünlerin Yan Etkileri. Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi, 3(66), 133-141.

Garmez, N. (1991). Resiliency and Vulnerability to Adverse Developmental Outcomes

Associated With Poverty. American Behavioral Scientist, 4(34), 416-430. doi:<https://doi.org/10.1177/0002764291034004003>

Harvard University. (2020). Mindfulness & Meditation. 05 17, 2020 tarihinde Harvard University David S. Rosenthal Center for Wellness and Health Promotion: Harvard University Health Services: <https://wellness.huhs.harvard.edu/Mindfulness> adresinden erişildi.

Hayta, A. (2000). U. Ü. İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İbadet ve Ruh Sağlığı (Psiko-Sosyal Uyum) İlişkisi Üzerine Bir İnceleme. T.C. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 9(9), 487-505.

Huremović, D. (2019). Psychiatry of Pandemics: A Mental Health Response to Infection Outbreak. Switzerland AG: Springer.

Jiang, X., Deng, L., Zhu, Y., Ji, H., Tao, L., Liu, L., . . . Ji, W. (2020). Psychological crisis intervention during the outbreak period of new coronavirus pneumonia from experience in Shanghai. Psychiatry Research, 286. doi:10.1016/j.psychres.2020.112903.

Kimlik.org.tr. (2020, 15 Mart). Koronavirus Hastalığı Salgını Sırasında Ruh Sağlığını Koruma ve Stresle Baş Etme. 05 20, 2020 tarihinde Koronavirus: <https://www.klimik.org.tr/koronavirus/koronavirus-hastaligi-salgini-sirasinda-ruh-sagli-gi-ve-stresle-bas-etme/> adresinden erişildi.

Mengü, S. (2018). Toplumun Ruh Sağlığı Kapsamında Sağlık İletişimi Kampanyaları. N. F. Göksu içinde, Sağlık İletişimi (s. 104-131). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.

Müller, U., Yeung, E., & Hutchison, S. M. (2013). The role of distancing in Werner and Kaplan's ac-

count of symbol formation and beyond. Culture & Psychology, 4(19), 463-483.

Ntv. (2020, 24 Mart). Trump: Yakında corona değil depresyon öldürecek. 04 28, 2020 tarihinde ntv: <https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/trump-yakinda-corona-degil-depresyon-oldurecek,vf-CWkQNCaUiYh1bA9NH6ew/TXwZl6nVsEqItDVH-LUG-IQ> adresinden erişildi.

Öksüz, E., & Mersin, S. (2017). Uyum Bozukluğu ve Hemşirelik Yaklaşımı. Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi, 4(14), 292-297.

Palacı, H., & Özgen, E. (2019). Hastanelerde Sosyal Sorumluluk Model ve Tanımları: Kuramsal Bir Değerlendirme. V. Sağlık İletişimi Sempozyumu. Eskişehir.

Park, S., & Park, Y. (2020). Mental Health Care Measures in Response to the 2019 Novel Coronavirus Outbreak in Korea. Psychiatry Investigation, 2(17), 85-86. doi:10.30773/pi.2020.0058

Sarıyıldız, G. (2001). Karantina. T. D. Vakfı içinde, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (s. 24. Cilt 463-465). Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Sarner, M. (2020, 22 Mart). How to protect your mental health in the time of coronavirus. 04 28, 2020 tarihinde New Scientist: <https://www.newscientist.com/article/mg24632790-900-how-to-protect-your-mental-health-in-the-time-of-coronavirus/#ixzz6KXkT2Pzs> adresinden erişildi.

Sharp, J. (2020, 26 Mart). Coping with the coronavirus pandemic for people with anxiety disorders. 17 05, 2020 tarihinde Harvard Health Publishing: <https://www.health.harvard.edu/blog/>

coping-with-the-coronavirus-pandemic-for-people-with-anxiety-disorders-2020032619327 adresinden erişildi.

Sikarwar, D. (2020). Harvard University urges people to perform Yoga every morning to fight COVID-19. 04 28, 2020 tarihinde The Youth: <https://www.theyouth.in/2020/03/19/harvard-university-urges-people-to-perform-yoga-every-morning-to-fight-covid-19/> adresinden erişildi.

Şeker, N., & Karakurt, B. (2018). Dinî İbadetlerle Psikoterapi. Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5(8), 165-187.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020). Covid-19 Çocuk Hasta Yönetimi ve Tedavisi. Ankara: TÜBİTAK. 05 17, 2020 tarihinde <https://covid19.tubitak.gov.tr/sites/default/files/docs/2020-03/covid19-cocuk-hasta-yonetimi-ve-tedavisi.pdf.pdf.pdf> adresinden erişildi.

Tabak, R. S. (2003). Sağlık İletişimi (2 b.). İstanbul: Literatür Yayınları.

Tarhan, N. (2017, 19 Kasım). Dua ve ibadetin psikolojik ve fizyolojik faydaları nelerdir? Ailece. (T. R. 1, Röportaj Yapan) TRT. 05 17, 2020 tarihinde <https://psikoyorum.tv/dua-ve-ibadetin-psikolojik-ve-fizyolojik-faydalari-nelerdir-76107.html> adresinden erişildi.

Taşkın, E. O. (2004). Damgalanma, Ayrımcılık ve Ruhsal Hastalık. 3P Dergisi, ek 3(12), 5-12.

Türkiye Psikiyatri Derneği. (2020, 13 Mart). Koronavirüs Hastalığı Salgını Sırasında Ruh Sağlığı ve Stresle Baş Etme. 05 20, 2020 tarihinde Türkiye Psikiyatri Derneği: <https://www.psikiyatri.org.tr/2147/koronavirus-hastaligi-salgini-sirasinda>

da-ruh-sagligi-ve-stresle-bas-etme adresinden erişildi.

Türkiye Psikiyatri Derneği. (2020b). COVID 19 Salgını Sırasında 65 Yaşın Üstündekiler Ruhsal Açından İyi Kalmak İçin Neler Yapabilir? 05 21, 2020 tarihinde Türkiye Psikiyatri Derneği: <https://www.psikiyatri.org.tr/uploadFiles/223202014129-GeoPskCOVID19.pdf> adresinden erişildi.

Türkiye Psikiyatri Derneği. (tarih yok). Gerginlikle Başa Çıkmak İçin Uygulanabilecek Yöntemler. 05 18, 2020 tarihinde Türkiye Psikiyatri Derneği: <https://www.psikiyatri.org.tr/uploadFiles/2132020115258-gevsemebrosur.pdf> adresinden erişildi.

Türkiye Psikiyatri Derneği Ruhsal Travma ve Afet Çalışma Birimi. (2020). Covid-19 ve Çocukları. 05 17, 2020 tarihinde Türkiye Psikiyatri Derneği: <https://www.psikiyatri.org.tr/uploadFiles/2420201236-cocuklarCOVID.pdf> adresinden erişildi.

Wagnild, G. M., & Young, H. M. (1993). Development and Psychometric Evaluation of the Resilience Scale. Journal of Nursing Measurement(1), 165-178.

Who. (2013). who guidelines on conditions specifically related to stress. Geneva: World Health Organization. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/85119/9789241505406_eng.pdf;jsessionid=09EB6FABEAF9FF98EF28227E-77DA4693?sequence=1 adresinden erişildi.

Xiang, Y., Yang, Y., Li, W., Zhang, L., Zhang, Q., Cheung, T., & Ng, C. (2020). Timely mental health care for the 2019 novel coronavirus outbreak is urgently needed. Lancet Psychiatry, 3(7), 228-229. doi:10.1016/S2215-0366(20)30046-8.

PANDEMİ BİTER ANCAK SONUNDA BİR SAVAŞ GELİR **ÇÜNKÜ DOĞU AKDENİZ'DE KUDÜS MERKEZLİ BÜYÜK BİR İMPARATORLUK SAVAŞSIZ KURULAMAZ**

Bu sunum 26.04.2020 tarihinde gerçekleştirilen video konferanstan deşifre edilmiştir.

İnsanlık tarihinde eşine az rastlanır bir dönemden geçiyoruz. Dünya'nın her yerinde herkes evine kapanmış durumda. Dünya tarihinde bunun bir eşi benzeri yok. Küresel olarak bu kadar büyük çapta bir operasyon görmedik. Hepimiz evlerdeyiz.

Peki, bu yaşanan süreci neye göre anlatmamız ve anlamamız gerekiyor? Kuranı Kerim'de "yaş ve kuru her şey bu kitapta yer alıyor" der. Buradaki "Yaş" olan şey olmakta olan şey "Kuru" olan da olmuş bitmiş olan şey anlamındadır. Örneğin Firavunların yaşadığı hadiseler kuru dur. Olmuş bitmiştir. Şu anda koronavirüs nedeniyle yaşadığımız şeyler "yaş" kavramına girer. Yani olmakta olan...

Böyle baktığımız zaman iki türlü eksen de değerlendirilmeleri yapabiliriz. Bunlardan bir tanesi maddi eksenli değerlendirme. Yani yalnızca seküler bir yaklaşımla, sadece madde üzerinde ne olduğuna, bundan sonra ne olacağına dair öngörülerde bulunulan bir yaklaşım var. Bunların ustası Dünyada Michio Kaku diye bir teorik fizik profesörü. Kaku, dünyadaki küresel elitlerle ve para baronlarıyla arası oldukça iyi bir isimdir. Onlardan çok iyi bilgi alıyor. Onun söylediklerini yerel olarak ülkelerde de anlatanlar var. O ne

diyorsa, kendi ülkesine göre ayarlayarak onun dediklerini söyleyenler var. Onlar da gayet başarılı yerel yorum yapıyor. Ancak bizim yalnızca bu türden bir perspektiften bakmamız mümkün değil. Öyle bakmamamız lazım. Bu bakış açısı birçok şeyi izah etmiyor. Bizim başka bir açıdan daha bakmamız gerekiyor.

Bunun sebebine inecek olursak Kuran'ı Kerim'e müracaat etmemiz gerekiyor. Cenabı Allah Dünya'da Âdem'i yaratacağı zaman bütün nâr'dan nûr'dan yaratılmış olanlara yani meleklerle diyor ki "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım. Melekler ise "Yeryüzünde kan döken, fitne fesat çıkaran bir tür mü yaratacaksın?" diye soruyorlar.

O noktaya kadar Cenabı Allah meleklerle, Âdem'e secde edin demiyor. Bu âdemin maddin bileşenleri, nöronlarından tutun da atomik bileşenlerine kadar hepsini bu varlıklar görüyor ve âdemin kabiliyetinin kan dökmek ve yeryüzünü fesada boğmak olarak tanımlıyorlar.

Fakat ondan sonra Allah başka bir şey daha söylüyor “Ne zaman ki ben buna ruhumdan üflersem hemen ona secde edin” diyor. Şimdi burada Âdem’in ikinci bileşeni geliyor. Nedir o? Cenabı Allah’ın ruhundan Âdem’i nefeslendirmesidir. Nefeslendirmesi anında orada secde başlıyor.

Biz buradan ne anlıyoruz konumuzla bağlantılı olarak; Âdem’in ikinci bir bileşeni daha var. O da Cenabı Allah’ın ruhundan nefeslendirdiği bileşenimizdir. Bu da manevi bileşenimizdir. Bu manayı Allah veriyor. Demek ki insan maddi ve manevi bileşenlerden oluyor. Bu ikisi birlikte olursa meleklerden üstün hale geliyor. Ama ayrı olursa yani manevi bileşeni kenara koyar sadece maddi bileşenleri öne koyarsak dünyayı ifsat etmiş oluyor.

Bu bilgi ışığında şunu söylemek yanlış olmaz; bu gelişmeleri bizim hem maddi hem manevi açıdan yorumlamamız lazım. Ancak bugün öyle bir noktaya geldik ki, bilim insanları ilahi kelimadan uzak,

ilahi kelam ile ilgilenenler ise bilimden uzak. Dolayısıyla bunlar birbirlerine karşı pozisyon almış durumda.

Konuya geri dönecek olursak; bizim kendi değer sayıma ya da paradigmamıza dayalı bir eksen oluşturmamız gerekiyor. Örneğin maddi açıdan bakacak olursak, para bir değer ifade ediyor. Para üzerinden bütün değerlerimizi ölçebiliyoruz. Ama manevi bileşeni dikkate alırsak para kendi başına bir değer ifade etmekten çıkıyor. Manevi bileşen ise bize sa’y-ü gayreti değer olarak ifade ediyor yani bir bakıma emeği ifade ediyor.

Bir tarafta maddi bileşenden bakarsak para değer oluyor öteki taraftan bakarsak yani manevi bileşeni esas alırsak para değerini dağıtıyor. Ne diyor mesela “üst üste parayı biriktirenlere veyl olsun”, ya da “çok paran varsa infak et fakire dağıt” diyor. Ya da Nahl suresi 71. Ayette “Allah kiminize kiminizden daha fazla rızık verdi. Ama kendilerine

fazla verilenler, rızıklarını ellerinin altındakilerle paylaşıp da onları bu hususta kendileriyle eşit hale getirmeye yanaşmıyorlar “ diyor. Ne demek bu? Elinde olanları öyle paylaşacaksın ki herkes eşit hale gelecek!

Dolayısıyla manevi bileşen bize emeği öğretiyor. Sa’y’i öğretiyor Necm Suresi 39. Ayet’te dediği gibi... Peki, neden manevi değerlendirme kenara bırakılıyor sadece maddi değerlendirme dikkate alınıyor küresel elitler tarafından? Çünkü maddi değerlendirmeye bakarsak para esas değer olmuş oluyor. Para da bunların elinde olduğu için bütün değerler bunların elinde olmuş oluyor. Manevi bileşeni koyarsak para kendi başına değer ifade etmiyor hatta dağıtılıyor. Değer ifade eden başka şeyler giriyor sistemin içine. Küresel elitler bu manevi değerlendirmeyi sevmiyorlar bu yüzden. Bu tür değerlendirme yapanları da küçük düşürmek için ellerinden geleni yapıyorlar.

Böyle genel bir girizgâhtan sonra şimdi günümüzde nasıl bir işleyiş var buna bakalım. Bunu çözümlemek için geri gitmemiz gerekiyor. Biraz geriye gittiğimizde 3 İmparatorluk göreceğiz. İmparatorluk derken yani Dünya hâkimiyeti olmuş gücü kastediyoruz.

Bu güçler para ekseninde gelişmiş güçlerdir. Birincisi Büyük Britanya imparatorluğu, ikincisi Amerikan imparatorluğu üçüncüsü de Kudüs merkezli İsrail geliyor. Bu üç güç zamanla oluşuyor. Şimdi kronolojik olarak para, ekonomi ve siyasi çalkantılar nasıl gelişmiş buna bakacağız. Geldiğimiz noktayı daha iyi anlayalım diye bir perspektif çizeceğiz.

Başlamamız gereken en iyi yer 1688 yılındaki İngiltere’de Kral William savaşı diye anılan savaşlardır. 1688’e kadar zaten Avrupa’da ve Amerika’da sömürge savaşları var. Kral William da savaşa devam etmek istiyor ama milletten para toplayacak bir durum kalmamış çünkü milletin para verecek durumu kalmamış.

Bu aşamada parası olan insanlar Kral William’a savaşta kullanması üzere %8 faizle 1 milyon 200 bin altın pound borç para veriyor. Buraya kadar her şey normal... Anormallik nerede başlıyor? Diyorlar ki “Biz sana bu 1 milyon 200 bin Pound’u veriyoruz ve nasıl olsa sen bunu geri vereceksin bize. Sen bunu bize geri vermiş gibi, bu altınları kabul edelim biz bu 1 milyon 200 punda mukabil 1 milyon 200 bin pound daha kredi verelim yani iç piyasaya senet üretelim. Bunlar da iç piyasada dolaşsın, bu kâğıtlar.” Kral William da teklif üzerinde çok fazla düşünmüyor zaten sıkışık. 1 milyon 200 bin Pound’u alıyor. Bir anda parası olanlar hem krala borç vermiş oluyor hem de bir o kadar parayı piyasaya borç olarak sürmüş oluyorlar. Yüzde %16 faiz almış oluyorlar. Olmayan altına mukabil piyasaya para sürmüş oluyorlar.

İş bununla da kalmıyor ve daha da öteye gidiyor. Savaş sonrasında bu geri ödemeleri kim takip edecek? Kral William’a borç veren bankerler bunun üzerine “Bank Of England” diye bir banka kuruyorlar. Bu banka borçların geri ödemesini takip edecek. İşte bu İngiltere Bankası zaman içerisinde parayı da basar hale geliyor. Kâğıt paraları ifade eden “Banknot” kelimesi, oradan geliyor yani bankanın notu demektir. Bir taraftan da tabi İngiltere sanayi devrimlerini yapmış bankacılık da temsil üzerinden devam edince daha da güçleniyor. İşte bu yıllarda sanayi devrimleri ve sömür-

gelerden gelen nimetlerle birlikte büyük Britanya imparatorluğunun dünya hâkimiyeti kurduğunu görüyoruz.

Ekonomide de Londra borsası, kıymetli kağıtlar ve bankacılık bu dönemde hâkimiyet tesis ediyor. Dönemin enerji kaynağı kömürdür. Teknik teknolojik gelişmeler de oldukça yüksektir. Dolayısıyla büyük Britanya imparatorluğunun temelinde paranın sahipleri idari siyaseti ve hükümeti eline geçirmiştir. Görünüşte kral yönetiyor. Ama arka planda kralın borçlu olduğu bir elit var bunlar paraya hâkimdir. Paraya hâkim oldukları için de her şeye hâkimdirler. Ama bu para temsili paradır. Çünkü altını temsil ediyor. Çıkarılan kıymetli kâğıtlar ve paralar değer olarak altını temsil ettiği için onlara itibar ediliyor.

Bu arada şuna değinmemiz lazım. Paralar ikiye ayrılır. Mal paralar; altın gümüş gibi paralardır. Bir de itibari paralar vardır. Onlar da; kredi kartları, kağıt paralar, kripto paralar... İşte bu itibari paraları o zamanlardan itibaren piyasaya kâğıt olarak sürmeye başlıyorlar.

Büyük Britanya imparatorluğu aslında büyük bir aldatmaca üzerine oturuyor. Altın ve gümüş olmamasına rağmen piyasada yığınla para

dolaşmaya başlıyor. Bunlar itibari paralardır. Bu paralarla bütün dünyayı sömürüyorlar.

Peki, döngü nasıl işliyor? Hindistan'a gidiyor, kasası sterlin ve pound dolu, tabi kâğıt olarak. Bunları oradaki vatandaşa kredi olarak veriyorlar. Oradaki insanlar bu parayı aldıktan sonra iş yapıyorlar. İngiltere'den bazı ham maddeleri teknolojileri satın alıyorlar bu parayla. Böylelikle para tekrar Londra'ya geri gidiyor. Yine borçlandıkları zaman kendi kaynaklarını bol miktarda İngiltere'ye ihraç ediyorlar. İhraç ediyorlar ki borçlarını ödesinler. Şu anda bizim düştüğümüz pozisyona onlar daha önce düşmüştü. Britanyalılar önce kâğıt paraları borç olarak verdiler, sonra bu borçları geri ödemeleri için onların doğal kaynaklarını ihracat adı altında İngiltere'ye transfer ettiler.

Bu arada İngiltere, büyük Britanya imparatorluğu olarak gelişirken Osmanlı o sırada Süveyş Kanalı'nı elinde tutuyordu. Ne yapıp edip Süveyş kanalını Osmanlı'ya kazdırıyorlar. 1859-1869 yılları arasında Osmanlı Süveyş Kanalı'nı kazıyor. Sonra bu Süveyş Kanalı'nı kazan şirketin hisselerini İngiltere başbakanı borçlarına mukabil Osmanlı'ya bağlı Mısır Valisi'nin elinden alıyor. Dolay-

Ekonomide de Londra borsası, kıymetli kağıtlar ve bankacılık bu dönemde hâkimiyet tesis ediyor. Dönemin enerji kaynağı kömürdür. Teknik teknolojik gelişmeler de oldukça yüksektir. Dolayısıyla büyük Britanya imparatorluğunun temelinde paranın sahipleri idari siyaseti ve hükümeti eline geçirmiştir.

ısıyla Süveyş Kanalı'nı ele geçirmiş oluyor. Ki bu kanal ticaret açısından çok önemlidir.

Tabi bunun öncesinde büyük bir fikri ve mevzuat hazırlığı var. Nereden aklına geldi de kanal kazdırdı? 1838 yılında Britanya İmparatorluğu Büyükelçisi geliyor Osmanlı ile Balta Limanı anlaşması yaparak Osmanlı'dan çok büyük ekonomik tavizler alıyor. Tabi bu arada birçok paşa ve padişah ile içli dışlılar. İçeriden istihbarat alarak bu anlaşmaları yapıyorlar. 1854 yılına geldiğimiz zaman Osmanlı ciddi borçlar altına girmiş bir devlet olarak karşımıza çıkıyor. İşte böyle bir dönemde Kırım Savaşı çıkıyor. Osmanlı'da bu savaşı finanse edecek para yok. Para derken Osmanlı bunu altın gümüş olarak düşünüyor. İngiltere ise kâğıdı kastediyor. İngiltere geliyor kâğıtları veriyor. Bu kâğıtlara mukabil Osmanlı dışarıdan silah ve diğer mühimmatları alıyor ve sonuçta aşırı şekilde borçlanmış oluyor. 1854'te Osmanlı Bankası da kuruluyor. Neden? İngiltere'de uygulanan kurgu

Osmanlı'da da uygulanıyor. Verilen borcun geri ödemesini takip etmek için kurulan bir bankadır. Osmanlı Bankası, İngiliz Fransız ortaklığında kurulmuş bir bankadır ama adı Osmanlı Bankası... Osmanlı Bankası kâğıt paraları tedavüle sokmaya başlıyor. 30 yıl boyunca Osmanlı Devletinden parayı piyasaya ben süreceğim diye imtiyaz alıyor. Bu imtiyaz bitince tekrar 30 yıl daha uzatıyorlar. Bu dönem artık Osmanlı'nın çöküş dönemidir. İngiltere'nin de kâğıt üzerinden bankacılık sistemini bütün dünyaya yerleştirmeye başladığı bir dönemdir.

Yine bu arada hatırlamamız gereken bir 1897 Basel Konferansı var. Siyonistler Basel'de toplanıp 100 yıllık bir plan yapıyorlar. Osmanlı yıkılacak, İsrail Devleti kurulacak! Burada Büyük Britanya İmparatorluğu'nun fonksiyonu ne? Bankacılık sistemi diye bir sistem kurgulanıyor. Bu sistem yerleştiriliyor bütün dünyada. Altın ve gümüşü temsilen kâğıtlar tedavül ediliyor. Osmanlı çokertiliyor,

ancak bu arada Osmanlı'nın çöküşüyle birlikte bu küresel para-kredi sistemi bir yere daha transfer ediliyor. Sessiz sedasız bir hazırlık yapıyor. O yer neresi? Amerika. Bir üst akıl, Osmanlı'yı Britanya imparatorluğunun çökerteceğini biliyor ve Britanya imparatorluğunun da ayakta kalamayacağını biliyor. Dolayısıyla ileriye yönelik hazırlık yapmış oluyor adeta.

1906 yılında Amerika'da çok büyük bir kıtlık yaşanıyor. San Francisco'da büyük bir deprem oluyor. Bu deprem, tarımda kıtlık ile birlikte 5-6 yıl süren çok büyük ekonomik sıkıntılar yaratıyor. O sırada Amerika büyük bir güç merkezi değil. Ama büyük topraklara sahip... Burada yeni bir altyapı oluşturuluyor. Nedir o? 1913 yılında Rothshild ve Rockefeller aileleri ve meşhur para satıcıları 8 tane banka olarak gidip Federal Reserve Bank'ı kuruyorlar. Onu da garip bir şekilde senatörlere onaylatıyorlar. Çünkü oylama Noel günü yapılıyor. Yani senatörlerin çoğu tatile gitmiş bu da bir fırsat olarak görülüyor ve çok az kişinin onayıyla banka kuruluyor. Buna FED diyoruz. FED'in yetkisinde Amerika'nın kullanacağı dolarları bu özel şirket üretilip Amerikan devletine verecek. Yani FED aslında Amerika'nın merkez bankası değil. Özel bir şirket. Bankacılık sistemi bütün dünyada aynı küresel finans aileleri tarafından yönetiliyor ki bu aileler birbirlerine çok yakın, ve bu ailelerin ortak noktaları Yahudi aileler olmaları.

Bankanın kuruluşundan bahsettik, bu banka ne zaman kuruluyor? Noel günü yani 1914'ün başında... Bundan tam olarak yedi ay sonra da 1. Dünya Savaşı patlak veriyor. Bu savaş da Osmanlı'yı yok etme savaşı olarak planlanıyor. Bu savaşla, kendilerine bölgede rakip olabilecek tek devleti dağıtıyorlar. Savaşın en önemli sonucu olarak

bunu gösterebiliriz. Savaş bitmeden önce bir operasyon daha görüyoruz o da Balfour Deklarasyonudur. İngiltere Dış İşleri Başkanı Balfour, Rothchild'lere, "Siz bize parayı verin, biz de Osmanlı dağıldıktan sonra size Filistin'de bir İsrail devleti kurma imkânı verelim" diyor. Bu konuda teminat alınınca dünya savaşı tamamlanıyor.

Birinci Dünya Savaşı'nın bitişine gelelim. Tabi burada birçok ara safhayı atlayarak ve zamanı özetleyerek anlatıyoruz. Savaş bitti ve Türkiye İstiklal Harbini vererek 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'ni kurdu. Peki, gelelim paranın bu devlette kimde olacağına. Para yine Osmanlı'da olmaya devam edecek. Devleti kuranlar bu noktada siyasi bağımsızlığı kazansalar da ekonomik bağımsızlığı ele alamadılar. "Türkiye Cumhuriyeti'nde kullanılacak paraları Osmanlı Bankası getirsin bize versin biz bunu tedavül ettirelim" denildi. 1924'ten 1935'e kadar Osmanlı bankası Türkiye Cumhuriyeti'nin merkez bankası gibi hareket etti. Paralar İngiltere'de basıldı, Türkiye'de tedavül edildi. Biz ise kendi merkez bankamızı 1930'da kurabildik. Kurduk ama eski düzen para tedavülü 1970'e kadar devam etti. 1958'de merkez bankasına bir banknot matbaası kuruldu ama bu matbaa 70'te para basmaya başladı. 14 Ocak 1970'te 1211 sayılı yasa ile. Elimizdeki paranın tamamında bu yasanın numarasını görürsünüz.

Bu arada Birinci Dünya savaşından sonra küresel finans elitlerin Amerika'ya doğru yavaş yavaş akmaya başladığını görüyoruz. Özellikle Amerikan imparatorluğunun bu noktada bir çıkışa geçtiğini görüyoruz, Büyük Britanya'da ise tam tersi bir durum var, belki Osmanlı'yı çökertti ama kendisi de çok yıprandı.

— 66 —

Böylelikle Amerika'da o sıralarda Federal Reserve Bank ile birlikte borca dayalı bir para sistemi oluşturuldu. Kâğıt paralar tedavül edildi ancak şimdilerde herkes kendi kafasına göre kâğıt para basıyor.

— 67 —

Böylelikle Amerika'da o sıralarda Federal Reserve Bank ile birlikte borca dayalı bir para sistemi oluşturuldu. Kâğıt paralar tedavül edildi ancak şimdilerde herkes kendi kafasına göre kâğıt para basıyor. Ancak şöyle bir sorun oluştu: bütün dünyada kâğıt paraların kendi aralarında takas edilebilirliği lazım, işte bu noktada bunun gerçekleşmesi için başka bir operasyon daha yapıldı. 2. Dünya Savaşı... Bu savaş küresel finans elitlerinin İngiltere defterini kapatıp, ABD defterinin açılması savaşıdır. 1. Dünya Savaşıyla Osmanlı bitirildi, 2. Dünya Savaşıyla Büyük Britanya İmparatorluğu bitirilip yerine ABD serüveni başlatıldı. Ekonomide de Bretton Woods konferansları ile birlikte kâğıt para sistemi yerleştirildi. İMF, Dünya Bankası gibi kurumların olduğu yeni bir düzen kuruldu. Yeni bir sistem kurgulandı. Ödemelerden altın çıkarıldı. Altının Amerikan Dolar karşılığındaki fiyatını belirlediler ve Amerikan Doları'nın da dünyada rezerv para olduğunu ifade ettiler ve sonuç olarak da herkesin parasını Amerikan Doları'na göre basmasını söylediler. Bu güvence için de şahısların hatta ülkelerin altınları alınıp karşılığında dolar verildi. Hatta biz de tonlarca altın gönderdik ve karşılığında dolar aldık. Bunu Merkez Bankası'na

koyduk ve karşılığında TL bastık. Borca dayalı para sistemi bu şekilde kurgulandı.

Britanya döneminde bankacılık sistemi herkese dayatıldı. Küresel finans elitler, merkez bankaları vasıtasıyla ülkelerdeki siyasi hükümetleri esaretleri altına aldılar. Amerikan döneminde borca dayalı para sistemi ile bütün dünyadaki paralar rezerv para olarak kabul edilen dolara endeksli hale getirildi. Dolar da FED tarafından kontrol ediliyordu zaten.

Bu borca dayalı para sistemi mekanizması şöyle çalışıyor: Diyelim ki Merkez Bankası 100 milyar lira basıyor, bunu kime ve nasıl dağıtacak? Bu para bankalara belli bir faizle dağıtılıyor. Bunu yüzde 10 faiz olarak düşünelim. Merkez Bankası 100 milyar lirayı veriyor, daha sonra bu parayı 110 milyar olarak geri istiyor. Ama bu mümkün değil. Zaten 100 milyar lira basılmış 110 milyar lira nasıl geri dönecek. Dolayısıyla bunun bilincinde olan Merkez Bankaları, bize sadece 10 milyar verin 90 milyarı kullanmaya devam edin diyor. Ancak 100 milyarın çevirdiği bir ekonomi var ve bu ekonomi büyümek istiyor. Siz 10 milyarı faiz adı altında geri çektiniz ve piyasadaki para 90 milyara düştü. Bu fark her zaman sifon etkisi yaratacak ve daha fazla kredi yani borç alınma-

sını garanti edecektir. Borç talep edilecek ve bu borçlar da sürekli artacaktır. İşte borca dayalı para sistemi budur. Piyasada ne kadar para varsa buna cebimizdeki para da dâhil bunların tamamı borç paradır. Şöyle bir bakıldığında borcumuz, bir yıllık gayri safi milli hasılamızdan fazladır.

Ancak şu sıralarda başka bir şey daha geliyor. Borca dayalı para sistemi aslında süreç içerisinde birkaç defa ağır darbe yedi. Mesela 1980'lere geldiğimizde çok büyük darbeler aldı. Ülkeler birbirleriyle kavga edecek pozisyona geldi. Kâğıt paralar tuvalet kâğıdına döndü. Bir toplantı yaptılar ve adına da 1978 Washington Uzlaşısı dediler. Burada alınan kararlarla dünya ticareti serbest olacak ve herkes her yere mal ve hizmet sağlayabilecekti. Döviz serbestçe dolaşacak, sermaye akışı olacak ve sermaye bir yere hapsedilmeyecekti. Bunu kabul ettirebilmek için 3-4 tane operasyon yaptılar. 1980'li yıllarda bize düşen operasyon da 12 Eylül Askeri Darbesi oldu. 12 Eylül ile sayın Özal geldi ve bu Washington Uzlaşısı'nı aynen uyguladık. Biz bu uzlaşuya gönüllü olarak dâhil olurken, İran Devrimi, Afganistan işgali, Washington uzlaşısına karşı Rusya'nın hamlesi olarak gerçekleştirildi.

Tabi şunu da atlamamak gerekiyor. Bu zaman dilimi içerisinde, İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra, 1947'de İsrail kuruldu. Daha sonra 30 Temmuz 1980'de İsrail Kudüs'ü başkent olarak ilan etti. Ancak bu ilan diğer devletler tarafından kabul görmedi. Birleşmiş Milletler 478 sayılı bir karar aldı. Karara göre bütün dünya buna tepki gösterdi dolayısıyla bu sönük bir ilan gibi gözüktü ama İsrail bundan hiç vazgeçmedi.

Rusya'yla devam edelim, 1980'li yıllarla birlikte Rusya'yı da içeriden çöktürdüler. Nitekim 1990'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla Sovyetler de tarihe

karışmış oldu. Rusya bu ekonomik sisteme dayanamadı ve buna karşı duracak bir enerjisi de kalmamıştı. 1990'lı yıllarla birlikte Amerika tek başına kaldığını düşündü. Herkes de bu tek kalmış Amerika'nın dünyaya özgürlük getireceğini zannetti ancak Amerika, nükleer gücün peşine düştü. Uranyum yataklarını kontrol altına almak için elinden geleni yaptı. Daha sonraları Afganistan'a dahi girdi. Şimdi bu böyle devam ederken 90'lı yıllarda, 1897'de Basel Konferansı'nın 100. yılında, yani 1997'de 28 Şubat'ı gördük. Tesadüf olduğunu hiç zannetmiyorum.

2000'li yıllar ile birlikte tam 8 yıl sonra küresel finans sistem bir darbe daha aldı. Bu darbe dünyaya Mortgage Krizi olarak yansıtıldı. Darbe neydi? Bu darbe Mortgage Krizi diye yansıtıldı ancak arka planında farklı bir şey vardı. Kripto paralar. 2008 yılı aynı zamanda kripto paraların sisteme girmeye başladığı bir yıl oldu. Yeni bir faza geçildi ve ilk defa kripto para sistemi üretildi. Büyük Britanya mal-paralara hâkimdi bankacılık sistemini de geliştirdi ama mal paralarla dönüyordu. Amerika'da ise itibari paralar dönmeye başladı. İtibari paralar borca dayalı olarak üretiliyordu. Şimdi yeni Kudüs merkezli tek dünya merkezinde kripto paralar devreye alındı ve bir dijitalleşme takdim edilmeye başlandı. İşte 2008 bu yüzden de çok önemlidir. Eski sistemi ayakta tutabilmek için FED tarafından yüksek miktarda paralar basıldı. Yaklaşık 10 trilyon dolar... Neden? Çünkü kripto paraların önüne geçmeye çalışıyor. Burada biz bir kavga görüyoruz. Merkezi para üretenlerle dağıttık para üretenler arasında. Merkezi para üretenler merkez bankaları vasıtasıyla para üretiyorlar. Dağıttık para üretiminde ise sisteme ne kadar çok adam girerse o kadar adamın bilgisayarları birbirini tanıyacak şekilde çalışıyor. Onların hepsi arasında

bir iletişim doğacak ki bu da müt-hiş bir bilgisayar enerjisi demektir. Şu anda kripto para üretmek inanılmaz bir enerji tüketimine neden oluyor. Bu kadar enerjiye ne gerek var diye düşünüyorduk ki kuantum bilgisayarlar devreye girdi. Kripto para üretmek için gerekli enerji harcamasını minimize edecek böylelikle.

Tabi bu arada Amerika'nın da daha henüz işi bitmedi. Amerika'yı çökerteceklerini düşünüyorum. Amerika'dan Kudüs'e doğru doğu Akdeniz'e doğru bir transfer olacak. Amerika'nın bu bölgede ne işi var gibi bir anlayış hakim. Amerika 6 Aralık 2017'de Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak kabul etti. Hatta diğer ülkelere de baskı yapıldı bu noktada. Ülkeler bu baskıya boyun eğmedi. 12-13 küçük ülke Amerika ile birlikte hareket etti, o kadar. Ancak sonuç olarak 14 Mayıs 2018'de ABD elçiliğini İsrail'in başkenti olarak kabul ettiği Kudüs'e taşıdı. Trump'ın damadı oraya gidip açılış yaptı. O fotoğrafa baktığımızda aslında Amerikan devletinden İsrail'e devir teslim töreni gibi algı vardı öyle bir görüntü vardı. Şimdi ondan sonra ülkeler elçiliklerini yavaşça Kudüs'e doğru taşımaya başladılar.

Dünyada hemen hemen her şey tek merkezden yönetilir hale dönüştürülüyor. Bugün eğitim tek

merkezden yönetilir hale doğru gidiyor. Dijitalleşme dünyayı tek merkezden yönetilir hale getirdi. Eğitim, gıda üretimi, sanayi, sağlık ve daha birçoğu. Yakında üzerimize ve cep telefonlarımıza takılacak sensörlerle bu kontrol daha da fazla güçlenecek. Şu an böyle bir teknoloji ağı mevcut...

Konferansımın sonuna doğru iki şeyden daha söz etmek istiyorum. FED'in 1913'te kuruluşu sonrası yapılan kurumsal çalışmalara benzer, İsrail ve Kudüs üzerinde de çalışmalar yapılıyor. 22 Haziran 2019'da Ortadoğu'da barış planı çerçevesinde Amerika kesenin ağzını açtı. Açıklanan büyük paketle, 100 milyar dolarlık bir bütçe söz konusuydu. Bu paketin açıklanmasından yaklaşık 3 ay sonra da korona pandemisi başladı. Çin bu pandemiye ilk olarak gizleme yolunu seçmişti.

28 Ocak 2020'de ne oldu? Bunun üzerine de birkaç kelam edelim. Trump'ın açıkladığı 100 yılın planına epey tepki geldi. Hatta Türkiye'de de birçok eylem oldu. Koronavirüs salgını olmasına karşın Netanyahu, Trump'a bu eylem planını açıklattı. Birlikte samimi pozlar verdiler.

Ancak pandemi hala sürüyor. Dünyada herkes evlere kapatıldı ve bir dijitalleşmeden söz ediliyor. Bu

— 66 —
**Dünyada hemen
hemen her şey tek
merkezden yönetilir hale
dönüştürülüyor. Bugün
eğitim tek merkezden
yönetilir hale doğru
gidiyor. Dijitalleşme
dünyayı tek merkezden
yönetilir hale getirdi.**
— 77 —

İki para sisteminin tam değişim arifesindeyiz. Biz bu iki para sisteminin tam ortasındayız. Kendi kamuoyumuzda da bunun tartışmaları yaşanıyor. Dijital bir çağ geliyor bundan uzak durmamak gerektiği ifade ediliyor. Bu tartışmalar içerisinde daima ya Amerika'dan yana ya da Avrupa'dan yana olmak fikri serdediliyor. Bunların ikisi de çözüm değil.

noktada iki para üreticisi de birbiriyle kavga halinde. Merkezi para üreticileri ile dijital para üreticileri... Bu kavga kızışacağı benziyor, bu noktada dijitalcilerden bahsetmek gerekiyor. Microsoft beyin dalgalarından kripto para üretmek için patent aldı örneğin. Bu ne demektir biliyor musunuz? Elinize bir çip kondu bu çip beyin dalgalarınızda dayalı olarak size para kazandırıyor... Bu şekilde çalışma alanlarına dahi müdahale edebilme kapasitesine erişmiş olacaklar. Bazı işleri yaparsanız para kazanamayacaksınız ama bazı işleri yaparsanız da çok para kazanacaksınız. İşte size dijital kölelik...

Borca dayalı para sisteminde kredi alınarak bir takım işler yapılabiliyordu. Ancak kripto parayla nerede çalışılacağı bile belirlenerek daha sonra para size geçmiş olacak. Yani önce iş, sonra para gibi bir denklem oluşacak. Şeytanın aklına gelmeyecek dijital bir operasyondur bu. Şimdi bunlar nereye kadar gider? Bunlar; Kudüs merkezli Doğu Akdeniz'de yeni bir imparatorluk oluşturuncaya kadar gider. Bu, 10 yıl sürmez. 7-8 yıl içerisinde her şey ortaya çıkar diye düşünüyorum. Bu üç imparatorluk sürecinden en uzun süreni İngiltere'di. Onun belki de 7 de 1'i, 8'de 1'i kadar bir süre Amerikan imparatorluğunu gördük. Onun da 4'te

1'i kadar bir sürede Kudüs merkezli bir Doğu Akdeniz İmparatorluğu görebiliriz.

Peki, biz şu an da hangi noktadayız? İki para sisteminin tam değişim arifesindeyiz. Biz bu iki para sisteminin tam ortasındayız. Kendi kamuoyumuzda da bunun tartışmaları yaşanıyor. Dijital bir çağ geliyor bundan uzak durmamak gerektiği ifade ediliyor. Bu tartışmalar içerisinde daima ya Amerika'dan yana ya da Avrupa'dan yana olmak fikri serdediliyor. Bunların ikisi de çözüm değil. Çünkü eski para sisteminden bütün paraları dijital paraya transfer edecekler. Bunun protokolleri yapılıyor. Ne kadar para var? Yaklaşık 1,5 katrilyon dolar var. Başlangıç olarak 1,5 katrilyon dolar eşdeğerli kripto para ile bir çıkış yapılacak. İşte pandemi süreci de böyle bir operasyonun aleti olarak kullanılıyor.

Bu pandemi biter mi? Zamanla biter ama arkasından mutlaka başka bir dalga gelir. Başka bir şey çıkar. Sonunda bir savaş gelir. Çünkü Doğu Akdeniz'de Kudüs merkezli büyük bir imparatorluk savaşı kurulamaz. Şu anda yaşadıklarımızı biktırma operasyonları olarak görüyorum. Eve kapatmaları ve sokağa çıkma yasağı konulmasını yanlış buluyorum. Çünkü bu tip durumlar karşısında Peygam-

ber Efendimizin tavsiyesine bakmak gerekiyor. Peygamber Efendimiz diyor ki, “Bir yerde salgın hastalık çıktığı zaman oradaki insanlar başka bir yere gitmesin, dışarıdakiler de oraya girmesin, oradakiler de birbirlerinden en az bir süngü mesafesi kadar uzak dursunlar.” Biz buna bugün temizlik, maske ve sosyal mesafe diyoruz. Yoksa işler nasıl dönecek? 2020 yılı gayri safi milli hasılası 4,5 trilyon lira civarında Türkiye’de. %5 büyümeye öngörülerek bu rakam tespit edildi. %5 büyümeyi unutun. %15 daralma olursa günlük ekonomiye yansıması 2,7 milyar liradır. Yani bu şekilde bizim evlerde oturmamızın bedeli günlük 2.7 milyar lira olur. 100 gün evde oturursak bu şekilde, bize maliyeti 270 milyar lira olur. Bunun altından Türkiye olarak kalkamayız... Dezenfektan kullanarak maske takarak sosyal mesafeye dikkat ederek hayatın devam etmesi gerekiyor. Çünkü bu çok büyük bir operasyon...

Son olarak tekrar küresel sistemin operasyonuna dönecek olursak; bu noktada yapmamız gereken ilk iş, mal paraları yani altın ve gümüşü tedavül ettirmektir. Yeni mal paralar tanımlayıp bunları da tedavül ettirmek gerekiyor. Bu şekilde dijital para zulmüne, itibari para zulmüne direnebilirsiniz. Bir direnç hattı oluşturabilirsiniz. Bunun için yeterince altın var mı? Evet var. Hatta, yeterince değil çok daha fazla altın var. Piyasadaki mal ve hizmeti çevireceğinden daha fazla altın hali hazırda Türkiye’de var. Bunun matematik hesapları da var. Sonra bizim infak sistemini bir bakıma emeği yeniden tanımlamamız lazım. Emek derken Necm suresi 39. ayette “Say”dan bahsediyor Allah. Genelde insana ancak emeğinin karşılığı vardır diye tercüme ediliyor. Halbuki, say dedi-

ğimiz zaman emek bunun içerisine giriyor. Sanat yani bir şey üretmek bunun içiresine giriyor. Düşünce bunun içerisine giriyor. Endişeler bunun içerisine giriyor...

Refahı nasıl bölüşeceğiz? Say’a göre bölüşmemiz gerekiyor. Şu anda emeğe göre bölüşelim derse- niz robotlar da emek sarf ediyor. Halbuki robot bir emek sarf etmez, enerji sarf eder. O zaman da parası çok olan bütün emeğin sahibi olmuş olur. Emeği öyle tanımlarsak yani enerji sarfı olarak tanımlarsak yanılırız. Lakin “say” kavramı üzerinden gidersek yepyeni bir alan açmış oluruz.

Sonra zekât, infak ve sadaka... Bunların kurum-sallaşması lazım... Kurumsallaştırmamız lazım. Şimdi hiçkimse kimseye dijital parası olunca para aktaramaz. Dijital para benim üzerimde çip olarak dururken kimse kimse için mal alamaz. Ama biz gidip de komşumuz için bila bedel Allah rızası için bir iş yapabiliriz. Bunlar önemli şeylerdir biz Müslümanlar için. Kurumsal dijital ödemelerden mümkün mertebe uzak durmakta fayda var. Çünkü önümüzde 5G var bundan sonraki 6G’nin bizim beynimizin elektromanyetik dalgalarıyla çalışacağını öğreniyoruz. Artık onların bunlara etki edebildiğini biliyoruz. Ve bunlar bize ne tür bir gelecek getirecek ne tür bir tuzak hazırlayacak bilmiyoruz.

Ayrıca, bizim mevcut şehirleşmeden ve yapılaşma şeklinden ayrılıp yaygın yapılaşma şekline doğru hızlı bir planlamaya geçmemiz gerekiyor. Çünkü biz böyle kibrit kutusu gibi apartmanlara kaldığımız zaman yarın bir gün olası bir küresel krizde açlık ile de karşı karşıya kalırız. Lakin yatay

yapılaşma olsa, evimizin önünde bir bahçe arkasında bir bahçe olsa birkaç şey eker diler yine açlığımızı gideririz.

İşin sonunun nereye gideceğine baktığımızda küresel elitlerin bence başarısız bir yere doğru gittiklerini görebiliriz. İnsanoğluna vadettikleri bir barışçıl dünya yoktur. Manevi bir bakış açısı yoktur. Zamanla insanoğlu bu yönde arayışlarını pekiştirecektir. Hem bir kısım Hristiyanlar hem de bir kısım Yahudiler küresel elitler tarafından kandırılmalarından dolayı çok büyük bir hüsrana uğrayacaklardır. Bunların önemli bir kısmı ise Müslümanlarla birlikte yepyeni bir dünyaya geçiş yapabilirler. Gelişen şartlar böyle bir imkânı sunuyor gibi. Böyle bir pencere açılıyor gibi. Bu şekilde yeni bir ufuk açılmış olacaktır. Ben ümit-

varım, gelmiş olduğumuz noktada bu zamana kadar anlattığım şeyler olumsuz olabilir ama karanlık sürecin biteceğine inanıyorum. Küresel elitlerin yolun sonuna geldiğini düşünüyorum. Yaptıkları bütün hazırlık ve çalışmaların onların beklentilerini karşılamadığı nokta insanoğlu için yepyeni bir başlangıç noktası olacaktır. Ademoğlunun, hem maddi hem de manevi bileşenini birlikte kullanmaya başladığı nokta olacaktır. Sözlerimin başında belirttiğim konulara referansla, insanoğlu maddi bileşeni ile ulaşabildiği son noktayı gördüğünde manevi bileşenini keşfedecek ve onun yardımı ile çok daha iyi günlere yani barışçıl günlere ulaşacaktır. Zulmün yani karanlığın sonu aydınlıktır.

PANDEMİ SONRASI

YENİ EKONOMİK DİNAMİKLER VE TÜRKİYE

Bu sunum 21.05.2020 tarihinde gerçekleştirilen video konferanstan deşifre edilmiştir.

Ülkemizin zor ve önemli dönemlerden geçtiği bir zaman diliminde, önemli sivil toplum kuruluşlarımızdan birisi olan Memur-Sen'in bu toplantısına katılmaktan duyduğum memnuniyeti ifade etmek istiyorum.

Şunu hiç abartmadan söyleyebiliriz ki; pandemiyle birlikte son birkaç asırda karşılaşılan en büyük küresel musibetlerden birisini yaşıyoruz. Bu pandemi sadece bir tek bölge ile kısıtlı değil yaygın ve küresel bir kriz. Bu kriz coğrafi olarak yaygın olduğu gibi ekonomiden siyasete, hele bundan sonraki etkileri itibari ile söyleyecek olursak özellikle sosyal alana kadar birçok alanda önemli değişikliklere yol açacak.

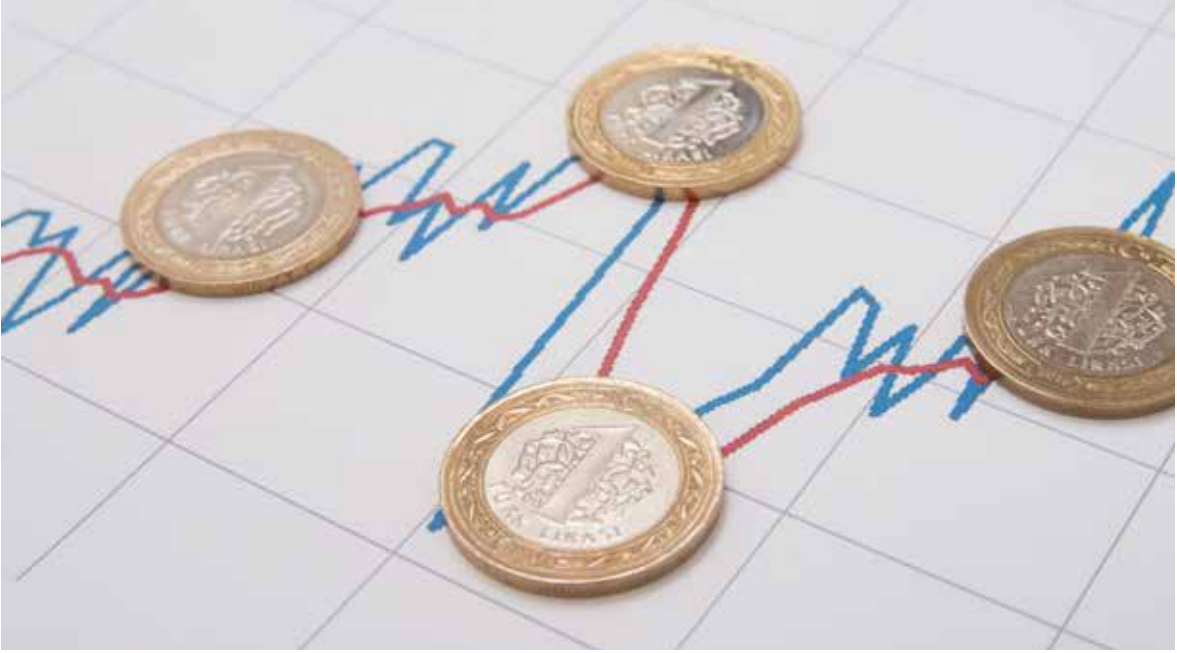
Buhar makinesinin bulunması nasıl ki sanayi devriminin başlangıcı ise, yüksek teknolojilerin bulunması sanayi sonrası dönem dediğimiz post endüstriyel döneme geçişin nasıl ki başlangıcı ise, "Covid19" salgını da yeni döneme geçişin başlangıcıdır. Bundan sonra hiçbir şey ne ekonomik anlamda ne siyasi anlamda eskisi gibi kalmayacak.

Son derece derin ve son derece ciddi değişimlere gebe olan yeni bir sürece doğru giriyoruz. Türkiye olarak çok hazırlıklı ve dikkatli olmamız gereken bir süreçteyiz. Sözümüzü en kuvvetli şekilde söylemeye aday olduğumuz bir dönemde olduğumuzu ifade etmek isterim. Türkiye

pandemi sürecini büyük bir dikkatle, özveriyle, başarıyla yönetti. Tedbirlerini ilk andan itibaren çok etkin bir şekilde aldı. Bu süreçte yurt dışındaki 50 binin üzerindeki vatandaşını getirebilme becerisini ortaya koydu Türkiye.

Dünyanın 82 ülkesinde farklı insanlara; doğuda, batıda, Afrika'da, Asya'da, Amerika'da çok farklı ülkelere yardımlar yapabildi. Halihazırda Türkiye aynı zamanda eşzamanlı birçok ek tek bir alarak, sağlık alanında, ekonomi alanında, sosyal alanda, eğitim alanında bu süreci iyi bir şekilde yürütüyor. Bu süreçte toplum olarak bir kere daha gördük ve test edildi ki; Cumhurbaşkanlığı Yönetim Sisteminin etkinliği pandemi sürecini yönetmekte en önemli imkandır. Cumhurbaşkanımızın liderliği, sistemin bu anlamda etkin ve verimli şekilde çalıştırılması ile en kısa zamanda adaptasyon sağlanmış, zaman en iyi ve verimli şekilde kullanılarak birçok işi başara-bilme imkânı ortaya konmuştur.

Kuşkusuz bu zorlu sürecin ekonomik etkileri de olacak. Bununla ilgili olarak her türlü tedbiri almaya da gayret ediyoruz. Çünkü bizim "insanı

yaşat ki devlet yaşasın” felsefemizin temelinde sadece insanı fiziken yaşatmak değil, insanlara ekonomik çarklarını döndürebilecekleri en iyi imkânları da temin etmek de var. İnsanların eğitimlerini, sosyal hayata katılımlarını güçlü kılacak bütün gereklerin bir şekilde sağlanmasını, bunun sürdürülmesini temin etmek durumundayız. Bütün bunlar güçlü kılsak insanı yaşatmış oluruz. Bu anlayışla ciddi tedbirler aldık. Bundan sonraki süreçlerde de elbirliğiyle tezgahı dağıttırmadan yola devam etmemiz gerekiyor.

Bundan sonra küresel ölçekte büyük değişikliklerin olacağı bir döneme giriyoruz dedik... Önümüzdeki dönemde arayışların, tekniklerin ve yoğun çabalarının gerçekleşeceğini düşünüyorum. Bunu hem siyasal anlamda söylüyorum, hem akademik anlamda söylüyorum, hem de ekonomik anlamda söylüyorum. Herkes elinden geldiğince şu üç alana yoğunlaşacak. Bun-

lardan birincisi dünyada hali hazırda mevcut olan telakkiler, anlayışlar, paradigmlar köklü bir şekilde değişir. İşte bu kısa sürede gördük ki Allah, bir imtihanda hepimizi karşı karşıya getirdi. Toplantıların, buluşmaların fiziki olmasa da video konferanslarla da olabileceğini gördük. Aslında vaktimizi işgal eden birçok lüzumsuz işin ne kadar çok vaktimizi doldurduğunu gördük. Ayrıca aslında ne kadar az eşyaya ihtiyacımız olduğunu gördük. Yardımlaşmanın, dayanışmanın, vefanın, ne kadar önemli değerler olduğunu gördük. Hayatın kârı maksimize etmekten ibaret olmadığını hem biz hem tüm insanlık gördü. Dolayısıyla bu süreç içerisinde bütün ekonomik sistemlerin mevcut paradigmaları dâhil olmak üzere temel ön kabullerin tamamının yerle bir olduğu bir sürece giriyoruz. İnsanlar çatışmacılığa ve kar elde etmeye odaklı, dünyanın bütün imkânlarını kendi başına kontrol etmek isteyen bir anlayıştan, daha çok paylaşımcı, daha çok sosyal, yani kamusal ola-

nı öne çıkaran bir anlayışa doğru geçeceklerini ümit ediyorum, öyle olacağım tahmin ediyorum. Bu süreçte gördük dünyanın en büyük ekonomisi Amerika Birleşik Devletleri, birçok yerde rejimleri değiştirebilecek kadar dünyaya müdahale edebilme gücünü kendinde gören bir devlet, New York'un arka sokağındaki vatandaşa iki tane maske dağıtamıyor. Beyaz Saray'ın hemen yanı başındaki insanların sağlık hizmetlerinden istifade edebilmesini sağlayamıyor. Ama dünyanın diğer taraflarına baktığınızda en gelişmiş, en sofistike sağlık hizmetleri ile ilgili gelişmeler de Amerika Birleşik Devletleri'nden çıkıyor. Ancak sistem sağlık sistemi, kar elde etmek üzerine kurulu... İnsanlara hizmet etmek üzerine kurulmamış. Burada bütün bu anlayışların hepsinin değişeceği, insanların çevreyle olan ilişkilerini, insanlarla olan ilişkilerini, insanların devletle ilişkilerinin tamamını köklü bir değişim süreci bekliyor. Burayla ilgili önümüzdeki dönemde çok sayıda çalışmalar olacak görüşler ortaya konacak ve politik etkiler ortaya çıkacak. Bu anlamda da Türkiye'nin çok avantajlı bir noktada durduğunu da ifade etmek isterim.

Bu yaşadığımız süreci tanımlamaya dönük bir çaba olacak. İnsanoğlunun en temel özelliklerinden birisi değişikliğe ve değişikliklere son derece rahat adapte olabilmesi ve yeni her durumu tanımlamak istemesidir. Sözelimi kavramsallaştırmak ister. Nitekim bu kavramsallaştırmalar üzerinden; "bilgi çağı" dedik. Sanayi devrimiyle birlikte "sanayileşme" tanımı yapıldı. Bu süreç için de şimdilik "korona sonrası dönem" diyoruz. Ancak bunun tanımı muhakkak değişecektir. Yeni tanımlar ortaya konacaktır. Bu tanımlamaları yapan insanlar ve çevrelerse dünyaya, hayata bakış açısıyla ilgili olarak yeni

dünya okumaları, yönlendirmeleri yapacaklardır. Yani ne öne çıkarılırsa gelişmeler de onun üzerinden okunabilecektir. Bu noktada da bizim son derece hazırlıklı olmamız gerektiği kanaatindeyim.

Yeryüzünde adil bir sistemin mümkün olduğunu, özellikle Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın BM toplantılarında da defaatle dile getirdiği; "Dünya 5'ten büyüktür" anlayışıyla dile getirdik. Bundan sonraki süreçte de bütün dünyada insanoğlu böyle bir sistem arayışıyla karşı karşıya kalacaktır. Bugün küresel sistem arayışları dediğimiz zaman aslında görünürde her ihtiyaca binaen bir kurum veya örgüt olduğunu görüyoruz. Ama epeyce bir süredir bütün bu küresel kurum ve kuruluşların fonksiyonsuz ve iş göremez hale geldiğini görüyoruz. Bunun temel nedeni de kurumların başlangıçta kuruluş aşamasındaki temel amaçlarından uzaklaşmış olması ve egemenlerin emirlerinin altına girmesidir. Mesela Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek komiserliği iyi tasarlanmış bir kuruluş ama hiçbir işe yaramıyor. Çünkü bu kuruluşun parası yok, bu kuruluşun etkinlik ortaya koyabilecek, mülteciler sorununu çözebilecek bir dermanı yok.

Bir uluslararası toplantıda şu teklifi yaptığımı hatırlıyorum: "Öyle bir sistem kuralım ki gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler milli gelirine göre belli bir payı mültecilerle ilgili bu fona aktarsın. Burada oluşan fonlar vasıtasıyla da mülteciler meselesinin kökten çözülmesini sağlayacak altyapı imkânların ortaya koyalım."

Türkiye, evet devlet olarak her türlü fedakarlığı yapıyor ama maalesef birçok ülkenin de kılı

kıyırdamıyor. Zengin Müslüman ülkeler de bunların içerisinde. Batılı ülkelerde bunların içerisinde... Dolayısıyla bütün kurumların reforme edilmesi gerekiyor. Dünya Sağlık Örgütü'nün de aynı şekilde dünyadaki küresel sağlık sorunlarını çözebilecek altyapıyı hazırlaması lazım. Daha önce de çeşitli salgınlar yaşandı. Ebola gibi, SARS gibi. Bu dönemlerde de Dünya Sağlık Örgütü'nün sadra şifa olmadığını gördük. Avrupa'ya dönecek olursak özellikle İspanya'da ve İspanyollar için keza İtalya'da İtalyanlar için Avrupa Birliği'nin hiçbir değeri kalmamıştır. En zor dönemde yalnız bırakıldılar çünkü. Hem Avrupa Birliği hem de NATO... İşte bütün bu kuruluşların her birisinin yeniden dizayn edilmeye başlayacağı bir dönem içerisine giriyoruz. Dünyanın siyasal mimariye, küresel siyasi mimariye ihtiyacı var. Burada; baskının tahakkümün değil, yardımlaşmanın ve dayanışmanın esas alındığı yeni bir yapılanmaya ihtiyaç var. Bunun için de Türkiye olarak dünyanın her yerinde hakkı ve adaleti aramak için mücadele etmeye devam edeceğiz.

Küresel anlamda önümüze çıkacak ikinci gereksinim de yeni bir küresel finansal mimari zorunluluğudur. Az önce bahsettiğimiz

örgütlerin işe yaramadığı bir ortamda ihtiyacı olan ülkelerin kulanabileceği bir uluslararası fona ihtiyacın olduğunu yinelememiz gerekiyor. Ama bu fon sadece o fonu yönlendiren güce sahip olduğu için ABD yönetiminde olmamalı. Bütün dünyanın gücü nispetinde ortak bir şekilde katıldığı ve adalet hassasiyeti çerçevesinde ihtiyacı olan ülkelerin istifade edebileceği bir sistem kurulmak zorunda...

Eğer Avrupa'da Amerika'da gıda erişimi imkanı bu kadar yüksekken, Asya'da Latin Amerika'da hele hele Afrika'da gıdaya erişme konusunda son derece yoksun yüz milyonlarca insan varsa, bu sistem yürümez. Şimdi bunların pratik olarak ortaya konulacağı bir dönem geliyor.

Önümüzdeki dönemde yeni bir dünya sistemi kurulabilmesi için Cumhurbaşkanımızın öncülüğünde Türkiye dünyaya sözünü söyleyecektir. Bunun bizim için önemli bir imkan olduğunu düşünüyorum. Daha evvel ortaya koyduğumuz tezlerimizi bu sefer daha somut hale getirebiliriz. Örnek olarak; bugün dünya ekonomisinin en temel problemlerinden birisi, özellikle bizim gibi gelişmekte olan ve cari açık

**Eğer Avrupa'da
Amerika'da gıda
erişimi imkanı bu kadar
yüksekken, Asya'da
Latin Amerika'da hele
hele Afrika'da gıdaya
erişme konusunda son
derece yoksun yüz
milyonlarca insan varsa,
bu sistem yürümez.**

sorunu yaşıyan ülkelerdeki en önemli sorunlardan birisi dolara bağımlılık meselesidir. Yani dünya ekonomisindeki dolarizasyondur. Dolayısıyla bunun ortadan kaldırılabilmesi için ülkelerin ticaretlerini, karşılıklı para birimleri ile milli para birimleriyle yapabilmeleri konusu artık dünya sisteminin gündemine gelmek durumundadır. Böylece dünyada ticaret alanında dolara bağımlılık ve doların bir rezerv para olma durumu ortadan kalkacaktır.

Bu salgın ile birlikte “sinoptikon” düzene geçilecek. Yani bu daha ileriye gidecek neredeyse insanların her birisine bir çip yerleştirilerek insanların nereden nereye gittiğini, ne yiyip ne içtiğini bile anlayabilecek.

İkinci olarak söylenebilecek bir başka teklif de altına dayalı para sistemine geçilebilir ya da gümüşe... Biliyorsunuz dünyada altına dayalı para sistemi gündemden kaldırıldı. Bununla birlikte rezerv para dediğimiz para ortaya çıktı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan bu sistemde rezerv para olarak Amerikan Doları dünyada etkin oldu. Aslında Amerikan Doları dediğimiz şey kâğıttan ibarettir. Kağıda basılıyor ve “bu yüz dolardır” deniyor, biz de buna onay veriyoruz. Ancak biz onu yüz dolar olarak aldığımız zaman, yüz dolarlık bir satın alma gücümüzü gayretimizi Amerika'nın arkasına veriyoruz demek.

Dolayısıyla Türkiye bunu bir şekilde değiştirecek, ülkelerin ken-

di yerel para birimleriyle ticaretin önünü açacak bir uluslararası düzenlemede ısrarcı olacaktır. Diğer mesele dediğim gibi altına dayalı para sistemidir. Bunlar şu an için belki çok erken gibi görünüyor ama bunların hazırlıklarını yaparak hem küresel siyasal örgütlerin ciddi şekilde yeniden yapılanması ve bütün insanlığın ortak faydasına çalışacak şekilde yapılanması, hem de finansal ekonomik örgütlerin aynı anda yapılanmasının zorunlu olduğunu düşünüyorum.

Bundan sonra ne tür gelişmeler olacak? Önceden mesela “panoptikon düzen” var. Yani insanların elektronik bir şekilde gözlenebildiği işte telefonlarının dinlenebildiği yazışmaların ve saire tüm bunların dinlenebildiği bir düzen vardı. Şimdi bu salgın ile birlikte “sinoptikon” düzene geçilecek. Yani bu daha ileriye gidecek neredeyse insanların her birisine bir çip yerleştirilerek insanların nereden nereye gittiğini, ne yiyip ne içtiğini bile anlayabilecek, 7 milyar insanın kontrol edilebilecek bir sisteme doğru geçilecek şeklinde bazı tezler gündeme geliyor. Ayrıca bu dönemde ortaya çıkan zorunluluklar dolayısıyla ülkelerde otoriter rejimlerin daha çok

palazlanacağı, demokratik eğilimlerinin zayıflayacağı gibi bazı söylemler, bazı görüşler de gündeme getiriliyor. Yine ülkelerin milli ekonomilerini güçlendirmek adına içe kapanacakları ve kendi kendine yeterli ekonomiler üzerinde gayret edecekleri şeklinde bir takım tezler gündeme geliyor. Bunların her birisi bizim için de çok önemli noktalar. Şuna çok dikkat etmemiz lazım. Evet bundan sonraki süreçte milli ekonomilerin güçlü olmasına, Türkiye için konuşacak olursak Türkiye'nin milli ekonomisinin çok güçlü olmasına ihtiyacımız var. En zor zamanda kendi araç gerecinizi üretebilecek bir altyapınızın olması lazım. Doğru, ama bu ülkenin kapılarının kapatılarak tamamıyla içe kapanmamız anlamına gelmiyor. Aynı zamanda dünyayla ticaret edebilen ve bu ticarete ürettiği üstün katma değerli ürünleriyle dünya ile rekabet edebilecek bir Türkiye'ye ihtiyacımız var. Birincisi buna yoğunlaşmak lazım. Ekonominin milli olarak güçlü olması demek, ekonomilerin içe kapanması demek değildir.

İkincisi ise bundan sonraki süreçlerde bizim asla vazgeçmemiz gereken şey demokrasilerin güçlendirilmesidir. Dünyadaki adaletsizliklerin ortadan kaldırılmasının temel gereklerinden bir tanesi de bütün dünyada demokratik eğilimlerin artırılması, ortak istişareye dayalı bir anlayışa geçilmesidir. Türkiye'nin de vazgeçmeyeceği hususların başında bu geliyor. İçeride ekonomik ve sosyal tedbirlerimizi alarak bu süreci en az zayıyla atlatacağız.

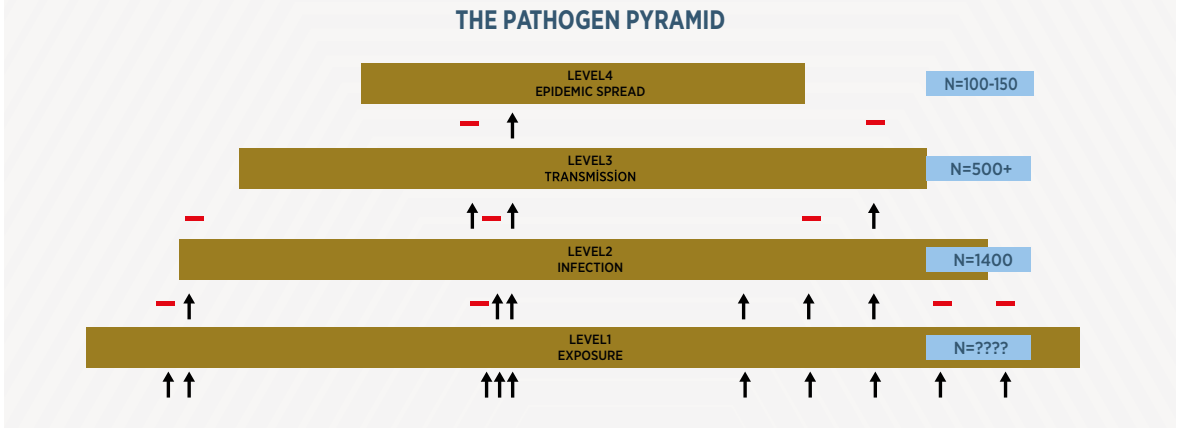
Türkiye istikametinde bu olumlu yürüyüşümüze devam ederken, dünyada da yeni ve adil bir sistemin kurulması ile ilgili fikirlerimizi, artık fikir sahasından siyasette uygulama fazına geçirmek için mücadelemizi sürdüreceğiz. Türkiye bu süreçten avantajlı çıkacaktır. Ayaklarımızı daha iyi bir şekilde yere basarak bu süreci atlatacağız. Bütün bunlarla birlikte toplumsal anlamda bir antikor üretmiş olarak bu süreci tamamlayacağız ve daha güçlü olmak için çalışmalarımızı sürdüreceğiz.

PANDEMİ VE TÜRKİYE

Mikroorganizmalar ve İnsanlar

Mikroorganizmalar dünya üzerinde en eski canlı türleridir (Blaser). Mikroorganizmalar enfeksiyon hastalıklarına yol açan etkenlerdir. Bununla beraber büyük çoğunluğu insanlar için zararlı değildir (Editorial Nature).

Grafik 1: Patojen piramidi (Woolhouse 1)

İnsanlarda patojen olabilen 1400'ün biraz üzerinde enfeksiyon etkeni mevcuttur (Woolhouse 2). Bu patojenlerin 100'den azı insan kaynaklı, 200 kadarı çevre kaynaklı, kalan büyük kısmı hayvan kökenlidir (Taylor, Woolhouse 3).

Mikroorganizmalar çok sayıda hastalığın nedenidir (Kızamık, kızamıkçık, suçiçeği, hepatit A-B-C, çocuk felci, grip, nezle, kabakulak, kuduz, Ebola, Zika, Kırım Kongo Kanamalı Ateşi, vb.). Bakteriler çoğalmaları için canlı dokulara ihtiyaç duymazken, virüsler çoğalmaları için canlı dokulara ihtiyaç duyarlar. Virüsler önemli enfeksiyonlardan ve salgınlardan sorumludurlar. Yeni ortaya çıkan hastalıklar içinde virüslerin ağırlığı her geçen yıl artmaktadır. Küresel ısınma ve iklim değişikliği bu çeşitliliği daha da arttırmaktadır.

Salgın ve Göstergeleri

Bir enfeksiyonun insanlar arasında yayılımının olması salgın olarak adlandırılır. Salgının geçiş yolu, enfektivitesi, patojenitesi, virölansı, kuluçka süresi, etkili ilaç ve korunma tedbirinin olup olmaması ile bu enfeksiyona karşı bağışıklık oranları salgının hızı ve büyüklüğünü belirleyen temel faktörlerdir.

Sporadi: Tek tük vakalar şeklinde salgın

Endemi: Yeni ortaya çıkmayan, alışıldık hızda devam eden salgın

Epidemi: Yeni ortaya çıkan salgın

Pandemi: Çok sayıda ülkeyi etkileyen, kıtalararası büyük yaygınlıktaki salgın

Hayvan evcilleştirilmesi, sabit yerleşim yerlerinin oluşması ve büyümesi, artan nüfus, ticaret, istila ve göçler uyum sağlayabilen hayvan enfeksiyonu geçişlerini arttırdı. Endüstrileşme ile devasa şehirlerin kurulması bulaşıcı hastalıklar için uygun nüfus büyüklüğünü sağladığı gibi, kötü barınma, beslenme ve hijyen şartları, çevre kirlilikleri (su, hava ve toprak kirlilikleri), tıbbi müdahale ve bakım enfeksiyonları ile enfeksiyon hastalıkları zirve yaptı. Mikroorganizmaların keşfi, antibiyotikler, aşılar ve genel hijyen tedbirlerinin devreye girmesi ise tam bir devrim oldu ve bulaşıcı hastalıklar belirgin olarak azaldı.

Tablo

Yeni Salgınların Çıkış Nedeni (Woolhouse 2, Morse 1, Dazsak, Karesh 1-2, Molyneux, Woolhouse 5, Coker, Kilpatrick, Allison, Smith)

- İklim değişiklikleri-düzensizlikleri: Aşırı sıcaklıklar ve su yetersizliği, yağmur rejimi (kuraklık, sel, su baskınları), sivrisinek ve kemirici artışı
- Demografik ve insan davranış değişiklikleri: Nüfus artışı, köyden kente göç, kentlerin büyümesi ve devasa kentler, cinsel davranış değişiklikleri, madde bağımlılığı, ayaklanmalar, göçler
- Sosyoekonomik faktörler: Göçler, mevsimlik işçiler, yoksulluk, temel sağlık hizmetinden yararlanamama, vb.
- Ekolojik değişiklikler: Yaban hayatı alanının genişlemesi veya daralması, insan-hayvan ilişkilerinde değişim, hayvan, kuş ve deniz canlıları gibi konaklar, hayvanların ve kuşların göç karakterleri, yaban hayatını etkileyen müdahaleler, sovak hayvanlarında artış, toprak özellikleri ve arazi kullanım değişiklikleri, biyosistem etkisi, baraj projeleri ve sulı tarım faaliyetleri, orman azalması-artması, seller-kuraklık, artropod rezervuarlar ve vektör yayılımı
- Hijyen ve sanitasyon eksikliği
- Hastane tedavileri ve direnç problemi: Kan transfüzyonu, doku-organ nakli, bağışıklığı baskılanmış kişi artışı, antibiyotik direnci
- Küresel ticaret: Gıda ve yem, hayvanlar ve kuşlar, cansız taşıyıcılar
- Küresel seyahat
- Savaşlar
- Teknoloji: Gıda teknoloji değişimi, ilaçlar
- Laboratuvar tetkik imkânlarının artması
- Hastalık bildirimlerinde duyarlılık artışı
- Laboratuvar çalışmaları, biyoterörizm-biyolojik silah çalışmaları
- Mikrobiyal adaptasyon ve değişim

Bulaşıcı hastalıklar insanlık tarihinin ayrılmaz bir parçasıdır. Antik çağlardan itibaren değişik bulaşıcı hastalıklar çıktığı yerden ticaret, seyahat, göç ve savaşlar yoluyla ülkeden ülkeye yayılmıştır. Büyük çaptaki salgın hastalıklar Orta Çağ'da görülmeye başlamış ve çeşitlenmiştir. En yaygın ve yıkıcı salgınlar; veba, grip, kızamık, kolera ve çiçek hastalıklarıydı. Bulaşıcı hastalıklar insanlık tarihinde önemli değişikliklere sebep oldular. Kimi zaman güçlü iktidarları güçten düşürerek tarih sahnesinden silinmesine yol açıp yeni güçlerin önünü açtılar, kimi zaman üretim ilişkilerinin değiştirilmesine sebep oldular, kimi zaman da yeni inanç ve mezheplerin doğumuna zemin hazırladılar.

Son yüzyılda çeşitli pandemiler yaşandıysa da, yaşanan son büyük pandemi 1. Dünya Savaşı sonunda görüldü (1918-19). ABD'de başlayıp yayıldı. 20-60 milyon insan öldü. Yaşadığımız pandemi de dünyayı etkileme gücüyle büyük pandemiler arasına şimdiden girmiştir.

Tarihi Salgınların Sonuçları

Sağlık Etkileri

- Kitlese hastalık
- Kitlese ölüm ve sakatlık
- Sağlık hizmeti ihtiyacında olağanüstü artıştan dolayı hizmetin yetersiz kalması
- Malzeme ve ilaç tedarikinde noksanlık
- Bakıma muhtaç olanların olumsuz etkilenmesi
- Sağlık harcamalarında artış

- Sağlık personeli ve hasta yatağı-yoğun bakım yetersizliği
- Birey ve toplum psikolojisinin bozulması
- ...

Demografik Etkiler

- Nüfus azalması
- Nüfus yoğunluğunda azalma
- Çocuk-genç-yaşlı nüfusta azalma, vb.

Ekonomik Etkiler

- Üretimin azalması
- Tarım arazilerinin ekilememesi
- Enflasyon artışı
- Büyümenin azalması, gerilemesi
- İşsizliğin artması
- İktisadi araçların etkilenmesi
- Temel ihtiyaçların temin edilememesi, vb.

Sosyal Etkiler

- Panik
- İnsan ilişkilerinin olumsuz etkilenmesi
- Sosyal faaliyetlerin azalması
- Ayırmıcılık
- Şehir hayatının olumsuz etkilenmesi
- Eğitimin olumsuz etkilenmesi

- Kamu personeli izinlerinin kaldırılması,
- Sosyal kargaşa artışı, vb.

Siyasi Etkiler

- Bazı medeniyetlerin çökmesi,
- Ortaçağda feodalitenin olumsuz etkilenmesi
- Kilise-dini yapılara güvenin azalması
- Reform ve Rönesans'ın tetiklenmesi
- Hanedanların-yönetimlerin değişmesi
- İsyanlar, huzursuzlukların artması,
- Savaşların tetiklenmesi veya sona ermesi, vb.

Covid-19: Dünyada ve Türkiye’de Mevcut Durum

Pandeminin Göze Çarpanları

- Irk ayırımı yok
- Coğrafi ayırım sınırlı ve geçici (iklim dönemine göre)
- Zengin-fakir ayırımı yok
- Bilimsel arayış hızı yüksek ancak karmaşık ve zaman zaman kaotik
- İnfodemi (doğru bilgi yanında, yanlış-gereksiz bilgi yayılım hızı) ve sosyal medya etkisi
- Salgının başlamasına yol açan neden tartışması: Doğal seyir, laboratuvar kazası, biyolojik saldırı tartışması

- El yıkamanın ve genel hijyen bilgisi ve alışkanlığının artmasının, diğer hastalıklar için beklenen olumlu etkisi
- Uluslararası yardımlaşma sınırlı
- Aşı karşıtlığının hızının kesilmesi
- Aşı, ilaç ve tıbbi teçhizatın; hekim ve hemşire gibi stratejik olduğunun bir kez daha anlaşılması
- Artan şüphecilik ve kaygılanmalar için, pandemi sonrası dönem rehabilitasyonu ve mental ve ruh sağlığının önemi
- Kronik hastalık takibi ve rutin sağlık hizmetinde aksamalar olması
- Ekonomik ve sosyal hayatın olumsuz etkilenmesi
- Sağlık personelinin öneminin anlaşılması, değerinin artması

Pandemide Ülkelerin Durumu

- Yaşlı nüfus oranı fazla olan ülkelerde ölüm çok daha yüksek
- Refah ülkeleri salgından daha çok etkilendi
- Nüfus yoğunluğu fazla olan ülkelerde vaka hızı daha yüksek
- Verileri güvenilir olan-olmayan ülkeler
- Hazırlığı yeteri olan-olmayan ülkeler
- Durumun farkında olan-olmayan ülkeler
- Kuzey-Güney yarı küre farkı (Kuzey yarı kürede salgın hızı daha yüksek iken mevsim geçişi ile fark çok azaldı)

Epidemiyolojik Göstergeler

Tablo1: Bazı hastalıklarda salgın potansiyeli ve etki gücü (Tezcan, Epidemiyoloji, modifiye T. Buzgan)

	Enfektivite (Bulaşma Gücü)	Patojenite (Hastalanma Hızı)	Virülans (Şiddet ve öldürücülük)
Yüksek	Çiçek Kızamık Suçiçeği Çocuk Felci SARS COVID19	Çiçek Kuduz Kızamık Suçiçeği NEZLE MERS, SARS	Kuduz Çiçek Tüberküloz Lepra MERS, SARS
Orta	Kızamıkçık Kabakulak Nezle Grip	Kızamıkçık Kabakulak Grip, COVID-19	Covid-19 Çocuk Felci Kızamık
Düşük	Tüberküloz MERS	Çocuk Felci Tüberküloz	Suçiçeği Kabakulak, Grip
Çok Düşük	Lepra Kuduz	Lepra	Kızamıkçık Nezle

Bulaşıcı hastalıklarda enfeksiyon etkenine bağlı faktörler (enfektivite, patojenite, virülans, vb.) enfeksiyon hastalığının yaygınlığını ve şiddetini belirler. Fiziksel ve sosyoekonomik olumsuz çevresel faktörler (su-atıklar-konut-sosyoekonomik düzey, vb.) ile kötü beslenme de etkenin yayılımı ve hastalığın şiddetini etkileyebilen temel faktörlerdir.

Bulaşma: SARS-CoV ve MERS-CoV'a benzer şekilde damlacık ve temas yoluyla:

- Hastaların öksürme, aksırma yolu ile ortama saçtıkları damlacıkların solunması (temel bulaşma yolu)
- Hastaların ortama saçtığı damlacıklarla ve dışkı (?) artığı ile kirlenmiş eşya ve yüzeylerle korunmasız temasla göz, ağız ve burun mukozasına doku-nulması
- Hastalarla yakın temas, tokalaşmak, öpüşmek, vb. (vücut salgıları ile kirlenmiş olma potansiyeli nedeniyle)

Kuluçka süresi: 1-14 gün (çoğu vakada 4-6 gün)

Enfeksiyözite (Bulaştırıcılık): Yüksek

R0 (Bulaştırıcılık katsayısı): 1.3-3 (nüfus yoğun ve korunmasız toplumlarda daha yüksek). Salgın hızının yavaşladığı ülkelerde <1.

Patojenite (Enfeksiyonu kapanların belirtili seyretme oranı): Orta

%40-70? asemptomatik (belirtisiz) seyir

%30-60 semptomatik (belirtili) seyir:

- %80-85 hafif klinik seyir
- %15-20 orta-şiddetli klinik seyir (yaşlı nüfusu çok yüksek ülkelerde daha yüksek):
 - %15-25 yoğun bakım ihtiyacı (yaşlı nüfusu çok yüksek ülkelerde daha yüksek)

Virülans (öldürücülük-ağır seyir): Orta-üst (klinik seyir, yaşlılık, kronik hastalık ve tıbbi bakımla ilişkili olarak farklı derecede)

Semptomatikler: %2-16 (%5-6) ölüm

Toplam vaka (Asemptomatik + Semptomatik): %0,5-5 ölüm

Süreç sonunda beklenen mortalite (tüm toplum): % 0,2-2 (?)

Vakaların sadece %2-3'ü 18 yaş altındaki kişiler (ve genellikle daha hafif klinik seyir)

>60 yaş (yaş arttıkça risk artmakta), kanser, kalp-damar hastalığı, şeker hastalığı, kronik solunum yolu hastalığı, hipertansiyon, vb. kronik hastalığı olanlarda enfeksiyon gelişmesi daha sık ve nispeten daha ağır seyirli

Belirtili vakalarda: Ateş, inatçı kuru öksürük, halsizlik, kas ağrıları ve nefes darlığı daha sık görülmekle birlikte; ishal, burun tıkanıklığı, göğüs ağrısı, baş ağrısı, bulantı-kusma, tat ve koku almada bozukluk gibi çok farklı belirtiler görülebilir. Birçok organ tutulumuna ait değişik belirtiler ana belirtilere eşlik edebilir.

Kovid Salgınında Salgın Hızını Belirleyen Faktörler:

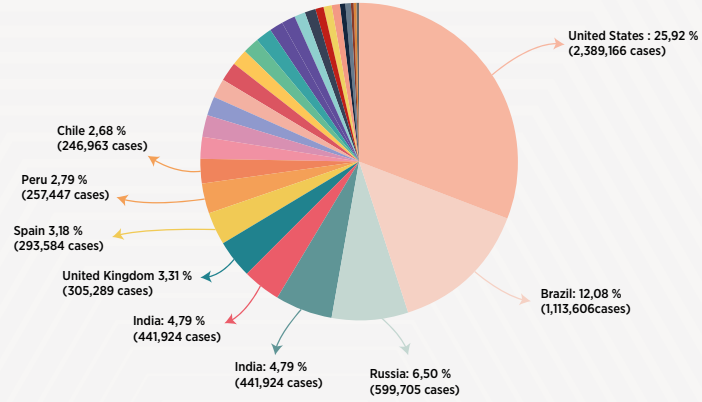
- Yaşlı nüfusun oranı
- Bakımevinde kalan yaşlı ve yatalak oranı
- Sağlık sisteminin özelliği ve sağlık sigortası kapsama oranı
- Yoğun bakım yatak kapasitesi ve bakım kalitesi
- Hastane yatak sayısı
- Önleyici tedbir alma zamanı, uygulanma kararlılığı ve toplum uyumu
- Koruyucu teçhizat, ilaç ve tıbbi malzemeye erişim durumu
- Dolaşımda olan baskın virüs suşunun virulansı

Salgın Hızını Sınırlayıcı Müdahaleler (salgın yayıldıktan sonra)

- Hasta ve temaslıların sıkı izolasyonu en önemli sınırlayıcı
- Sosyal mesafenin korunması
- Gerektiğinde maske kullanımı 3. önemli sınırlayıcı (hastaların maske kullanımı dışında)
- El hijyeni
- Risk grupları ve temaslılarda test sayısının fazlalığı

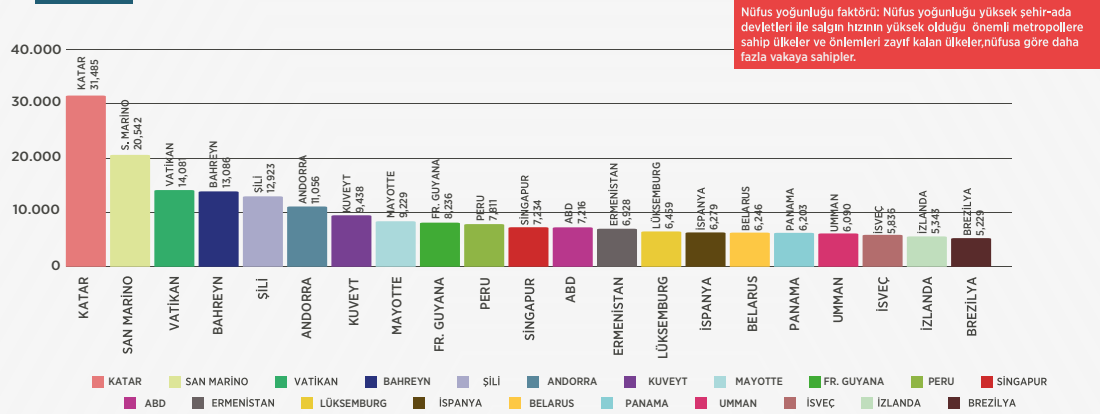
Grafik: Salgında Ülkeler (23 Haziran, Worldmeter)

Distribution of Cases

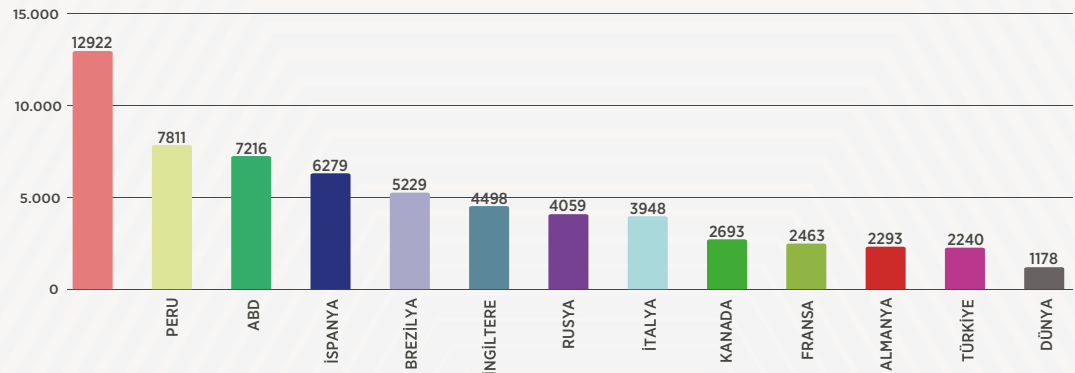
En fazla vaka bildiren ülkeler; ABD, Brezilya, Rusya, Hindistan ve İngiltere'dir.

Covid-19 Nüfusa Göre En Fazla Vaka Olan Ülkeler (Milyonda)

Grafikte kullanılan ölüm verileri, <https://www.worldometers.info/coronavirus/#countries> (23 Haziran 2020 10:00)

Bazı Ülkelerde Covid-19 Vaka/Nüfus (Milyonda)

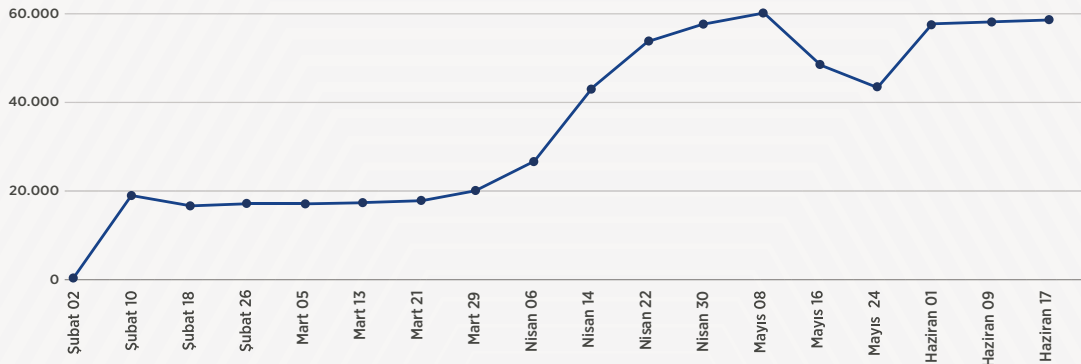
Veriler, <https://www.worldometers.info/coronavirus/#countries> adresinden alınmıştır. (23.06.2020 10:00)

Dünyanın Ana Görünümü

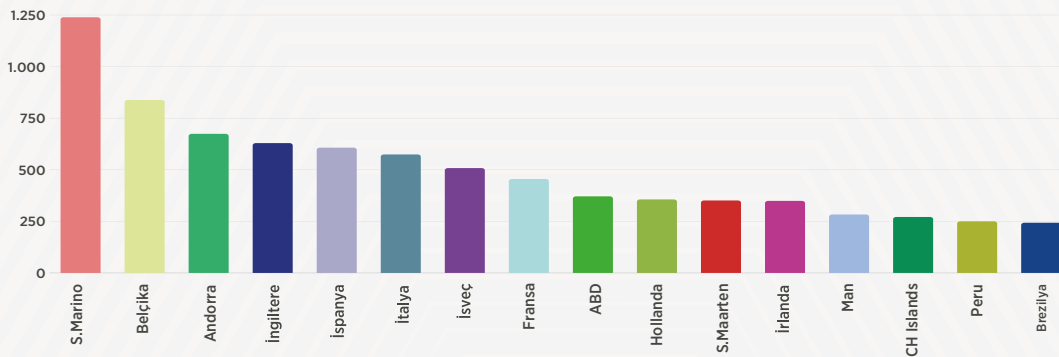
- Vaka sayıları artarken, ölüm oranları biraz azalmakta (bununla birlikte veri güvenilirliği daha az olan ülkeler dönemindeyiz)
- Sönen odaklar-yeni başlayan odaklar sarmalı
- Uzakdoğu Asya yer yeni küçük odaklar olsa da, ana dalga aktivitesini büyük ölçüde tamamlamıştır.
- Okyanusya ülkeleri ana dalga aktivitesini büyük ölçüde tamamlamıştır.

- Avrupa ana dalga aktivitesini büyük ölçüde tamamlamıştır.
- Kanada'da salgın hızı yavaşlamıştır.
- Türkiye'de aktivitede bir miktar artış, İran'da biraz daha fazla artış söz konusudur.
- Rusya, Hindistan, Güney Amerika, ABD ve Orta Amerika gibi odaklarda aktivite artışı sürmektedir.
- Afrika'da aktivitesi azalan-aktivitesi artan ülkeler farklılığı

Yoğun Bakımda Hastan Sayısı (Dünya) 23 Haziran 2020

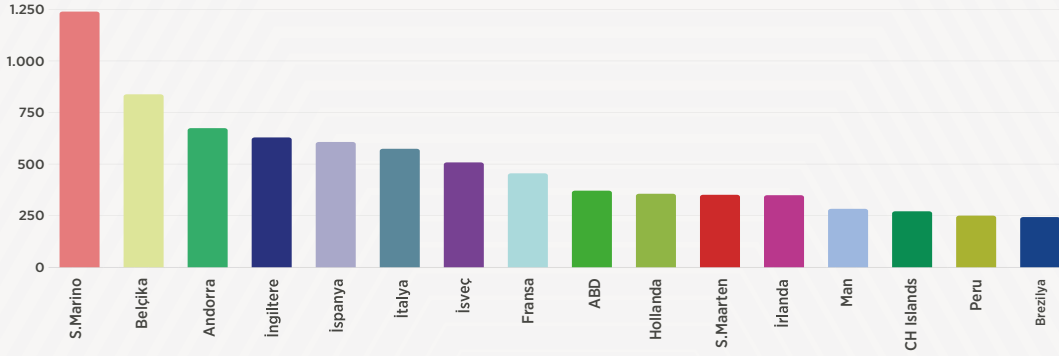

Covid-19 Nüfusa Göre En Yüksek Moraliye Olan Ülkeler (Milyonda)

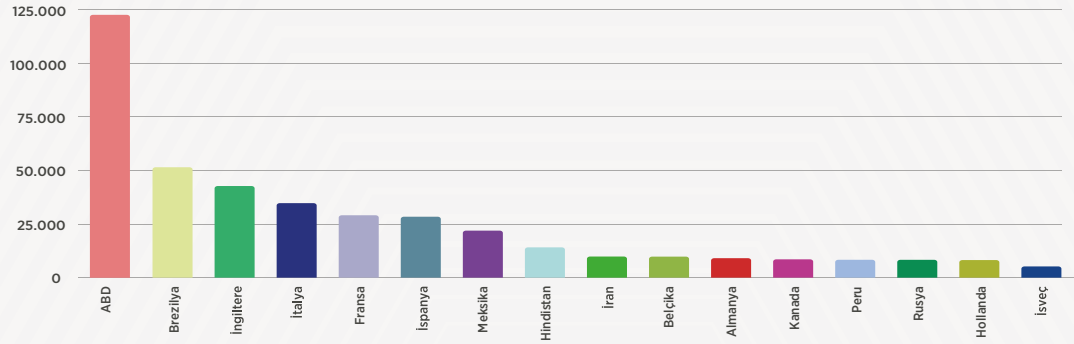
Veriler, <https://www.worldometers.info/coronavirus/#countries> adresinden alınmıştır. (23.06.2020 10:00)

Covid-19 Nüfusa Göre En Yüksek Moraliye Olan Ülkeler (Milyonda)

Veriler, <https://www.worldometers.info/coronavirus/#countries> adresinden alınmıştır. (23.06.2020 10:00)

Covid-19 En Fazla Ölüm Olan Ülkeler Sıralaması

Veriler, <https://www.worldometers.info/coronavirus/#countries> adresinden alınmıştır. (23.06.2020 10:00)

Yaşlı Nüfus -Yoğun Bakım Kapasitesi- Ölüm Karşılaştırması

Ülke	65 Yaş Üstü Nüfus (%)	Yoğun Bakım Kapasitesi (yüz bin nüfus)	Covid-19 Fatalite (%)	Covid-19 Moraliye (Milyonda)
İtalya	24	13	14,5	573
İspanya	20	10	9,6	606
Fransa	20	12	18,5	454
İngiltere	19	7	14	628
Almanya	22	29	4,8	107
ABD	16	35	5,2	369
Türkiye	9	49	2,6	59

Grafikte kullanılan ölüm verileri <https://www.worldometers.info/coronavirus/#countries> (8 Haziran 10.00) Nüfus verisi: UNFPA, State of World Population 2019, Diğer veriler Eurostat 2019, Statista, TÜİK ve Sağlık Bakanlığı (SINA)

Pandeminin Şiddeti Azaldı mı?

- Pandemilerde ölüm oranları değişebilir.
- Yaşlı nüfus oranının yüksekliği, sağlık kuruluşlarının kapasitesi, ülkelerin sağlık sistemleri, veri güvenilirlikleri ve virüste meydan gelebilecek bazı mutasyonlar belirleyici olabilir.
- Vaka sayısı artmakta, ölüm oranları nisbi olarak azalmakta olsa da, veri güvenliği daha zayıf ülkelerin devrede olduğu bir dönemde bunu söyleyebilmek aşırı iyimserlik olur.

Türkiye Nüfusunun Ne Kadarı Kovid Geçirmiş Durumdadır?

- Türkiye’de laboratuvar olarak doğrulanmış vaka sayısı ülke nüfusunun yaklaşık %0,23’üdür.
- Asemptomatikler, hafif belirtili olup doktora başvurmamayan-test yapılmayan ve laboratuvar testlerinin tespit edemediği vakaları da düşünerek bunun 10 katını almak pratik bir hesaplama.
- Bu durumda;
 - o Türkiye için %2,3
 - o İstanbul için %7-8
 - o Ankara için %2-2,1 toplum etkilenmesi olduğu tahmin edilebilir. Süren seropravalans çalışmaları bu oranı reel olarak ortaya koyacaktır.

Türkiye’nin Avantajları

- Sağlık sisteminin krizlere karşı dayanıklılığı
- Yoğun bakım kapasitesinin yüksekliği
- Yaşlı nüfusun azlığı
- Salgının geç başlamasının önlem alma avantajı sağlaması
- Tedavi ve bakım kalitesinin yüksekliği

- Sosyal desteklerin yüksekliği
- Geleneksel dayanışma kültürü
- Kısmi ekonomik destek paketleri

Bununla beraber yeni normalleşme döneminde toplum algısının değişmesi ve test yapılmasının sınırlandırılması önemli dezavantaj potansiyeli taşımaktadır.

Kaynaklar

1. <https://www.worldometers.info/coronavirus/>
2. <http://www.turkiyesagligi.com/koronadosyasi>
3. <https://ourworldindata.org/>
4. ECDC/Corona
5. Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı
6. WHO
7. Eurostat
8. Statista
9. TÜBA Pandemi Kitabı
10. AYBÜ ULİSA
11. Martin J. Blaser et al, Toward a Predictive Understanding of Earth’s Microbiomes to address 21st Century Challenges, mBio 7 (3) 714-716, May-June 2016
12. Editorial, Microbiology by numbers, Nature Reviews Microbiology, 9, 628, August 2011
13. Mark E.J. Woolhouse, Kyle Adair, and Liam Brierley, RNA Viruses: A Case Study of Biology of Emerging Infectious Disesses, Microbiology Spectrum, Oct 2013

14. Taylor LH, Latham SM, Woolhouse ME, J Philos. Risk factors for human disease emergence. *Trans R Soc Lond B Biol Sci.*; 356: 983-989, 2001
15. Mark Woolhouse and Rustom Antia, Emergence of new infectious diseases, *Evolution in Health and Diseases* 215-228, 2007
16. S. Tezcan, *Epidemiyoloji, Hacettepe Halk Sağlığı Vakfı Yayınları*, Ankara, 1992
17. Clive Ponting, *Büyük Dünya Tarihi*, Alfa Yayınevi, 6. Basım, 2017
18. Dobson AP, Carper ER. *Biosci.* 1996; 46: 115-126, Infectious diseases and human population history.
19. Jared Diamond, *Tüfek, Mikrop ve Çelik*, Pegasus Yayınevi, 2018
20. Clive Ponting, *Dünyanın Yeşil Tarihi, Çevre ve Büyük Uygarlıkların Çöküşü*, Sabancı Üniv. Yay. 2012,
21. Clark Spencer Larsen, *Essential of Biological Anthropology*, Fourth Ed., 2019
22. İpek Yolu Peter Frankopan *İpek Yolu, Alternatif Dünya Tarihi*, pegasus yayınevi, 2018
23. Shahal Abbo and Avi Gopher, *Near Eastern Plant Domestication: A History of Thought*, *Trends Plant Sci*, 2017 Jun; 22(6):491-511)
24. Wolfe ND, Dunavan CP, Diamond J., *Origins of major human infectious diseases. Nature.* 2007; 447: 279-283
25. Daszak P, Cunningham AA, Hyatt AD, *Emerging infectious diseases of wildlife—threats to biodiversity and human health. Science*; 287: 443-449, 2000
26. Jones KE, Patel NG, Levy MA et al. *Global trends in emerging infectious diseases. Nature.* 2008; 451: 990-993
27. Morse SS. *Factors in the emergence of infectious diseases. Emerg Infect Dis.* 1995; 1: 7-15
28. Morse SS, Mazet JAK, Woolhouse M et al. *Prediction and prevention of the next pandemic zoonosis. Lancet.* 2012; 380: 1956-1965
29. Lloyd-Smith JO, George D, Pepin KM et al. *Epidemic dynamics at the human-animal interface. Science.* 2009; 326: 1362-1367.
30. William B Karesh, Andy Dobson, James O Lloyd-Smith et al. *Ecology of zoonoses: natural and unnatural histories, The Lancet Zoonoses*, V 380, issue 9857, P1936-1945, December 01, 2012.
31. Karesh WB, Cook RA, Bennett EL, Newcomb J. *Wildlife trade and global disease emergence. Emerg Infect Dis.* 2005; 11: 1000-1002
32. Molyneux D, Hallaj Z, Keusch GT, et al. *Zoonoses and marginalised infectious diseases of poverty: where do we stand? Parasit Vectors.* 2011; 4: 106
33. Woolhouse MEJ. *Where do emerging pathogens come from? Microbe.* 2006; 1: 511-515
34. Coker R, Rushton J, Mounier-Jack S et al. *Towards a conceptual framework to support one-health research for policy on emerging zoonoses. Lancet Infect Dis.* 2011; 11: 326-331.
35. Kilpatrick AM, Randolph SE. *Drivers, dynamics, and control of emerging vector-borne zoonotic diseases. Lancet.* 2012; 380: 1946-1955
36. Smith KF, Dobson AP, McKenzie FE, Real LA, Smith DL, Wilson ML. *Ecological theory to enhance infectious disease control and public health policy. Front Ecol Environ.* 2005; 3: 29-37

KORONAVİRÜS SALGINI SONRASINDA ULUSLARARASI SİSTEMİN DÖNÜŞÜMÜ VE TÜRKİYE

Bu sunum 10.05.2020 tarihinde gerçekleştirilen video konferanstan deşifre edilmiştir.

Giriş: Uluslararası Sistemdeki Kriz

İlk olarak, bugün yaşanan sorunları ve gelişmeleri anlayabilmek içinde bulunduğumuz sistemi tanımlamamız gerekmektedir. Bu çerçevede, tarihten yola çıkarak bizi gelecekte neler beklediği sorusuna yanıt aranmaktadır. Soğuk savaş dönemi ABD ve Sovyetler Birliği'nin oluşturduğu çift kutuplu dünya düzeni kavramı çıkış noktamız olacaktır. 1991 yılında, Sovyetlerin yıkılmasının ardından ABD'nin önderliğinde girilen neo-liberal dünya düzeni ise hala içerisinde bulunduğumuz sistemi tanımlamaktadır. ABD'nin Soğuk Savaş'tan zaferle çıkmasından sonra, Francis Fukuyama gibi ünlü Amerikan akademisyenler dünya tarihinin sonunun geldiğini, insanlığın sosyokültürel, siyasi ve ekonomik olarak ulaşabileceği son noktaya evrildiğini ifade etmişlerdir (Fukuyama 1992). Bilhassa uluslararası ilişkiler literatüründe, liberal sistemin dünyanın sonuna kadar devam edecek mutlak bir zafer kazandığı yönünde çalışmalar ağırlık göstermeye başladı. Ancak hemen sonrasında Samuel Huntington'ın yeni çatışmaların medeniyetler arasında ortaya çıkacağını ve öncekilerden farklı olarak yeni

dönemde artık medeniyetlerin birbirleri ile mücadele edeceğini ifade etti (Huntington 1993). Her ne kadar üzerine tartışmalar sürse de bu yanlış bir yaklaşım değildi, çünkü beklenen barış gelmedi ve çatışmalar devam etti. Devamında ABD'nin liderlik ettiği Batı dünyası kazandığı bu zaferi kurumsallaştırma yoluna gitti ve böylelikle de liberalizmin kurumsallaşması yolunda önemli adımlar atıldı.

Liberal kurumsallaşmanın öncesinde iki temel örgüt ihdas edildi. Bu iki örgütten ilkinin kuruluş çalışması 1947 yılından itibaren devam ederken, diğərinin de 1970'li yıllardan bu yana sürdüğü-nü biliyoruz. Bu iki uluslararası örgütün 1992 ve 1994 yıllarında kuruluş belgeleri imzalandı, fakat çok stratejik bir hamleyle her ikisi de aynı günde, 1 Ocak 1995 tarihinde faaliyetlerine başladı. Bunlardan birincisi çok daha önceden kuruluş hazırlıkları başlayan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'dür (WTO 2014). DTÖ, söz konusu liberal kurumsallaşma yolunda liberal ekonomiyi ve serbest piyasa ekonomisini temsil eden bir kurumdur. Daha önceleri Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması (GATT) olarak belirli aralıklarla toplanan ve bu yolda girişimlerde bulunan bir yapı vardı, ancak örgüt yoktu. BM'nin bir ihtisas kuruluşu olarak 1

Ocak 1995'te faaliyetlerine başladı ve o günden bu yana da dünyadaki bütün ticaretin temel ilkerini belirleyen uluslararası kuruluş haline geldi.

İkincisi ise Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)'dir (OSCE 1995). Başındaki Avrupa kelimesinden bağımsız, aslında Avrupa örgütü olmayan bir kurumdur. Bütün kuzey yarım küreyi kapsayacak şekilde çok geniş ve kapsamlı bir uluslararası örgüttür. Zira bir yandan ABD ve Kanada bu örgütün kurucu üyeleri olarak karşımıza çıkarken diğer taraftan Rusya, Kafkasya ve Türk Cumhuriyetleri'nin de bu örgüte üye olduğunu görmekteyiz. Ancak bu küresel yapıyı nasıl okumamız gerekmektedir? Bahse konu kuruluş, DTÖ'ye benzer şekilde, liberalizmi, ancak liberalizmim siyasal kanadını temsil etmektedir. Liberal demokrasinin, doğu-batı ayrımı gözetmeden bütün kuzey yarım kürede temsil eden uluslararası kuruluştur.

Bu iki kurumdan hareketle denilebilir ki Batı kavramı, genellikle liberal demokrasi ve liberal ekonomi kavramları ile birlikte karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu kurumsallaşma çabalarına rağmen söz konusu zirve yolundan sonra Batı öncülüğündeki bu sistem gerilemeye başladı. 11 Eylül saldırıları, 2008 finans krizi, Arap Baharı, 2016 ABD Başkanlık seçimlerinde Donald Trump'ın başa gelmesi, birçok Avrupa ülkesinde neo-faşist ve ırkçı liderlerin oylarını artırması sonrasında Batı dünyası bu iki kurumdan da feragat etmeye başlamıştır. Yani yukarıdaki gelişmeler sonrasında Batı, Batılı değerlere sırtını dönmeye başlamıştır. Nitekim mevcut Batı devletlerinin önemli bir kısmı liberal demokrasiye ya da liberal ekonomiye inanmamaktadır. Bu noktada en doğru örnek Donald Trump'tır (Duran 2018, 10-14). Türkiye başta olmak üzere Çin ve pek çok diğer ülke, serbest piyasa ekonomisinin ilkelerinin ihlal etmesinden ötürü ABD'yi eleştirmektedir.

Batı, bu süreçte kendi içerisinde de demokrasi mücadelesi verir hale gelmiştir. Çünkü demokratik olmayan hareketlerin çıkışları ve yükselişleri ciddi şekilde Batıyı da tehdit etmeye başlamıştır. Dolayısıyla içerisinde yaşadığımız uluslararası sistem daha çok kaotik olarak tasavvur edebileceğimiz, hegemon bir gücün olmadığı, mevcut kurumlarının hemen hemen hepsinde krizlerin süregeldiği bir sistemdir.

Mevcut uluslararası örgütlerin neredeyse tamamı ya doğrudan ABD tarafından kurulmuş ya da onun inisiyatifiyle dolaylı olarak kurulmuşlardır. Birleşmiş Milletler (BM) başta olmak üzere Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF), son dönemde daha sık gündeme gelen Dünya Sağlık Örgütü ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) gibi bağımsız gibi görünen örgütler aslında BM'nin ihtisas kuruluşlardır. Bu kurumlara benzer şekilde birçok uluslararası örgütün de kurucusu ya da yönlendiricisi ABD'dir. Filhakika, evrensel ölçekte kurulmuş olan uluslararası örgütlerin büyük çoğunluğu doğrudan ya da dolaylı olarak BM şemsiyesi altında faaliyet göstermektedir. Örneğin, Dünya Bankası, IMF, ILO da BM çatısı altında icraat gösteren kurumlardır. Fakat günümüzde ABD-BM ilişkisi çok gerilimli bir şekilde seyretmektedir. İçinde bulunulan sistemin, BM ve irtibatlı kuruluşları başta olmak üzere, kendi çıkarlarına yönelik işlemediğinin farkındadır.

Mevcut uluslararası sistem ve uluslararası kuruluşlar, Batının çıkarlarına hizmet etmeleri doğrultusunda kurgulanmış olmalarına rağmen Batı dışında kalan devletlere daha çok hizmet etmektedir. Batılı devletler karşılaştırmalı üstünlüklerini kaybedince Çin gibi Batı dışı ülkeler ön plana çıkmaya başladılar. Zaten, Çin'in diğer devletlere

kıyasla serbest ticaret ilkelerini daha fazla savunmasının nedeni de budur. Zira, serbest ticaret ilkeleri tamamıyla Çin'in çıkarları ile örtüşmektedir. Yapılan araştırmalara ve hesaplamalara göre 10-15 yıl sonra Çin'in dünyanın en büyük ekonomisi olma sıralamasında ABD'yi geçeceği ifade edilmektedir (NTV 2018). Tabiatıyla ABD bu sistemin karşı cephesinde yer almaya başladı ve bir dönem koyduğu kuralları ihlal etmeye başladı. Tüm bunlara tanıklık ederken yeni tip koronavirüs salgınının (Kovid-19) ortaya çıkması uluslararası sistemi yeni bir süreçle karşı karşıya bırakmıştır.

Kovid-19 Salgını ve Uluslararası Sistem

Kovid-19 Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkmıştır. İlk iki aylık süre boyunca Çin ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından takip edilen bu olay, ilk başlarda dünya kamuoyundan saklanmıştır. Çünkü koronavirüsün küresel salgın boyutunda bir hastalık olduğundan dünyanın haberi olmuş olsaydı bütün dünya devletleri Çin ile ilişkisini kesecekti. Dolayısıyla, Çin ekonomisi büyük bir darbe alacaktı. Tam da bu noktada Çin'in yardımına DSÖ koştı. DSÖ, Çin'i zor durumda bırakmamak adına bu olayı dünya gündeminden uzak tuttu. Ancak birdenbire bu hastalığın küresel bir salgın olduğu ve tüm devletlerin gerekli tedbirleri alması yönünde çağrılar yapmaya başladı. Ancak salgın, küreselleşmenin etkisiyle çok kısa bir süre içerisinde 180'den fazla ülkeye yayılmış oldu.

Görüldüğü kadarıyla, kısa bir süre içerisinde bütün dünyayı etkisi altına alan koronavirüs salgını, uluslararası sistemde süregelen çatışmayı ve rekabeti daha da derinleştirecek ve şiddetlendi-

— 66 —

ABD’yi ve onun etkisindeki Batıyı tek başına, tüm alanlarda dengeleyebilecek bir güç bulunmamaktadır. ABD ve Batı ülkelerinin karşısında parçalanmış bir yapı, bütüncül olmayan ittifaklar mevcuttur.

— 67 —

recektir. Yenilikler konusunda ön plana çıkması yanında herhangi bir maliyete katlanmadığı için Çin, son dönemde diğer ülkelere nazaran mevcut uluslararası sistemden son dönemde diğer ülkelerden fazla istifade etmektedir. Ancak ekonomi ve teknoloji alandaki başarılarına rağmen Çin, siyasi ve askeri olarak ABD’ye rakip olma seviyesine hiçbir zaman ulaşmadığı görülmektedir. Dolayısıyla, Soğuk Savaş dönemindeki Sovyetler Birliği örneği gibi ABD’nin bütüncül bir alternatifi-nin veya gücünü dengeleyebilecek bir rakibinin olmadığı ifade edilebilir.

ABD’yi ve onun etkisindeki Batıyı tek başına, tüm alanlarda dengeleyebilecek bir güç bulunmamaktadır. ABD ve Batı ülkelerinin karşısında parçalanmış bir yapı, bütüncül olmayan ittifaklar mevcuttur. Batı dünyasının ekonomik alanda daha çok Çin ile rekabet halinde olduklarını görürüz. Askeri boyuttan bakıldığında ise öteki, dengeleyici ve karşı güç olarak daha çok Rusya ön plana çıkmaktadır. Siyasi düzleme baktığımızda ise daha çok öteki olarak nitelendirilen ülke Türkiye’dir. Küresel ölçekte faaliyetlerde bulunmasını sağlayacak askeri ve ekonomik gücü olmamasına rağmen Türkiye’nin siyasal söylem üstünlüğü

bulunmaktadır. “Dünya beşten büyüktür” sözü ile özetlenen, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın ortaya koyduğu BM’de revizyon ve reform önerisi başta olmak üzere dile getirdiği pek çok talebi söz konusudur; bütün bunlar da söylem üstünlüğünün birer tezahürüdür. Türkiye’ye karşı, özellikle 2013’ten sonra uygulanmaya başlanan ötekileştirme ve şeytanlaştırma politikalarının da temel nedeni bu siyasi söylem üstünlüğüdür.

Bugün itibarıyla, hegemon bir gücün olmadığı, giderek artan anarşik bir dünya düzeninde yaşamaktayız (Mearsheimer 2001). Bu yapısal durum ilerleyen günlerde dünyanın daha çatışmacı bir noktaya evrilmesine sebebiyet vermektedir. ABD, mevcut düzlemde artık hegemon olma görevini üstlenmek istememektedir. Zira, hegemonyayı doğuran askeri ve ekonomik üstünlüğünün değişmeye başladığını, ekonomik veçhede mutlak hakimiyetini sarsan yeni güç/güçler yükselmektedir. Tüm bunların ötesinde, ABD artık yumuşak gücünü de kaybetmeye başlamıştır. Devletleri razı/ikna etmek üzerine kurulan bu sistemde de izlediği milliyetçi ve tek yanlı politikalar sebebiyle ABD son dönemde etkisini ve rolünü kaybetmeye başladı.

Washington yönetiminin yapmaktan vazgeçtiği görevlere ve temin etmekten sakındığı küresel kamusal mallara baktığımızda, ilk olarak karşımıza serbest piyasa ekonomisi çıkmaktadır. ABD'nin günümüz dış politikası özelliklerine baktığımızda korumacı, merkantilist, ekonomik milliyetçi ve tek yönlü karar alma mekanizmasının hâkim olduğunu görmekteyiz. Dahası, ABD Yönetimi müttefiklik ilişkilerini de göz ardı etmeye başladı. Dolayısıyla, hegemon olmanın ön şartlarından biri olan rıza faktörü artık ortadan kalkmıştır. Bunun temel nedeni ABD'nin hegemon olmaktan vazgeçmesi üzerine uluslararası örgütlerin içine düştüğü boşluktur.

Bugün itibariyle BM ve diğer uluslararası kuruluşlar önemli ölçüde etkilerini yitirmişlerdir. Söz konusu örgütlerin aldığı kararları uygulatıcı bir gücün olmadığı, yani ABD'nin olmadığı bir sistemde, ikinci bir güç de hegemon aday olarak ortaya çıkmamıştır. Son kertede ABD, kendi koyduğu uluslararası hukuk ilkelerini ihlal eder

hale gelmiştir. ABD Başkanı Donald Trump'ın aldığı kararlara baktığımızda, Kudüs'ün İsrail'in başkenti kabul edilmesi örneği pek çok kararı bu argümanı desteklemektedir. Ayrıca, Cemal Kaşıkçı cinayeti ve ardından yaşanan süreç, söz konusu uluslararası ihlallerin en önemli örneklerinden bir tanesidir. Nitekim, cinayetin failleri belli olmasına rağmen, uluslararası ticarete ve ulusal ekonomiye hâle gelmemesi için, cinayete göz yumulmuş ve yaptırım uygulanmamıştır. En temel hukuk prensipleri söz konusu olduğu durumlarda bile, bu uygulamaları bizatihi yürürlüğe koyan hegemon ülke konumundaki ABD, bu prensiplere uymaz hale gelmiştir.

Küresel salgın sürecinde “salgın küresel, çözüm ulusal” sözü hem popüler bir retorik hem de pek çok devletin koronavirüs sonrası dönemde izleyeceği siyasi eğilim haline gelmiştir. Türkiye gibi ulus devletler açısından baktığımızda ulusal çözüm oldukça elverişlidir. Fakat çözümün

ulusal olması, küresel örgütlerin ve bazı önemli devletlerin işlevsizliğini ortaya koymaktadır. En kapsamlı uluslararası örgüt olan BM'nin dahi küresel salgın ile mücadele için belirlediği bir politikası mevcut değildir. Diğer yandan Avrupa Birliği'ne baktığımızda, ulusal politikaların ve girişimlerin öne çıktığını görmekteyiz. Bütünden ziyade bireyi ön plana koyan siyaset izlenmiştir. Nitekim 25 Avrupa ülkesinin topraklarını kapsayan rejiminin ortadan kalkması, sınırların kapatılması ve bağların koparılması, bahse konu ulusal ve bireysel politikaların ürünleridir. Birlik içerisindeki devletlerin kendi başlarına kalması ve yardımların zengin AB üye devletlerinden değil, Çin gibi Doğulu ülkelerinden gelmesi, AB'nin ontolojik olarak sorgulanmasına sebebiyet vermiştir.

Tüm bu hususlara aşırı milliyetçi ve neo-faşist siyasi aktörlerin Batı ülkelerinde son dönemde arttırdıkları hâkimiyetlerini ve etkilerini de eklediğimizde, çatışmanın önümüzdeki dönemde daha da artacağını öngörmek mümkündür. Söz konusu ideolojiler aslında içinde bulunduğumuz güvensiz yapıdan da yararlanmaktadır. Nihayetinde bu durum yalnızca Batı ülkelerini değil, tüm dünyayı olumsuz bir şekilde etkilemektedir.

Yeni Dönemde Güvenlik Kavramı Üzerine Mülahazalar

Koronavirüs salgını sonrasında hayatın bütün alanlarında olduğu gibi güvenlik sektörü de ciddi bir biçimde etkilenmiştir, ileride daha da et-

kilenecektir. Güvenlik, son döneme kadar daha çok devletlerin birbirlerine karşı aldığı askeri tedbirler olarak karşımıza çıkmaktaydı. Uluslararası ilişkilerde güç dengesi kavramı da dış aktörlere karşı geliştirme bağlamında tanımlanmaktadır. Bugün de yarın da devletler dış kaynaklı tehditlere ve tehlikelere karşı ilk olarak askeri güçlerini arttırma yoluna gideceklerdir. Bu bağlamda, savunmaya daha fazla bütçe ayrılıp ve daha fazla savunma gücü inşa edilerek, güvenlik tedbirleri arttırılacaktır.

Ancak güvenlik kavramı, son dönemde farklı unsurları da içerisine alarak genişlemiştir (Ağır ve Arman, 2014). Son zamanlarda insani güvenlik gibi içeriği çok genişleten güvenlik kavramları karşımıza çıkmaktadır. Yeni kavramsallaştırmalarda, geleneksel güvenlikten farklı olarak, devlet ve uluslararası örgüt gibi siyasal entitelerden ve kurumlardan ziyade, insanların ve toplumların korunması öncelenmektedir. Geleneksel güvenlik anlayışının ötesinde; çevre, kültür, tüketim eğilimleri, enerji, gıda ve sağlık gibi alanlar da artık bahse konu genişleyen güvenlik kavramı altında incelenmektedir (Ağır ve Arman, 2014). Bütün bu konularda devletler, geleneksel savunma tedbirlerinin yanı sıra, ek tedbirler de almaktadır. Bilhassa değişen güvenlik kavramı ve mevcut salgın, devletleri kimyasal gelişmelere daha fazla duyarlı hale getirecektir. Bir taraftan savunma sanayine bütçe ayrılırken, diğer taraftan sağlık ve gıda gibi yeni güvenlik alanlarına da büyük bütçeler ayrılacaktır. Bu çerçevede, tüm dünya ülkeleri savunma sanayinde kullanılan teknolojileri başka sektörlere de teşmil edilebilir hale getirmek isteyecekler ve bu esnekliği gösteren bir sanayi hamlesi gerçekleştirmek zorunda kalacaklardır.

Ekonomik politika düzleminde ise, serbest ticaret ilkeleri işlevini kaybetmeye başlamış, ortaya çıkan daha korumacı ve daha çatışmacı ekonomik politika, liberal dünya düzeni üzerinde daha ciddi tehditler oluşturmaya başlamıştır. Dünya ülkeleri aslında bir ikilemle karşı karşıya kalmıştır: küreselleşmeden daha fazla istifade etmek ve kendi kendine yetebilecek düzeye ulaşmak. Kendi kendine yeterlilik aslında bir tercihten çok bir zaruret halini almıştır. Daha önceki bölümde bahsettiğimiz uluslararası sistemde giderek artan kuralsızlık ve anarşi düzeyi de kendi kendine yetebilme hususunu daha gerekli bir hale getirmektedir. Dolayısıyla devletler bu yönde politikalar izledikleri durumda, devletlerin kapasitelerini aşan küresel sorunlara ortak çözümler bulmak kolay olmayacaktır. Kovid-19 salgının da ortaya koyduğu gibi, önümüzdeki süreçte daha devletçi ve daha müdahaleci bir ekonomi anlayışı bizleri beklemektedir. Ancak bu anlayışın hangi yöne evrileceği konusu henüz net değildir.

Çin'in Küresel Siyasette İzlediği Politikalar

Virüsün ortaya çıktığı Çin, bu süreçte en önemli alternatif ve meydan okuyucu ülke olarak ön plana çıkmıştır. Bu minvalde izlediği nevi şahsına münhasır politikalardan dolayı Çin'in üzerinde daha fazla durulması gerekmektedir. Çin ABD ve Batı hegemonyasına karşı paradoksal bir siyaset izlemektedir. Çin bir taraftan, ABD'nin ihdas ve son zamanlarda ihmal ettiği mevcut uluslararası örgütleri kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya yönelik politikalar üretmektedir. Mesela BM'nin 16 adet ihtisas kuruluşundan dördünün başında Çin vatandaşları bulunmaktadır. Çin, kendi ulusal

çıkarlarına göre işleyen söz konusu örgütlere ve alanlara özel bir ilgi atfetmeye başladı. Diğer bir tabirle Çin, daha az maliyetle dünyanın en büyük ekonomisi olma hedeflerini sürdürmektedir. Tabii ki belirli bir noktadan sonra Çin sahip olduğu bu ekonomik gücü siyasal güce ve yayılmaya dönüştürmek isteyecektir. ABD'nin Donald Trump dönemi politikalarına benzer olarak Çin, uluslararası sistemi idame ettirmek istemese de süreci kendi lehine çevirerek dünya sistemin iktidarını hedefleyecektir.

Diğer taraftan da Çin ABD ve Batı merkezli uluslararası örgütlere alternatif örgütler kurmak istemektedir. Daha öne siyasal ve güvenlik konusunda aktif olan Şanghay İşbirliği Örgütü kurulmuştu. Son zamanlarda ise Çin ekonomik alanda küresel ölçekte etkisi olacak örgütlerin kurulmasına öncülük etti. 2016 yılında Asya Altyapı ve Kalkınma Bankası'nın kurulmuş olması bu noktada Çin için büyük bir önemi haizdir. Washington merkezli IMF ve Dünya Bankası'na alternatif olarak kurulan söz konusu banka, gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerin ekonomik kalkınma projelerine mali destek sağlayarak Çin'e nüfuz alanları açmayı hedeflemektedir. Bugün itibarıyla 100'den fazla üyesi bulunan bu bankayla, Çin IMF ve Dünya Bankası'na kıyasla daha kolay imkanlarla ve geri ödemesi düşük imkanlarla fon sağlayarak rekabet ortamı oluşturacaktır. Öte yandan, benzer amaçlarla 2015 yılında kurulan ve 2016 yılında faaliyetlerine başlayan Yeni Kalkınma Bankası da önemli bir kurumdur. Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'dan oluşan BRICS grubunun kurduğu bu bankanın genel merkezi de Çin'in en önemli finans merkezi olan Şanghay şehridir. Son olarak da Çin'in, eski İpek Yolu ve Baharat Yolu'nu canlandırmak amacıyla başlattığı Yol ve

Kuşak Projesi de küresel ölçekli bir ekonomik kalkınma hamlesi olarak okunabilir. Çin'den başlayıp Londra'ya kadar uzanan bu proje ile Çin onlarca farklı ülkeyle karşılıklı bağımlılık ilişkilerini geliştirerek bütünleşme düzeyini arttırmayı hedeflemektedir (Ataman 2020).

Batıya alternatif Çin merkezli uluslararası örgütler kurmaya başlayan Çin'in eksikliğini hissettiği önemli bir huşu vardır. Çin hala dünyaya ve uluslararası sisteme ne tür değerler yayacağı veya nüfuzunu hangi normlar üzerine kuracağı konusunda net değildir. Ülkenin dışı kapalı bir ülke olması ve şeffaf değerlere sahip olmaması Çin'in aleyhine bir durum oluşturmaktadır. Bu noktada Çin'in, devlet kurumlarıyla çok daha şeffaf olan bir ülke olan ABD ile rekabeti zorlaşmakta ve Çin'in ortaya koyacağı evrensel nitelik taşıyacak değerler konusunda şüpheler uyandırmaktadır.

Kovid-19 Sonrası Dönemde Türkiye'nin Artan Etkisi

Türkiye'nin izlediği siyasete baktığımızda karşımıza birbirleriyle bağlantılı iki önemli husus çık-

maktadır. Bunlardan ilki daha önce belirtilen “sorun küresel, çözüm ulusal” söylemi, diğeri ise üstlenilen insani ve girişimci dış politikanın sürekliliğidir. Türkiye resmen ilan etmiş olsa da aslında ulusal çözüm retorikini tam olarak uygulamamaktadır. Resmi rakamlara göre 120'den devlete farklı yardımlar yapmış bir ülkedir. Bu politikaları izlerken dost ve dost olmayan ayırımı yapmayan Türkiye Amerika, İngiltere ve Ermenistan başta olmak üzere, çok sayıda devlete yardım eli uzatmış ve küresel bir siyaset izlemiştir. Bu siyasetin temel nedenlerinden bir tanesi de bahsettiğimiz girişimci ve insani dış politika anlayışıdır.

Türkiye'nin bu yönde politikalar izlemesinin üç temel nedeni bulunmaktadır. Birincisi insani boyuttur. Türkiye bu konuda son 20 yılda önemli adımlar atmıştır. Somali'den Filistin'e, Arakan'dan Libya'ya çok sayıda önemli uluslararası kriz bölgesine herhangi bir maddi beklendi içerisine girmeden insani ve kalkınma yardımları götürmüştür. İkincisi ise “yardım teorisi” olarak ifade edilebilecek siyasi nedendir. ABD'den İngiltere'ye ve tüm diğer Avrupalı devletlere yapılan yardımların karşılığında ücret alınmasa da bunun siyaseten bir karşılığı mutlaka vardır. Bir örnek ile açıklamak gerekirse,

——— 66 ———
Batıya alternatif Çin merkezli uluslararası örgütler kurmaya başlayan Çin'in eksikliğini hissettiği önemli bir huşu vardır. Çin hala dünyaya ve uluslararası sisteme ne tür değerler yayacağı veya nüfuzunu hangi normlar üzerine kuracağı konusunda net değildir.

özellikle son dönemlere kadar ABD'deki lobilere Türkiye'nin siyasetini ve menfaatlerini Beyaz Saray ve Kongre nezdinde savunması için milyon dolarlar harcanmaktaydı. Bundan dolayı da, çok sayıda senatör ve kongre üyesi o dönemlerde Türkiye'yi çok önemli bir NATO müttefiki ülke olarak hatırlamaktadırlar. Dolayısıyla bu kritik dönemde yapılan yardımların karşılığı ilerleyen dönemde alınacağı kuvvetle muhtemeldir. Bu noktada Türkiye'nin niyetini siyasal bir halkla ilişkiler olarak okumak gerekmektedir.

Üçüncü neden ise tamamen ticaridir. Nitekim, Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu da açıklamalarında bu hususu dile getiren açıklamalar yapmıştır (Hürriyet 2020). 128 ülke Türkiye'den tıbbi ekipman ve teçhizat konusunda taleplerde bulunmuştur. Bu salgın döneminde devletler maske başta olmak üzere bütün sağlık ekipmanlarını

ve salgın için gerekli pek çok ürünü, tıpkı silah ve askeri mühimmat gibi stratejik ürün olarak kodlamış ve bunların ihracatını devlet iznine bağlamıştır. Nasıl ki bir özel şirket başka bir devlete veya bir devlet bir şirkete veya başka devlete, hükümetlerin izni ve rızası olmadan silah satışı yapamıyorsa, korona sonrası dönemde sağlık ürünleri de devlet iznine tabi tutulmuştur. Özetle bu yardımları yaparken Türkiye, hem uluslararası normları ve ahlaki anlayışı ön planda tutmuş, hem de geniş bir coğrafyada nüfuz alanı, ekonomik gelirler ve yumuşak güç elde etmeye çalışmıştır.

Türkiye de yukarıda bahsedilen paradoksu yaşayan ülkeler arasına girmektedir. Zira bir tarafta kendi ayakları üzerinde durmayı öncelerken diğer taraftan uluslararası işbirliğini gerektiren küresel politikalar izlemektedir. Bu noktada diğer ülkeler ile karşılıklı ekonomik ilişkiler büyük önem arz

etmektedir. Türkiye'nin Gayrisafi Yurtiçi Hasılası'nın büyük çoğunluğu dış ticaret kalemlerinden oluşmaktadır. Eğer ihracat yapamayacak noktaya gelirsek, hangi sektörde olursa olsun, Türkiye'nin ekonomik krizden çıkabilmesi veya içine kapana-rak kendi sorunlarını çözme yoluna gitmesi mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla diğer ülkeleri ayakta tutmak bir nevi kendi ulusal çıkarlarına hizmet içindir. Buna benzer bir politikayı Çin de izlemektedir. 1947'den itibaren Amerika'nın başlattığı Marshall Yardımları da bu politikanın örnekleri arasındadır (U.S. State Department, t.y.). Kısacası devletler yardım yaparken kendi ulusal çıkarlarını düşünmekte ve bir diğer söylem ile kendilerine yardım yapmaktadırlar.

Türkiye korona döneminde yaptığı insani, ekonomik, siyasi ve askeri yardımlarla içinde bulunduğu bölgelerde belirli etkili olmuş ve bölgeyi istikrarsızlaştırıcı faaliyetlerin önüne geçmiştir. Bölgeyi incelediğimizde Türkiye'nin sahadaki şartları zorlaması neticesinde Suriye'de göreceli bir istikrar olduğu görülür. Türkiye-Rusya arasında varılan anlaşmalar ve Türkiye'nin sınır dışı operasyonları hudutlarını güvenceye almış, devlet-dışı aktörlerden kaynaklanan tehditleri sınırların daha da ötesine itmiştir. Gerek İdlib konusuna her zaman şerh düşmek gerekse de son gelinen noktada göreceli bir barış ortamı oluşturulmuş ve 4 milyona yakın mültecinin güvenliği sağlanmıştır. Kısacası, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) Türkiye'nin sahadaki varlığını etkili bir şekilde devam ettirmektedir. Hem siyasi ve askeri hem de insani olarak bölgedeki mevcudiyet sürdürülmektedir.

Libya krizi de bu bağlamda değinilmesi gereken hususlar barındırmaktadır. Libya geniş çöl arazileri üzerine kurulmuş, nüfusun büyük çoğun-

luğunun Başkent Trablus'ta mukim olduğu bir ülkedir. 2011 yılındaki devrimden sonra demokratik seçimler yapılmış ve bir koalisyon hükümeti kurulmuştu. Ancak bölgesel ve küresel bazı devletlerin müdahalesiyle Halife Hafter isimli eski bir askerin siyasete müdahale etme ve darbe yapma teşebbüsü sonrasında ülke bir iç savaşa sürüklendi. Başkent Trablus'a yönelik, neredeyse bütün büyük devletlerin desteğini alan darbeci Hafter milislerinin ve paralı askerlerinin Nisan 2019'da başlattıkları saldırılar Türkiye'nin sahaya müdahalesiyle 2020 yılının ilk yarısında bertaraf edilmiştir. Türkiye'nin büyük bir basiretle ve kararlılıkla Libya'nın meşru hükümeti ile imzaladığı iki mutabakat metni ve onların talebi üzerine yaptığı askeri yardımlar sonrasında, sahada yeni bir güç dengesi ortaya çıkmış ve kriz sürecinde bir paradigma değişimi yaşanmıştır. Hafter ve arkasındaki bölgesel ve küresel güçler alan ve hâkimiyet kaybetmeye başlamış, saha dengelerinde değişimler olmuştur. Rusya başta olmak üzere birçok büyük devletin himayesi altında olan, maddi ve ekipman desteği ile sürekli desteklenen bir saha aktörüne karşı yalnızca Türkiye'nin desteği ile kazanılan ilerlemeler, büyük önem arz etmektedir. Türkiye savunma sanayinde yaptığı yatırımlar sayesinde inisiyatif alabilen, oyun bozabilen ve bu bağlamda siyasi nüfuzunu tahkim eden bir devlet konumuna gelmiştir. Libya ve Suriye sahaları bu argümanın en belirgin örnekleri arasındadır.

Türkiye'nin benzer bir etkiye sahip olduğu sahalardan bir diğeri de Doğu Akdeniz bölgesidir. Doğu Akdeniz'de geçen yılın sonunda Libya hükümetiyle imzalanan Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası Türkiye karşıtı oluşmaya başlayan büyük bir

kuşatmayı kırmıştır. Bundan dolayı 2019 yılı, özellikle deniz gücüne yapılan yatırımlar ve kullanılan kavramlar üzerinden Türk siyasi tarihi için bir makas değişikliğini ifade etmektedir. Türk tarihine baktığımızda, hiçbir zaman deniz gücü, kara gücünün önüne geçmemiştir. Ancak ilk defa 2019 yılında “mavi vatan” kavramının da tedavüle sokulması ile beraber, deniz gücünün en az kara gücüne mukabil hale geldiğini, belki ilerleyen dönemde de önüne geçebileceği ifade edilebilir. Bir yarımada olan Anadolu’nun ilk defa bu yönde bir makas değişikliğine gitmiş olması, geç kalmış ancak çok isabetli bir adımdır. Türkiye bugün kendi araştırma, sondaj ve destroyer gemileriyle denizde varlığını tahkim etmeye başlamıştır. Netice itibarıyla, donanmanın sahip olduğu önem daha da artmıştır. Denizlerdeki etkinliğinin aynı zamanda kara gücüne de olumlu etki sağlaması söz konusudur. Doğalgaz

rezerv arama/bulma çalışmalarının yanı sıra sınır güvenliğinin sağlanması noktasında da donanma gücü büyük bir öneme sahiptir.

Türkiye sahada etkinliğini arttırırken izlediği politikaları ve geliştirdiği projeleri sonrasında kullandığı askeri mühimmattın yaklaşık yüzde 65’ini kendi imkanlarıyla karşılayabilmektedir. Bu sayede, bölgesindeki kriz noktalarına müdahil olabilmektedir. Diğer bölge ülkeleriyle kıyaslandığında önümüzdeki yıllarda Türkiye’nin daha özerk ve daha çok inisiyatif alan bir bölgesel siyaset izleme ihtimali çok yüksektir. Çünkü Ortadoğu’ya bakıldığında İran’ın ABD yaptırımları ve içeride yaşana siyasal ve ekonomik sıkıntılar dolayısıyla ciddi sorunlar yaşamaktadır. Öte yandan, Arap dünyası da modern tarihindeki en zayıf dönemlerinden birini yaşamaktadır.

İran'a baktığımızda, salgının ve ABD yaptırımlarının da etkisiyle bölgede daha pasif bir rol üstlenmek zorunda kalmıştır. Ekonomik, tıbbi ve siyasal sorunlar bütünü İran'ın bölgedeki etkisini ciddi oranda kırmış ve inisiyatiflerini azaltmıştır. Özellikle Kasım Süleymani'nin öldürülmesinin ardından ciddi bir güç kaybı yaşamıştır. Sahadaki en etkili aktörün kaybedilmesi İran'ın nüfuzunu kısıtlamış, hatta bölgede güç boşluğuna sebebiyet vermiştir.

Diğer yandan Arap Dünyası'nı incelediğimizde siyaseten bir mevcudiyeti yoktur. Arap milliyetçiliği olgusu etkisini yitirmiş, Arap milliyetçiliğinin asıl taşıyıcısı ülkeler olan Mısır, Irak, Suriye, Yemen, Tunus, Libya ve Sudan'da ya başarısız ya da çok kırılgan devlet kurumları vardır. Bugün itibariyle, Arap dünyasını temsil etme iddiasında bulunan iki devlet bulunmaktadır: Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE). Her iki ülkede de petro-dolar geliri, kısmi siyasi akıl ve çarpık ideolojiler dışında, Arap dünyasına liderlik edebilecek konumda ve özellikte değildir. Mesela BAE toplam nüfusları 10 milyon civarında olan yedi emirlikten oluşmaktadır. Batı tipi modern ulus devlet yapısından uzak olan BAE'nin ordusu bile birçok farklı ülke vatandaşından oluştuğu ve devletin pek çok kritik konumlarında yabancıların görev yaptığı bir ülkedir. Her iki devlet de devlet ve ulus-devlet olgusundan uzaktırlar ve askeri bütçeleri çok yüksek olsa da askeri kapasiteleri kısıtlıdır. İdeolojik ve güç olarak yeterli olmasalar da para ve İsrail faktörü ile Ortadoğu ve Arap Dünyası denklemine ön plana çıkmaktadırlar. Dolayısıyla günümüzde Arap dünyasında önemli bir güç boşluğu ve boşluğu doldurmaya aday üç Arap olmayan devlet vardır: Türkiye, İsrail ve İran. Bu minvalde İran ve bölge ülkelerinde yaşayan Şii

nüfus ile İsrail'in desteklediği Körfez cephesi sıkça karşı karşıya gelmektedir. Öte yandan, özellikle sahip olduğu sert ve yumuşak güç ile Türkiye ve onu destekleyen Katar, Suriye muhalefeti ve Libya meşru hükümeti üçüncü bir güç merkezi olarak ön plana çıkmaktadır. Bu ittifaklar ve ortaklıklar üzerinden Ortadoğu'daki mücadele sürmektedir.

Sonuç

Koronavirüs sonrası dönemde, eğitim, ticaret, sağlık ve gıda sektörü gibi insan hayatının hemen her alanında ciddi değişim ve dönüşümlerin olduğu ve daha da olacağı müşahade edilmiştir. Benzer şekilde, devletlerin hem iç hem de dış politika anlayışlarında da ciddi değişimler olacağı beklenmektedir. Covid-19'un ortaya çıkardığı yeni şartlar bir taraftan devletlerin önceliklerini değiştirecektir. Geleneksel savunma ve güvenlik tedbirleri yanında konvansiyonel olmayan konuların da bundan sonra sıklıkla gündeme getirileceği düşünülmektedir. Öte yandan, devletlerden algılanan tehditlerin yanında devlet-dışı aktörlerden, hatta virüs ve bakterilerden kaynaklanan ciddi güvenlik sorunlarının ortaya çıkması da devletlerin güvenlik endişelerini yeniden tanımlamalarını gerektirmektedir.

Önümüzdeki dönemde ABD ile diğer küresel aktörler arasında giderek artan bir dozda gerilim ve çatışma alanları ortaya çıkacaktır. Küreselleşme sürecinin geri dönülmez bazı özelliklerine rağmen uluslararası sistemin çok daha çatışmacı olma ihtimali yüksektir. Özellikle son dönemde siyasi ve askeri alandaki kapasitesini geliştiren Çin ile ABD arasında sistemik rekabet ve çatışma ortamı diğer bölgelere ve aktörlere de sirayet edecektir.

Son olarak da şunu söylemek gerekir. Uzun bir süre alacak bazı ekonomik ve siyasi gelişmeler, bu koronavirüs salgını dolayısıyla hızlanarak birkaç ay içerisinde yeni bir paradigmanın gelişmesine yol açmıştır. Dolayısıyla, yakın dönemde devletler tehdit algılarını yeniden gözden geçirmek zorunda kalacaklardır. Doğal olarak, süreci iyi yöneten devletler daha az hasarla çıkacakken, devletlerin önemli bir kısmı yeni şartlara adapte olarak etkisini devam ettireceklerdir. Sahip olduğu potansiyel dikkate alındığında Türkiye'nin de koronavirüs krizini fırsata çevirebilecek ülkelerden biri olduğu görülür. Özellikle geliştirmeye başladığı savunma sanayi ürünleri ile savunma ve saldırı kapasitesini arttıran Türkiye, diğer sektörlerde de yenilikçi adımlara atmaya devam ediyor. Bütün bu gelişmeler Türkiye'nin önümüzdeki dönemin et etkili bölgesel, belki de küresel güçlerinden biri olacağını kestirmek zor değildir.

Kaynakça

Ağır, Bülent Sarper ve Murat Necip Arman. 2014. "Deepening of Security Conception and Violent Non-State Actors as the Challengers of Human Security" Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 1, No. 1: 105-116.

Ataman, Muhittin. 2020. "Declining Hegemon, Rising Challenger: U.S. vs. China" Daily Sabah, 29 Nisan 2020.

Duran, Burhanettin. 2018. "Liberal Dünya Düzeninin Krizi ve Türkiye'nin Direnci" ed. Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner. 2018 Türk Dış Politikası Yıllığı. İstanbul: SETA Yayınları: 9-27.

Fukuyama, Francis. 1992. The End of History and the Last Man. New York: The Free Press.

Huntington, Samuel Phillips. 1993. "The Clash of Civilizations?" Foreign Affairs 72, No. 3: 22-49. DOI: 10.2307/20045621.

Hürriyet. 2020. "Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu: 128 Ülkeden Talep Geldi, Yarısını Karşılادık" Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2020. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/disisleri-bakani-mevlut-cavusoglu-128-ulke-turkiyeye-basvurdu-41510853>.

Mearsheimer, John. 2001. The Tragedy of Great Power Politics. New York: W. W. Norton.

NTV. 2018. "Çin, ABD'yi Daha Geç Geçecek (Türkiye 2 Sıra Gerileyecek)" Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2020. <https://www.ntv.com.tr/ekonomi/cin-abdyi-daha-gec-gececek-turkiye-2-sira-gerileyecek,ZJaS-SYIbR0mXFvXwTBABzg>.

OSCE. 1995. "CSCE Becomes OSCE" Erişim Tarihi: 30 Haziran 2020. <https://www.osce.org/secretariat/52527>.

U.S. State Department, tarih yok. "MILESTONES: 1945–1952: Marshall Plan, 1948" Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2020. <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/marshall-plan>.

WTO. 2014. "World Trade Organization Annual Report 2014: A Brief History" Erişim Tarihi: 30 Haziran 2020. https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/anrep14_chap3_e.pdf.

SALGINLAR İNSANLIĞIN EN ÖNEMLİ DÖNÜŞTÜRÜCÜSÜ

Röportaj: Egemen Doğan, Fatih Çalışkan.

Salgın süreçlerinde yaşanan kayıplar dünya savaşlarından bile daha fazla. Böyle bir gerçek var. Bir doğal afet, sel, yanardağ patlaması bunların hepsi bir afet ancak hiçbirisi salgınlar kadar derinden bir etki üretmedi.

Küresel güvenlik ve uluslararası strateji ekseninde salgının etkileri ve muhtemel yaratacağı değişiklikler üzerine çıkan kitabınız bu bağlamda gerçekten yeni bir kitap. Bu bağlamda çıkmış bir kitap ben hatırlamıyorum. Böyle bir kitaba neden ihtiyaç duyunuz?

Salgın dünyayı kasıp kavurmaya başladığı zaman insanlar işin sağlık kısmına, sosyal kısmına ve cari ekonomik kısmına kitlendiler. Bunların tamamı da aslında önemli ve anlamlı etkilere. Bu normalde askeri terminolojide bunun bir karşılığı var. En tehlikeli düşman en yakın düşmandır. Salgının yakıcılığını hissetmeye başladığı zaman insanlar en yakınlarında hissederek bir takım sorular sordular. Geleceğimiz ne olacak? Ancak gelecekle ilgili temel parametreleri oluşturanlar bunlar değil. Geleceğin yapılanması son derece önemli bir güç dengesiyle şekillenir. Örneği ABD, dünya hâkimiyse bunun sebebi nedir ABD'nin gücüdür. Çin, neden dünya hâkimiyetine soyunuyor çünkü bir güç ortaya koyduğunu iddia ediyor. Türkiye olarak salgına karşı nasıl bir bilinç üretmeliyiz. Cari ekonomi, sosyal yaşam, sağlık bunlar halkın deyimiyle "turpun küçüğü." Ancak turbun büyüğü heybenin dibinde ve arkadan gelecek. Bu şu demek stratejik ekonomi olarak, siyasi olarak, askeri

olarak, bilimsel ve teknolojik olarak, coğrafiyi ve demografik olarak ve inanç değerleri açısından nasıl okunması gerektiğini ve bunlara ilişkin bütüncül bir yaklaşımın üretilmesi gerektiğini düşünüyorum. İnsanımız ve devletimiz bütün milli güç unsurlarıyla ilgili farklı projeksiyonlar üzerinden her disiplin kendi içinde bir anlayış üretmek ve bunun üzerine bir yaklaşım üretmek ve gelecek inşaat etmek gerekiyor. Bu tabi sadece bizimle değil tüm dünya devletlerini de ilgilendiren bir süreç. Çünkü görüldüğü üzere ABD en çok sallanan ülkeler arasında. Bu böyle olunca işin sadece ulusal boyutunun yanında uluslararası boyutu da ortaya çıkıyor. Sadece bunlar da değil bunlarla birlikte işin içine terör giriyor, istihbarat giriyor, jeopolitik giriyor, vekâletler savaşı giriyor. Terör örgütlerin salgının üretmiş olduğu kaosu keşfetmiş durumda örneğin. Bunlar ne gibi sonuçlar üretecek çok önemli. Suların kirletilmesi gibi, salgın bu açılardan terör örgütlerine bir ilham verdi diyebiliriz. Bu noktada bu tedbirlerin alınması ve geleceğe yön vermek çok önemli. Bu noktada kitabımın bu konulara ışık tutacağını düşünüyorum...

Pandemi ve ürettiği kriz eşikleri sonrasında ortaya atılan yeni normal kavramı var. Bu bir kandırmaca mı, geçiştirme mi yoksa bir dayatmaca mı bu noktalarda bir takım soru ve sorunlar var. Yeni normal kavramı aşkın bir dayatma mı yoksa küresel hegemonyanın değişim süreçlerinin tetiklendiği içkin bir dayatma mı? Yoksa yeni bir hegemonik kültür kurgusu üzerinden ortaya konan yeni bir özne çıkartma telaşının belirsiz nesnesi mi? Gerçekten yeni normale ihtiyacımız var mı?

Yeni normale ihtiyacımız bence var. Geçmişteki yanlışlarımızı pandeminin ürettiği fırsatlar üzerinden görüp geleceğin rotasını çizmeye bir fırsatımız oluştu. Aynı zamanda riskler de var. Çünkü Pandemi süreci otokrasiyle ilgili güçlü fırsatlar sundu. Pandemi sürecinin ürettiği riskleri birileri kendi menfaatleri doğrultusunda kullanabilir. Devletleri yöneten insanlar, karar vericiler kendi hükümlerini adına pandemiye bir fırsat olarak görebilirler. Buna dair fotoğraflar dünya üzerinde

var. Örneğin Mısır. Toplumun kontrolü noktasında Sisi, topluma baskı üretiyor. Benzer fotoğraflar Balkanlarda da var, Avrupa bölgesinde de var. Pek çok ülkedeki karar verici kendi siyasi sürecini devam ettirmek amacıyla bu süreci kullanıyor. Bu bence geri tepecek. Çünkü geleceğin insanı, pandemiye kullanarak otokritik eğilimler üreten iktidarları cezalandıracak.

Pandemi küreselleşmeyi sarstı gibi görünüyor. Bu süreçle dünyanın 3 yeni şeye ihtiyaç duyulduğu söyleniyor. Yeni bir jandarma komutanlığı, yeni bir üretim coğrafyası, insanların serbest dolaşımlarının mümkün olacağı yeni bir coğrafya... Türkiye bu kavramlar arasında kendini nereye konumlandırarak sizce?

Yeni bir siyasal düzen veya siyasal düzenler ortaya çıkabilir. Ama bunu pandeminin güçlülere veya

pandemiden güçlenerek çıkanlar belirleyecek. Pandemi şu an küresel güçler başta olmak üzere pek çok ülkeyi sarsıyor. Bu ülkeler nereye gidecek? Dünyanın başat gücü Amerika, pandemiden aldığı darbeye çöken bir güce dönüşecek mi? Dönüşürse Çin ya da Avrupa Birliği ABD'nin yerini alabilecek mi. Bu süreci yaşayarak göreceğiz. Zaten böyle bir mücadele ikliminin de başladığını görüyoruz. Bu mücadele tüm dünya ve sistemlerini de derinlerden etkileyecek. Çin de bundan etkilenecek, İsrail de etkilenecek, Rusya da etkilenecek. Ayrıca siyasal bir şekillenmenin olduğu yeni bir paklanma olduğunu görüyoruz. En ufak bir risk ortamında bile AB'de çatırdamanın olduğunu görüyoruz. Bu süreçte daha da yakından gördük, sınırlar kapandı, insanlar öldü ancak birlik kendi arasında dolaşımı ve yardımlaşmayı bir türlü sağlayamadı. Deyim yerindeyse Schengen ortadan kalktı. Bu nereye gider bunu da söyleyecek olan güçlü olanlar. Örneğin zayıf olanların bağımlılığı artacaktır. Pandemi sürecinde Çin ve Rusya'nın bazı ülkelere musallat olduğunu görüyoruz örneğin. Paranın gücü bu dönemin akabindeki dönüşüme de yön verecek. Tabi bu noktada para vermenin tek çözüm olmayacağını da bilmemiz gerekiyor. Benim çekindiğim nokta şu; gelişmekte olan ülkelere küresel güçler tarafından çökülecek. Duyun-u Umumiye gibi, kapitülasyonlar gibi... Sonuç olarak herkesin eski normalin peşinde olduğunu görüyoruz...

Salgın döneminde Türkiye'nin yaşadığı yönelmeyle ilgili ne düşünüyorsunuz?

Biz ülke olarak pandemi sürecinin sosyal ve sağlık kısmını iyi yönettik. Hatta bununla ilgili toplumsal yardımlaşma şuuru ve bilinci de iyi yönetildi.

Ancak başka sorunlar ortaya çıktı. Ekonomik olarak örneğin. Bunların acil olarak çözülmesi gerekiyor. Buradan bir fayda da üretebiliriz. Nasıl 15 Temmuz'dan sonra karşı karşıya kalınan risklerle başa çıkıldıysa bu süreçten sonra da karşı karşıya kalınan risklerle başa çıkılabilir. Milli siyaset ve ekonominin derinleştirilmesi gerekiyor. Çünkü pandemi bir takım risklerle karşı karşıya olduğumuzu göstermiş oldu. Örneği küresel ekonomiye entegre olmak adına borçlanmaya dayalı ekonomik büyümenin risklerini daha iyi görmüş olduk. Buradan bir ders çıkartmak zorundayız. Ekonominin millileşmesi, kendi kendine yetebilmesi noktasında gereken tedbirler alınmalı.

Tarım alanı peki?

Bir varil su, bir varil petrolden daha pahalı hale geldi bir an için. Temiz su kaynaklarına erişim, su kaynaklarının kontrolü. Bu kaynakların faaliyetleri bunlar son derece önemli meseleler. Türkiye'nin verimli arazilerinin ve hayvancılığa elverişli topraklarının optimum bir şekilde kullanılması, bu sürecin stratejik bir şekilde yürütülmesi çok önemli. Dünyada açlığın da ilerlediğini görüyoruz. 76 milyon çocuk daha açlık kervanına katıldı. Pandemi yeni dalgalar ortaya koyarsa dünyayı kasıp kavurabilir. Buna da hazırlanmak gerekiyor. Salgının sonunda değiliz henüz belki başında belki ortasındayız. Salgınlar insanların en önemli dönüştürücüleri. Hatta bu süreçlerdeki kayıplar dünya savaşlarından daha fazla. Böyle bir gerçek var. Bir doğal afet, sel, yanardağ patlaması bunların hepsi bir afet ancak hiçbirisi salgınlar kadar derinden bir etki üretmedi. Örneğin salgın hepimizin zihnine girdi ve düşünce sistemimizi değiştirdi. Bu tüm devletlere ve insanlarına da sızdı. Bir

terör örgütü gibi... Tüm zihinler bulandı ve değiş-tirildi üstelik herkesin üzerinde etkili oldu bu.

Dünya krizlerle sarsılıyor, covid-19 bu krizlerin üzerine geldi. Bazı ekonomistlere göre önümüzdeki 10 yıl krizlerin derinleşeceğini söylüyor. Salgın krizini sistem üzerinden konuşuyoruz. Peki, dünyanın sistem değiştirme gücü ya da motivasyonu var mı sizce?

Bu soru en can alıcı sorulardan bir tanesi. Bir sistem değişikliğine ihtiyaç var mı? Kesinlikle var. Şu an var olan sistemler insanların aramış olduğu mutluluğu, esenliği, adaleti, gelir dağılımındaki dengeyi, katmanlar arasındaki uçurumları ortadan kaldırmıyor. Bu konuda kesin bir ihtiyaç var ama bunu kim yapacak. Bunu yapacak bir modele ihtiyaç var. Bir ideal var ortada ancak güç yok. Batı dünyasının çöküşünün en büyük sebebi bu zaten. Batı dünyası bilim, teknoloji, keşif ve icat yani bunlardan büyük bir güç üretti ancak bu üretilen gücü sömürme için, emperyalizm için kullandı. Şimdi ise bu gücü üretebilecek mekanizmanın “etik”e ihtiyacı var. Bu da Türklerden başka kimse tarafından yapılamayacak gibi görünüyor. Çünkü biz bunu daha önce yaptık. Batının tarihinde bu yok. Sadece lokomotifini doğru makasa sokmalıyız, bu sayede insanlık doğru bir yöne doğru gidecek.

Pandemi süreci başlamadna önce ulus devletlerin çöktüğü ve küreselleşmenin artık insanlığa düşünüldüğü derece fayda veremedi yönünde düşünceler vardı. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz? Ulus devletleri çöküyor mu yoksa daha da güçleniyor mu?

Ulus devletlerin kendi kendine yetebildiğine dair ortaya konan fikir çok iyi bir ütopya. Ulus devletlerin yükselişiyle alakalı tezi ortaya koyabilmek için ulus devletlerin kendi içinde yeterli olması

gerekiyor. Ulus devletlerin kıymeti anlaşıldı ancak ulus devletlerin bağımsızlığı iyi anlaşılamadı. Türkiye Cumhuriyeti örneği kendi kendine yetebiliyorsa ve dengeyi sağlayabiliyorsa ulus devletlere dair doğru bir yaklaşım üretebiliriz. Bu noktada paradigma da bize ait değil. Bakış açısının özgün olması ve bu özgünlüğün de gereğinin yapılması gerekiyor. Öncelikle ulus devlet tanımının nasıl yapacağımız bu da belirsiz bir konu.

Ülkemizin bu krizi atlatabilmesi için ne yapmak gerekiyor?

Pandemilerin insanlar üzerindeki en büyük etki-leyeciler olduğunu söylemiştim. Bu pandemide de yükselen güçler/çöken güçler, yükselen değerler/alçalan değerler, yükselene inançlar/alçalan inançlar, başarılı devletler/başarısız devletler ortaya çıkacak. Biz başarılılar kısmında yer almalıyız. Pandemiyi iyi okumalıyız ve güç parametrelerinin gereğini yapmalıyız. Bu kavram hamasetle anlaşılamaz, derin bir okuma ve kavramsallaştırma yolunu seçmeliyiz. Akıl, bilim, bilgi ve bilinç bundan sonra da bunun eyleme dönüştürülmesi gerekiyor. Kalıplardan korunmalı ve dinamik paradigmaya sığınmalıyız. Bu süreçte üretilebilecek güçlü bir paradigma, sağlam bir kavramsallaştırma sizi dünya lideri gibi bir konuma yükseltebilir. O yüzden bu kavramsallaştırmanın şart olduğunu düşünüyorum.

TARİHTEKİ SALGINLAR BAĞLAMINDA COVID-19 VE SONRASI DÜNYA ÜZERİNE

Tarihin sayfalarına bakacak olursak insanlık Veba, Çiçek, Kolera, Tifüs, Ebola, Grip, Hiv/Aids, Sars ve Mers gibi birçok salgınlarla karşı karşıya kalmıştır. Antik çağlardan itibaren insanlığı tehdit eden lakabı “Kara Ölüm” olan Veba, Orta Çağ’da Avrupa nüfusunun üçte birinin yok olmasına yol açmıştır. 1720’de Büyük Marsilya Salgını, 1820 Kolera Salgını, 1920’de de İspanyol Gribi salgınları yaşandı. Salgınlar zaman zaman insanlığı çaresiz bıraksa da uzun deney ve araştırmalar sonucunda insanlık bu tür salgınları yenmeyi başarmıştır. Bununla beraber küresel salgınların ardından dünyada köklü değişimler yaşanmıştır.

Dünya tarihinde önemli bir yer kaplayan salgın hastalıkla mücadelede bazı ülkeler veya milletler başarılı olarak bunu bir fırsata çevirirken salgına hazırlıksız yakalanan ülkelerde ise milyonlarca insan ölecek büyük felaketler yaşanmış ve salgından güçlenerek çıkan ülkelerin saldırılarına uğrayarak egemenliklerini kaybetmişlerdir.

Covid-19 (Korona Virüsü) ilk olarak Çin’in Wuhan Eyaleti’nde Aralık ayının sonlarında solunum yolu belirtileri (ateş, öksürük, nefes darlığı) gelişen bir grup hastada yapılan araştırmalar sonucunda 13 Ocak 2020’de tanımlanan bir virüstür. Salgın başlangıçta bu bölgedeki deniz ürünleri ve hayvan pazarında bulunanlarda tespit edilmiştir. Daha sonra insandan insana bulaşarak Wuhan başta olmak üzere Hubei eyaletindeki diğer şehirlere ve Çin Halk Cumhuriyeti’nin diğer eyaletlerine ve diğer dünya ülkelerine hızla yayılarak küresel bir salgına dönüşmüştür.

Bugün insanlar, kısa süre içinde Dünya’daki 200’den fazla ülkeye bulaşan ve insanları biranda çaresiz bırakan bu salgının tıbbın bu kadar ilerlediği bir dönemde nasıl ortaya çıktığı ve insanlığın bunu nasıl atlatacağı sorularına cevap aramaktadırlar.

Tarihte yaşanmış olan savaşlar, salgınlar ve doğal afetler dünya düzenini etkilemişlerdir. Bugünkü dünya düzeni 2’nci Dünya Savaşı’nın ardından inşa edilmiştir. Adaletli bir düzen midir? Tabii ki değildir. Hepimiz 2’nci Dünya Savaşı’nın galipleri tarafından parçellenmiş, bölüşülmüş bir dünyada yaşıyoruz. Sovyetler Birliği’nin dağılması ve Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile dünyanın bazı bölgelerinde kısmen değişiklik olduysa da ama yeterli değildi. Eğer günümüzde yaşanan bu küresel şerden bir hayır bekleyecek olursak belki bu salgın eşit hak hukuk ve adalet arayışı içinde olan insanlara yeni bir yol gösterebilir.

Tüm dünya, korona sonrasındaki yeni dünya düzeninin nasıl olacağını tartışmaya devam etmektedir. Tartışmayı yürüten kesimlerin temel olarak iki gruba ayrıldığını söyleyebiliriz. Bir grup salgından sonra artık küreselleşmenin bittiğini; milliyetçiliğin, ulus devlet modellerinin daha önemli hale geldiğini ve bu süreçten güçlenerek çıkacağını savunurken diğer bir grup ise; salgından sonra küreselleşmenin devam edeceğini, dünya düzeninde beklenildiği gibi bir değişikliğin olmayacağını, aksine insanların daha çok dijital dünyaya bağlı kalacağını savunmaktadırlar. Onlara göre insanlık 2000’li yıllardan beri gelişen teknoloji çağında adeta teknoloji bağımlısı olduğunu ve dijital dünyanın esiri haline getirilmiştir. Bu nedenle insanlık bugün çaresizlik içinde kendilerine biçilen role razı olacaktır.

Orta Çağ’da yayılan veba hastalığı sonucunda, ekonomik darbe yiyen o dönemin kralları, asilleri, tüccarları, toprağa dayalı yerel feodal yapıları, ye-

rini ulus devletlere bırakmış ve merkezi idarenin oluşumuna yol açmıştır. Ancak, dünyanın geldiği bugünkü koşullar, hiç tartışmasız o dönemin koşulları gibi değildir. Günümüz koşulları, kuşkusuz kendisine has, özgün sistemini yaratmak zorundadır. Ayrıca her şeyin korona sonrası, ani bir değişime uğrayacağını beklemek yerine değişimin zamana yayılacağını kabul etmek gerekir. Yani değişimin ne kadar zaman içinde olacağı ve değişimin insanlığın beklentilerini karşılayıp karşılamayacağı insanlığın bu süreçte yaşadıklarından çıkaracağı dersler oranında kendisini gösterecektir.

Dünyada, toplumsal beklentileri somut görünürde ifade edebileceğimiz sosyolojik gerçek orta ve üst yaş gruplarının küreselleşmeye karşı tavırları söz konusu iken, alt yaş gruplarının bu durumun aksine, küreselleşmeye bir yaşam şekli olarak bakan, daha ziyade kent odaklı yaşayışı benimseyen kitleler olarak görülmektedir. Bu gerçek durum bize, yeni dünya düzeni

için lokomotif rolünü etkileyecek olanların genç nesil olduğunu göstermektedir. Bu genç neslin korona öncesi oluşan algısı ve sonrasında gelişecek algıları arasındaki farklar, korona sonrasında beklentilerde belirleyici rol oynayacaktır.

Söz konusu salgın sınıfsal, ırkî veya dinsel hiçbir ayırım gözetmeksizin sınırları aşan özelliğiyle insanları tehdit ettiğine göre, dünya insanı bundan sonra bu ve buna benzer olası tehditlere karşı birlikte hareket ederek daha adil, daha demokratik ve daha barışçıl bir sistem oluşturarak ortak bir çözüm üretmek zorundadır.

Öteden beri toplumlar arası bağlarını güçlendiremeyen ülkelerin veya milletlerin salgınla beraber gelen krizlerden kendilerini kurtarmaları pek mümkün görünmemektedir. Bu şekilde yaşayanlar, korona sonrasında büyük risklerle karşı karşıya kalırlar. Söz konusu salgın sınıfsal, ırkî veya dinsel hiçbir ayırım gözetmeksizin sınırları aşan özelliğiyle insanları tehdit ettiğine göre, dünya insanı bundan sonra bu ve buna benzer olası tehditlere karşı birlikte hareket ederek daha adil, daha demokratik ve daha barışçıl bir sistem oluşturarak ortak bir çözüm üretmek zorundadır. Aksi takdirde halkın sağlığını, ekonomisini ve sosyal güvenliğini, korumakta yetersiz kalacaklar ve kurdukları çarpık sistemin doğrudan sorgulanır hale gelmesiyle toplumda oluşan güvensizlik duygusu krizleri derinleştirerek toplumsal patlamalara yol açacaktır.

Bugün kapitalist sistemin ruhunda var olan acımasız rekabet ve buna bağlı olarak erozyona uğrayan insani değerler, toplumsal dayanışmayı ve güvenliğini derinden etkilemiştir. Bu çerçevede korona sürecinde yardımlaşma kültürünün Avrupa toplumunda zaafa uğradığını ve iyi bir sınav veremediğine İtalya ve İspanya'daki salgınla mücadelede şahit olduk. Bunun aşılması ve dayanışma ruhunun tekrar insanlığa geri kazandırılması artık insanlığın önemli bir ihtiyacı olduğu net bir şekilde görülmüştür. Dolayısıyla toplumsal yardımlaşma ve dayanışmayı yaşatacak, geliştirecek insancıl bir sistemin kurulması kaçınılmaz olmuştur.

Yukarıdaki çerçevede; sağlıkta, tarımda, teknolojiye, savunmada ve bilişimde yerli üretimi ve kapasitesiyle kendi kendine yeterli olabilen güçlü ulus devletlerin inkişafı ile bu ulus devletlerin yakın çevre ülkeleriyle bölgesel ölçekli entegrasyonu içeren bir döneme girilmesi beklenmektedir. Bir diğer ifadeyle, öncelikle güçlü ulus devlet modelini içeren, ama bir taraftan da yakın kuşak devletlerle birliktelikler oluşturan modeller öne çıkarılacaktır. Bu modeller ağırlıklı olarak tarihteki

eşit haklarla oluşturulan İpek Yolu gibi ekonomik koridorların ve ticaret güzergâhlarının bağlantıları ölçeğinde oluşturulabilecektir. Bu ancak bölgesel birlikteliği her alanda kavrayacak şekilde oluşturulan açık ve şeffaf yönetim sistemi ile mümkün olacaktır.

Özellikle korona sürecinde ülkeler arası somut destek ve dayanışma sağlayan açık politika izleyen ülkeler; güven sağlayacak ve bu ülkeler korona sonrasında da birbirleri arasında yeni yaklaşımlarla ittifak ve bloklar oluşturacaklardır. Salgınla mücadelede insani değerleri dikkate alarak başarılı olan ülkeler, bu yapılaşmada model olmalıdır. Salgının kaynağı olan Çin'in açık ve şeffaf bir yönetim sistemine sahip olamaması bu süreçte hala büyük bir sorun olmaya devam etmektedir. Çin'in açık ve şeffaf bir yönetim sistemi kurarak bünyesindeki sorunu evrensel insan hakları çerçevesinde çözmeye yanaşmaması Doğu ile Batı arasındaki değer farkını derinleştirmektedir. Son zamanlarda iyice tırmanan Çin ile ABD arasındaki çatışmanın dünyayı yeni bir soğuk savaşa sürükleyebileceği endişesi artmaktadır. Dünyanın artık yeni bir soğuk savaş sürecine girmesi arzu edilen bir husus olmadığını belirtmek lazım.

İnsanlık, salgından sonra Doğu ile Batı toplumlarını barış içinde bir arada tutma ve ortak insani değerler ve dayanışma içerisinde birlikte hareket etmeyi arzulamaktadır. Bu yüzden tüm insanlık için ortak menfaat ve güven oluşturacak kriterlerinin belirlenmesi elzem olmuştur. Söz konusu kriterler, sağlıklı, güvenli ve yaratıcı olan uzun hayat yaşamak, yaşam süresince bilgi ve eğitim

alabilme imkânlarına sahip olmak, insanca bir hayat sürmek için gerekli kaynaklara ulaşabilmekten ibarettir.

Sonuç olarak, Korona virüs salgınının dünyada yeni bir düzenin habercisi olduğu ve ülkeler ve milletler için bir milat olacağı görülmektedir. Salgın sonrasında dünya ya daha kolay idare edilebilir olacak ya da korku içerisinde yaşamak istemeyen toplumlar, “kendi kültürümüzle bağımsız bir devlet olarak özgürce yaşamak istiyoruz” diyerek bedeli ne olursa olsun onurlu bir şekilde ayakta kalmak isteyecektir. Yani milletlerin önünde iki yol vardır. Biri küresel güçlerin sürüklediği panik ve korku kültürüne boyun eğerek uyum sağlayacak ya da özgürlüklerinin garantisi olan tam bağımsız milli devletlerini yeniden inşa edeceklerdir.

Covid-19 olarak adlandırılan bu küresel felaketin dünyada hala var olan bütün kültürlerin serbestçe yaşayacağı, dünyanın BM’deki beşlinin hegemonyasından kurtularak adil bir düzene kavuşacağına yol açması beklenmektedir. Sayın Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın da dediği gibi “Dünya 5’ten büyüktür”. Küresel salgın sonrası oluşturulmaya çalışılan yenedünya düzeninin çok katımlı adil bir düzen olması tüm insanlığın hayrınadır. Aksi takdirde bugüne kadar dünyayı yöneten küresel güçlerin kurguladığı modern bağımlılık/ kölelik düzeni devam edecektir.

KUR'AN'A GÖRE MUSİBET PERSPEKTİFİNDEN SALGINA YENİDEN BAKMAK

Salgın dönemi bazı kadim tartışmaların yeniden gün yüzüne çıkmasına sebep oldu. Yeryüzünde haddinden fazla kötülük olduğu ve bu durumun da Tanrı'nın yokluğunun delili olduğuna ilişkin tartışmalar, modern Batı felsefesinin özelde de din felsefesinin konusu olmuştur ve hala da tartışılmaya devam etmektedir. Salgın bağlamında da bu tartışmalar sürmektedir. Bu yazıda Kur'an açısından ve özelde de Corona(Covit-19) virüs salgını bağlamında konuyu ele alıp değerlendireceğiz.

Biliyoruz ki Kur'an'a göre evren bir kaos değil kozmos olarak yaratıldığı gibi; Güneş sistemi ve Dünya'daki eko-sistem, içinde insanlığın ortaya çıkması ve belli bir müddet yaşaması için Allah tarafından dizayn edilmiştir: "Güneş ve Ay bir matematiğe (hesaba) göre hareket etmekte, dünya-daki yeşillikler de O'na boyun eğmiş, göğü yükseltti ve yeryüzüne (ekolojik ölçüyü/dengeyi) (mizan) koydu, ölçüde haddi aşmayın, ahlaki dengeyi de adaletle ayakta tutun ve onu sakın bozmayın. Allah, yeryüzünü canlılar (insanlar-hayvanlar) için hazırladı, orada ağaçlar, meyveler, yapraklı taneler, hoş kokulu bitkiler... yarattı." (55/5-12) "İnsan yaratılıncaya kadar öncesinde uzun bir zaman geçti (Eko-sistemin hazırlanması)." (76/1) Görüldüğü gibi Kur'an'a göre sistemin temeli bir kaos değil bütünlük bir kozmostur.

Kötülük, Denenme ve Kur'an

Yine biliyoruz ki Allah, hayatı ve ölümü yani dünyayı ve ahireti insanların hangilerinin ortaya

özgür iradeleri/vicdanları ile doğru/iyi (ahlaki) davranışlar ortaya koyacaklarını görmek ya da bu davranışları ortaya çıkarmak için yaratmıştır. (67/2) Denenmek için hazırlanan ortam (dünya); nasıl meşakkat/mazarrat (kötülük) ve hayır, refah ve bolluk nitelikleri taşıyorsa, insan da ahlaki bağlamda iyilik ve kötülük işleme vasfını taşımaktadır.

İnsan için imtihan/denenme ortamının ontolojik zorluğu Kur'an'da şöyle anlatılır: "Biz, insanı ciğere saplanan meşakkat, sıkıntı, zorluk, darlık ve mihnet içinde (kebed) yarattık." (90/4) Kur'an'da "Fitne-Bela ve İmtihan" kavramları ile ifade edilen "Denenme"nin Türkçe karşılığı iyi ve kötü niteliklerin birbirinin içinde olduğu karışık durumdan, iyi niteliğin, bir cendereden/zorluktan-gerilimden geçerek ortaya çıkmasıdır. Örneğin: Has altının ateşte eritilerek cürufundan, taş ve toprağından ayrıştırılmasında olduğu gibi. Kur'an şöyle der: "Sizi hayır ve şer (kötülük) ile deneriz. Herkes ölümü tadacak ve sonra bize döndürüleceksiniz." (21/35) "And olsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden

eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele. Onlara bir musibet (şer-kötülük) gelip dokunduğunda, onlar: “Biz Allah’a aitiz ve ona döndürüleceğiz.” derler.” (2/155-56)

Yukarıdaki değerlendirmelerden şu sonuç çıkmaktadır: İnsanlık tarihi boyunca gezegenimizde eksik olmayan deprem, virüs (salgın hastalık), genetik bozukluk (sakatlıklar), kıtlık/kuraklık gibi kötülükler, Tanrı tarafından imtihan ortamının zorluğu/mihneti, meşakkati, acısı, eziyeti, ıstırapı gibi hâllerde bilerek irade edilmiş/öngörülmüştür: “Teyiden, vurgulanmalı ki, hayatta zorluk ile kolaylık birlikte ve iç içedir.”(95/5-6) Bunun karşıtı olan haz, mutluluk, zenginlik ve refahla birlikte nimetler ve rızıklar da insanın denenme ortamının unsurlarıdır. O hâlde “Denenme”, başımıza gelen veya hayatta karşılaştığımız şer/musibet ve hayır/refah durumlarında ahlaki anlamda iyilik yapmayı mı (ihsan-iman), yoksa kötülük yapmayı mı (kubuh-küfür) özgür

irademiz ile tercih ediyor oluşumuzun ortaya çıkarılmasıdır. Asıl üzerinde durulması gereken budur.

Şurası iyi bilinmelidir ki “fesat” yani kurulu düzeni/dengeyi bozma anlamında ahlaki “kötülük”ün ilki, insanın yapmış olduğu yanlış iş ve icraatlar sonrasında ekolojik dengeyi bozmasıdır. Kur’an şöyle der: “İnsanların kendi elleriyle işledikleri ahlaki kötülükler (kubuh) sebebiyle karada ve denizde ontolojik bozulma (fesat) ortaya çıkar. İnsanların işledikleri bu ahlaki kötülüklerin sonuçlarının bir kısmını Allah onlara ontolojik kötülük (fesat) olarak tattırır ki, belki dönerler.” (30/41) “Bazıları, yeryüzünde fesat çıkarma yani canlıları (nesil) ve ekini (bitki örtüsü) yok etme peşinde koşar.”(2/205) Dolayısıyla, günümüzde karşılaştığımız ekolojik dengenin bozulması (iklim değişikliği, global ısınma, ozon tabakasının delinmesi, bazı türlerin soyunun tükenmesi vs.) insanın işlemiş olduğu ahlaki kötülüklerin (kubuh)

— 66 —

Söz konusu salgın sınıfsal, ırkî veya dinsel hiçbir ayırım gözetmeksizin sınırları aşan özelliğiyle insanları tehdit ettiğine göre, dünya insanı bundan sonra bu ve buna benzer olası tehditlere karşı birlikte hareket ederek daha adil, daha demokratik ve daha barışçıl bir sistem oluşturarak ortak bir çözüm üretmek zorundadır.

— 67 —

sonucudur. Ayrıca bu dengenin bozulmaması gerektiği Allah tarafından söylenmişti. (55/7)

Salgınların tarihi; bize virüslerin yaşam alanı, hayvanlar dünyası olduğu halde onların insanlar tarafından hayatımıza taşındığını gösteriyor. AİDS virüsü, maymunlarla ilişkiden insanlara geçtiği kabul edilirken; Covit-19'un da Çin'de Yarsa yemekten insanlara sirayet ettiği söyleniyor. Kural bozuluyor denge bozuluyor.

Şurası açıktır ki Allah, insanın ve toplumun tabiatına (fıtrat-vicdan) ahlaki bir denge (adalet) koyup, özgür iradesi ile bu dengenin bozulmaması gerektiğini vazetmiştir. (55/9) Peygamberleri ile de bunu insanlara hatırlatmıştır. (42/17) Allah, insanı yeryüzünde fesat çıkaracak, kan dökecek (savaş), nankörlük (küfür) ve zulüm işleyecek kapasitede özgür olarak yaratmıştır. Melekler, sürekli Allah'ı tesbih etme, O'na hamd etme ve O'nu yüceltme şeklindeki yaşam tarzlarına/modlarına alternatif olarak insanın özgür ve kan dökeci olarak yaratılmasına karşı çıkmalarına rağmen Allah: “Ben, sizin bilmediğiniz şeyleri biliyorum.” (2/30) diyerek bu itirazı reddetmiştir. Binaenaleyh insan, bu niteliklere sahip olduğu gibi iman etme, salih ameller (adalet-mer-

hamet-ihsan) işleme kapasitesine de haizdir.

Diğer yandan bir başka şerr (kötülük) tarzı da Allah'ın bir topluma mucize ile desteklenmiş bir peygamber gönderip bu peygamberin uzun süre onlara nasihatte bulunmasına rağmen; bu halkın, peygamberlerini reddedip, inkâr edip hatta onu öldürmeye kalkışmaları sonucu bir ceza/azap/helâkı hak etmeleri ile ortaya çıkar. Kur'an'da kıssaları anlatılan peygamberlerin (Örneğin Hz. Nuh, Hz. Musa...) durumları buna örnektir: “Allah'ın emrine muhalefet edenler, başlarına bir belanın gelmesinden korksunlar.” (24/63) “And olsun senden önce bir takım toplumlara peygamberler gönderdik. (Bunların reddedilmeleri üzerine) sonunda yalvarsınlar, tövbe etsinler diye onları şiddetli yoksulluk, darlık, zorluklarla yakaladık. Onlara azabımız geldiğinde bize yakarıp tövbe etmeleri gerekmez miydi? Fakat bunu yapmadılar, çünkü kalpleri katılaşmıştı.” (6/42-43) Görüldüğü gibi kopuş, yabancılaşma ve kötülük burada başlamaktadır.

Şu halde ifade etmek gerekir ki kozmolojik denge (Güneş sistemi), ekolojik denge (iklim, bitki örtüsü ve canlılar) ve birey-toplumsal hayattaki ahlaki denge (adalet) iç içedir. Doğa yasaları (Kaderullah)

içinde Allah'ın iradesi ile insanın özgür iradesi arasındaki ahlaki ilişkisi ise "Sünnetullah" olarak işlemektedir. Sünnetullahta asla bir değişme olmaz. (35/43, 48/23) Bu yasanın işletmecisi yani ilk adımı atan taraf insandır: "Kör Allah'a nasıl bakarsa; Allah da, köre öyle bakar." Kur'an, baştan sona kadar bu yasallıktan bahseder. "Ne ekersen, onu biçersin" ve "Rüzgâr eken, fırtına biçer" sözleri, insanların Ekolojik denge ve ahlaki toplumsal denge ile olan neden-sonuç ilişkisini ortaya koymaktadır.

Musibet Zamanlarında İnsandan Beklenen

Nihayetinde nimet-refah-hayır (menfaat) durumlarında denenme bağlamında insandan beklenen tutum, Allah'a şükretmek; musibet-felaket durumlarında ondan beklenen ise sabretmek, Allah'a tevekkül etmek, acziyetinin farkına vararak ondan yardım talep etmektir. Sabır ise cendere-zorluk-meşakkat durumlarında isyan veya umutsuzluğa(nihilizme) düşmeden ortaya konacak ahlaki direnç ve direniştir. Kur'an şöyle der: "İnsanlara bir rahmet (bolluk-refah) tattırdığımızda sevinirler/mutlu olurlar. Eğer kendi işledikleri ahlaksızlıkların sonucu olarak başlarına bir kötülük (şerr) gelince, bir de bakarsın ümitsizliğe düşerler." (30/36) İşte bu tutum yanlıştır. Yapılması gereken ise şudur: "Rabbimize alçakgönüllüce ve derinden dua edin; çünkü o haddi aşanları sevmez. Düzene sokulmuşken, yeryüzünde bozgunculuk yapmayın; Allah'tan korkarak ve rahmetini umarak ona dua edin; Allah'ın rahmeti iyilik edenlere yakındır." (7/55-56)

Yine Allah buyuruyor ki "De ki: "Sizler, açıktan veya gizlice ona: "Eğer bizi bundan kurtarırsan, elbette şükredenlerden olacağız." diye dua ederken; sizi karanın veya denizin karanlık (zor) durumlarından kim kurtarır? De ki, bu durumlardan sizi ancak Allah kurtarır; ama siz yine de ona ortak koşarsınız. De ki: "O, size üstünüzden/gökten veya yerden bir kötülük göndermeye kadirdir, kiminizi kiminize musallat etmeye kadirdir..." (6/63-65) Görüldüğü gibi sınırı aşanların zorunlu güzergâhı sınıra dönüşten başka bir şey değildir.

Sonuç olarak, bugün karşı karşıya olduğumuz Corona (Covit-19) virüs salgınının yaratmış olduğu kitlesel ölüm korkusu ve özgürlük yoksunluğu durumlarında –bu virüs ister insanların laboratuvarlarda icat etmiş oldukları bir fesat olsun, isterse Çinlilerin yarasa eti yemelerinden kaynaklanmış olsun- inanmış insanın alması gereken ahlaki tutum, tehlikeyi aşmak için gayret göstermektir. Bir taraftan elinden gelen bilimsel ve koruyucu bütün tedbirleri alırken; diğer taraftan: "La havle vela kuvvete illabillah=Allahın gücü-kudreti, kuşatmasının ötesinde başka bir güç yoktur"; "Hasbunallahu veni'melvekil, ni'mel Mevla ve ni'menasir=Allah bize yardım için yeter; O, ne mükemmel vekil ve iyi yardımcıdır."; "Inna lillahi ve inna ileyhi raciun=Biz Allah'a aitiz ve ona döneceğiz" (21/35) diyerek, Allah'tan yardım talep etmek ve bu salgının aşılması için çalışanlara (sağlıkçılar—bilim insanları) metanet vermesini ve yardım etmesini istemektir.

KORONA VİRÜS SALGINI: İNSANIN ANLAM ARAYIŞINDA YENİ BİR KAVŞAK NOKTASI

Bugün dünyada, Korana gibi insanlığı kuşatan büyük bir salgının insanlık tarihinde bir milada dönüşüp dönüşmeyeceği başlı başına bir tartışma konusudur ancak ondan önce anlam arayışı ifadesi üzerinde biraz durmak istiyorum. Aslında insanoğlunun yeryüzünde belki insanı diğer bütün canlılardan ayıran en önemli özelliği bir anlam arayışı içerisinde olmasıdır. Hem kendi varlığı hem yaratılışının hikmeti hem varoluşunun gayesi hem tabiat, kâinat, insan ve insanlık tarihi üzerine düşünmesi, kendisini kuşatan hadiseleri anlamlandırması insanı insan yapan en büyük değerdir. Bunun için insanoğlunun daima iman ettiği bir hakikatin peşinde olması daima bir anlam arayışı içinde olması istenmiştir. Yaratıcının da insanı yaratmasındaki gaye budur. İnsanın yeryüzündeki en büyük kaybı anlam kaybıdır yani kendi varlığını anlamlandıramamasıdır.

İnsanoğlunun nereden geldiğini bilememesi, nereye gideceği üzerinde düşünmemesi kendisi üzerinde düşünmeyi, kendi varlığını anlamlandırmaması yeryüzündeki en büyük kayıptır. Onun için yaratıcı aslında bunu önce insanın fitratına yerleştirmiştir. Yani insanoğlu dünyaya geldiği andan itibaren belli bir gelişim safhası içerisinde bir müddet sonra kendisi anlamlandırabilir, yaratıcı ona akıl vermiştir o akıl nime-ti sayesinde yolunu bulur ve bir anlam arayışı içerisine girer. Yüce rabbimiz onunla da yetinmemiştir, insanoğluna peygamberler gönderdi, kitaplar gönderdi, hidayet rehberleri gönderdi ta ki insanın bu anlama arayışına onlarda yardımcı olsunlar kılavuzluk yapsınlar diye böyle olduğu halde bazen insanoğlu bütün bunlara rağmen anlama arayışını kaybedebilir fakat etrafında bazı hadiseler olur... İşte bu pandemi dediğimiz şey öyle bir şeydir. Yani bütün kâinatı bütün in-

sanlığı mikroskopla bile görmekte zorluk çektiği-miz bir virüs bütün dünyayı kuşattı insanları evi-ne hapsedti bütün ticaret durdu, ulaşım durdu, ibadethaneler kapandı insanoğlu evinde kendi-sini korumak için karantinaya aldı. Soru şu, bu gibi hadiseler insanoğlunun tarihinde nelere yol açtı? Yol açacak mı? İnsanoğlunu değiştirecek mi bu hadise? İnsanoğlunun anlama arayışında farklı bir yöne sevk edebilecek mi? Asıl üzerinde durmak istediğim soru bu. Aslında bu tür hadi-selerin insanlık tarihinde milat olup olmayacağı meselesi tartışılıyor. Bazen gerçekten bir milada dönüşmüş bazen de küresel siyaset bu tür hadi-seleri bir milada dönüştürmüştür. Küresel geliş-meler onu kendi lehine kullanmak için bir mila-da dönüştürmüştür.

Tarihe baktığımız zaman tarihte bunun gibi hadi-seler var. Mesela Resuli Ekrem'in (s.a.v.) vefatın-

dan 30 sene önce Bizans'ta ortaya çıkan Jüstinyen Vebası var, Jüstinyen Vebası 30 yıl içerisinde iki büyük imparatorluğun sonunu getirmiştir. Nitekim İslam fütuhatının önünü açmıştır. Hem Sasani İmparatorluğu hem Bizans İmparatorluğu'nun sona ermesinde Jüstinyen Vebası dediğimiz vebanın çok önemli etkisi olmuştur. İnsanlar yeni bir anlama arayışı içerisinde girmiştir İslamiyet'in Hz. Ömer döneminde Mezopotamya ovasının tamamında Filistin'i, Kudüs'ü bütün bu coğrafyaları fethetmesinin sebeplerinden bir tanesi gerçekten bu büyük vebadan sonra insanların içerisine girdiği yeni bir anlam arayışı olmuştur.

Arkasından Ortaçağ'da kara veba olarak bildiğimiz kara veba üzerinde okumalar yaptığımızda onun da Ortaçağ dediğimiz çağı bitirdiğini yeni bir dönem başlattığını görüyoruz. Orada da çok büyük dönüşümler oldu, tarihe hız verdi, insanlık yeni bir anlama arayışına girdi. Lizbon Depremi Batı Düşüncesinin ortaya çıkmasını sağlıyor. Özellikle din-bilim-felsefe çatışmasının başladı-

ğı Aydınlanma felsefesinin ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. Bu hadiseleri nasıl anlamak ve değerlendirmek lazımdır? Bazı insanlar çok hızlı bir şekilde bunu ilahi bir ceza ya da bela olarak değerlendirmekle acele etmiş olurlar. Çünkü her şeyden önce kim olursa olsun insanın kendisini haşa Allah'ın yerine koyarak bunun doğrudan bir sebebinin şu olduğunu ve bundan dolayı şunlara ceza geldiğini ifade ederse yanlış yapmış olur. Çünkü bu sadece zalimlere verilen bir şey olsaydı, sadece zalimleri cezalandırıyaydı anlardık ama masum insanlar da ölür çocuklar da ölür sadece asiler bu tür hadiselerde ölmez. Bu tür hadiselerde ve Allah'ın veli kulları da ölebilir. Dolayısıyla bunları sadece ilahi bir ceza olarak değerlendirmek doğru değil. Ben çalışmalarımda iki şey üzerinde durdum bu tür hadiseleri özellikle ayet olarak, ibret olarak almamız lazım. Ayet ve ibret olarak değerlendirdiğimizde herkes kendi dersini alacaktır. Her birimizin dersi farklı olacaktır. Öncelikle bu tür hadiseleri değerlendirirken hiç hata yapmamak lazımdır. Birincisi az önce ifade etti-

— 66 —

İnsanla tabiat arasında yeni bir merhamet sözleşmesine ihtiyaç var. İnsanoğlu hakikaten kendi sınırlarını o tüketim hırsı yüzünden kâinatı sömürmeyi kendi hakkı gibi gördü. Onun için bu gibi hadiseleri değerlendirirken anlam arayışı içerisinde insanoğlunun yapıp ettiklerini göz ardı edemeyiz.

— 67 —

ğim gibi kim olursa olsun insanın kendisini rabbin yerine koyarak, Cenab-ı Hakk'ı gökten insanlara ceza yağdıran bir varlık olarak göstermesi hakkı ve salahiyeti yoktur, bu doğru değildir. İkinci si insanoğlunun yapıp ettiklerini göz ardı edemeyiz. İlâhi kelâmın söylediği gibi “Karada ve denizde meydana gelen bütün bozgunlukların sebebi insanoğlunun yapıp ettikleridir.” Onun için bütün bu hadiselerde biz insanoğlunun tabiatın hukukuna tecavüzünü göz ardı edemeyiz. İnsanoğlu tabiatın hukukuna çok tecavüz etti. İnsanlar kendisini tabiatın rabbi gibi, tabiatın hâkimi gibi, tabiatın, kâinatın maliki gibi birbirleriyle yarıştılar. Biz birbirimizin nefesinin hukukuna bile tecavüz ederek havayı kirllettik. İnsanoğlu balıkların hukukuna tecavüz ederek denizleri kirletti. İnsanoğlu gökdelenler inşa ederek uçan kuşların yolunu kesti, uçan kuşların hukukuna tecavüz etti. İnsanoğlu, Cenab-ı Hakk'ın insanlığa şifa olarak balı ikram etmesi için halk ettiği arıya dahi müdahale etti. İnsanoğlu arıya gelen vahye dahi müdahale etti. O şifa olarak Allah'ın bizlere ikram ettiği balı bile bozdu.

Dolayısıyla biz bütün bu yukarıda zikredilen hadiseleri değerlendirirken insan ile kâinat arasındaki ilişkiyi dikkate almalıyız. İnsanın

kâinata, kâinatın hukukuna tabiatın hukukuna, suyun, havanın, ağacın, kuşun hukukuna tecavüz ettiğini mutlaka dikkate almalıyız. Araya girerek söylüyorum şuanda biz dünyadaki bütün insan bilgileriyle önemli bir çalışma yapıyoruz. Çalışmamızın başlığı, “İnsanla tabiat arasında yeni bir merhamet sözleşmesi”, insanla tabiat arasında yeni bir merhamet sözleşmesine ihtiyaç var. İnsanoğlu hakikaten kendi sınırlarını o tüketim hırsı yüzünden kâinatı sömürmeyi kendi hakkı gibi gördü. Onun için bu gibi hadiseleri değerlendirirken anlam arayışı içerisinde insanoğlunun yapıp ettiklerini göz ardı edemeyiz. Üçüncü hata da eğer biz bütün bu hadiselerde kâinatı yoktan var eden Rabb'in bu konudaki kudretini göz ardı edemeyiz. Bizim yapacağımız şey o konuşmalarda en çok şunun üzerinde durdum, bir ayet olarak okumak bir ayet olarak görmek ve ibret olarak değerlendirmektir.

Bugün, Korona sonrası için dünya oturmuş harıl harıl raporlar hazırlıyor. İktisatçılar oturmuşlar koronadan sonra nasıl bir ekonomik düzen ortaya çıkacak bunu öngörmeye çalışıyorlar. Dünya ekonomik bakımdan ne kadar küçülecek? Mesela bir öngörüye göre dünya ekonomisi asgari % 20 küçülecek. Bu Almanya büyüklü-

ğünde bir üretim kapasitesinin ortadan kalkması manasına geliyor. Türkiye gibi on beş ülkenin bütün ürettiklerinin kaybolması manasına geliyor. Mesela bu çok büyük değişimlere yol açacaktır. İşte burada insanın anlam arayışı ne olacak? Orada fakirler çoğalacak, orada işsizler çoğalacak. Burada dinin fonksiyonu ne olacak bunun üzerinde durmamız gerekiyor.

Dünyada, korona sonrası dönemde yedi alanda hazırlanan bütün raporları takip etmeye çalıştık. O raporları okuduğumuzda yedi alanda korona sonrasında bütün dünyada büyük değişimler yaşanacağı net bir biçimde görülmektedir. Bunlardan bir tanesi sosyal alanda insanların sosyal ilişkilerinde büyük değişimler yaşanacak çünkü şimdi şahit olduğumuz sosyal mesafe denilen mesafenin ne kadar süreceğini bilmiyoruz. Biz o büyük büyük salonlarda büyük toplantılar, kongreler yapıyorduk bunun ne kadar süreyle yapıp yapamayacağımızı bilmiyoruz. En azından insan

ilişkilerinde insanoğlu bir değişime girecek eskisi gibi birbirimizi görünce belki hasretle sarılamayacağız. Belki oturup büyük toplantılar yapamayacağız. Onun için değerli noktada işte inanç değerlerimiz, ahlak değerlerimiz çok daha önem kazanacak. Çünkü din böyle bir alanda sosyal ilişkilerin çok değiştiği bir alanda din daha çok bireyselleşecek bireysel dindarlık toplumsal dindarlığın önüne geçecektir.

İnsanoğlunun dini hayatında iki ilişki önemlidir. Bu ilişkilerin biri dikey diğeri yatay ilişkidir. Dikey ilişki rabbimizle olan ilişkidir, yatay ilişki bütün insanlarla olan ilişkimizdir. Bütün insanlarla olan ilişkimiz ne kadar düzgün olursa dikey ilişkimiz o kadar düzgün olacaktır. Sosyal hayatın böyle çok değiştiği bir zamanda bireysel dindarlığın öne çıktığı bir zamanda insanlığın anlam arayışı nasıl şekillenecek bunun üzerinde düşünmemiz gerekiyor. Bu birincisi. İkincisi az önce de ifade ettiğimiz ekonomik hayatta büyük değişimler yaşana-

Eğitim sistemlerinde büyük değişimlerin yaşanacağı konuşuluyor. Eğer eğitim sistemi böyle olacaksa biz Hz. Peygamber'den itibaren hep şunu deriz, 'talebe hocayla baş başa kalmadıkça, talebe hocaların kişiliğini, karakterini almadıkça, ondan ahlak öğrenmedikçe sadece bilgi yüklenirse bu bir eğitim olmaz' deriz.

cak orada zekât daha çok önem-senecek; sadaka, infak dinin yar-dımlaşma müesseseleri çok daha büyük önem arz edecek. Eğitim sistemlerinde büyük değişimle-rin yaşanacağı konuşuluyor. Eğer eğitim sistemi böyle olacaksa biz Hz. Peygamber'den itibaren hep şunu deriz, 'talebe hocayla baş başa kalmadıkça, talebe hocaların kişiliğini, karakterini almadıkça, ondan ahlak öğrenmedikçe sa-dece bilgi yüklenirse bu bir eğitim olmaz' deriz. Eğer böyle uzaktan eğitimler olacaksa o zaman eğitim hayatı nasıl olacak? Çocuklarımız nasıl eğitilecek? Bunun üzerinde düşünmemiz gerekiyor. Belki çok kısa bir sürede bütün insanlığı terk eder bu illet ve bunları hiç ko-nuşmamış da olabiliriz. Ama ben sadece bütün dünyada yapılan çalışmalardan söz ediyorum. Bütün dünyada yapılan çalışmalar bu sürecin çok uzun süreceğini gösteriyor.

Bir başka alan özellikle psikolojik ve ahlaki alan o alanlarda büyük değişimler yaşanacak. Korku, kay-gı ve endişe özellikle ölüm kor-kusu insanoğlunun psikolojisini değiştiriyor onunla başa çıkacak yegâne şey inançtır, inanç değer-lerimizdir. İnsanın anlama arayışı dediğimiz şey orada çok daha bü-yük önem arz edecektir. Bir başka husus insanoğlunun hassaten az

önce ifade ettiğim tabiatla ilişki-sinin yeniden gözden geçirmesi gerekecek. Şehirleşmeleri yeni-den gözden geçirmesi gerekecek, burada en önemli hususlardan bir tanesi bu gibi hadiseleri insanlığı kuşatan bu büyük hadiseleri bilim açıklar, felsefe ve sosyal bilimler düşündürür fakat din anlamlandı-rır. Bilim açıklar bize henüz bu virüsün ne olduğunu tam açıkla-yamadı, epidemiden pandemiye nasıl dönüştüğünü bize açıklar. Bilim bize aşısını nasıl bulacağımız yönünde bir takım açıklamalar yapar bu hastalığı nasıl teşhis edeceğimizi bize açıklar fakat anlamlandıramaz. Bilim bize bu hadiseleri anlamlandıramaz nihai manasını anlatamaz. Tıpkı insa-noğlunun ruhunu bilim bugüne kadar anlatamadığı gibi bilim bize bir meyve sineğinde 150 bin nöron taşıyan bir beyin olduğunu söyler. Muhteşem ilişkiler olduğunu da izah eder. Bu 150 bin nöron-dan oluşan beyinin insanın bir saç kılının hacminde olduğunu da bize söyler fakat buradan hareketle sâni-i zülcelâli yani bütün bu ta-sarımı yapan o büyük yüce kudreti bunun arkasındaki aşkın metafizik manalarını bilim bize anlata-maz. Felsefe düşündürür bizi bin bir çeşit fikirle üzerinde tefekkür etmemizi sağlayabilir fakat nihai manayı din verir. Onun için nihai mana ve anlam ancak din ile or-

taya çıkar. Din burada çok önemlidir; anlam arayışı bu açıdan çok büyük önem arz ediyor.

İşte böyle bir dünyada böyle bir epidemiden sonra insanlığın yeni bir anlam arayışına girip girmeyeceği meselesi büyük önem arz ediyor. Tarihe baktığımızda daha yanlış yönle kaydı da olmuştur insanoğlunun fakat insanoğlunun bu gibi büyük hadiselerde çok daha büyük değişimler yaşadığı ve buradan hareketle bir takım yeniliklerin ortaya çıktığı, tarihin akışının hızlandığını tekrar ifade etmek istiyorum. Bugün hassaten insanoğlunun hem kendisi üzerinde hem varlığı üzerinde hem yaratılışı üzerinde hem gidişatı üzerinde yeniden düşünmek için önüne büyük bir fırsat konulmuş vaziyettedir. Aslında küçücük bir korona virüs eğer ders alabilirsek iki asırlık batının kibrine, iki asırlık insanlığın kibrine çok büyük bir derstir. Dersler ve ibretler almış olarak yeni bir dünyaya doğabiliriz. Tabiatla yeni bir merhamet sözleşmesi imzalamış olarak yeni bir dünyaya başlama imkânı vardır.

Yüce rabbimiz Beled Suresi'nde insanoğlunun içerisine doğduğu büyük bir sıkıntıdan bahseder ve bu sıkıntının üç büyük sebebini ifade eder. Birinci sebep, insanlığının yaşadığı sıkıntıların birinci

büyük sebebi hiçbir kudret tanımayan güç tutkusu... Hiçbir kudret tanımayan güç tutkusu bugün insanlığın çektiği en büyük sıkıntıların sebebidir. Kimyasal silahlar icat etmenin sebebi de bu güç tutkusudur. Koca Afrika kıtasının aç bırakan küresel siyasetin asıl günahı da budur. Irak'ın üzerine bomba yağdırıp 1 buçuk milyon insan katleden iradedeki hastalık o güç tutkusudur. Suriye'de 6 milyon insanın yerinden yurdundan edilmesine neden olan şey insanoğlundaki o güç tutkusudur. İkinci büyük sebep, ikinci büyük sıkıntı tüketim tutkusudur.

Benim iş hayatı ile ilgili kaleme aldığım küçük bir makale vardır, "Arılar Masalı ve Arılar Meseli". Arılar masalı kapitalizme ilham kaynağı olmuş bir hikâyedir. Mendivil'in kaleme aldığı kitap şöyle bir hikâye anlatır. Arılar ülkesi vardı orada her şey vardı sadece ahlak yoktu, sonra arılar bir araya geldiler Tanrıya gidelim diyelim ki bize biraz da ahlak ver. Gittiler yalvardılar Tanrı'da dualarını kabul etti onlara ahlak verdi. Hikâyeye göre ahlak gelince ekonomi yavaş yavaş bitmeye başladı, ahlak geldiği için üretim azalır, davalar bittiği için avukatlar para kazanamamaya başlar, her şey azalmaya başlar bunun üzerine arılar giderler derler ki biz ahlak istemekten

**Bugün hassaten
insanoğlunun hem
kendisi üzerinde hem
varlığı üzerinde hem
yaratılışı üzerinde hem
gidişatı üzerinde yeniden
düşünmek için önüne
büyük bir fırsat konulmuş
vaziyettedir.**

vazgeçtik. Dolayısıyla kapitalizm denilen sistem ekonomik düzeninin ahlaksızlık üzerine bina etmiştir. Ahlakla beraber yürüyemeyeceğine, üretimin olamayacağına inanarak yoluna devam etmiştir. Bir de ‘Arılar Meseli’ vardır, Peygamberimiz Muhammed Mustafa Efendimizin (s.a.v.) bir hadisinde ifade edilmiştir. ‘Müminin misali bal arısı gibidir’, ‘Hep helal ve güzel şeyler yer, hep helal ve güzel şeyler üretir.’ Bal arısı ne yer? Bal arısı tabiatı en güzel çiçeklerin özünü yer. Peki, ne üretir? Bütün insanlara şifa olarak bahşedilen bal dediğimiz nimeti üretir. Fakat hadis devam eder Allah resulü buyurur ki; Bal arısı, bal üretirken her yere konar fakat hiçbir yeri bozmaz ve hiçbir yeri kırmaz. Aslında İslam düşüncesi ile başka düşüncelerin arasındaki fark “Arılar Masalı ile Arılar Meseli” arasındaki fark gibidir.

İnsanoğlu daima helal ve temizin peşinde olacak, helal ve temiz üretecek ve daima helal ve temiz olanı yiyecek. Üretirken de insanoğlu asla

tabiata zarar vermeyecek, börtü-böceğin hukukuna tecavüz etmeyecek. Kuşun hukukuna tecavüz etmeyecek.

Amerika’da bir camii yapmak nasip olmuştu bir tarihte 2015 yılında Washington’da yaptığımız çok güzel bir camii oldu oradaki hem vatandaşlarımız hem de bütün Müslümanlara. Onun açılışı için gitmiştik biz arsayı Maryland denilen bölgede bir bataklık kurutarak elde etmiştik. Onun için bina yapılmış bitmişti ertesi gün açılışı yapılacak sayın Cumhurbaşkanımız da teşrif ettiler fakat etrafta hala sivrisinek vardı, arkadaşlara dedim ki, bolca sivrisinek ilacı getirin ve etrafıca bir temizlik yapalım yarın çok büyük kalabalık olacak sivrisinekler insanları ısırmasın dedim. Hocam dedi, Amerika’da şu tarihte alınan bir kararla sivrisinek ilacı satmak yasak, bulundurmak dahi şu kadar ceza gerektiriyor. Allah Allah neden dedim, tabiatın dengesini bozuyor da onun için dediler gayri ihtiyari dedim ki bu dünyanın, tabiatın dengesini

bozmak Irak'ın üzerine bombalar yağdırıp bir bu-
çuk milyon insanı katletmek tabiatın dengesini
bozmuyor da sivrisinek ilacı satmak mı tabiatın
dengesini bozuyor. Elbette o da olmamalı o da
olmamalı ama dünya bugün maalesef böyle bir
çelişkiyi yaşıyor.

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) kâinatı bir gemiye
benzetir, insanları da bu gemide yol alan yolculara
benzetir. Yolcular kendi aralarında yola çıkmadan
önce gemiyi paylaşırlar kura ile bazılarına üst kıs-
mı düşer, bazılarına alt kısmı düşer ve neticede
gemi hareket eder. Gemi denizin ortasına vardığın-
da birileri geminin dibini delmeye çalışır. Yukarı-
dakiler “ne yapıyorsunuz?” diye soruyorlar. “Suya
ihtiyacımız oldu da buradan bir delik açıp oradan
su ihtiyacımızı karşılamaya çalışıyoruz” diyorlar.
Yukarıdakiler de onlara dokunmasa orası aşağıda-
kilerin hakkı dese o takdirde gemi su alır bütün in-
sanlar helak olur. Dolayısıyla bütün kâinat, kâinat
dediğimiz evren hepimizin ortak yurtdur. Belki
bu pandemi sonrasında insanoğlu yeni anlam ara-
yışında bunu anlarsa, en azından kâinata, tabiata
zarar vermeden bir yola, hayatına devam etmeye
karar verirse o takdirde dünyada çok büyük deği-
şimler yaşanacak demektir. Bunun için de İslam'ın
ilkelerine, evrensel prensiplerine ihtiyaç vardır.

Bugün Müslümanların haline baktığımızda ken-
dimizi biz bu imkândan mahrum görüyoruz.
Ancak İslam'ın potansiyelini gördüğümüzde ger-
çekten de yüce rabbimiz bütün kâinatı Allah'ın
ayetleri olarak bize tasvir eder. Gerçekten de
kitab-ı kâinat-ı kebir Allah'ın ayetlerinden olur.
Süleyman'ın gücüne sahip olsanız dahi bize ka-
rıncayı ezmeyi öğretir. Tabiatı börtü-böceğe
bile dokunmamayı öğretir. Ama biz Müslümanlar
birbirimize dahi zarar veriyoruz.

Yeniden tekrar etmek gerekirse, bugün büyük bir
sıkıntı içerisinde olan insanlığın karşı karşıya kal-
dığı sıkıntısının üç nedeni vardır. Bunlar: kudret
tanımayan güç tutkusu, tüketim tutkusu ve Yara-
tıcıyı yok sayan bir hayat tarzıdır.

Yüce rabbimiz Kur'an'da Akabe dediğimiz bir
yokuşu tırmanamadığımızı söyler o Akabe de-
diğimiz yokuş tam anlama arayışıdır. ‘İnsanoğ-
lu Akabe’yi tırmanamadı, yokuşu tırmanamadı’
Nedir o Akabe? Öncelikle Akabe özgürlük, yani
bütün boyunduruklardan kurtulmaktır. Şuan da
evlerimizde karantina altındayız ama asıl büyük
karantina kalplerin üzerindeki karantina, asıl
büyük karantina ruhların üzerindeki karantina,
asıl büyük karantina beyinlerin üzerindeki ka-
rantina. O karantinalar var oldukça insan gerçek
özgürlüğüne kavuşamaz boyunduruklardan kur-
tulamaz.

Zor ve kıtlık gününde kardeşine yedirmek, Allah'ın
rızkı olarak verdiğini kardeşiyle paylaşmak, ya-
kınınızdaki bir yetime ulaşmak, fakirden de fa-
kir miskin kardeşinize ulaşmak, yardımlaşmak.
Sonra iman, sonra sabır, sonra merhamet...
Bütün bunlarla ancak insanlar Akabe yokuşunu
aşabilir.

SALGIN: BİR KAINÂT DUYARSIZLIĞI!

Evren, var olduğunda temiz havayla, suyla, toprakla, rüzgârla donatıldı. Bitkiler, ağaçlar boy verdi. Canlı çeşitliliği sardı her yanı. İnsan ırkı bu iklimin ortasında buluverdi kendini. Berrak, saf, kullanılabilir bilgi ile güçlendirilen insanoğlu, kendisi ile ve çevresi ile dostane bir ilişki geliştirdi. Daha ilk anda konuşmayı, okumayı, yazmayı, giyinmeyi, barınmayı, avlanmayı, yemek yapmayı öğrendi. Kendine yettiği kadar üretti, tüketti. Çevresiyle bir ve beraberdi. Yaşamı organikti. Evlendi, çoğaldı. Nice yüzyıllar sonra, toprağın, ekinin ve insanın genleriyle oynayan fitrata aykırı bir yaşam biçimi ortaya çıktı. Kâinata meydan okuyan bu yapı, GDO'nun temellerini attı. GDO'nun sebep ya da sonuç olduğu üreme sorunları meydana geldi. Sezaryenle ilk doğumlar başladı. 2 ya da 3 sezaryen doğumdan sonra, doğumun ölümcül hal alması gibi etkileri nüksetti. Kadının doğurganlığı sonlandırıldı.

Bir diğer toplumsal tehdit de cinsel yönelim sapıklığı idi. O güne değin karşıt cinslerin evlilik yolu ile birlikteliğinin yerini, aynı cinsten haz almak gibi lokal ama etkisi büyük bir travma aldı. Böylece bir grup insan, ilk salgının hem müsebbibi hem kurbanı oldu. Nedenlerini araştıran kimileri, tohum saklamaya ve gelecek nesilleri kurtarmaya kalkıştı. Çünkü eşcinselliğin tek sorumlusu olarak genetiği değiştirilmiş organizmalar gösterildi. Lutilik, yeryüzüne hızlı bir biçimde yayıldı. Kimi korumacı politikalar da eşcinselliği güvenli bir liman haline getirdi. Fakat cinsel yolla bulaşan hastalıklar, belirgint bir biçimde artınca, 'bana dokunmayan yılan' pek çok insana dokunmaya başladı. HIV virüsü, AIDS'in bulaş merkezi oldu. Salgın hastalıkların ilk bilineni Tifüs, sonuncusu MERS iken, bugün en güncel ve yaygın olanı Covid-19'dur. Hayvan popülasyonunun artması ile ortaya çıkan yemek çeşitliliği, yeni arayışlara neden oldu. Çiğ yemek, az pişmiş yemek ve sağlığa

zararlı hayvanları yemek, önce çevre sorunlarına, sonra da hayvandan insana ve insandan insana bulaşan salgınlara neden oldu. Hijyenin bireyden topluma giden bir sorumluluk olduğu arkaplana atılarak, uluorta kesilen hayvanlardan etrafa yayılan kimi hastalıklar ortaya çıktı.

Buna bir de, tarım ilaçlarıyla katledilen hayvanların meydana getirdiği boşluk eklenince, kedinin fareyi kovaladığı bir döngüden, farenin insanı kemirdiği yeni bir safhaya geçildi. Doğaya ait olan hayvanların; ormanlardan, denizlerden, dağlardan getirilerek sergilenmesi ve doğal ortamdan koparılmasıyla da koku, istenmeyen temas gibi sonuçlar ortaya çıktı.

Bitkilere ve hayvanlara ait alanların gaspı ile de, zamanla tarımsal alanlar azaldı. Şehirler, tabiat katliamına sahne oldu. Kimi suların kutsal kabul edilmesi de başlı başına bir sorun oluşturdu. Milyarlarca ton dışkının, fabrika atıklarının dökül-

düğü Ganj başta olmak üzere pek çok nehirde yıkanan(!) milyonlar, daha ilk temasta pek çok hastalığa maruz kaldı ve hamile ölümlerin nehere atılmasıyla da ağır bir salgın her yanı kapladı. Nükleer atıkların döküldüğü Karaçay nehri gibi eski SSCB döneminden kalma sorunlar da, hem bugün yaşayanları hem de gelecek nesilleri tehdit eder hale geldi. Ata gelenekleri ve kadercilik de salgını tetikledi. Hatta salgından rahmet çıkarmak gibi psiko-sosyal düşünce alanları da oluştu. Oysa Peygamber Efendimiz buyurmuştu ki: “Salgın olan yere girmeyiniz. Salgın mahallinde iseniz çıkmayınız!” Bugün dünyadaki 7 milyon Covid-19 hastasının, sadece bir kişinin yer değiştirmesiyle bu hastalığa maruz kaldığı unutulmamalı. Daha dramatik olanı, salgından korunmak için mücadele eden ve uyarıcılık görevi yapan kimi insanların ukalalık ve kâhinlik suçlamalarıyla karşı karşıya kalmış olmalarıdır. Salgını artıran sebeplerden biri de, demografik yapıyı değiştirme çalışmalarında iskan edilen toplulukların hastalık taşıyıp ta-

şımadıklarının tespit edilmemesidir. Buna, savaş bölgelerinden dönen askerler de dâhildir. Özellikle veba salgınını tetikleyen şey, ticaret yoluyla getirilen yünlü giysilere yuva yapmış bakterilerdir. Tabii sonucu olarak da halk sağlığı kavramı ortaya atıldı. Veba, konut anlayışını da değiştirdi. Bakteri üreten saman tavanlı evler; yerini kiremitli, tuğlalı çatılara bıraktı. Ardından şehirleşmede ilkler yaşandı. Kaldırımlar, aydınlatma sistemleri... Veba, bunun yanı sıra hurafeleri de tetikledi. Tütsüler, insan idrarında şifa aramalar, ölü hayvanları uzaklaştırmak yerine yaklaştırmalar, hayvan kurularını saklamalar, yemeler, kaynatıp içmeler, insan yakmalar, kırbaçlatmalar...Kedilerin parlayan gözlerinde cadılık arandı. Kedi katliamı ile şehirler fare istilasına uğradı. Bilimsel anlamda bakteri türleri araştırıldı ve rakam korkunçtu: 538 tür! Savaşlar, kaos, doğal felaketler, düzensiz yapılaşma, ekolojik değişiklikler... Salgınların ivme kazanmasına yol açtı. Vebanın ilk görüldüğü yer, M.Ö 14. Yüzyılda Mezopotamya, Çin, Hitit ve Atina'dır. M.Ö 430'da

**Dünyanın bir köşesinde
meydana gelen salgın;
zengin - fakir,
köylü - kentli ayırmadan
ölümcül sonuçlara
yol açıyor.**

bütün Atina kırılmıştır. Jüstinyen vebası, İstanbul'da M.S 5. Yüzyıldan 8. Yüzyıla kadar etkisini göstermiştir. Bunu Çin ve Hindistan'da çıkan salgınlar izlemiştir. Özellikle Moğol saldırıları sırasında bakteri yüklü pireler, hastalığı Avrupa'ya yaymıştı. "Kara Ölüm" tabir edilen veba salgını, ölüm sayısı ve etki ettiği alan bakımından en geniş olanıdır. Çiçek salgını ise tüm dünyada, 6.-18. Yüzyıllar arasında korkunç felaketlere yol açmıştır. "Benekli Canavar" diye tabir edilen virüs ise, 18. Yüzyıl'da Avrupa'da ortaya çıktı. Yarım milyon insan hayatını kaybetti. 1848'lerde yaygınlık gösteren Tifüs ise daha çok pamuk işçileri arasında yayıldı. Osmanlı, önlemler konusunda çok ileri safhadaydı. Karantina, dezenfeksiyon, koruyucu sağlık uygulamaları ve filyasyon ile ölümlerin önüne geçmeyi başarmıştı. Halka açık yerler kimyasallarla temizlenmiş, çeşmeler ıslah edilmiş, koku yayan işletmeler şehir dışına alınmış, Türkçe Ermenice Rumca... broşürler bastırılmıştı. Samsun'da 1910'da meydana gelen kolera salgınına, Arnavutluk'tan dönen askerlerin neden olduğu belirlenmiş ve hızlı bir karantina sürecine girilmişti. En trajik olanı da, gelişmiş ülkelerin, yer altı/yerüstü kaynaklarını iç ettikten sonra veba/sıtma bölgeleriyle ilgilenmemeleri, sömürge bölgelerini kaderlerine terk

etmeleridir. 1918 İspanyol Gribi'nde ve H1N1 virüsünde ölenlerin sayısı, 1. Dünya Savaşı'da ölenlerden kat kat fazla idi. Dünya nüfusunun 5'te 1'i etkilendi. Yemen'de kolera, binlerce insanın ölümüne neden oldu/oluyor. Doktorların ve belediye çalışanlarının greve gitmeleriyle de sağlık ve çevre sorunları katlanarak artıyor. 1999'da Newyork Hayvanat Bahçesinde kuş ölümleri meydana geldi. Meğer bu salgın, Batı Nil virüsünün tabii uzantısı imiş. Salgın 2 milyon kişiye bulaştı. 2003'te SARS, 2007'de Kuş Gribi, 2009'da H1N1 Domuz Gribi, 2012 MERS, 2013 Influenza, 2014'te Ebola, 2015'te Zika virüsleri bütün dünyaya yayıldı. Hayvan çeşitliliğindeki azalma, ekolojik dengeyi bozdu ve salgın hastalıklara neden oldu. Bugün insanlık, virüslerle baş etmekte güçlük çekiyor. Dünyanın bir köşesinde meydana gelen salgın; zengin - fakir, köylü - kentli ayırmadan ölümcül sonuçlara yol açıyor. "Bir kötülük gördüğün zaman elinle düzelt"mek adına, sağlık ihmale gelmez, bütün hayati aktiviteleri sağlığınıza borçluyuz. "İyi insan" olmak yetmez, iyilikleri çoğaltmalı ki yaşanabilir bir dünya yeniden kurulsun!

AİLEYİ HEDEF ALAN KÜRESEL SALDIRILARA KARŞI EN BÜYÜK İMKÂN **GELENEKSEL GÜÇLÜ AİLE YAPIMIZ**

Bu sunum 18.05.2020 tarihinde gerçekleştirilen video konferanstan deşifre edilmiştir.

İrdeleyeceğimiz bu önemli aile konusuyla ben yaklaşık 12 yıldır aktif olarak ilgileniyorum. Bunu da akademik bir duyarlılıktan çok bir baba, bir eş, bu ülkenin bir vatandaşı duyarlılığı ile değerlendiriyorum.

Çünkü bu konu bizim yalnızca bugünümüzü değil yarınımızı da ilgilendiren; sadece dünyamızı değil ahiretimizi de ilgilendiren bir konu. Dolayısıyla aile hakkında konuşmak demek hem bugünümüz hakkında, hem yarınımız hakkında konuşmak demektir. Aile hakkında konuşmak demek hem dünyamız hakkında hem ahiretimiz hakkında konuşmak demektir.

Dolayısıyla Türkiye'nin ve dünyanın en önemli sivil toplum örgütlerinden birisinin bu konuyu gündeme almış olması, bu konuda bir gündem oluşturmuş olması, bu konuda topluma gerekli hatırlatmaları yapmış olmasını ben çok tarihi bir duruş olarak görüyorum. Daha önce de ifade etmiştim, tarih Memur-Sen'in yapmış olduğu bu hatırlatmanın ve duruşun çok önemli olduğunun altını çizecektir.

Konu çok yoğun olduğu için bütün detaylarını size aktarma şansım maalesef yok ancak konu-

nun ana çerçevesini, hatlarını sizlere çizmeye çalışacağım. Böylelikle ortaya bir harita koyabileceğimizi düşünüyorum.

Beş başlık altında düzenlediğim sunumda öncelikle LGBT hareketleri ve LGBT propaganda-sına biraz değineceğiz. Bu sürecin bir başlangıç noktasına bakacağız. Daha sonra ikinci bölümde LGBT hareketlerin görünürlüğünden bahsedeceğiz. Zira toplumsal yapımızın yavaş yavaş çözülmeye başlıyor olduğunu konuşuyoruz, ancak bunlar durduk yere olmadı. Bunun hem Türkiye'de hem de dünyada bir başlangıç noktası var, işte onu göreceğiz. Ardından üçüncü bölümde burada tartışacağımız ya da İstanbul Sözleşmesi'nin de merkezini oluşturan toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, toplumsal cinsiyet kimliği, şiddet gibi kavramlar ne anlama geliyor bunları biraz açmaya çalışacağım. Dördüncü bölümde ise toplumsal cinsiyet ve "İstanbul Sözleşmesi'nin amacı nedir?" yani bu metin ve bu metinle ilgili mevzuat hem Türkiye'de ne yapmaya çalışıyor hem dünyada ne yapmaya çalışıyor bununla ilgili kısa bir bilgi vermeye çalışacağım. Son olarak da dünyada Anti-gender hareketlere kısaca değineceğim çünkü bu konuya yani toplumsal cinsiyet ve İstanbul Sözleşmesi'yle ilgili mevzuata tepki

sadece bizim ülkemizde ya da biz Müslümanlar-
da, sadece geleneksel yapıyı savunanlardan gel-
miyor. Seküler yapının farklı kesimlerinden, hatta
çeşitli sol yapılardan da bu kavrama itirazlar ol-
duğunu, çeşitli bilimsel çevrelerden bu kavrama
gelen itirazlar hakkında size bilgi vermeye çalışa-
cağım.

Şimdi hemen başlangıçta bir çerçeve olarak şu
ayete bir dikkatinizi çekmek istiyorum. Bakara
Suresi 204 ve 205. ayetlerde diyor ki cenabı Allah
“İnsanların içerisinde öyle kişiler vardır ki (güç
sahibi olan, iktidar sahibi olan, erk sahibi olan)
bu imkânları ele geçiren birtakım kişiler vardır ki
onların dünya hayatına ilişkin sözleri sizin hoşu-
nuza gider.”

Yani konuştukları zaman kulağa hoş gelen şeyle-
ri söylerler. Örneğin kadın erkek eşitliği, kadına
şiddet, toplumsal cinsiyet eşitliği, çeşitli haklar
vs. gibi birçok kavramdan bize bahsederler. Ayet
şöyle bir uyarıda bulunuyor diyor ki “Hâlbuki o

düşmanların en amansızıdır. Eğer eline bir imkân
geçerse ekini ve nesli helak etmeye koşar” diyor.
Sonuçta bu erk ekini ve nesli helak etme motivas-
yonuyla hareket eder. Bugün de doğrusu hem ne-
siller bağlamında, aile ve insan bağlamında, hem
gıda bağlamında, bir ifsatla karşı karşıya olduğu-
muzu söyleyebiliriz.

Aile konusunda örneğin, Türkiye’ye baktığımızda
ailenin özellikle son 15-20 yıldan bu yana bir çö-
zölme sürecinin içerisinde olduğunu görüyoruz.
1999-2000 yılları arasında bir yıl içerisinde 33 bin
çift boşanmışken 2009 yılında bu rakam 114 bin
162 ye çıktı ve o tarihten sonrada 100 binli rakam-
ların altına hiç inmedi ve artarak devam etti. Örneğin
2018 yılında % 10,9 artarak 14.448 oldu.

Şimdi ailenin çözölmesi noktasında birbiriyle iliş-
kili üç sorundan bahsediyoruz. Boşanma bunla-
rın bir tanesi ve bana göre daha hafif olan bir şey.
Çünkü ikinci bir sorun da şu; evlenmeler azalıyor.
Yani bütün istatistiklere baktığımızda, TÜİK’in

verdiği raporlara baktığımızda evlilik sayılarında bir azalma görüyoruz. Bunun hemen yanında bir başka sorun daha görüyoruz o da evlilik yaşının artıyor oluşu. Kadınlarda 25-26 erkeklerde 26-27'ye çıktığını görüyoruz. Bu tabloyla alakalı çok fazla veri aktarılabilir ama şunu aktarmamız sanıyorum yeterli olacaktır: 2000 yılında örneğin 13 evliliğe karşı bir boşanma söz konusuysen bu rakam 2018'de 3,9 evliliğe karşılık bir boşanma şeklinde gerçekleşmiş.

Buradan hareketle aile dediğimiz yapının aslında bir problem yaşadığını ve çözülmeye karşı karşıya olduğunu, hem çevremizde hemde raporlarda gözlemliyoruz. Burada temel soru “Neden böyle?” sorusudur. Elbette bunun mikro ölçekte birçok sebebi olabilir ama benim kanaatime göre Türkiye’de uygulanan aile ve kadın politikaları makro sebebi oluşturuyor. Türkiye’de özellikle 30-40 yıldan bu yana hem altına imza atılan uluslararası sözleşmelerin hem de bu sözleşmelere bağlı geliştirilen mevzuatın, ailenin çözülmesinde önemli bir etkisi olduğunu görüyoruz. 1985’te Birleşmiş Milletler CEDAW raporunu imzalamışız. Bu rapor 1986’da yürürlüğe girdi. 2000’li yıllara kadar mevzuatımızda pek çok değişiklik bu anlamaya uygun olarak yapıldı. 2002’de Yeni Türk Medeni Kanunu yürürlüğe girdi. Evlenme yaşı kadın ve erkek için 17’ye çıkarıldı. 2005’de Türk Ceza Kanunu değiştirildi ve bugün erken evlilik dediğimiz mağduriyetler bu Türk Ceza Kanunu’nun değiştirilmesine bağlı olarak oluştu. 2006’da töre ve namus cinayetleri Başbakanlık genelgesi yayınlandı. Şiddet ulusal eylem planları hazırlandı. Sonrasında ise yani 2011 yılında biz İstanbul Sözleşmesi’ni imzaladık. 2012’de İstanbul Sözleşmesi esas alınarak 6284 sayılı kanunu çıkardık ve ondan sonra yine bu belgelere dayalı olarak çeşitli ulusal ey-

lem planlarını hem hazırladık hemde uyguladık. Bunlardan sonuncusu 2018-2023 yılları arasında arasında uygulanması planlanan “Kadının güçlendirilmesi stratejisi ve eylem planı”dır.

Sonuç olarak bu süreçle birlikte bahsini ettiğimiz tabloyla karşılaştık. Yani bir taraftan boşanmaların arttığı, bir taraftan evlenmelerin azaldığı, bir taraftan evlilik yaşının arttığı ve bunların toplamının da ailenin çözülmesine neden olduğu bir durumu bu makro politikalarla birlikte yaşamaya başladık.

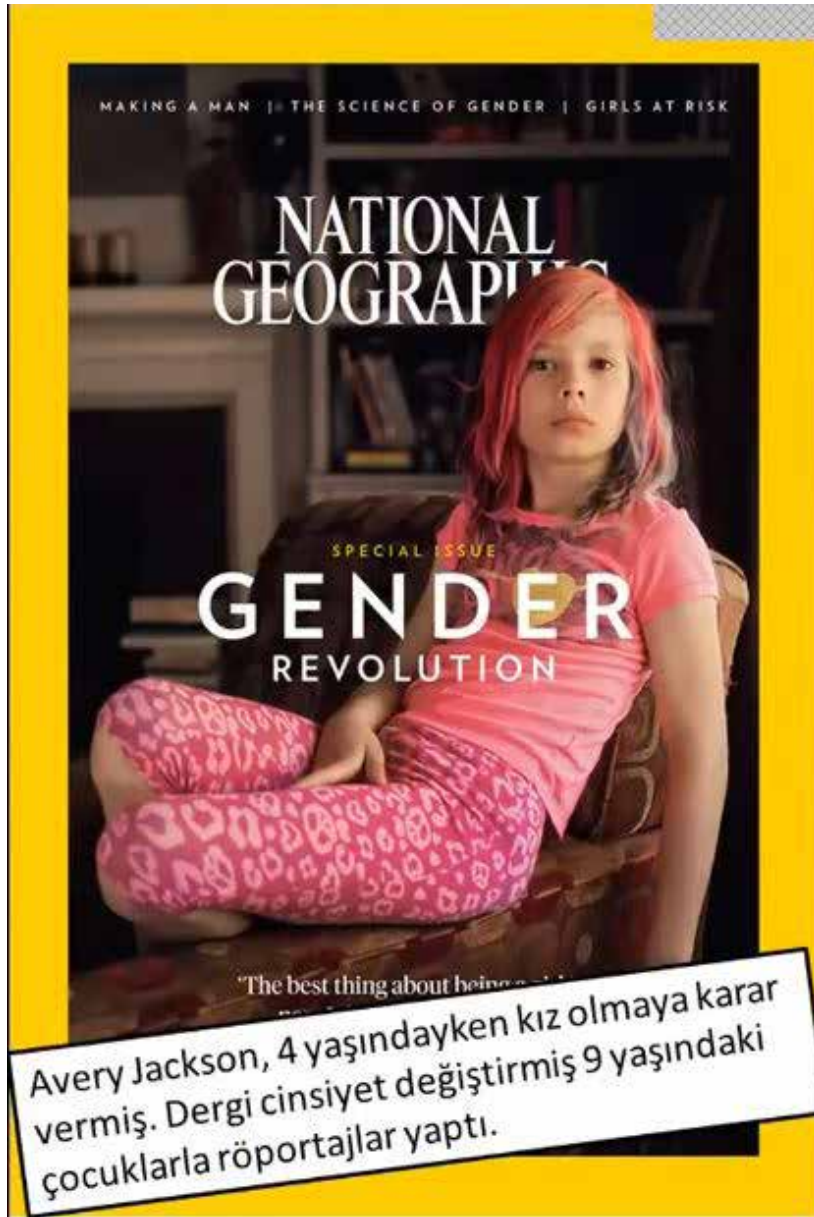
Dünyanın Her Tarafında LGBT Propagandasını Görüyoruz

Bunula eş zamanlı olarak Türkiye’de yavaş yavaş LGBT yapılarının görünürlüğünün de artmaya başladığına şahit olduk. LGBT adına çıkarılan ilk dergi 1994 yılında KAOS GL adında çıkarılmıştı. Türkiye’de adına “Onur yürüyüşü” denilen ilk yürüyüş de 2003 yılında yapıldı. İlk yürüyüşe sadece 30 civarında kişi katılmıştı. Sadece Türkiye’de değil dünyanın bütün ülkelerinde yapılıyor bu yürüyüş. 2014 yılındaki yürüyüşe ise 50 bin civarında insanın katıldığı medyada yer aldı. 2015’teki yürüyüşte, ki hatırlarsanız o yıl bahsini ettiğimiz yürüyüş Ramazan ayına denk gelmişti ve birtakım tepkiler oluşmuştu, “Şaban’la Receb’in aşkına Ramazan engel olamaz” diye bir pankart açmışlardı. LGBT’nin yalnızca görünürlüğü artmaya başlamadı. Çeşitli kitaplara, çocuk kitaplarına bile girmeye başladı. Sadece Türkiye’de değil dünyanın her tarafında böyle bir propaganda olduğunu biliyoruz. İşte Türkiye’deki bir yayınevinden çıkan hem erkek hem de çocuk hakları bildirgesi şeklinde kitaplar yayınlanmaya başladı.

Bu haklar bildirgesinde geçen bir maddeyi burada sizlerle paylaşmak isterim; “İstedikleri kişiyi sevmek hakları vardır kız ya da erkek her ikisini de sevmek hakları vardır” olarak ifade ediliyor.

Bu sadece Türkiye’de olan bir şey değil evrensel bir organizasyon, küresel bir organizasyon olarak dünyanın her tarafında uygulanmaya başlandı. Her ülkenin kendi koşullarına ve gösterdiği diren-

ce bağlı olarak bazı ülkelerde biraz gecikmeli veya daha geriden gelen bir süreç olabilir ama sistematik bir şekilde dünyanın her tarafında uygulanmaya başlandı. İşte burada National Geographic’i görüyorsunuz, kapağına taşıdığı kavram “toplumsal cinsiyet devrimi”. National Geographic, bir sayısında küçük yaşta (5-6 yaşlarında) cinsiyet değiştirmeye karar vermiş çocuklarla röportaj yapıyor.

Zamanla gördük ki bu sadece roman, edebiyat, film, dizilerden ibaret değil. Bizim bazı resmi belgele-rimize de yavaş yavaş girmeye başladığını gördük. ETCEP bunlardan bir tanesiydi. 2015 yılında okul-larda rehberlik ve psikolojik danışman hizmetleri kılavuzunda cinsel yönelim kavramının geçtiğini ve bunların okullarda müfredata yavaş yavaş dâhil olma hazırlığının yapılmaya başlandığını gördük. Bu süreç kendi kendine olmadı, ne Türkiye’de ne de dünyada. Özellikle altını çizmek istiyorum; toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, toplumsal cinsiyet kimliği, gibi kavramlar sadece Türkiye’de değil, sadece Müs-lüman ülkelerde değil, dünyanın her tarafında makbul kavramlar değildi. Bunlar 1950’den sonra hem bilim tarafından hem hukuk hem de siyasal mekanizmalar tarafından yavaş yavaş toplumlara dayatılan kavramlar haline geldi.

Bütün bu sürecin başlangıç noktası aslında Amerika’da Alfred Kinsey adında bir adamın iki araştırma ya-yımlamasıyla başladı. Bunlardan bir tanesi 1948’de diğeri 1953 yılında yayımlandı. 1948’deki kitabın adı “Erkeklerde Cinsel Davranış” 1953’de yayımladığı araştırmanın ismiyse “Kadınlarda Cinsel Davranış”tı.

Alfred Kinsey bir zoolog, 20. yüzyılın en önemli adamlarından birisi olarak kabul ediliyor. Cinsel devri-min mimarı olarak kabul ediliyor. Dünyada ahlakı değiştiren, yani dünyanın ahlaki yapısını değiştiren, ahlaki kodlarını yeniden yazan adam olarak tanımlanıyor. Dünyadaki kadın erkek algısını dönüştüren kişi olarak ifade ediliyor.

Peki, ne vardı bu araştırmalarda? Alfred Kinsey bu araştırmalarda ne söylüyordu? İfade ettiği şey şuydu; Amerikan toplumunda birtakım kabul edilmesi güç olan, -eşcinsellik pedofili, ensest, zoofili, aldatma gibi- davranışların çok yaygın olduğunu, % 50 %60 hatta % 80 oranlarında yaygın olduğunu ifade ediyordu. Şimdi tam da burada parantez açıp şunu ifade etmek istiyorum; bu araştırmalar yayınlanana kadar Amerika aile merkezli bir toplumdur. Görece olarak geleneklerine, değerlerine, aile bağlarına bağlı bir toplumdur. Yasalar da, gelenek de bu şekilde oluşturulmuştu. Zina yasaktı, Eşcinsellik, evlilik öncesi ilişki yasaktı. Yani Amerika’da bu raporlar yayınlanıncaya kadar Kinsey’in çok yaygın olarak ifade ettiği davranışlar ya teamülen geleneksel olarak, ya hukuken yasaklanmış davranışlardı ve bunların bazılarının cezaları da bir kısım eyaletlerde çok ağırdı. Mesele ölüm cezaları veriliyordu bazı eyaletlerde. Fakat bu araştırma yayınlandıktan sonra gazeteler, tv’ler, radyolar bu araştırmayı muazzam derecede popülerize etti, toplumun en ücra köşelerine kadar bunu yaygınlaştırdı. Gazeteler, “Amerika’ya atom bombası düştü” diye manşet attılar. Kinsey çalışmasının sonuçları kitap haline getirildi, edebiyat haline getirildi, film haline getirildi hatta kaset bile çıkarıldı. Popüler şarkılar bile yazıldı bunlar adına.

İlginç olan bir başka şeyi de sizinle paylaşmak istiyorum. Alfred Kinsey çocukların doğuştan itibaren cinselliklerinin olduğunu savunuyordu. 0-1 yaş arasında 24 tane bebek kullandı, bu çocukların orgazm hızlarını ölçen çalışmalar yapmıştı. Alfred Kinsey bu araştırmayı yaptıktan sonra ilginç bir şey oldu. Amerikan hukuk sistemi devreye girdi ve şunu söylediler “Bizim hukuk sistemimiz bilimsel çalışmaların ortaya koyduğu gerçekliği-

mizle uyumlu değil eğer biz şu an cari olan hukuk sistemimizle devam edecek olursak toplumun neredeyse yarısını hapishanelere tıkmamız gerekiyor. O yüzden hukuk sistemimizi değiştirmemiz gerekir” diyerek “Model Penal Cod” denilen bir sistem getirdiler ve Amerikan ceza hukukunu değiştirdiler. Ne oldu hukuk sistemi değiştikten sonra? Biraz önce ifade etmiş olduğum yasak olan illegal olan toplumsal olarak kabul edilmeyen davranışlar yavaş yavaş, aşama aşama legalleştirilmeye başlandı. Hem hukuki anlamda legalleşti hem de hukuki korumanın verdiği güvenceyle kültürel anlamda legalleştirildi.

Dünyadaki cinsellik endüstrisinin bu kadar küresel ölçekte bir sektör haline gelmesi de Kinsey raporuyla ilgilidir. Bugün “Playboy” sektörü denilen bir cinsellik endüstrisi var biliyorsunuz bunun patronu Hugh Marston Hefner, bu adam diyor ki; “Eğer Kinsey’in araştırması olmasaydı biz bu endüstriyi kuramazdık.”

Bugünkü Yaşadığımız “Gerçeklik”in Çıkış Noktası Manipülatif Bir Algı Yönetimine Dayanıyor

Tam da burada iki şeye dikkatinizi çekmek istiyorum. Birincisi şu; hem Alfred Kinsey’in çalışmasını hem de Amerikan Barolar Birliği’nin “Model Penal Cod” çalışmasını Rockefeller Vakfı finanse ediyor. Alfred Kinsey’in çalışmasına Rockefeller Vakfı adına Alan Gregg bir önsöz yazıyor. Bu arada geçenlerde şunu öğrendim Alan Gregg 1940’lı yıllarda Türkiye’ye de gelmiş ve Türkiye’deki sağlık sistemiyle alakalı araştırmalar yapmış. Bir başka önemli olan nokta şu; biz sonraki yıllarda öğrendik ki meğer

— 66 —

**Biz yaşadığımız sorunu
ve İstanbul Sözleşmesi'ni,
bununla ilişkili mevzuatı,
bunun merkezinde
olan kavramları doğru
anlamaz, doğru
yorumlamaz isek bu
manipülasyona maalesef
biz de maruz kalmış
oluruz.**

— 67 —

Alfred Kinsey'in araştırması "fake" bir araştırmaymış, bilimsel açıdan güvenilmez bir araştırmaymış. Adam bazı bilgileri gizlemiş bazı bilgileri kendisi üretmiş ve yanlış bir şekilde bilgi toplamış. Bir örnek verecek olursak; "5300 beyaz erkeklerle görüştüm" diyor adam ama bunlardan 1400 tanesi zaten cinsel suçlardan dolayı hüküm giymiş mahkumlardan elde edilen veriler. Yani Kinsey bunu Amerika'nın ortalaması olarak sunuyor ve bunu bir bilimsel gerçeklik olarak sunuyor. İşte bu "gerçeklik"(!) üzerine önce bir hukuk bina edildi ve bu hukukun güvencesi altında daha sonraları eşcinsellik 1973 yılında Amerikan Psikiyatri Birliği'nin teşhis ve tanı kitabından hastalık olmaktan çıkarıldı. Tabii ki buna karşı direnç oldu ama maalesef bu direnç birçok ülkede olduğu gibi ya görmezden gelindi ya da itibarsızlaştırıldı. İşte o tarihten sonra önce Amerika'da sonra dünyanın diğer ülkelerinde yavaş yavaş bu toplumsal cinsiyet, cinsel kimlik, cinsel yönelim gibi kavramlar hem hukuki anlamda hem de kültürel anlamda popülerize edildi. O yüzden bugün yaşadığımız "gerçekliğin"(!) çıkış noktasının manipülatif bir algı yönetimine dayanan süreçle başladığını bilmek son derece önemli diye düşünüyorum. Biz yaşadığımız sorunu ve İstanbul Sözleşmesi'ni, bununla ilişkili

mevzuatı, bunun merkezinde olan kavramları doğru anlamaz, doğru yorumlamaz isek bu manipülasyona maalesef maruz kalmış oluruz.

Burada ilk olarak şunun altını çizmek istiyorum; biz İstanbul Sözleşmesi ile uluslararası bir sözleşmeyle karşı karşıyayız. Bir roman, bir edebiyat eseriyle ya da bir makaleyle karşı karşıya değiliz. Uluslararası bağlayıcılığı olan bir hukuki metin ile karşı karşıyayız ve bu hukuki metnin bir sahibi var. Kimdir bunun sahibi; Avrupa Konseyi. Yani Avrupa konseyi bu sözleşmeyi yazmış ve bu sözleşmenin içerisindeki kavramları aktarmış bunları da ayrıca tanımlamış. Bunu niçin söylüyorum? Şundan dolayı: Çünkü bugün bu sözleşmeyi okuyan bazı dostlarımız buna kendince anlamlar veriyor. Yani kendisi kişisel olarak yorumluyor. Bu yorum seni bağlayabilir, beni bağlayabilir ama o metni bağlamaz, devleti bağlamaz, uluslararası normları bağlamaz. Bunların ne anlattığını o metinlere bakarak anlayabiliriz. Ben maalesef bu konuda bizim yanılgıya düştüğümüzü düşünüyorum. Bir tane örnek vermek istiyorum ben bundan bir kaç ay önce sosyal medyada şöyle bir şey paylaştım dedim ki "25 Kasım 2011 tarihinde 4 partinin milletvekillilerinin tamamının evet oyuyla birlikte LGBT

hukuk hiyerarşisinin en üstüne yerleşti.” Sonra bir vekilimiz bunun doğru olmadığını söyleyen bir açıklamada bulundu. Vekilin sözlerinde İstanbul Sözleşmesi’nde LGBT kavramının geçmediği ifade diliyordu ya da bu kavramın desteklenmediği ifade ediliyordu. LGBT’nin kelime olarak geçmediği doğrudur. Fakat İstanbul Sözleşmesi’nin 4. maddesinin 3. bendine baktığımızda orada biz iki tane kavram görüyoruz. Bunlardan bir tanesi "cinsel yönelim" ki bu kavramın İngilizcesi “**sexual orientation**” diğeri ise "cinsel kimlik" bunun da İngilizcesi “**gender identity**”, tam Türkçesi

“**toplumsal cinsiyet kimliği**”dir. “Cinsel yönelim kavramı” lezbiyen, gey ve biseksüel kavramlarını içerir. “Gender identity” ise yani cinsel kimlik ise oradaki t’i trans kavramını içerir. Şimdi bu kelimelerin ayrıca bu şekilde doğrudan geçmesi gerekmez. Bu cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kavramları zaten bunu içerir. Fakat bunların geçmediğini iddia eden arkadaşlarımız, dostlarımız aslında Avrupa Konseyi’nin İstanbul Sözleşmesi’ni açıkladığı ilişkili diğer metinlere bakmış olsalardı cinsel yönelim kavramından neyin kasdedildiğini anlayacaklardı.

Örneğin burada Avrupa Konseyi'nin İstanbul Sözleşmesi ile ilgili yayımladığı bir kitapçıktan alıntı görüyorsunuz. İstanbul Sözleşmesi ile ilgili sorular ve cevaplar diye bir metin. Burada “cinsel yönelim”den eşcinsel kimlikleri ve toplumsal cinsiyet kimliği kavramından da yine biraz önce ifade ettiğim trans kimliklerin ifade edildiğini görüyoruz. Ama adamlar bununla yetinmemiş ayrıca biraz önce bahsetmiş olduğum o metin Avrupa Konseyi’nin 2010 yılında aldığı

bir karar tavsiye metnine bir göndermede bulunuyor. Yani İstanbul Sözleşmesi’ni bir başka metin açıklıyor o metin de bizi bir başka metne yönlendiriyor. O metne gidip baktığımızda çok uzun ve geniş bir açıklama görüyoruz. Yeri gelmişken ifade edelim; şöyle bir algı var “Kadınlar şiddet görmesinler diye biz bunu yazdık” deniliyor. Durum bu değil. Şimdi o metin ne diyor? Ben buradan okumak isterim. Buradaki metin, LGBT oluşumlarının “örgütlenme özgürlüğünü,

fon kaynaklarına ulaşımında pozitif ayrımcılık yapılmamasını, barışçıl toplanma özgürlüğünün etkili bir şekilde kullanılmasını -yani propaganda diyebiliriz-, bunlar için uygun tedbirler alınmasını, kamu ahlakı ve kamu düzeni gibi gerekçelerin suistimalinin engellenmesi, okul ma-

teryalleri ve müfredatına cinsel kimlik ve cinsel yönelim ile ilgili maddelerin dahil edilmesi” gibi bir takım temel haklarının ayrımcılık yapılması adı altında bu kimliklere tanınması gerektiğini burası açık bir şekilde ifade ediyor. (Bkz. Madde 20, 21, 22, 35)

Bununla da yetinmemiş, çünkü bazıları diyorlar ki “İstanbul Sözleşmesi 81 maddelik bir sözleşme buna rağmen cinsel yönelim ve cinsel kimlik kavramları bir defa geçiyor.” Yani olayı küçültüyor. Bir defa geçiyor ama bu her iki kavramla ilgili de Avrupa Konseyi ayrıca bir site kuruyor. Burada bu siteyi görüyorsunuz. SOGI diye bir sitesi var. Yani sexual orientation ve gender identity'nin baş harflerinden oluşuyor. Bu kimliklerle ilişkili birçok belgeyi ve ayrıntılı açıklamayı bu sitede paylaşmış. O zaman buradan ne anlıyoruz? Kavramları benim nasıl anladığım değil bu metinlerin ve bu metinle ilişkili diğer mevzuatın ya da diğer belgelerin nasıl anlandığı önemli, o yüzden başka metinlere de bakmamız gerekiyor. İstanbul Sözleşmesi'ni anlamak demek, sadece o metni okumak değildir. O metinle ilişkili felsefi belgeleri okumak demektir. O metinle ilişkili diğer belge-

leri okumak demektir. İşte bunlardan bir tanesi çocuk istismarı kavramı ile ilgili İstanbul Sözleşmesi'nin de girişinde gönderme yaptığı Lanzarote Sözleşmesi'ni açıklayan bir belge var. Peki bu belgeyi kim hazırlamış? Dünyanın bütün saygın kurumları var. Birleşmiş Milletlerin birçok kurumu var. Unicef, Europol, Interpol vs. var. Belgeyi hazırlayanlar bu kurumlar. Ne diyorlar bu belgede? Lanzarote Sözleşmesi'ndeki kavramları açıklıyorlar. Bu belge cinsel rıza yaşına erişmiş olan çocukların erotik ve pornografik materyal üretebileceklerini ve kullanabileceklerini açıklıyor. Lanzarote Sözleşmesi'nin bu maddesi şu maddesi bunu ifade eder diye bu belge açıklıyor. O zaman bizim sadece metinlerde geçen kavramları kendi algıladığımızı ve yorumladığımız gibi değil bu metinlerle ilişkili diğer mevzuat ne demiş ona bakmamız gerekiyor.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kavramı Sorunların Çözümüne İlişkin Tek Çare Olarak Dayatılıyor

Şimdi toplumsal cinsiyet eşitliği nedir? İstanbul Sözleşmesi bunu tanımlıyor. Toplumsal cinsiyet kavramını tanımlıyor. Bu tanıma göre iki tür cinsiyet vardır; birisi biyolojik cinsiyet yani doğarken ki cinsiyetimiz; kadın veya erkek. Bunun yanında sosyal rollerimizi ve bizden beklentileri, cinsiyetimize dair beklentileri kültür oluşturur, gelenek oluşturur, dinler oluşturur diyor. İşte buna toplumsal cinsiyet deniliyor. Hemen arkasından şu ifade ediliyor; “Bazı toplumsal cinsiyet algıları vardır ki bunlar ayrımcılık üretir, şiddet üretir, eşitsizlik üretir. İşte bu toplumsal cinsiyet algısının değiştirilmesi gerekir ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması gerekir” diyorlar. Şimdi hemen burada İstanbul Sözleşmesi’nin 12. maddesine bir göndermede bulunmak istiyorum. Bu madde diyor ki “Kadınlarla ilgili yani kadınların aşağı bir cins olduğu veya kadınlar ve erkekler için alışagelmış rollerin bulunduğu düşüncesine dayanan önyargıları, gelenekleri ve her türlü farklı uygulamaları ortadan kaldırmak amacıyla kadınlar ve erkeklere ilişkin sosyal ve kültürel davranış modellerinin değişimini sağlamak için gerekli tedbirleri alır” diyor. Orada ortadan kaldırmak diye çevrilmiş ama "eradicating" diye bir kavram var. Tam Türkçesi şu; kökünü kurutmak demektir ya da kökünü kazımak demektir. Şimdi burada sormamız gerekiyor, bu örfler nelerdir? Bu adetler nelerdir? Bu gelenekler nelerdir? Alışlagelmış o roller nelerdir? Bunu açıklamamız gerekiyor. Peki bunu anlamak için nereye gitmemiz lazım? Toplumsal cinsiyet veya toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı-

nın açıklandığı metinlere gitmemiz lazım. Burada bir tane örnek vermek istiyorum. Prof. Dr. Fatma-gül Berktaş’ın kitabı. Diyor ki bu alıntıda "Tek tanrılı dinlerin hepsi toplumsal cinsiyet eşitsizliği doğurur. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin önünde engeldir" diyor. Buna “operasyonel tanım” diyoruz. Davranışa dökerek açıklayıcı bir şekilde tanımının yapılmasını istemezsek biz kendi yorumumuza göre bunu önlemeye çalışıyor şeklinde yorumlayabiliriz. Halbuki durum öyle değil.

Şimdi gelelim olayın diğer tarafına. Gerçekten de biz cinsiyete dair rollerimizi sonradan mı öğreniyoruz? Bir de olayın bilimsel tarafı var. Dünyadaki anti-gender hareketler evet dini kaynaklara dayanarak muhalefet ediyorlar, hem İstanbul Sözleşmesi'ne hem toplumsal cinsiyete ama gizlenen görünmez kılınan bir şey var. O da şu ki buna muhalefet edenlerin önemli bir kısmı bu kavram ideolojik olduğu için muhalefet ediyorlar, bilimsel olmadığı için muhalefet ediyorlar. Çünkü bilimsel araştırmalar bizim sosyal rollerimizden en azından bazılarının doğuştan geldiğini gösteriyor. Harvard Tıp Fakültesi'ndeki bir doktor Türkçede de kitapları yayımlandı, diyor ki “Biz özgür irade ve politik olarak doğru davranmak adına yani olayı politize etmek adına biyolojinin beyin üzerindeki etkisini görmezden gelmeyi deniyoruz kendi doğamızla savaşıyoruz” diyor. Yukarıda ne diyor? Bize cinsiyet ayrımının anne babaların çocukları kız veya erkek olarak yetiştirmelerinden yani kültürden yani toplumdan kaynaklandığı öğretilmiştir ama bugün bunun doğru olmadığını biliyoruz” diyor. İstanbul Sözleşmesi'ni tanıtırken deniliyor ki: "Ya buna niçin karşı çıkıyorsunuz? İşte kadınlara şiddeti önlemek istiyor bu sözleşme bunun neresi kötü?" Bu ya yanlış anlamaktan kaynaklanan bir cümle ya da bizi manipüle etmek için

kurulmuş bir cümledir. Çünkü şurayı öncelikle netleştirmemiz gerekiyor. Şiddet İstanbul Sözleşmesi'nin gerekçesidir amacı değildir. İstanbul Sözleşmesi'nin amacı gayesi toplumsal cinsiyet kavramını, toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını üretmek ve uygulamaktır. "Şiddet bir gerekçe olarak bu sözleşmenin ortaya çıkmasına neden oldu, biz de bunu ortadan kaldırmak için bu sözleşmeye ihtiyaç duyduk" deniliyor. Peki bu şiddeti önlemek için ne yapmamız gerekir? İşte noktada soruna dair çözüm önerileri sorunun kaynağı ile uyumlu değil. Bu sözleşmede şiddet gerekçedir amaç ise toplumsal cinsiyet politikalarını uygulamaktır.

İstanbul Sözleşmesi adına şiddet dediğimiz bir hastalıktan dolayı doğmuş; peki verilen ilaç nedir? Toplumsal cinsiyet eşitliği ilacı... Şimdi bu ilacın içindeki etken madde toplumsal cinsiyet kavramı... Acaba bu ilaç bu hastalığa iyi geliyor mu? Yani şöyle düşünün diyelim ki benim hastalığım demir eksikliğinden kaynaklanıyor çinko eksikliğinden kaynaklanıyor. Ama bana verilen ilaca bakıyorum ki bunlar yok. o zaman bu ilacın beni iyi etmesi mümkün müdür? Bize verilen ilacın içeriğine baktığımızda şiddeti gerçekten önleyecek etken maddelerin orada bulunmadığını görüyoruz. Bunu nereden anlıyoruz şiddetle ilgili dünya çapında yapılmış bütün bilim çevrelerinin kurumsal mekanizmaların yaptığı yüzlerce araştırma var biz bu araştırmaların pek çoğunu derleyip toplayıp 2014 yılında yayımladık.

Partner Şiddetinde Risk Faktörleri (DSÖ, 2010)	
Uygulayıcı erkek	Kurban kadın
DEMOGRAFİK	DEMOGRAFİK
- Genç yaş - Düşük sosyoekonomik statü/gelir - Düşük eğitim - İşsizlik	- Genç yaş - Düşük sosyoekonomik statü/gelir - Düşük eğitim - Ayrı/boşanmış medeni durum - Hamilelik
ÇOCUKLUKTA KÖTÜ MUAMELEYE MARUZ KALMA	ÇOCUKLUKTA KÖTÜ MUAMELEYE MARUZ KALMA
- Ebeveynler arası şiddet - Cinsel istismar - Fiziksel istismar	- Ebeveynler arası şiddet - Cinsel istismar
ZİHİNSEL BOZUKLUK	ZİHİNSEL BOZUKLUK
Antisosyal kişilik	Depresyon
MADDE KULLANIMI	MADDE KULLANIMI
- Alkol kötüye kullanım - Yasadışı madde kullanımı	- Alkol kötüye kullanım - Yasadışı madde kullanımı
- Şiddetin kabulü - Geçmişte istismara uğrama	- Şiddetin kabulü - Geçmişte istismara/şiddete uğrama
İLİŞKİSEL SEVİYE	İLİŞKİSEL SEVİYE
- Eğitimsel eşitsizlik - Çoklu partner/aldatma	- Eğitimsel eşitsizlik - Çocuk sayısı
İLİŞKİ KALİTESİ	İLİŞKİ KALİTESİ
- Evlilik memnuniyetsizliği/uyuşmazlık - Toplumsal cinsiyet rolleri tartışmaları - Evlilik süresi	Evlilik memnuniyetsizliği/uyuşmazlık
SOSYAL SEVİYE	SOSYAL SEVİYE
Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini kabul	Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini kabul
MUHİT ÖZELLİKLERİ	MUHİT ÖZELLİKLERİ
- Yüksek yoksulluk oranları - Yüksek işsizlik oranları - Yüksek erkek okuryazarlık oranları - Şiddetin kabulü - Ev halkında bedensel cezaların yüksek kullanım oranları	- Yüksek yoksulluk oranları - Yüksek işsizlik oranları - Yüksek kadın okuryazarlık oranları - Şiddetin kabulü - Kadının özerkliğinde düşük oranlar - Kadının yüksek eğitim seviyesinde düşük oranlar
Zayıf toplumsal yaptırımlar	Zayıf toplumsal yaptırımlar
TOPLUMSAL SEVİYE	TOPLUMSAL SEVİYE
	- Hükümetlerin boşanma düzenlemeleri - Evlilikte partner şiddetine yönelik yasal eksiklikler - Evliliği koruyucu hukuk
Şiddeti destekleyen geleneksel cinsiyet normları ve sosyal normlar	Şiddeti destekleyen geleneksel cinsiyet normları ve sosyal normlar

— 66 —

Özellikle alkol kadına yönelik şiddeti tek başına 12 kat arttırıyor. Kumarla birleşince bu 50 kat artıyor. Fakat maalesef biz ne İstanbul sözleşmesinde ne İstanbul sözleşmesi ile ilgili mevzuatta ne de ulusal eylem planlarında alkolden ya da kumardan tek bir kelime bahsedildiğini görmüyoruz.

— 67 —

"Türkiye'de ve Dünyada Kadına Şiddet" isimli bu raporda Dünya Sağlık Örgütü'nün 2010 yılında yayınladığı partner şiddetinde risk faktörleri verilerini görüyorsunuz. Yani şiddeti var eden sebeplerden bahsediyor. 4 seviyede 25 tane risk faktöründen bahsediyor. Bu risk faktörleri içerisinde özellikle üçünün altını çiziyor. Bunlar özellikle kumar, alkol ve yoksulluk. Özellikle alkol kadına yönelik şiddeti tek başına 12 kat arttırıyor. Kumarla birleşince bu 50 kat artıyor. Fakat maalesef biz ne İstanbul Sözleşmesinde ne İstanbul Sözleşmesi ile ilgili mevzuatta ne de ulusal eylem planlarında alkolden ya da kumardan tek bir kelime bahsedildiğini görmüyoruz. Bunu retorik olsun diye söylemiyorum. Tek bir şey bize dayatılıyor. O da toplumsal cinsiyet eşitliği.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin en iyi uygulandığı ülkeler; İzlanda, Finlandiya, Norveç, İsveç gibi ülkeler aynı zamanda kadına şiddetin en yüksek olduğu ülkeler. Şimdilerde buna İskandinav paradoksu filan diyorlar. Bu da ilginç bir şey biraz sonra değineceğim buna. Şimdi bu ülkelerde kadın cinayetleri ve kadına yönelik şiddetle ilgili yapılan araştırmalara baktığımızda Finlandiya'da cinayetlerin yaklaşık % 65'inin, İsveç'te cinayetlerin yaklaşık % 50'sinin, İngiltere ve Galler'de

şiddet suçlarının yaklaşık yarısının , Avustralya'da eş-sevgili cinayetlerinin % 87'sinin, İrlanda'da yaklaşık % 60'ının alkolle ilişkili olduğunu görüyoruz. O zaman insan sorması gerekmiyor mu "Kadına şiddeti bu kadar önlemek istiyorsun da bununla ilişkili neden bir tek cümle yok, bir tek önlemin yok?" Biraz önce dediğim bu "ilaç" sadece bize uygulanmamış başka ülkelere daha uygun daha rahat uygulayabildikleri ülkelere 50 yıldan beri uyguluyorlar.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları Şiddetti Engelleyemediği Gibi Aile Kurumunun Dağılmasına Sebep Oluyor

Biz 2012 yılında toplumsal cinsiyet eşitliğinin en iyi uygulandığı 4 ülkeyi inceledik bunlar İzlanda, Finlandiya, Norveç ve İsveç. Bunu bir yayın haline getirdik ve "Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Dayalı Politika Uygulayan Ülkelerde Kadın ve Aile" başlığı ile yayımladık. Burada 4 ülkeyi Türkiye ile karşılaştırdık birçok tablo var bunu da Aile Akademisi sitesinden inceleyebilirsiniz.

— 66 —

Toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları bu dört ülkede 50 yıldan bu yana şiddeti engelleyemediği gibi, artmasının önüne geçemediği gibi bir de yan etkiye, boşanma oranının artmasına aile yapısının dağılmasına, intiharların artmasına, alkol ve madde kullanımının artmasına neden olmuştur.

— 67 —

niz. Sadece şiddeti araştırmadık 5 tane parametreye baktık. Şiddet, aile yapısı, boşanma oranları, alkol ve madde kullanımı ve intihar. Gördüğümüz şey şu; Toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları bu dört ülkede 50 yıldan bu yana şiddeti engelleyemediği gibi, artmasının önüne geçemediği gibi bir de yan etkiye, boşanma oranının artmasına aile yapısının dağılmasına, intiharların artmasına, alkol ve madde kullanımının artmasına neden olmuştur. Dolayısıyla biz burada İstanbul Sözleşmesi'nde ve ilgili belgelerde şiddetin bir gerekçe olarak kullanıldığını ama asıl amacın kadınlık ve erkeklik rollerinin değiştirilip beden ve cinsiyet politikalarının değiştirilip yeni bir toplumsal yapının inşa edilmek üzere bunun kurgulandığını görüyoruz.

Benim bugün için inancım şudur. Amerika'nın Irak'a demokrasi getirmesi ne kadar gerçekçi bir iddia ise İstanbul Sözleşmesi'nin ve ilişkili belgelerinin şiddeti önleme iddiası da o kadar gerçekçidir. Şimdi daha başka araştırmalara baktığımızda şunu görüyoruz bazı tablolar görüyorsunuz, biz birleşmiş milletlerin küresel cinayet raporunu inceledik. Bu çeşitli dönemlerde yayımlanıyor. Bu cinayet raporunda bazı ülkelerdeki, "aile üyesi ve partner" cinayet oranları yer alıyor. İsveç'te %40, Finlandiya'da

%34 böyle gidiyor. Kosta Rika ve Jamaika'da % 11 ve % 5. İsveç ve Finlandiya'ya baktığımızda toplumsal cinsiyet eşitliğinin en iyi uygulandığı ülkeler olduğunu görüyoruz. Kosta Rika ve Jamaika ise bunun en az uygulandığı ülkeler arasında olduğunu görüyoruz.

Bu arada toplumsal cinsiyet eşitliği indexi her yıl Davos Ekonomik Forumu'nda yayımlanıyor. Biz de 2012'deki rapora bakarak bunu incelemiştik. Burada bir şeye daha dikkatinizi çekmek istiyorum. Bizim ülkemizde şiddet araştırmaları yapılıyor ve aile bakanlığı bu araştırmaların sahibi ama bu araştırmalar feminist perspektifle, feminist yapılar tarafından yapılıyor. 2009'da ve 2014'te iki tane araştırma yapıldı; biz 2009'daki araştırmayı biraz önce bahsettiğim kitapta çok ayrıntılı bir şekilde analiz ettik. Ve burada bu araştırma da aynen Kinsey'in araştırmasında olduğu gibi güven problemini ortaya koyduk, manipülasyonları ortaya koyduk. Bunlardan bir tanesini size aktarmak istiyorum. Araştırmada 20 bin kadınla görüşülüyor ve kadınlara "kocanız içki içer mi, kumar oynar mı, uyuşturucu kullanır mı?" filan gibi sorular soruluyor. Bakın bu sorular sorulmuş, veriler elde edilmiş ama bu veriler araştırmada yer almamış. Neden yer almıyor? Çünkü adam başka bir faktörün devreye

girmesini istemiyor. Tek bir gerekçeyi bize dayatmaya çalışıyor. O da "Sizde toplumsal cinsiyet eşitsizliği var sizin kültürünüz değerleriniz sizin geleneğiniz sizin dininiz böyle bir ayrımcılık üretiyor bunu değiştirmeniz gerekiyor." Bunu dayatmak üzere diğer verilerin içine koymuyor.

Tek bir gerekçeyi bize dayatmaya çalışıyor. O da "Sizde toplumsal cinsiyet eşitsizliği var sizin kültürünüz değerleriniz sizin geleneğiniz sizin dininiz böyle bir ayrımcılık üretiyor bunu değiştirmeniz gerekiyor." Bunu dayatmak üzere diğer verilerin içine koymuyor.

Şimdi burada bir şeye daha dikkatinizi çekmek istiyorum. Dünyanın bütün para babalarının ulusal ve küresel ölçekteki bütün sermayedarlarının toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklediğini görüyoruz. Bunlar gece gündüz başımızın etini yiyorlar; kadın hakları da kadın hakları! Dünyanın en zenginleri, lütfen buraya dikkat edin, bütün toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarını bunlar fonluyorlar ya da destekliyorlar. Dünyaya baktığımızda Gates Vakfı'ndan Soros'a kadar, Rockefeller Vakfı'ndan tutun dünyanın bütün para babaları bu araştırmaları ve toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını destekliyorlar. Burada soru şu: Yeryüzünün iklimini değiştirenler, ozon tabakasını delenler, dünyada her gün 24 bin çocuğun açlıktan ölmesine sebep olanlar ve dünyadaki bütün zenginliğin %50sinin tamamını üç beş kişinin elinde tuttuğu erkler, zümreler bize kadın erkek eşitliğini, kadın haklarını filan savunuyorlar. Yani bu dünya-

nın en trajik fıkrası. Warren Buffet denilen adam; yaklaşık 750 milyon kişinin servetini tek başına elinde tutuyor ve bize toplumsal cinsiyet eşitliğini tavsiye ediyor. Sadece bunlar değil batılı devletlerin hepsi bu anlamda dayatmada bulunuyor. Geçtiğimiz Eylül ayında Hak-İş Konfederasyonu'nun bir toplantısında Süleyman Soylu; "Sadece bir LGBT derneğine Amerika 22 milyon dolar yardım yapıyor" dedi. 28 Haziran'da Amerikan elçiliğine LGBT bayrağı asıldı. Bu adamlar kadınları gerçekten çok sevdiği için mi, gerçekten kadınların çektiği çileden çok muzdarip oldukları için mi yoksa daha başka bir kurguya hepimizi bir araç haline getirmek için mi bunu savunuyorlar? İşte bunlardan bir tanesi Kaos GL 2017 yılında bir rapor yayınladı. 79 tane devlet uluslararası STK bizi fonluyor, destek veriyor dediler. Bunların içerisinde ABD, Fransa, Almanya, İsviçre Norveç, Soros vakfı. Rockefeller Vakfı, Ford Vakfı birçok yapı var. Sormamız gerekiyor siz bunları hangi amaçla destekliyorsunuz?

**BM Raporlarında
"Kadın İçin En
Tehlikeli Yer
Evidir" İfadeleri
Kullanılıyor**

— 66 —

Bu görünürlüğün artması kendiliğinden olan bir şey değil, bu bir dayatma. Bu bir propaganda sonucunda oluşan bir şey...

— 77 —

Burada çok çarpıcı bir örnek vermek istiyorum. Kaos GL denilen dernek 2005 yılında kuruldu. kurulduğunda Ankara Valiliği itiraz etti. 4727 sayılı medeni kanunun 56. maddesine dayanarak yani “Hukuka, genel ahlaka aykırı dernek kurulamaz” maddesine dayanarak kapatılmasını istedi. Ertesi gün Avrupa Birliği parlamentosu buna çıkış yaptı, dedi ki LGBT hakları insan haklarının bir parçasıdır, dedi ve dernek yasallaşp uygulamaya girdi. 2005 yılında bir şey daha oldu, ne oldu biliyor musunuz? Dünya Bankası başkanı Paul Wolfowitz o yıl Türkiye’ye geldi Kaos GL denilen bu derneği, yani düşünün ki bunun toplumsal karşılığı ne olabilir, Türkiye’de ziyaret etti ve dünya bankası adına ekonomik destekte bulundu. Aynı yıl Brokeback Dağı filmi vizyona girdi ve Oscar aldı. İki kovboyun eşinsel hayatını anlatan bir film.

Buradan ne görüyoruz biz? Uluslararası hukuk Avrupa Birliği ile temsil ediliyor. Uluslararası finans Dünya Bankası ile temsil ediliyor. Uluslararası kültür ve medya kanalları hepsi bu küçük derneğin arkasında duruyor, "Ben buradayım" diyor. Bu görünürlüğün artması kendiliğinden olan bir şey değil, bu bir dayatma. Bu propaganda sonucunda oluşan bir şey... LGBT yapılara baktığımızda söyle-

dikleri ilk şey şudur: propaganda nasıl yapılır, bunun stratejik belgeleri var. Dünyanın her tarafına nasıl yayıldıklarını stratejik belgelerle açıklıyorlar. Başlangıçta “Bizim en büyük avantajımız uluslararası hukuktur. Hiç çekinmeyin çünkü faaliyet gösterdiğiniz devletler size izin vermek zorunda” diyorlar.

Sonra bir bakıyoruz ki Birleşmiş Milletler raporlar yayınlamaya başlıyor. "Kadın için en tehlikeli yer evdir" diyor. 2018 ve 2019 raporlarında var bu ifadeler. Kadın için kızlar için onların bedenlerini sömürgeleştiren onların bedenlerini istismar eden devasa korunç bir cinsellik endüstrisi var. Bu endüstri kadınlar ve insanlar için tehlikeli değil ama ev kadını için tehlikeli hale geliyor. Peki bu nasıl oluşturuluyor? Şimdi Birleşmiş Milletler’in belgesi bunu der hadi; onu kimlerin kurduğunu biliyoruz. İyi de şu ifadeler bizim başkanlığımızın logosunun olduğu bir belgeye nasıl girebilir? Biraz önce bahsettiğim o soruların gizlendiği araştırmada şöyle diyor; “Yaptığımız araştırma ailenin kadın için aslında güvenilir olmadığını gösteriyor.” Bu sıradan bir metin değil ki bakanlığın logosunun olduğu bir belgeden bahsediyoruz. Bir ciddi araştırmadan bahsediyoruz. Sonra da bir öneride bulunuyor. Diyor ki ailenin güçlendirilmesi politika-

sından vazgeç, kadının güçlendirilmesi politikasına odaklan diyor. Bu ifadeleri buraya kim koyuyor? Bu ifadeler bizi mi yansıtıyor? Biz konuşurken “Biz bir aile medeniyetiyiz, aile değerlerimize bağlı bir ülkeyiz” diyoruz ama normlar bize ne söylüyor. Bu belgeler bize ne dayatıyor? Mekanizmalar bizi nereye doğru götürüyor? Amaç olarak baktığımızda bir sonraki araştırmada aslında evliliği de problemli olarak kodluyor. Bakın burada 2014 araştırması yine Aile Bakanlığı'nın logosunun olduğu bir araştırmadır. Evlilik de bir problem olarak burada yansıtılıyor.

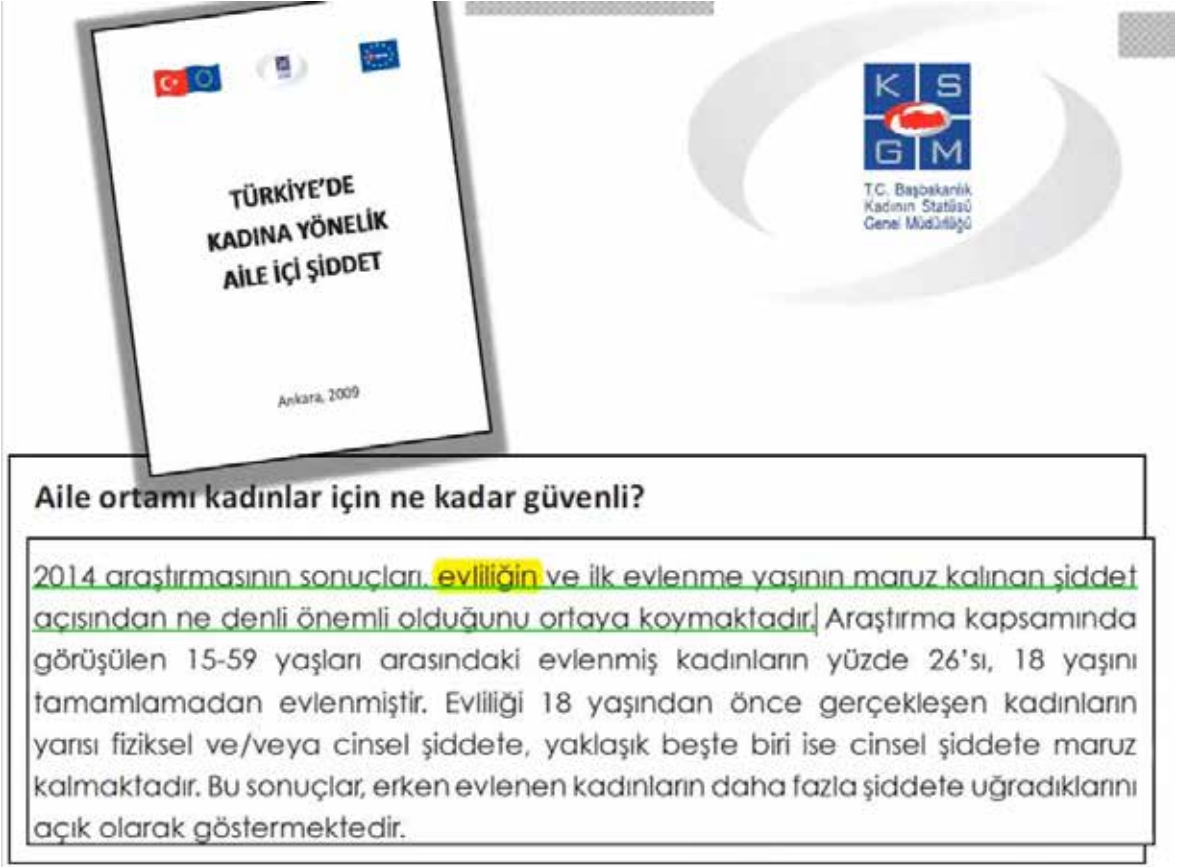

Aile ortamı kadınlar için ne kadar güvenli?

Araştırma sonuçları, hem kadınlar hem de toplum tarafından en güvenli ortam olarak düşünülen ailenin aslında kadınlar için güvenli bir ortam olmadığı göstermektedir. Kadınların aile içinde maruz kaldıkları şiddet değerlendirildiğinde, 10 kadından 4'ünün birlikte yaşadıkları erkekler tarafından şiddete maruz kalmaları, aile ortamının kadınlar için onların yaşam haklarını zaman zaman tehdit edebilecek bir kurum haline dönüştüğünü göstermektedir. Bu durum, çalışmanın bulguları dikkate alınarak Türkiye'nin temel politikalarından birisi olan ailenin güçlendirilmesi politikasının kadının güçlendirilmesi bakış açısı ile yeniden değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Peki neden? Adamlar diyor ki nüfusu kontrol edeceğiz. Fazlasınız bize diyorlar. Zaten yapay zeka, robotlar filan da devreye giriyor. Size çok fazla ihtiyacımız kalmıyor dünyanın nüfusunu belli bir seviyeye çekmemiz gerekir diyorlar. Yani sebep olarak bu düşünülebilir. Açık bir ifade ile nüfus kontrolü. Dünya artık dar geliyor. Kadınlarda do-

ğurganlık düşüyor. Neden düşüyor? Burada uygulanan politikalara baktığımızda arkasında bunu görebiliriz. Hem biyoteknolojik müdahaleler hem de diğerleri. Nedir burada amaç? Ailesiz üreme, ailesiz toplum. O yüzden yapay rahim çalışmaları var. O yüzden yumurta ve sperm bankası çalışmaları var.

Peki neden aile problem? Şimdi biz ne diyoruz. Aile toplumun en küçük yapı birimidir. Her insan bir aile ortamı içerisinde doğar ve kişiliğini kimliğini değerlerini ilk başta ailede alır. Elbette okul var, daha başka medya var. Ancak bu insanların sızamadıkları kontrol edemedikleri birim aslında aile. Genel amaçlardan birisi bu. Şimdi bunu şöyle örneklemek istiyorum. Mesela biz Türkiye'de çok sert bir modernizasyon süreci geçirdik. Bir batılılaşma süreci geçirdik. Çeşitli badirelerden geçtik. Nasıl devam ettirdik geleneklerimizi, değerlerimizi, toplumsal temellerimizi diri tutan faktörleri? Ailelerimizle devam ettirdik. Evlerde kuran okuduk, evlerde birbirimize bir şey anlattık. Çocuklarımızın kulağına ninniye biz söyledik.

Dayatmaları evlerde ürettiğimiz bu dirençle kırdık. Şimdi adamlar dünyanın her tarafında bu direncin olduğunu görüyor ve biliyorlar. Ve özellikle de bizim coğrafyamızda aile bağlarının önemli bir risk unsuru olduğunu fark ediyorlar. Bu yüzden aileyi bir tehdit ve tehlike olarak görüyorlar.

Dünyada Halklar Nezinde de İstanbul Sözleşmesi'ne Karşı Bir Direnç Var

Peki ne sunuyorlar bize? "Kardeşim senin ne ihtiyacı var; cinsellik ihtiyacın var. Bunun için ev-

lenmek zorunda değilsin ki! Zaten her türlü seçeneği koyduk senin önüne. Hukuku da buna göre düzenledik. Evlilik ve aile kurmak da zaten maliyetli bir şey... Bugün hukuka baktığımızda çok ciddi risk... Nafakası var, bir sürü ayrı şey var. İnsanları mağdur edebilecek bir ağırlığa sahip." Bu sefer adam diyor ki ya kardeşim ben bunu yapacağıma daha başka yollardan bunu çözebilirim. Ve o diğer yolları da bilimsel araştırmalar üretiyor ve imkân olarak sunuyor.

Bir şey daha burada ifade etmek istiyorum. Bir kadının annelik kavramı çok önemli bir nokta biz bunu çok hafife alıyoruz. Bunlar bizim temel değerlerimiz annelik, "ümm" kavramı "ümme" bile buradan geliyor. Rahim diyoruz ana rahmi, o besmeledeki rahim. Merhametin yatağı. Bakın İsveçli Erika Barba Müller kendisi hamile olduktan sonra araştırmış, sinir bilimci bu. "Kadın hamile kaldığında, bedeninde, doğduğunda çocuğu, beyindeki sinapslar çocuğunu sevebileceği ve bağlantı kurabileceği şekilde örüntü kuruyor" diyor. Anne ile çocuk arasında sadece psikolojik bir bağ oluşmuyor, biyolojik de bir bağ oluşuyor. Şimdi ne yapıyorlar, yapay rahim çalışması yapıyorlar.

Yani aslında hep doğal bağları kesmeye dönük bir çabanın olduğunu görüyoruz. Eğer böyle olursa, hepimiz kopuk bireyler haline geldiğimizde, bağlarımız zayıfladığında elbette ki çok daha kolay kontrol edilebilir hale geleceğizdir.

Bunu da ifade eden kişilerden birisi Yuval Noah Harari. 2018 Davos konuşmasında dedi ki biz artık insanı ve biyolojik organizmaları da hackleyebiliyoruz dedi. Bunu nasıl söyleyebiliyor. Çünkü biyoteknolojik gelişmeler bugün bu imkanı veriyor artık. 2006 yılında dünyada 3 bin biyoteknoloji şirketi varken 2016 yılında bu rakam 77 bine çıkmış. Biyoteknoloji şirketleri DNA'ya müdahale eden GDO'lu ürünlerle uğraşan alandan bahsediyoruz. Sadece bitkilerin DNA'sı ile değil insanın DNA'sı ile de uğraşılan buraya da müdahale edilebilen bir noktadan bahsediyoruz. Geldiğimiz bu noktada bu elit zümrenin karşısında direnebilecek hangi coğrafya kalmış hangi değerler kalmış? Bizim coğrafyamız, bizim değerler sistemimiz.

Son olarak şuraya da dikkatinizi çekmek istiyorum. Dünyada ailenin çökertilmesinden ailenin tehlikeli ve tehdit gibi gösterilmesinden rahatsız olan sadece biz değiliz. Dünyanın pek çok yerinde

Yani aslında hep doğal bağları kesmeye dönük bir çabanın olduğunu görüyoruz. Eğer böyle olursa, hepimiz kopuk bireyler haline geldiğimizde, bağlarımız zayıfladığında elbette ki çok daha kolay kontrol edilebilir hale geleceğizdir.

Macaristan'dan İtalya'ya, İrlanda'dan Belçika'ya, Slovenya'dan Ukrayna'ya, Rusya'dan Polonya'ya birçok direnç var ama bu bize gösterilmiyor. Bunun altını çizmek istiyorum. Lütfen şuraya dikkat edelim. 2008-2011 yılları arasında İstanbul Sözleşmesi 3 yıllık bir süreç içerisinde hazırlandı ve sona gelindiğinde Rusya dedi ki; "Bu sözleşmede cinsel yönelim kavramı geçerse imzalamam" dedi ve imzalamadı. Bir şey daha söyledi; "Partner kavramı geçerse de imzalamam" dedi ve imzalamadı. Azerbaycan da onunla birlikte imzalamadı. Sadece devlet düzeyinde mi? Hayır. Halklar düzeyinde de buna bir direnç var. Fransa'da 2013 yılında 1 milyon kişi yürüdü. Ne dediler biliyor musunuz? Attıkları slogan şu: "Aileni koru", "LGBT'ye hayır", "Toplumsal cinsiyet ideolojisine hayır". 1 milyon kişi yürüdü. Bunlar kimdi. Bunların içerisinde toplumun pek çok farklı kesiminden insanların bir araya geldiğini görüyoruz. Anti-gender hareketlere baktığımızda sadece işte Katolikler ya da sadece Müslümanlar ya da sadece belirli bir çevre değil. Aslında bu dayatmaların farkında olan ve insanlık vicdanı adına insanlığın ortalaması olarak en temel insani hassasiyetlerimiz adına bu tepkiyi gösteren bir kesim var. Sadece Fransa'da değil başka ülkelerde de bu politikalarla karşı direnç gösteriliyor ve insanlar tepki gösteriyor.

Bizim bir sorunumuz varsa bu sorunu Avrupa söylüyor, Batı söylüyor diye reddedecek değiliz. Bizim şiddet sorunumuz var. Kadına şiddet sorunumuz var. Ama dünyanın her yerinde var. Ve daha fazlası var. Sadece kadına şiddet değil başka sorunlar da var. Geçen yıl Birleşmiş Milletler rapor yayınladı. 1 milyon canlı türü yok olmak üzere diye "Bioscience" diye bir dergi var. her yıl 10 bin canlı türü yok oluyor diyor. Biz mi yok

ediyoruz. Bu şiddet değil mi? Bu yapısal şiddetin sahibi kim?

Eğer konuya dönecek olursak bu şiddet önlenilecekse böyle bir niyetimiz varsa bu coğrafyanın sahip olduğu değerler sisteminden başka bir şansı yok. Hem bu coğrafyanın yok hem dünyanın yok. Toplumsal cinsiyet diye içeriğinin ne olduğu belli olmayan istediği şekilde yönlendirilebilecek bir kavramı dayatıyor bize. Buna sadece mahkûm ediyor. Bizim merhamet diye bir kavramımız var. Affetmek diye bir kavramımız var. Yani biz bütün kavramsal zenginliğimizi bir kenara iteceğiz batının getirdiği bir kavrama mahkûm olacağız ve bununla şiddeti önlemeye çalışacağız. Sadece bizim coğrafyamız için değil dünyanın tamamı için biz bir model üretebiliriz ama bunun için batının dayatmalarına karşı dik durabilmemiz gerekiyor. Direnç gösterebilmemiz gerekiyor. Eğer bunu yapabilirsek dünyanın her tarafındaki çocuklar için de biz ümit olabiliriz çünkü orada da büyük bir çıkmaz var.

Eğer bu konuda sağlıklı bir tartışma zemini bulabilirsek bugün toplumsal cinsiyet eşitliği savunucularının da bizimle aynı fikirde olacağını düşünüyorum. Buna inanıyorum.

DÜNYA KORONAVİRÜS İLE UĞRAŞIRKEN BİZ TIPKI 1. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ GİBİ **YEDİ CEPHEDE MÜCADELE İLE VARLIĞIMIZI KORUMAYA ÇALIŞIYORUZ**

Şurası açık ki tarih boyunca hiçbir programda, hiçbir projede, insanlık bütünüyle bugün korana salgınında olduğu gibi bir sınava çıkmamıştı. Şöyle düşünün, Avrupa'da bir veba salgını var, Ortadoğu'da bir şey var, Çin'de başka bir şey var, Amerika da başka bir şey var... Bir tiyatro sahnesi düşünün, devletler sırasıyla aynı piyesi sahneye koyuyorlar. Çin'den başladığı için sahneye çıktı ondan sonra başka bir ülkeye sıra geldi o sahneye çıktı, aynı oyunu sahnelemek için aynı sahneyi kullanan devletleri düşünün ve herkes bu piyesi oynadı. İşin ilginç yanı da özellikle bu sosyal medyanın gelişimi, dijital çağdan dolayı bütün insanlık da bu sahnede oynanan oyunu sırasıyla izlemiş oldu.

Şimdi baktığınız zaman korana salgını eğer tek başına bir ülkede olmuş olsaydı işte içinde olubittir veya Amerika'da olduğu gibi ya da kıtalar arasında olduğu gibi bir durum olsaydı siyasi öngörüler ve ülkelerin pozisyonları bugünkü gibi belli olmayacaktı. Özellikle batıdaki devletlerin içine düştükleri durum bir yönüyle batı devletlerini çok köklü değerlendirmelere muhatap olmasına sebep oldu. Şimdi öncelikli olarak dünyada işte bu tür konular gündeme geldiği zaman siyaset bilimcilerden önce fütüristler ve komplocular olayı ele aldılar. Komplocular hemen şunu söylediler: böyle bir virüs icat edildi, virüs icat edildikten sonra insanlara çip takılacak ve insanlar artık dijital insanlar haline dönüşecekler. Zaten aslında bir yönüyle, yani insanoğlu için artık çip takmaya da gerek kalmadı. Dünya şehirlerindeki kameralardan tutun da elimizde taşıdığımız tele-

fonlara kadar aslında dijital olan her şeyin görüntüleme ve ses alma özelliği var. Biliyorsunuz firmalar siber güvenlik için milyonlarca dolar para ödüyorlar tedbirler için. Ancak siber güvenlik dediğimiz güvenlik dediğimiz bütün kapıların arkası bu işin yaratıcısı olan ABD'ye çıkıyordu, şimdi 5G ile birlikte Çin devreye giriyor. Dolayısıyla güvenlik ortamı siber güvenlik dediğimiz mevzunun da karşılığı yok.

Şimdi virüsle alakalı tartışmalar yaşandı virüsün nasıl bulaşabileceği ve tam olarak nasıl ortaya çıktığıyla ilgili. Sendikalar da sistem sorgulaması manasında tüm sistemi sorgulayan ve dünyanın gidişatını da okuyan kurumlardır, insanların çektiği çileler sıkıntılar daha çok sistem üzerinden sorgulanır. Bu sistem sorgulaması da sol camia tarafından yaygınlaştırılmaya başlanmıştır. Baktı-

ğınız zaman virüsün, hibrit virüs olma ihtimali çok yüksek. Bizim doktor arkadaşımız bu konuda şu ifadeleri kullanmıştı: 1934 yılında kanserle alakalı 3 tane yöntem vardır. Kemoterapi, radyoterapi, ameliyat... Aradan geçti yüzyıl, hala daha işte 3 tane yöntem var kanserle ilgili. Fakat medikal ve ilaç alanında milyarlarca trilyonlarca dolarlık bir gidişat var, dikkat ederseniz sağlık meselesi çok sorgulanmazdı yakın zamana kadar, ne harcaması sorgulanabilir, ne yatırımı sorgulanabilir ne de Ortodoks tıp dediğimiz yani bakış açısı sorgulanabilir. Dini kaidelerde bu toplumda tartışmaya açıktır fakat tıbbi kaideler tartışmaya açık değildir. Yine aynı doktor, 1934'te tıpın mafyalaştığını ifade etmişti. Dünya Sağlık Örgütü ve tıp mafyası da ilk kez dünya kamuoyu önünde bu derece tartışılır oldu. Belki buna Trump'ın da biraz katkısı olmuştur... Zaman zaman ümit veren haberler

çıkıyor virüsün azalacağı yönünde. Ancak derhal Dünya Sağlık Örgütü bunun böyle olmadığına dair bir açıklama yayımlıyor.

Dünya büyük bir sınav verirken aslında klasik beklenti şuydu: Dünyada herhangi bir problem ortaya çıktığı zaman Batılı devletler bu problemin üstesinden gelirdi. Afrikalılar perişan olurdu, Asyalılar ve üçüncü dünya ülkeleri perişan olurdu. Bilimi keşfetmiş, sanayi devrimini yapmış, dünyayı yöneten, milyonlarca insanı sömürgeleştiren Batılı devletler problemi çözerdi, üstesinden gelirdi ve diğer ülkelere de yardım ederlerdi ya da sömürgelerini derinleştirir. Şimdi öyle bir durumla karşılaştık ki, yani 200 yıldır 250 yıldır dünyayı yöneten sömüren hâkim güç pandemi karşısında mücadele ettikleri yöntemlerle sağlık sistemleriyle Japonya'nın, Güney Kore'nin, Türkiye'nin hatta birçok Afrika ülkesinin bile gerisinde kaldılar. 2.

Dünya Savaşı İngiltere İmparatorluğu'nun sonunu getirmiştir. 100-150 yıldır dünyayı fethetmiş, üzerinde güneş batmayan imparatorluk kurmuş İngiltere, savaşta batılı devletlerin birbirini yok etme mücadelesi sonrasında neredeyse teslim bayrağını çekmiştir ve liderliği ABD'ye devretmiştir. Kıta Avrupası açısından bunu bu şekilde okuyorum. Öyle zannediyorum ki koronavirüs salgını sonrasında da Avrupa hâkimiyeti dünyada son bulacak. Amerika-Çin rekabeti hala devam edebilir ama Avrupa'nın psikolojik hâkimiyeti sonlanacaktır.

Güney Kore gibi Türkiye gibi toplumlar neden başarılı oldular? Öncelikle Fransa, İtalya ve İngiltere'yi ele alalım. Batılı ülkeler toplumsal üretim kapasitesini kaybetmiş ülkeler olarak çıktılar karşımıza bu süreçte. Hatırlamak gerekirse Fransa'da şöyle bir değerlendirme yapıldı: Ekim ayında hastanelere maske dağıtacağız ancak bu gerçekleşmedi ve Fransa'da sağlık çalışanları eylem yaptılar. Bu tür sıkıntılar Türkiye'de, Güney Kore'de ve Japonya'da yaşanmadı. Bu süreçte birçok ülkenin Türkiye'den ekipman noktasında talebi oldu. Türkiye' bu noktada hem kendi coğrafyasında süreci başarıyla yönetti hem de diğer devletlere de destek sağladı. Bu durum gerçekten etkileyici bir başarıyı gösterir ve diplomasi yönünden de bakılacak olursa Türkiye'ye büyük faydalar sağlayacak bir süreç yönetimidir.

Batılı devletler toplumsal üretim yeteneğini kaybettiler. Ancak şöyle bir ayrımı da yapmak gerekiyor, Almanya üretim kabiliyetini kaybetmedi, hala iyi bir üretim yaptıkları söylenebilir. Kriz yönetim kabiliyeti toplumların dinamikliğiyle ilgilidir. Türkiye'yi düşünün mesela. Son 15 yılda Türklerin başına gelenler gerçekten birçok hadi-

se var. Fakat enteresan bir karakteri var Türklerin. Türkler karakter olarak kriz zamanlarda teyak-kuz zamanlarında olağanüstü işler başaran bir millet. 15 Temmuz'da Türkiye'nin bir ucundan bir ucuna birbirinden haberdar olmayan kitleler hemen hemen aynı refleksleri gösterdi. Dolayısıyla Türkiye'nin daha önce de krizlerle yüzleşmesi, bu süreçte başarılı olmasının başka bir sebebi olarak gösterilebilir. Ancak batılıların ilk olarak toplumsal dinamiğini kaybettiğini gördük bu süreçte ikinci olaraksa üretim kabiliyetlerini kaybettiler, üçüncü olarak da krizi yönetecek bir liderlik mekanizmalarının olmadıklarını gördük. Akademik çalışma yapan bazı siyaset bilimcileri, Avrupa'daki sağlık altyapısının çökmüş olması tesadüfi değil, bu 2008 kriziyle başlayan büyük holdinglerin ve banka krizlerinde gerek ABD'de gerek Avrupa'da büyük finans kaynakları, holdingleri ve bankaları kurtarmak için harlandı. Buna mukabil sağlık yatırımları çok fazla payını alamadı. Avrupa Birliği'nin Yunanistan'ı kurtarmak için harcadığı para, AB'nin sağlık sistemine harcanmış olsaydı salgın sürecinde karşılaştıkları problemlerle karşılaşmazlardı. Peki süreci Türkiye nasıl bu kadar iyi bir şekilde yürüttü? Cumhurbaşkanlığı Sistemi var Türkiye'de bu kapsamda hükümet hızlı kararlar alabildi. Buna ek olarak Sağlık Bakanlığı çok sağlam bir altyapı oluşturdu. Sağlık Bakanlığı'nın süreci böylesine iyi yürütmesi halk tarafından da benimsenince, hükümetin bütün erklerinin inisiyatif almasını ve reflekslerini de kolaylaştırdı. reflekslerini de kolaylaştırdı.

Savaşlar zor zamanlar krizler kahraman da üretirler bu dönemin kahramanlığı da Fahrettin Koca'ya nasip oldu. Tekraren onu süreci yönetmekteki başarısından ötürü tebrik ediyorum. Türkiye 20 yıldır sağlığa gerçekten büyük yatırımlar yaptı.

Türkiye, erken teşhise yönelik çok ciddi bir teşhis mekanizması kurdu. Kriz süresinde radyoloji altyapısı da çok önemli bir işlev gördü. Diğer taraftan ise iyi tedavi ve yetkin sağlık çalışanları bu krizin iyi yürütülmesinde önemli bir rol oynadı.

AK Parti hükümetlerinin Türkiye'ye kattığı en büyük değerler arasında da bu vardır. Hastaneye erişim, doktora ve ilaca erişim gibi maddeler. Bizim yaptığımız anketlerde özellikle AK Parti'nin aldığı oylardaki sağlık alanının etki payı oldukça yüksek, hatta yüzde 70'lere varan bir etki katsayısı var. Bu senenin Mayıs ayında yaptığımız bir çalışmada ise, pandemi sürecinin hükümet tarafından yürütülme memnuniyeti yüzde 62'yi gösteriyor, bu rakam Sağlık Bakanlığı olarak sorulduğunda oran 75'i buluyor, Bakan Fahrettin Koca olunca ise yüzde 80'e çıkıyor. Bu veriler oldukça mühim. Türkiye, erken teşhise yönelik çok ciddi bir teşhis mekanizması kurdu. Kriz süresinde radyoloji altyapısı da çok önemli bir işlev gördü. Diğer taraftan ise iyi tedavi ve yetkin sağlık çalışanları bu krizin iyi yürütülmesinde önemli bir rol oynadı. İngiltere'de ölüm oranı yüzde 8 iken Türkiye'de 1.2-2 civarında. Tüm dünyada bu işi mukayese ettiğimiz zaman Türkiye'nin mücadelesi, Japonya ve Almanya'ya denk.

Peki bundan sonra ne olacak? Bütün devletler sahne oyunlarını oynadılar. Sonuç olarak ortaya çıkan bu virüs salgınıyla Avrupa devletlerinin dinamikliğini de kaybetmiş olduğunu gördük. Artık Avrupa

Birliği devletlerinin ciddi bir gerilemenin tam da ortasında olduğunu düşünüyorum ve bu gerileme belki de yok oluş sürecinden de çıkmayacakları kanaatindeyim. Bunu Suriye denklemine de gördük ve okuduk.

Avrupalılar bütün dünya ülkelerini işgal ettiler. 1. Dünya Savaşı bittiğinde 1923'lerde Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Afganistan hariç İslam ülkelerinde özgür olan hiçbir toprak parçası kalmamıştı. Afrika'nın tamamı, Asya'nın tamamı... İran zaten İngiltere'nin tekeline girmişti. Sadece Afganistan ve Türkiye kurtuluş savaşını verdiği için bağımsız kalabildiler. Ancak Avrupalılar yani Tunus'u, Mısır'ı, Fas'ı, Cezayir'i, Suriye'yi önce işgal ettiler daha sonra da sömürgeleştirdiler. Daha sonra da geri çekildiler. Bunun için de büyük bir çaba sarf ettiler. Ancak yine öyle zannediyorum ki batılıların Türkiye için verdikleri çaba, bütün dünya ülkelerini sömürge haline getirirken verdikleri çabadan daha fazla. Burada emekten kastım, batılıların düşüncesi şuydu ki, bu ülkelerin aydınını, insanını kendilerine bağlı, batıya köle bir şekilde yetiştirmek ve bir gün yeniden bir araya gelerek yeni bir imparatorluk kurmasınlar. Malum bugüne kadar kurulan imparatorlukların yüzde 60'ı Türkler tarafından ku-

ayrı görüş var ve rekabet çok sert gidiyor. Trump ve çevresi diyor ki, Çin’le bu savaşı sürdürmeliyiz ve kademe kademe üretimi Amerika’ya kaydırmalıyız veya tedarigi başka ülkelere yapmalıyız. Küreselcilerin de birçoğunun üretimi Çin’de olduğu için de bir bakıma bu küreselciler ile cumhuriyetçiler rekabetinde, ABD’de demokratlar sanki Çin’in yanında kalıyor gibi bir pozisyondaylar. Bu savaş çok büyük bir savaş. Bizim savaşımız gibi gözükme de bu savaşın etkileri açısından eğer cumhuriyetçiler kazanırsa, Çin’deki üretim kısıtlaması, üretimin başka alanlara kayması Türkiye gibi ülkelere fırsatlar sağlayacak. Bu da yeni imkânlar demek. Bu noktada diğer ülkelerin aksine Türkiye’de koronavirüs sürecinde maske üretimi noktasında çok önemli faaliyetlerin gerçekleştirildiğini gördük. Gelecekte dış politikada attığımız adımlar, toplumsal dinamiklerimizin ortaya çıkması, Amerika’daki bu tedarik talebinin değişmesi, gerçekten büyük bir imkâna işaret ediyor. Ortaya gerçekten Türkiye için ciddi bir gelecek öngörüsü ortaya çıkıyor. En önemlisi de Türkiye’nin içinde bulunduğu coğrafyada gerçekten güvenli bir liman olarak durması insanların Türkiye’ye

tutunması noktasında da güven sağlıyor. Ben geleceğin geçmişten hep daha iyi olacağı kanaatindeyim. Gelecekte de muhtemelen yeni mevzular yeni kavramlar tartışılacaktır. Bu noktada bizlerin duracağı pozisyon da çok mühim. Kendi küçük dünyamızda hakkımızı hukukumuzu savunurken, daha büyük yapılarda dünya sisteminin ve vahşi kapitalizmin sunduğu fikre karşı durmasını bilmeliyiz. Ayağımızı yere sağlam basmalı, daha nitelikli daha hakkaniyetli olmalıyız. Kendi müşkülümüzü çözdükten sonra da insanlık için de kafa yoracağız. Bugüne kadar mazlum insanların yönetilmesini, hakkaniyetin, adaletini haydutlara bıraktık, insanların geleceğini bu haydutlardan geri almak için de yeni bir perspektif çizme tecrübesi ve yeteneği bizde vardır. Nihayetinde biz ülke olarak kademe kademe kendi milletine güvenen, devletine güvenen, entelektüellerine güvenen ve dünyada rekabet edecek pozisyondayken bir ülke olduğumuza inanıyoruz. Bunun kavramsal çerçevesini de oturup hep birlikte üreteceğiz diye düşünüyorum. Geleceğin bizim olacağına inanıyorum.

İSLAM EKONOMİSİ EKSENİNDE ÜCRET VE SENDİKA TARTIŞMALARI

Son dönemde İslam, emek ve sendika ekseninde yeni arayışlar önemli bir çaba olarak öne çıkmaktadır. Kur'an ve Sünnet temelinde Ortaçağ üretim düzeninde değerli bir tecrübeye dönüşen tarihsel olgu olan bu konu; yeni zamanlarda, yeni üretim ilişkileri üzerinden nasıl okunmalıdır? Bu sorunun cevabı aslında yeni bir medeniyet tasavvuru içerisinde ele alınması gereken hayati bir konuyu oluşturuyor. Bilinen İslam Toplumu tecrübesi içerisinde yer almayan, sanayi çağının getirdiği sanayi toplumu içerisinde ortaya çıkmış kendine özgü sanayi ve çalışan-çalıştıran ilişkisine nasıl bakmak gerekiyor? Yine son dönemde sıklıkla atıf yapılan İslam İktisadı ekseninde yürüyen çabaların katkısında bu sorulara tatmin edici, yeni cevaplar bulmak gerekiyor. Biz bu makalede, bu konu ile ilgili mütevazı bir perspektif sunmaya çalışacağız.

Tartışılan Ücret

Tarihsel süreçte ve bugün ücret en çok tartışılan konular arasındadır. 'Ecr' kelimesi Arapça'da ücret anlamında kullanılmaktadır. Çoğulu ise 'ucûr' kavramıdır (Kaya, 2009: 85). Ecr ve ucûr kavramları Kur'an'da 105 defa geçmektedir ve "mutlak olarak, dünya ve ahirette yapılan işin karşılığı veya maddi karşılık" anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında Kur'an'da ecr kelimesi ahiret sevabı, mehir, süt emzirme bedeli, rant ve kira ve emeğin geliri anlamlarında kullanılmıştır. İslami kaynaklarda ücret anlamına gelen diğer terimler ise amel kökünden gelen imale ile maaş, maişet, rızık, râtip, atâ, nafaka ve câize, ulufe ve cu'l' kavramlarıdır (Esen, 2012: 27-37).

Ücret, sözlükte kiralamak (Şakfe, 1968: 70) ve bir menfaatin karşılığı olarak ifade edilmektedir (Armağan, 1982). Mecelle'ye göre ücret yapılan bir iş karşılığında bedel olarak ödenen maldır (Mecelle,

m.404). Türk İş Kanununda ise ücret: "bir kimseye bir iş karşılığında işveren veya üçüncü kişiler tarafından sağlanan ve para ile ödenen tutar" olarak tanımlanmaktadır (İK, m.32).

Ücret, ecir-i has(özel işçi) ve ecir-i müşterek(ortak işçi) açısından yani tüm çalışanlar için emeklerinin kira bedeli olarak tanımlanmaktadır. Bundan dolayı İslam'da ücret 'icare (kira)' bahsi altında incelenmektedir. Ecir-i has zaman esasına göre çalışarak ücrete hak kazanmaktadır. Bunun yanında ecir-i müşterek belli bir iş esasına göre çalışarak ücrete hak kazanabilmektedir. Dolayısıyla doktor, mühendis ve esnaf ücret geliri elde etmektedir. Ancak ecir-i müşterek ücreti, ecir-i has gibi saf bir ücret olmamaktadır. Onun ücretinin içerisinde kar ve diğer gelirler de mevcut olabilmektedir (Tabakoğlu, 1987: 64-65).

İslam hukukçularına göre alışverişte bedel olabilecek her şey hizmet akdi ile ücret olarak belirlenebilmektedir. Ancak bir malın ücret olarak kabul

edilebilmesi için iki şart gerekmektedir. Birincisi malın muteber bir mal olması, ikincisi ise ücretin önceden belirlenerek bilinir olmasıdır (Bardakoğlu, 1990: 65). Dolayısıyla ecri müsemma (belirlenen ücret) ile anlaşılan ücret dini hükümlere ve akde aykırı olmadığı sürece her şey olabilmektedir. Ancak ecr-i misilde (emsal ücret) bu durum farklılık arz etmektedir. Ecri mislin para veya para nevinden olması gerekmektedir (Şafak, 1986: 118).

Ücretin Belirlenmesi

Ücretin tespiti noktasında tartışmalı olan husus ücretin, çalışanın meydana getirdiği katkıya göre mi yoksa bakmakla yükümlü olduğu kişilerin geçimini ve refahını sağlayacak şekilde mi belirleneceğidir. Yeniçeri 'ye göre bir çalışanın ortaya koyduğu fayda dikkate alınmadan emeğinin değeri belirlenemeyecektir. Bu fayda göz önünde bulundurularak işçiye ücret verilmelidir. Fayda ilkesi sayesinde az çalışanla çok çalışan ve maharetli,

bilgili işçi ile bu özellikte olmayan işçiler arasında adalet sağlanmış olacaktır. Ücret geçim ve refaha göre verildiğinde ise bu adalet sağlanamayacaktır. İşverenin aynı işi yapan işçilere bu sebepten ötürü farklı ücret ödeme yükümlülüğü bulunmamaktadır. Bu yükümlülüğü devletin üstlenmesi gerekmektedir (1986: 274).

Ücret tespit edilirken sosyal ücretin yani kişinin bakmakla yükümlü olduklarının da hesaba katılması gerektiğini savunanlar bu düşüncesini; "Kim bizim bir işimize tayin edilir ve evi olmazsa ev edinsin. Yahut karısı yoksa evlensin, bineği yoksa bir binek edinsin" (Ebu Davud, 2945) hadisine dayandırmaktadır. Esen'e göre memur maaşlarıyla ilgili olan bu hadis tüm çalışanlar için geçerli değildir. Ona göre hadiste hizmet akitlerinin bu kapsama girdiğine dair bir işaret mevcut değildir. Bu durum işçi maliyetlerini artırarak teşebbüs hürriyetini kısıtlamaktadır. Bu hadis işverenler açısından tavsiye niteliğinde değerlendirilmelidir (2012: 135).

Ücretin çalışanın bakmakla yükümlü olduğu kişilere göre tespit edilmesi gerektiğini düşünenlerin temel dayanağı Hz. Muhammed'den nakledilen bir hadistir. İlgili hadiste:

“Avf b. Mâlik dedi ki: ‘Biz yine bir gün savaşız olarak ele geçen ganimetlerden hissemizi almak üzere çağrıldık. Ben Ammâr'dan önce çağrıldım. Hz. Peygamber bana iki hisse verdi. Çünkü ben evliydim. Benden sonra Ammâr b. Yâsir çağrıldı. Ona bir hisse verildi. (Çünkü o evli değildi)” (Ebu Davut, 2953) ifadelerine yer verilmektedir. Buna göre evli kişiye iki katı ganimet verilerek bakmakla yükümlü olunan kişilerin göz önünde bulundurulduğu ifade edilmektedir.

Döndüren'e göre İslam'da erkek ailesinin geçimini teminle mesuldür. Dolayısıyla işçi ya da memur olsun temel ücret tespiti yapılırken kişinin bakmakla yükümlü olduğu kişiler göz önünde bulundurulmalıdır (1993: 462). Öztürk de bu görüşü savunmaktadır. Ona göre ücret kişinin kendisi ve bakmakla yükümlü oldukları kişiler dikkate alınarak belirlenmelidir. Nitekim Hz. Ebu Bekir halife olduğunda onun için belirlenen ücret kendisine ve ailesine yetecek kadar belirlenmiştir (1986: 51). Hz. Ömer'in halifelliği döneminde de kendisine

ücret bağlanırken kendisinin ve ailesinin geçimini sağlayacak bir ücret belirlenmiştir. Bu maaş belirlenirken Hz. Ali Hz. Ömer'e “sen kendine ve ailene uygun düşecek bir maaş alacaksın, sana ondan fazlası yoktur” (Taberi, Tarih el-Umem, c3/111,c2/261'den akt. Yeniçeri, 1986: 284) diyerek Hz. Ömer'in maaşının kendisi ve ailesine yetecek miktar kadar olması gerektiğini belirtmiştir.

Asgari Ücret ve Narh (Devletin Ücrete Müdahalesi)

Ücret tespit edilirken, özellikle kişinin bakmakla yükümlü olduğu kişilerde dikkate alındığında ücretlere asgari bir sınırlama getirme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Ancak İslam'da fiyatlara müdahale olarak isimlendirilen narh uygulamasının günümüzde ücretlere uygulanıp uygulanamayacağı tartışma konusu olmuştur.

Tabakoğlu'na göre İslam'ın ilk devirlerinde ekonomi daha çok ihtiyaçlara dayandığından bu devirde ücretle çalışma ve çalıştırma fazla gelişmemiştir. Bu nedenle ücretin tespiti noktasında politikalar geliştirilmemiştir. Ücretin tespitinde emek piyasası etkili olmakla bera-

—— 66 ——
Ücret tespit edilirken, özellikle kişinin bakmakla yükümlü olduğu kişilerde dikkate alındığında ücretlere asgari bir sınırlama getirme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

—— 77 ——

ber tekelleşme durumunda ve kamu yararı olduğunda azami ve asgari ücretler belirlenebilmektedir (2016: 309). Ancak devletin ücrete müdahale edip edemeyeceği hususu tartışmalı bir konudur. İbn Teymiyye ve Şakfe devletin ücretlere müdahale edebileceğini düşünürken karşı görüşte olanlar da bulunmaktadır (Zaim, 1979: 57).

Tabakoğlu'na göre İslam toplumunda devlet ücretlerin adil olmasını sağlamaya çalışmalıdır. Devlet, işçi ve işverenlerin tekelci yaklaşımlarda bulunarak kendi lehlerine aşırı yüksek ücretlerin oluşmasını önlemek için ücretlere müdahalede bulunacaktır. Bu müdahalenin asıl amacı emeğe müdahale değil tekelleşmenin önüne geçmektir. Ancak zorlayıcı ve özel durumlar olmadığı sürece ücretlere müdahale edilmemesi gerekmektedir (2005: 159).

İslam'da narh uyğumasının meşru olmadığını düşünen hukukçuların temel dayanağı:

“Rasûlullah (s.a.v.)'in zamanında fiyatlar yükseldi, bunun üzerine Ey Allah'ın Rasûlü fiyatlara sınır koy, fiyatlar çok yükseldi dediler. Rasûlullah(s.a.v.): ‘Fiyatları ayarlayan Allah'tır, genişletip çok çok veren Allah'tır. Rızık veren Allah'tır. Daraltıp kıtlık getiren Allah'tır. Ben, Allah'a yanımda kimsenin mal ve kan hakkı olmadığı halde ulaşmayı umarım (Tirmizi, 1314)” hadisidir. Buna göre Hz. Muhammed fiyatların belirleyicisi olarak Allah'ı görürken bu yetkiyi peygamber olarak kendisinde görmemiştir.

Narh koymanın meşru olmadığını düşünenlerin bir diğer dayanağı ise İslami anlayışta alışverişin temelini karşılıklı rızaya dayanmasıdır. Buna göre narh sistemi uygulandığı takdirde alışverişte

tarafların rızasının ortadan kalkacağı öne sürülmektedir (Esen, 2012: 129-130).

Kaya'nın belirttiğine göre İslam toplumunda devlet, halkın refahını sağlamakla mükelleftir. Dolayısıyla devlet adaletli ve asgari bir yaşam düzeyi sağlamak maksadıyla asgari ücret belirlemelidir. Bu sayede işverenlerin maliyetleri düşürmek amacıyla ücretleri düşürerek kendi aralarında haksız rekabet içerisinde bulunmalarının önüne geçilecektir (2009: 93-94). Çapra'ya göre de devlet işçilerin haklarını korumak ve emeğin suiistimaline karşı asgari ücretin tespitine ve uygun çalışma şartlarının oluşturulmasına müdahale edebilmektedir (1977: 103).

Bardakoğlu'na göre ücrete esas olan karşılıklı hür irade ile belirlenmesidir. Ancak önceki dönemlerde narh üzerindeki tartışmalar daha çok gıda maddeleri üzerinde yapılmış, ücretlerin narh konusu olup olmayacağı hususuna çok fazla değinilmemiştir. Dolayısıyla Bardakoğlu kamu yararının gerektiği istisnai durumlarda devletin ücretlere sınırlama getirebileceğini belirtmektedir (1986: 235-236).

Ücretin Belirlenmesi Perspektifinden Sendikaya Geleneksel Yaklaşım

İslami ekonomi bağlamında ele alınan çalışmalarda işçi ve işveren ilişkilerine yönelik görüşlere ya kısıtlı şekilde yer verilmekte ya da hiç bahsedilmemektedir. Bu çalışmalar incelendiğinde konu üzerinde özellikle Tabakoğlu, Karaman ve Döndüren gibi isimlerin yapmış olduğu değerlendirmeler dikkate alınmaktadır. İlave olarak Bardakoğlu,

Armağan¹, Yeniçeri², Akdemir ve Aktan'ın³ görüşleri de mevcuttur.

Tabakoğlu'na göre İslam'da işçi sınıfı olmadığı için grev ve lokavt kavramları da yoktur. İşin bırakılarak grev yolunun seçilmesi İslami Ekonomi bağlamında bir kural değildir. Bir adaletsizlik mevcut olduğunda bu yola en son çare olarak başvurulacaktır (Tabakoğlu, 2016: 308). Toplu iş sözleşmesi bağlamında bakıldığında Tabakoğlu İslam'da esas olarak ferdi iş sözleşmesinin geçerli olduğunu ancak toplu pazarlığın yasaklandığına dair bir görüş olmadığını belirtmektedir. Ona göre İslam, toplumu çelişkiler bütünü olarak görmemektedir. Kişilerin yararı ile toplum yararı çeliştiğinde toplum yararından yana olunmaktadır. Bu nokta da Tabakoğlu Karaman'ın (1981: 40) işçi ve işverenler arasında hür irade ve rızayla akdin belirlenmesi ilkesine atıf yaparak zorlama ve tehdit altında yapılan akdin geçerli olmadığını belirtmektedir (Tabakoğlu, 2005: 130).

Tabakoğlu İslami sistem içerisinde işçi-işveren ilişkilerinin mutlak değil nispi olduğunu belirtmektedir. Yani işçi, işveren kavramları günümüzdeki gibi kesin çizgilerle ayrılmamıştır. Ona göre "bir kişi aynı anda hem işçi hem de işveren olabilir" bu nedenle İslam toplumlarında tek kazancı geçimini sadece emeğiyle sağlayan bir işçi sınıfı da oluşmamıştır (Tabakoğlu, 2005: 130)

Tabakoğlu'na göre İslam toplumunda devlet ortaya çıkan anlaşmazlıklarda ve hak ihlallerinde kamu yararını gözeterek fıkıh kurallarına göre so-

runları çözmeye çalışmaktadır. Devlet bu noktada çalışma hayatında adalet ve güvenliğin sağlanması ile mükelleftir. Sözleşmelerin esas tarafların karşılıklı rızası olduğundan işçi ve işveren tarafları grev, lokavt veya baskı yoluyla kendi isteklerini gerçekleştirmek için karşı tarafı zorlayamayacaktır (Tabakoğlu, 1986: 88). Bir anlaşmazlık olduğunda anlaşmazlığı gidermek için devlete başvurmak gerekmektedir.

Karaman (1981: 73) konu ile ilgili ifadelerinde İslam'da devletin sosyal devlet olduğunu ve sosyal adaleti tesis etmekle ve çalışanın geçim koşullarının oluşmasını sağlamakla yükümlü olduğunu belirtmektedir. Bu sağlanmadığında devlet, asgari ücret tespitiyle ve ücretlere müdahale ederek durumun düzelmesini sağlamaya çalışacaktır. Ona göre bu nedenle İslam devletinde hak arama ve adaleti sağlamak maksadıyla teşekküller kurmaya ihtiyaç yoktur. Ancak devlet bu görevini yapmadığında ise politikanın aleti olmamak ve amacı dışına çıkmamak şartıyla esnaf kuruluşları kurulabilecektir. Karaman (1990) işçi ve işveren arası uyuşmazlıklarda sulh aracıları, hakemler, hisbe teşkilatı ve mahkemelere başvurularak anlaşmazlıkların çözümü yoluna gidilebileceğini belirtmektedir (182-184).

Döndüren işçi ve işverenlerin kendi haklarıyla ilgili çıkarlarını korumak, haksızlığı önlemek ve standartlarını yükseltmek amacıyla iktisadi teşekkül kurabileceklerini belirtmektedir (1993: 478). Ayrıca ona göre ücretini yetersiz bulan işçiler ücretlerinin artmasını talep edebilirler. Zira Hz. Ebu

1 Detaylı bilgi için; Yeniçeri, C. (1986). İslam'da Emek ve Karşılığı. İslam'da Emek ve İşçi İşveren Münasebetleri. İstanbul: Ensar Neşriyat.

2 Detaylı bilgi için; Akdemir, S. (1990). İşçi İşveren İlişkileri Mukayeseli Sistem Analizi. Mukayeseli Hukuk ve Uygulama Açısından İşçi İşveren Münasebetleri. S. Orman, İ. Kurt ve T. Özek (editörler). İstanbul: İlmi Neşriyat. 1-22

3 Detaylı bilgi için; Aktan, H. (1986). İslam'da Emek ve Sermaye. . İslam'da Emek ve İşçi İşveren Münasebetleri, İstanbul: Ensar Neşriyat

Bekir ve Hz. Ömer'in maaşları yetmediğinde bu maaşların arttırıldığı bilinmektedir. Bunu bireysel olarak yapabilecekleri gibi bir temsilci vasıtasıyla da yapabilirler. Ancak taraflar anlaşamadığında grev ve lokavt baskısı tarafların iradesini zedelemektedir. Çünkü işçiler işlerini kaybetmemek için, işverenler de işlerinin aksamaması ve başka zararlara uğramamak için rızası olmadığı şartları onaylayabilmektedir. Neticede böyle bir durumda tarafların iradesi sakatlanmış olacaktır. Bu nedenle Döndüren'e göre anlaşma yolu olarak uzmanlaşmış ve adil mahkemeler seçeneği tercih edilmelidir (1986: 411-412; 1993: 478).

Bardakoğlu'na göre, grev ve lokavt iş akdi devam ederken yaşanan durumlar sonucunda meydana gelerek meşruluk kazanmaktadır. Ancak akit devam ettiği müddet içerisinde beklenmedik bir durum ortaya çıkarsa işçinin anlaşmayı fesih hakkı olmaktadır. İş bırakılarak grev bir baskı aracı olarak kullanılamayacaktır (1986: 247).

Armağan(1991)'a göre İslam hukukunda sendikaların kurulmasına engel bir durum yoktur. İnsanlar art niyetli davrandıklarından ve yöneticiler yetkilerini kötüye kullandıklarından böyle bir kuruma ihtiyaç duyabilmektedir. Ancak sendikaların işveren ve devlete zarar verici faaliyetleri İslam hukuku açısından kabul edilebilir değildir. Armağan grev hususunun daha çok ecir-i has için geçerli olduğunu belirtmektedir. Ona göre işçi hizmet akdi gereği çalışmakla memurdur. Greve katılarak bu akdi ihlal etmiş olacaktır.

Güncel Yaklaşımlar

İslam ülkeleri genel itibariyle sanayi devriminde olduğu gibi bir sanayileşme sürecinden geçtikleri için bu toplumlarda ekonomik tabanlı bir sınıfsal yapı ortaya çıkmamıştır. Benzer şekilde İslam toplumlarının sanayi devrimi tecrübesi olmadığından sanayileşmiş ülkelerde olduğu gibi bir işçi ve işveren sınıfının oluşumu ve buna para-

— 66 —

**Durak “Konya’da
İşçi-İşveren İlişkileri
ve Dindarlık” isimli
çalışmasında, emeğin
kontrolünün dindar-
muhafazakârlık
temelinde şekillenen
kültürel hegemonya ile
sağlanmaya çalışıldığı
sonucuna varmaktadır.**

— 77 —

lel sendikal hareketin ortaya çıkışı gerçekleşmemiştir. Batı toplumlarında sendikal hareket bu sınıfsal ilişkiler üzerinden tanzim edilmiştir. Türkiye’de ise diğer İslam toplumlarına nazaran geçte olsa bir sanayileşme çabası ve tecrübesi ile buna paralel bir sendikalaşma eğilimi mevcuttur. Bu noktada ülkemizdeki sendikalaşma yönelimi Müslüman bir ülke olarak endüstri ilişkileri tecrübesi vermesi bakımından önem arz etmektedir. Bu bağlamda Türkiye’nin bu tecrübesi üzerine yapılan bazı çalışmalar ve yorumlar İslam ve sendikal ilişkiler bağlamında fikirler sunmaktadır.

Durak “Konya’da İşçi-İşveren İlişkileri ve Dindarlık” isimli çalışmasında, emeğin kontrolünün dindar-muhafazakârlık temelinde şekillenen kültürel hegemonya ile sağlanmaya çalışıldığı sonucuna varmaktadır. Durak’a göre bu sayede “çalışma ilişkilerinin geleneksel çerçevesinin bağlayıcılığıyla mevcut ilişkiler meşrulaştırılmış, alternatif deneyimler dışlanmış- tır.” Durak araştırma neticesinde işçi ve işverenlerin dindar-muhafazakârlık ekseninde bir uzlaşma çatısı oluşturduğunu ifade etmektedir. Buna göre işçi ve işverenler kendilerini aynı safta görmektedirler. Bu durum, ilişkilere daha romantik yaklaşan işçilerin aksine daha rasyonel davranan işverenler

açısından emeğin kontrolünde ve işverenlerin çıkarlarının korunmasında dini bir dayanak sağlamaktadır. Durak’ın yapmış olduğu çalışma neticesinde ortaya çıkan bir diğer varsayım ise çalışma ilişkileri dindarlık/muhafazakarlık ekseninde ele alındığında çalışma yaşamında işçi-işveren ilişkilerinin enformel ilişkiler halini aldığıdır (Durak, 2013: 128- 129). Oysa bugünün dünyasında Müslümanlar geleneğin istismarı yoluyla yeni bir medeniyet perspektifi oluşturamaz, 21. Yüzyılın emek sermaye ilişkilerine yeni bir boyut getiremezler.

Ülkemizde emek ve din ilişkisi üzerine yapılan bir diğer çalışma Bergen’e aittir. Bergen’in (2012) dikkat çektiği nokta İslam’ın sınıf yapısını kabul etmemesinin işçi açısından avantaj olduğudur. Ona göre işverenler her ne kadar dini referanslarla ‘Türk-İslam geleneğini ve kapitalizmi’ ihlal etmeden işçi üzerinde bir kontrol mekanizması oluştursa da, işçilerde yine aynı değerler üzerinden işverenler üzerinde bir denetleme kurabileceklerdir. Bergen “Sendikal işçi hareketi, dini, işverenin din-üretim ilişkilerini denetlemede kullanabilme ve işverenin din-üretim ilişkilerinde meşruiyetini sorgulamada çaresiz değildir” diyerek bu çarelerin üretilmesi gerektiğini

ifade etmektedir. Bu noktada Bergen'in önerisi şu şekildedir: "İslami ekonomi açısından sendikal düzlemde var olan sorunların halledilmesi için ekonomik yapının değişmesi gerekmektedir. Günümüz sendikacılığının geleneksel İslam değerleri ile modern kurumları birleştirmesi için toplumsal taleplerini değiştirmesi de kaçınılmaz görünmektedir."

Bergen'in önerisinin gerçekleştirilmesinin yolu ise ona göre günümüzdeki gibi bireyin değil Osmanlı'daki gibi hanenin, mahalle yapısıyla birlikte toplumun temeli olarak ele alınmasıdır. Bununla birlikte sendikalar, ahilik teşkilatının geçmiş tecrübesinden faydalanarak, işçileri cemaat tasavvuru üzerinden ele almalıdır. Ona göre "sendikacılık, geçmişin ahi teşkilatlarının ahlak ilkelerini hayata geçiren yeni bir tasavvura ama geleneksel zihniyete sahip olmalıdırlar" (2012).

Sonuç itibarıyla Bergen işverenlerin, çalışma ilişkilerini din üzerinden tanzim etmesine karşılık sendikacılığın sınıfsal yapıyı cemaat kavramı üzerinden yeniden değerlendirmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre ahilik tecrübesi ile birlikte iş kültürü; ahlak, disiplin ve ehliyet üzerinden yeniden ele alınmalıdır. Böylece enformel ilişkiler ortadan kalkarak işçi kesimlerinin çalışma koşullarının iyileşmesinin önü açılacaktır (Bergen, 2012).

İslami ekonomi ve sınıflaşma ile ilgili diğer bir çalışma Özdemir'in 'İslami Sermaye ve Sınıf: Türkiye/Konya Müsiad Örneği' (2010) isimli çalışmasıdır. Özdemir çalışmasında, Müsiad'ın çalışan kesimleri dışladığı gerekçesiyle daha en başında İslami ekonomi ile çeliştiğini belirtmektedir. Ona göre tarih boyunca İslam toplumlarında ahilik gibi teşkilatlar hiyerarşik konumuna bakmaksızın toplumun her kesimini örgütlenmeye dâhil etmiştir (Özdemir, 2007).

Özdemir (2010) sendikal ilişkiler açısından Müsiad üyelerinin, çalışanları ile abi-kardeş ilişkileri içerisinde olduklarını ve çalışanlarla yakından ilgilendiklerini, dolayısıyla sendikanın varlığına ihtiyaç olmadığını düşündüklerini belirtmektedir. Ona göre Müsiad'ın bu kapsamda İslami ilkelerle uyumlu 'İslam insanı' oluşturma hedefi bulunmaktadır. Öyle ki bu yönde "İş Hayatında İslam İnsanı" konulu müstakil bir çalışma dahi hazırlanmıştır. Buna karşın Özdemir aynı çalışmada ahilik teşkilatı ile ilgili yazıların yer aldığını belirtmektedir. Ona göre her ne kadar Müsiad bu yayınında ahilik teşkilatına yer verse de ahiliğin geçerli olduğu şartlar değişmiştir ve ahilik felsefesinin bugünkü koşullara uygun bir şekilde yeniden ele alınması Müsiad tarafından üzerinde durulmayan ve mevcut yayınlarında yer almayan bir konudur.

Özdemir'in (2010) yapmış olduğu çalışmada öne çıkan önemli noktalardan birisi de görüşmüş olduğu Müsiad işyerlerine bağlı çalışanların, çalışma ilişkileri bağlamında bir sorun yaşamamalarına rağmen sendikal örgütlenmenin gerekliliğine vurgu yapmasıdır. Buna göre çalışanlar, çalışma koşullarının işverenin tasarrufuna bırakılmaması gerektiğini, daha iyi sosyal haklar, ücret ve çalışma koşullarının sağlanmasında sendikaların görev üstlenmesi gerektiğine inanmaktadır. Bu noktada Özdemir'in yapmış olduğu araştırmaya çalışanların işyerlerinde gerçekleştirdiğinden çalışanların işverenleriyle problem yaşamadıklarını belirttikleri halde sendikanın gerekliliğine inanmaları önemli bir veri haline gelmektedir.

İslami ilkeler bağlamında örgütlenme konusunda yapılan bir diğer çalışma Kaya tarafından ele alınan "Çalışanların Hakları ve İslam" konulu

eserdir. Kaya eserinde sendikaları, çalışanlar ile işverenlerin karşı karşıya kaldığı durumlarda çalışanların sosyal ve ekonomik haklarını geliştirmesine yarayan bir unsur olarak ifade etmektedir. Ayrıca Kaya sendikaları sadece işçileri işverenlere karşı koruyan bir yapı olarak ele almamıştır. Ona göre sendikalar kapitalist ideolojik hegemonya tarafından kuşatılmış ve etkisiz hale getirilme-ye çalışılmaktadır. Dolayısıyla sendikalar sadece haksızlıklarla mücadele aracı değil, haksızlık ve adaletsizliğin genellikle kaynağı olan kapitalist ve materyalist anlayışa karşı da bir mücadele aracıdır (144-147).

Kaya'ya göre insanların iyiyi isteme hakları vardır. Bu doğrultuda sendikada görev alan kişiler İslami ilkelere uygun bir şekilde hareket edebilirler. Ona göre bu çerçevede kişinin dikkate alması gereken durum Kasas suresi 77. Ayet doğrultusunda olacaktır. Bu ayette: "Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma. Allah'ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah, bozguncuları sevmez" buyurmaktadır. Kaya'ya göre çalışanlar bu ayet ve diğer İslami ilkeler doğrultusunda sendikal faaliyetlerini yürütecektir. Bu sayede sendikal güç erdemli bir toplumun oluşturulmasına katkı sağlayan bir araca dönüşmüş olacaktır (2009: 147).

Kaya'nın sendikalara yönelik vurguladığı bir diğer husus sendikaların toplu sözleşmeler yoluyla çalışanların haklarını koruyarak emek ve sermaye arasında denge kurmasıdır. Ona göre bu sayede sendikalar toplumsal düzen ve barışın sağlanmasına katkı sağlayacaktır. Bu noktada Kaya sendikaların ideolojilerin etkisinde kalmadan İslami ve kültürel ilkeleri göz önünde bulundurularak

hareket etmesi gerektiğini vurgulamaktadır (2009: 151-152)

Kaya ilgili çalışmasında sendikal faaliyetlerle birlikte grev hakkına da değinmektedir. Ona göre devlet her zaman adaletten yana bir tutum sergilemeyebilmektedir. Bu noktada grev sosyal refahın ve adaletin sağlanmasında önemli bir araç olmaktadır. Ancak bu araç kullanılırken diğer sendikal faaliyetlerde olduğu gibi İslami ilkeler esas alınarak adaletin sağlanması amacıyla hareket edilecektir (2009: 152-153).

Dolayısıyla Müslümanların toplu pazarlık ve çalışma hayatında ezen bir taraf karşısında çalışanlarla birlikte hareket etmesi gerekmektedir.

Yeni Müslüman Toplumda Sendika Bir Zorunluluktur

İslami ekonomi bağlamında yapılan değerlendirmede görülmektedir ki İslam çalışma ve emeğe oldukça önem vermektedir. İslami ekonomi bağlamındaki birçok konunun emek kavramıyla bağlantılı olduğu görülmektedir. İslam öncelikle bir kazancın sağlanmasında bu kazancın temelinin bir emek ve çabaya dayanıp dayanmadığını sorgulamaktadır. Özellikle riba gibi kaynağı emeğe dayanmayan gelirler İslam tarafından meşru görülmemektedir.

İslami literatürde çalışma ile ilgili ortaya çıkan bir diğer fark işçi

ve işveren tanımlamalarıdır. Günümüzde işçi ve işveren sınıflandırması mutlak olarak ayrılrsa da İslami Ekonomi 'de bir kişi aynı anda hem işçi hem de işveren olabilmektedir.

İşçi ve işveren arası ilişkilerde de İslami ekonomi bazı farklılıklar içermektedir. Öncelikle ücretin belirlenmesi noktasında bir farklılık mevcuttur. Buna göre günümüzde ücret esas olarak para ile ödense de İslam hukukunda ücret 'önceden bilinirlik' ilkesine bağlı kalınarak bir eşya veya hizmet karşılığı da ödenebilmektedir.

Ücretin tespiti noktasında önemli bir husus; asgari ücretin tespitinde, yapılan işe göre mi yoksa kişilerin bakmakla yükümlü olduğu kişilere göre mi bir ücret tespiti yapılacağıdır. Bu bağlamda görülmektedir ki İslam'da devletin kişilerin geçimini sağlayacak şartları oluşturma zorunluluğuna bulunmaktadır. Bu noktada devletin piyasaya müdahale edip edemeyeceği tartışılmaktadır. Nihayetinde piyasada olumsuzluklar meydana geldiğinde ve kamu yararı ortaya çıktığında ücretlere müdahale yöntemine başvurulabilecektir.

Geleneksel bakış açısına göre İslam sınıflı bir toplum anlayışına sahip değildir. Buna göre İslam

hem genel ilkeleri hem de çalışma hayatına ilişkin özel ilkeleri ile birlikte barışçıl ve adaletli bir toplum anlayışı sunmaktadır. İslami ilkelerin uygulandığı toplumlarda toplumsal barış hâkim olacak ve anlaşmazlıklar yaşanmayacaktır. Adil olmayan ve uyuşmazlıkların çıktığı durumlarda ise devlet devreye girerek toplumda adaleti sağlayacaktır. Geleneksel bakış açısının burada bahsettiği durumlar doğru olmakla birlikte gözden kaçırılan nokta; çerçevesi çizilen bu toplum anlayışının gerçeğe ne kadar yansıyor yansımadığıdır. İslam her ne kadar ideal bir düzen ortaya koysa da insan faktörü devreye girdiğinde bu ideal düzen tam anlamıyla hayata geçirilememektedir.

Bu makalenin konusu açısından değerlendirildiğinde, İslami bir ekonomik düzen içerisinde işçi ve işveren arasında kardeşçe bir anlayışın hâkim olacağı, her iki tarafın da üzerine düşen sorumlulukları hakkıyla yerine getireceği, dolayısıyla sendika gibi çatışma üzerine kurulu kurumlara ihtiyaç olmayacağı belirtilmektedir. Oysaki geçmişte piyasanın kontrol edilmesi ve taraflar arası anlaşmazlıkların çözülmesine yönelik hisbe teşkilatının varlığı bilinmektedir. Bu noktada ahi teşkilatlarının da düzenleyici bir rol oynadığı tarihi vakıdır. Ahmad'ın da belirttiği üzere İslam toplu pazarlığı ve örgütlenmeyi engellemediği gibi desteklemektedir. Çünkü İslam bir kötülük görüldüğünde kişinin buna müdahale etmesini istenmektedir. Kişi eliyle veyahut diliyle bunu engellemeye çalışmalıdır. Eğer başkasına yapılan kötülükte kişiler sessiz kalırsa o toplum helak olacaktır. Dolayısıyla Müslümanların toplu pazarlık ve çalışma hayatında ezen bir taraf karşısında çalışanlarla birlikte hareket etmesi gerekmektedir. Çünkü İslam tevhit dini olarak insanlara ayrılmamayı, tefrikaya düşmemeyi ve birlik olmayı emretmektedir (Ahmad, 2011).

Sendikalaşma noktasında dikkate alınması gereken bir diğer husus; özellikle bilgi toplumuna geçişle birlikte geleneksel anlamdaki iş, işçi ve işletme faktörlerinin değişime uğramasıdır. Geleneksel bakış açısı, toplumsal anlaşmazlık olduğunda grev gibi unsurlarla baskı oluşturularak çatışmacı bir anlayışla hak aramak yerine devlet ve mahkemeler yolu ile hak arama yollarına başvurulması gerektiğini belirtmektedir. Ancak bu durumda da karşımıza devletin ve adalet sisteminin adaleti sağlamada ne kadar başarılı olabileceği sorusu gelmektedir.

Günümüzde görülmektedir ki adalet mekanizması her zaman işlevini yerine getirememekte hatta bazen güçlünden yana taraf olabilmektedir. Aynı şekilde özellikle günümüzdeki küresel işletmeler dikkate alınarak düşünüldüğünde, elinde ekonomik bir güç bulunan işverenlerin devletleri ve adaleti kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirme gücü bulunabilmektedir. Böyle bir durumda çalışanın elinde hakkını arama noktasında başvurabileceği herhangi bir araç bulunmamaktadır. Bu noktada grev çalışan açısından bir güven unsuru olabilmektedir.

Geleneksel bakış açısında sendika ve greve yönelik yaklaşımlar aslen İslami ilkelerin tam olarak uyulduğu, toplumda adalet mekanizmasının tam olarak işlediği ve tam rekabet/istihdam piyasası şartlarının geçerli olacağı varsayımı dikkate alınarak yapılmaktadır. Ancak günümüzde toplumların çoğunda özellikle istihdam piyasalarında tam istihdam durumu oluşmamıştır. Çoğu toplumda çok sayıda işsiz bulunmaktadır. Ayrıca sanayi ötesi topluma geçiş ve neoliberal politikalar dâhilinde günümüzde uygulanan esnek çalışma modelleri de çalışan açısından güvencesizlik

oluşturmaktadır. Diğer yandan artık endüstri 4.0 ve 5.0 ile birlikte çalışanlara yönelik ihtiyacın ortadan kalktığı yapay zekâ destekli otonom işletmeler öngörülmektedir. Bu noktada çalışanların işveren karşısında pazarlık gücü kalmamaktadır.

Geleneksel bakış açısının grev noktasında belirttiği bir diğer husus grevin İslami ilkelerle örtüşmediğidir. Bu noktada temel dayanak; hizmet akdinin karşılıklı rızaya dayanılarak yapıldığı ve tarafların grev unsuru ile birlikte karşı tarafın rızasını zorlayamayacağıdır. Bu bağlamda öncelikle belirtmek gerekir ki çalışanların grev yapma hakkına karşılık işverenlerin lokavt hakkı bulunmaktadır. Diğer yandan dikkat edilmesi gereken nokta grev ve lokavt hakları olmadığında tarafların aynı şartlar altında hizmet akdini imzalayıp imzalamadığıdır. İşverenlerin pazarlık gücü noktasında çalışanlardan daha güçlü olduğu bilinmektedir.

Piyasada hâlihazırda işsiz olan ve iş arayan kişilerin varlığı işveren karşısında çalışanın pazarlık gücünü zayıflatmaktadır.

İslami açıdan grevin İslami ilkelerle örtüşmediğinin belirtilmesinin bir diğer nedeni grev sonucunda üretim faaliyetlerinin durması ve toplumsal zararın ortaya çıktığının ileri sürülmesidir. Buna görüşe göre İslami bir toplumda böyle bir durumda toplum yararı bireysel yararın önüne geçmektedir. Toplumsal zarar olduğu için grev İslami ilkelerle uyuşmamaktadır. Ancak burada grev ile ilgili bir genelleme yapılmaktadır. Çünkü her grev ülke çapında olmayacağı gibi, yapılan her grev toplumsal zarar oluşturmayacaktır. Ayrıca Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanununda grev hakkı ve lokavtın kötüye kullanılması durumunda “taraflardan birinin veya çalışma ve sosyal güvenlik bakanlığının başvurusu üzerine

Dindarlık üzerinden kurulan enformel ilişkiler neticesinde çalışan-patron birbirlerini abi kardeş olarak tanımlayabilmektedir. Bunun neticesinde çalışanlar örgütlenme gibi alanlara uzak kalarak işverene karşı taleplerini bu enformel ilişkiler üzerinden yürütmektedir.

mahkemece, grev veya lokavtın iyi niyet kurallarına aykırı tarzda toplum zararına veya millî servete zarar verecek şekilde kullanıldığıнын tespit edilmesi halinde uygulanmakta olan grev veya lokavtın durdurulmasına karar verilir(m.72)” hükmüne yer verilmektedir. Yine aynı kanunda grev ve lokavt durumunda “mahallin en büyük mülki amirleri halkın günlük yaşamı için zorunlu olan ve aksaması muhtemel hizmet ve ihtiyaçları karşılayacak işyerinde faaliyetin devamlılığını sağlayacak tedbirleri alır(m. 74)” denmektedir. Görüldüğü üzere toplumsal bir zararın ortaya çıkması durumunda mahkemelerce veya mülki idari amirlerce grev ve lokavt durdurulabilmekte ve yahut ilgili tedbirler alınabilmektedir. Kanun bu noktada sınırlar belirlemiş ve grevin kanuni grev ve lokavt olması gerektiğini belirtmiştir. Eğer kanun dışı grev ve lokavt yapılırsa bu durumda oluşacak zarar, varsa greve karar veren işçi kuruluştan yoksa grev yapan işçilerden karşılanacaktır. Aynı şekilde kanuni olmayan lokavtta işçiler haklı nedenle fesih gereği lokavt süresine ilişkin iş sözleşmesinden doğan bütün haklarını bir iş karşılığı olmaksızın tazmin edebilecektir (Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu, m. 70).

İslami bağlamda endüstri ilişkileri ele alınırken dikkate alınması gereken bir diğer nokta çalışma hayatındaki olumsuz koşulların ve işverenlerin çıkarlarının dini değerler üzerinden göz ardı edilmesidir. Durak’ın çalışmasında da görüldüğü üzere din/muhafazakarlık üzerinden işçi-işveren arasında bir uzlaşma çatısı oluşturularak emeğin kontrolü sağlanabilmektedir. Bu noktada din emeğin kontrolünde araçsal bir işlev olarak kullanılabilmektedir. İşverenler hegemon kültür üzerinden kurmuş oldukları bu enformel ilişkiler neticesinde çalışanları pasifize edebilmektedir. Dindarlık üzerinden kurulan enformel ilişkiler neticesinde çalışan-patron birbirlerini abi kardeş olarak tanımlayabilmektedir. Bunun neticesinde çalışanlar örgütlenme gibi alanlara uzak kalarak işverene karşı taleplerini bu enformel ilişkiler üzerinden yürütmektedir.

Çalışanların işverenler ile birlikte kendilerini “aynı safta” görmeleri işverenler lehine bir durum ortaya çıkaracaktır. Bu sayede işletmede karşılaşılan sorunlara karşı pasif bir yaklaşım çizilecektir. Sonuç itibarıyla dini değerlerin ön plana çıkarılması ve bu noktada dinin araç olarak kullanılması örgütlenme bakımından işverenlerin lehine çalışanların aleyhine bir

durum oluşturmaktadır. Elbette ki tüm muhafazakâr işverenlerin dini bu şekilde araçsal olarak kullandıkları söylenemez. Ancak dindarlık bu amaçla kullanılsa dahi kader, sınav, tevekkül ve abi-kardeş anlayışının işverenlere getirmiş olduğu konfor da bozulmak istenmemektedir.

Bergen ve Kaya'nında belirttiği gibi sendikal faaliyetler İslami ölçüler çerçevesinde yeniden değerlendirilmelidir. Sendikal anlayış bu şekilde tanzim edilerek çalışanların haklarının korunması ve geliştirilmesi noktasında bir görev üstlenebilecektir. Bu noktada çıkar çatışmasından ziyade adaletin sağlanması noktasında yeni bir bakış açısıyla sendikal anlayışın geliştirilmesi gerekmektedir.

Sendikalara, geçmişi ve ortaya çıkmış olduğu ideolojileri nazarıyla bakmadan toplumun tüm kesimlerine katkı sunabilecek bir yapı gözüyle bakmak gerekmektedir. Kaya'nın (2009: 147) da belirttiği gibi sendikalar erdemli bir toplum inşasında yardımcı bir araç olarak kullanılabilir.

Sendikalar sadece ücret artışının sağlanmasında bir araç olarak kullanılmamaktadır. Sendikalar çalışma şartlarının iyileştirilmesi, iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması gibi katkılar da sunmaktadır. Ayrıca sendikalar eğitimler yoluyla çalışanların kişisel gelişimine katkı sunarak mesleki becerilerin geliştirilmesini sağlayabilmektedir. Bu sayede sendikalar verimliliğin artmasına katkı sunabilecektir. Ayrıca sendikalar emek ve sermaye arasında denge kurulmasını sağlamakta ve sosyal refahın artmasında da önemli bir görev üstlenebilmektedir.

Günümüzde sendikalar bugünün şartları üzerinden ve geçmişteki tecrübeye dayanılarak değer-

lendirilmektedir. Ancak her ne kadar İslami ilkelere örtüşmeyecek şekilde karşısındakine zarar verme boyutuna varabilecek yöntemlerle geçmişte bir sendikal mücadele verilse de, geçmişte verilen bu mücadelelerin günümüzdeki daha iyi çalışma şartlarının oluşmasına katkı sunduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.

Sanayi devriminin ortaya çıktığı şartlarda yani işçilerin 16 saat çalıştırıldığı sefalet ücretin geçerli olduğu, iş ve can güvenliğinin olmadığı kötü çalışma koşullarının olduğu, kısacası hak ve adalete riayet edilmediği bir ortam var olduğunda ve devletin de işverenlerle birlikte hareket ettiği bir durumda grevin İslami ilkelerle bağdaşıp bağdaşmadığı hususu esas itibarıyla konunun özünü oluşturmaktadır.

Sonuç itibarıyla sendikal faaliyetlerin İslami ilkelere bağlamında yeniden tanzim edilerek sendikal faaliyetlere ilişkin daha detaylı incelemeler gerektiği görülmektedir. Konunun İslami açıdan ele alınabilmesi için hem fıkhi hem iktisadi hem de sosyolojik açıdan bütüncül şekilde ele alınması gerektiği gayet açıktır.

Kaynaklar

Ahmad, I. (2011). "Religion and Labor: Perspective in Islam". WorkingUSA, 14(4), 589-620.

Armağan, S. (1982). "İslam Hukukunda İşçi-İşveren Arasındaki Münasebetler ve Bazı Düşünceler. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, (31), 233-246.

Armağan, S. (1991). Ana Hatlarıyla İslam Ekonomisi. İstanbul: Timaş Yayınları.

Bardakoğlu, A. (1986). İslâm Hukukunda İşçi-İşveren Münasebeti. İslâm'da Emek ve İşçi-İşveren Münasebetleri. İstanbul: Ensar Neşriyat. 47-68

Bardakoğlu, A. (1990). Hizmet Akdinin Yapılması ve Uygulanması. Mukayeseli Hukuk ve Uygulama Açısından İşçi-İşveren Münasebetleri. S. Orman, İ. Kurt ve T. Özek (editörler). İstanbul: İlmi Neşriyat. 167-264

Bergen, L. (2012). "Emek Din ilişkisi ve kültür: Sı-
nıftan Cemaate". Emek ve Toplum, 1(2). 116-133.

Çapra, M. Ö. (1977). İslâm'da İktisadi Nizam. (Çev. H. Yavuz). İstanbul: Sebil Yayınevi.

Davud, E. (1987). Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi. (Çev. İ. L. Çakan). İstanbul: Şamil Yayınevi.

Döndüren, H. (1993). Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali. İstanbul: Erkam Yayınları.

Döndüren, H. (1986). İslâm'da İşçi ve İşveren Münasebetleri. İslâm'da Emek ve İşçi-İşveren Münasebetleri. İstanbul: Ensar Neşriyat.

Durak, Y. (2013). Emegın Tevekkülü: Konya'da İşçi-İşveren ilişkileri ve Dindarlık. İstanbul: İletişim Yayınları.

Esen, A. (2012). Sosyal Siyaset Açısından İslâm'da Ücret. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Karaman, H. (1981). İslâm'da İşçi-İşveren Münasebetleri. İstanbul: Marifet Yayınları.

Karaman, H. (1990). İşçi-İşveren Anlaşmazlıklarında Çözüm Yolları. Akgündüz ve Diğerleri. Mukayeseli Hukuk ve Uygulama Açısından İşçi-İşveren

Münasebetleri. S. Orman, İ. Kurt ve T. Özek (editörler). İstanbul: İlmi Neşriyat. 179-189

Kaya, M. (2009). Çalışanların Hakları ve İslâm. Ankara: Fecr Yayınları.

Kur'an-ı Kerim Meali. (2006). (Çev. H. Altuntaş ve M. Şahin). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye. (1973). (Çev. O. Öztürk). İstanbul.

Özdemir, Ş. (2007a) Din-Ekonomi ilişkisi ve Güncel Arayışlar, Ondokuzmayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 23.153-164.

Özdemir, Ş. (2010). İslami Sermaye ve Sınıf: Türkiye/Konya Müsiad Örneği. Çalışma İlişkileri Dergisi, 1(1), 37-57

Öztürk, A.(1986) "İslâm'da İşçi-İşveren Münasebetleri". İslâm'da Emek ve İşçi İşveren Münasebetleri, İstanbul: Ensar Neşriyat

Resmi, G. (2003). 4857 Nolu İş Kanunu. 23 Mayıs 2003 tarih ve 25134 sayılı Resmi Gazete.

Resmi, G. (2012). 6356 Nolu Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu. 18 Kasım 2012 tarih ve 28460 sayılı Resmi Gazete.

Şafak, A. (1986). Mukayeseli Hukukta Ücret Politikası. İslâm'da Emek ve İşçi-İşveren Münasebetleri. İstanbul: Ensar Neşriyat

Şakfe, M.F. (1968). İslâm'da İş Ahkâmı ve İşçi Hakları (Çev. İ. Toksarı). İstanbul: Nida Yayınları.

Tabakoğlu, A. (1986). İslam Ekonomisinde Emek ve Sermaye Kavramları., İslam'da Emek ve İşçi İşveren Münasebetleri, İstanbul: Ensar Neşriyat.

Tabakoğlu, A. (1987). İslam ve Ekonomik Hayat. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Tabakoğlu, A. (2005). İslam İktisadı: Toplu Makaleler, İstanbul: II. Kitabevi.

Tabakoğlu, A. (2016). İslam İktisadına Giriş. (4. Baskı). İstanbul: Dergah Yayınları.

Tirmizî, E. İ. M. (2004). Sünen-i Tirmizî (Çev. A. Parlıyan). Konya: Konya Kitapçılık

Yeniçeri, C. (1986). İslam'da Emek ve Karşılığı. İslam'da Emek ve İşçi İşveren Münasebetleri. İstanbul: Ensar Neşriyat.

Zaim, S. (1979). İslam ve İktisadi Nizam. İstanbul: Zafer Matbaası

100. YILINDA BİRİNCİ MECLİSİ HATIRLAMAK

Giriş

2020 yılı I. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 100. yılına denk gelmesine rağmen, dünyayı saran Covid-19 sebebiyle konuyla ilgili faaliyetler oldukça buruk geçmekte. Yapılan birkaç çevrimiçi toplantı, sosyal medya paylaşımı, televizyon reklamı haricinde en dikkat çekici ve anlamlı organizasyon, balkonlardan İstiklal Marşı'nın okunmasıydı. İşin aslına bakıldığında virüs yayılım gösterip günlük hayatı aksatıncaya kadar başta Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) olmak üzere kamu idarelerinin, siyasa yapıcılarının ya da entelektüel muhitlerin konuya odaklandığını söylemek bir hayli güç. Meclisin yüzüncü yılının cereyan edeceği tarih belli olmasına karşın istenilen kapsam ve özende bir çalışma yapılmadığı ortadadır. Bu durumun gerisinde uzunca süredir, Meclisin “egemenlik” bağlamında tarihi öneminin göz ardı edilerek “çocuk bayramına” indirgenmesi yatmaktadır. Tarihsel açıdan bakıldığında demokratik siyasetin kaynağı olan yasama iradesinin ve temsilcilerinin günden güne güç kaybettiği, temsil ilişkilerinin zayıfladığı görülmektedir. Buna karşın Birinci Meclis tecrübesi yakından incelendiğinde, farklı bir siyasi ve hukuki manzara ile karşılaşmaktadır. Bu bağlamda Cumhuriyet tarihi açısından

kurucu rol oynayan, yeni bir düzen inşa eden, Milli Mücadele'yi yürüten Birinci Meclis'in ayrıntılarıyla ele alınması ve tarihi öneminin yeniden tetkik edilmesi gerekmektedir.

Türk siyasi yazınının önemli tartışmalarından birisi yeni rejimin, Cumhuriyetin ne düzeyde Osmanlı İmparatorluğu'nun devamı olduğudur. Bu sorunun cevabı, büyük oranda kurucu irade gösterecek siyasi boşluğu dolduran Birinci Meclis'te saklıdır. Her ne kadar yeni rejim, kendi küllerinden doğduğunu iddia etmiş olsa da Kemalist hareket, insan kaynağı, siyaset yapma biçimi ve ideolojik kabuller bakımından Osmanlı yenileşme hareketleri içerisinde yoğrulduktan sonra Cumhuriyet rejimine intikal etmiştir. Geçiş döneminin en dikkat çekici aktörü ise bir tarafta silahlı mücadele veren, diğer yandan diplomatik ilişkileri yürüten fakat en önemlisi ihdas ettiği anayasa ile yeni bir düzen inşa eden I. Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir. Meclis ortaya koyduğu demokratik görüntü, siyasi çoğulculuk ve ürettiği egemenlik ilişkileri ile Türk devlet geleneğinin muhafazasını, Anadolu yurdunun bütünlüğünü sağlamıştır. Birinci Meclis içerisinde somutlaşacak olan siyasi görüşler ise, sadece bu dönem ile sınırlı kalmayarak, Cumhuriyet döneminin büyük kısmına teşmil olacaktır. Bu minvalde, öncelikle Birinci Meclisin kuruluşunu, siyasi mahiyetini, mündemiç olan politik müca-

deleyi ve nihai olarak kısaca Türk siyasi düşünce tarihi açısından nasıl algılandığını açıklamaya çalışacağız.

Mütareke Yılları ve Meclisin Kuruluşu

30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Antlaşması, “ateşkes” mahiyetinde olmakla birlikte Osmanlı İmparatorluğu için fiili bir teslim belgesiydi. Antlaşmada yer alan orduların terhis edilmesi, boğazların itilaf devletlerine açılması ve Karadeniz’e çıkmaları, güvenliklerini tehdit eden Osmanlı coğrafyasını işgal altına alabilmeleri, Sevr Antlaşması’na giden yolun taşlarını döşemiştir. Antlaşmanın imzalanmasından hemen sonra, İstanbul ve Çanakkale Limanlarının İtilaf Devleti gemilerine açılması ve boğazların galip

devletlere terk edilmesi “mütareke dönemi” olarak ifade edilen süreci başlatmıştır. Türk siyasi literatüründe, mütareke kavramı, örtülü işgalden Büyük Taarruz’un kazanıldığı 1922 yılına kadar ki süreci açıklamak için kullanılır. Tarık Zafer Tunaya’nın tespitiyle, arada geçen zaman diliminde “Osmanlı” adını taşıyan bir devletten bahsetmek çok mümkündür değildir; İmparatorluğun fiili gücünü yitirdiği Cumhuriyetin henüz kurulmadığı bu zaman diliminin iktidar boşluğu (interregnum) olarak tanımlanması yerinde olacaktır (Tunaya, 2009: 7).

Mütarekenin en dikkat çekici olaylarından birisi, Mondros’un imzalanmasından sonra II. Meşrutiyet’ten itibaren ülkenin kaderinde önemli rol oynayan İttihatçı liderlerin ülkeyi terk etmesidir. Enver, Talat ve Cemal Paşaların yurt dışına kaçmaları II. Meşrutiyet döneminin son bulmasına, o

döneme damga vuran elitlerin sahnenin gerisine çekilmesine ve buna bağlı yeni liderlerin ön plana çıkmasına işaret etmekteydi. İttihatçı liderlerin etkinliğini kaybetmesine bağlı olarak, İstanbul'da iktidar büyük oranda "mütareke kabinelerine" geçecektir. Mütareke döneminde on iki kabine kurulmuş, bunların beşine Damat Ferit, üçüne Ahmet Tevfik Paşa liderlik etmiştir.

İktidar ilişkilerinin makas değiştirmesi bakımından, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçmesi ve İstanbul dışında yeni iktidar ilişkilerini tesis etmesi oldukça kritik bir hamledir. 1918 yılı sonunda İstanbul'a gelen, hükümete girmeye çalışan fakat başarılı olamayan, diğer taraftan yönetecek bir kıtası dahi olmayıp boş düşen Mustafa Kemal Paşa, biraz da şahsi gayretiyle Üçüncü Ordu Müfettişi olarak atandıktan sonra Anadolu'ya geçmiş ve tertip ettiği kongreler, ürettiği milli hâkimiyet söylemi üzerinden Anadolu merkezli yeni siyasi odağın lideri haline gelmiştir. Türk tarih yazımı açısından üzerinde durulmayan ya da üstü örtülmek istenen husus, Milli Mücadele'nin insan kaynağının kimlerden oluştuğu, cephe örgütlenmelerinin nasıl tertip edildiğidir. İttihatçı liderlerin yokluğu diğer taraftan Mustafa Kemal Paşa'nın gayreti, elitler açısından açıklayıcı olmakla birlikte düzenli ordusunu yitiren ve direniş harekâtı gerçekleştiren askerlerin kimlerden oluştuğu hususu Türk tarih yazınında oldukça belirsizdir. 1918 yılı itibarıyla 500 bin askeri firar eden Türklerin sadece 100 bin askeri kalmış, bunların çoğu da Mütareke sürecinde dağıtılmış, silahları ellerinden alınmıştı. Ülkeyi I. Dünya Savaşı'na sokan İttihatçı liderler, I. Dünya Savaşı'nın erken safhalarında hazırladıkları "Milli Mukavemet planı" ile olası ikinci raundu planlamışlardı. I. Dünya Savaşı'nın bir tür devamı, ilk yenilginin rövanşı olarak cereyan eden karşı

koyuş gerçekleşmekle beraber, bu süreci yöneten isim İttihatçı liderler değil Mustafa Kemal Paşa ve yakın çevresi olmuştur. Fakat sahadaki gayri nizamı yapı, büyük oranda İttihatçı insan kaynağından oluşmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın, İttihat ve Terakki düşüncesi ve kurumsal kimliği içerisinde yetişmesine, ileride kuracağı siyasi rejimin büyük oranda oradan beslenecek olmasına rağmen örgütün sahada verdiği mücadele ısrarla göz ardı edilecektir. Bu durumun gerisinde iki sebep vardır. Ülkenin son on yılına damga vurmuş olan İttihat ve Terakki'nin Osmanlı'yı savaşa sürüklemesi ve alınan yenilgi ile İmparatorluğun fiilen ortadan kalkması görünen ilk nedendir. Bir diğeri ise, özellikle 1912 senesinden itibaren örgütün ülke tarihinde uyandırdığı yaygın korku ve nefrettir. Yeni siyasi düzen arayışını açığa vurmaktan örtülü iktidar ilişkileri devşirmeye çalışan Mustafa Kemal Paşa için İmparatorluk düzeninin tüm yükleri ilk istasyonda bırakılmıyordu. Mustafa Kemal Paşa, İttihatçıların ürettiği maliyeti üstlenmemek, yeni bir sayfa açmak ve Anadolu'da oluşacak iktidar ilişkilerini tekeline almak adına hiçbir alternatif girişime izin vermemiştir. Bu minvalde, İttihat ve Terakki liderlerinden Talat Paşa'nın direktifiyle kurulan, yöneticiliğini Kara Kemal'in yaptığı Karakol Cemiyeti, Milli Mücadele hareketine önderlik etme isteği ve Mustafa Kemal Paşa'yla çatışmasından dolayı Türk siyasi literatüründe kendisine yer bulamamıştır. Fakat bu durum, hem Milli Mücadele döneminde hem de Cumhuriyetin ilk yıllarında İttihatçıların askeri ve siyasi güç olduğu ya da Mustafa Kemal Paşa'nın o kaynaktan beslendiği gerçeğini değiştirmeyecektir.

Hem Osmanlı da hem de Cumhuriyet döneminde yöneten-yönetilen ilişkileri, birbirlerinden sert bir şekilde ayırmıştır. Devlet, özerk, kendinden

— 66 —

Dönemin siyasi koşulları itibariyle özgür bir Meclisin varlık gösteremeyeceği herkesin malumu olmakla beraber, Mebusan seçimlerinden elde edilecek ve Anadolu'ya taşınacak yeni bir temsil, siyasal meşruiyet için oldukça önemliydi.

— 67 —

menkul siyasi bir özne niteliği taşıırken; yönetilenlerin, iktidar ilişkilerinin parçası olması istenilen ya da izin verilen bir durum değildir. İmparatorluğun son günlerinde Anadolu'da yeni bir devletin kuruluşu adına yapılan, siyasi bir özne olarak ortaya çıkan ve toplumcu tezleri ortaya atan kongreler bu durumun istisnasıdır. Fakat toplumun etkin ve belirleyici olduğu kongreler döneminde ortaya atılan toplumcu karakter kısa sürecek, Cumhuriyetin ilan edilmesi ve siyasi kurumsallaşmaya koşut olarak yöneten-yönetilen ilişkileri tekrardan aslına rücu edecektir. Bu noktada, yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde toplanan, kısır siyasi tartışmaların, gruplaşmaların ötesinde milli egemenliği, ulusal iradeyi ön plana çıkartan kongrelerin Birinci Meclis'in mukaddemesi olduğu ifade edilebilir.

Başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Anadolu'ya kayan yeni elitlerin, gücünü yitiren, örtülü işgale uğrayan İstanbul'dan son isteği yeni bir seçimin yapılmasıydı. Dönemin siyasi koşulları itibariyle özgür bir Meclisin varlık gösteremeyeceği herkesin malumu olmakla beraber, Mebusan seçimlerinden elde edilecek ve Anadolu'ya taşınacak yeni bir temsil, siyasal meşruiyet için oldukça önemliydi. 1919 yılı sonunda yapılan seçim-

ler ile oluşan parlamento, büyük oranda Müdafaa-i Hukuk düşüncesi etrafından şekillendi. Meclisin yaptığı belki tek fakat en önemli iş, Misak-ı Milli'nin kabul edilmesi idi; bu belge, egemenliğini yitiren bir devletin meşruiyetini yeniden tanımlıyordu (Tanör, 2004: 230). İstanbul'un 16 Mart 1920 tarihinde işgal edilmesiyle birlikte, aldıkları ilk aksiyon Mebusan Meclisi'nin kapatılması olmuştur. 18 Mart 1920 tarihinde son kez toplanan Meclis, kapatma ve işgal kararını protesto etmiş ve bunu Britanya, Fransa ve İtalya başta olmak üzere dünya parlamentolarına duyurma kararı almıştır. Faaliyetlerini süresiz erteleyen Meclis, bu kararıyla farklı bir mecrada yoluna devam etmek istediğini göstermiştir. Olayları yakından takip eden Mustafa Kemal Paşa, 19 Mart 1920 tarihinde, başkentin işgal edildiğini ve Meclisin bu şartlar altında görev yapamayacağından hareketle olağanüstü yetkilerle donatılmış bir Meclisin Ankara'da teşekkülü için çağrıda bulundu. Kararda, açılacak Meclise yeni seçilecek mebusların yanında istedikleri takdirde İstanbul'dan gelen mebusların da iştirak edebileceği belirtiliyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın çağrısı üzerine yapılan seçimler, Mütareke şartlarında kanunda gösterilen iki dereceli değil tek dereceli olarak gerçekleştirilmiştir. Seçimler farklı

tarihlerde sonuçlanmış, seçilen bazı mebusların Ankara'ya gitmeyi reddetmeleri üzerine o yerlerde yeniden seçim yapılmıştır. Diğer yandan Meclis açılmasına müteakip bir müddet İstanbul'dan gelen mebusların iştiraki beklenmiş; 27 Ekim 1920 tarihinden itibaren bu uygulamaya son verilmiştir (Demirel, 2017: 76).

Meclis 23 Nisan 1920 tarihinde Cuma günü, Cuma namazına müteakip dualarla açıldı. Bu karar, 21 Nisan 1920 tarihinde bizatihi Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa tarafından Mevki Komutanlıkları'na gönderilen yazıyla alınmıştı. Kararda, Meclisin, ulu Tanrı'nın yardımı ile 23 Nisan'da Cuma namazından sonra açılacağı, Hilafet ve Saltanat makamlarının kurtarılmasının hedeflendiği, Cuma namazına rastlatılarak Kur'an ve duanın nurundan istifade edileceği, dualardan sonra da Sakal-ı Şerif ve Sancak-ı Şerif'i taşıyarak

Daire-i Mahsusa'ya gidileceği, devamında kurbanların kesileceği ve padişaha dua edileceği belirtilmekteydi (Dilipak, 1988: 65-66). Normal şartlarda açılış, 22 Nisan 1920 olarak düşünülmekle birlikte İstanbul hükümetinden gelen eleştiri ve fetvaları göğüslemek adına Cuma gününe denk getirilerek dini bir görüntü verilmesi istendiği açıktı. Kazım Karabekir, İstiklal Harbimiz adlı eserinde bu durumu şaşkınlık ve eleştiriyi aktaracaktır:

“Tarihimizde bu kadar koyu bir taassuplu dini merasimle hiçbir meclis açılmamıştır. Fetvaları takip eden bu muazzam ihtifaller acaba yer yer başlayan ayaklanmalara karşı bir sigorta mı olacağı düşünüldü. Ne olursa olsun inançla taassubu milli meclisin başlangıç gününden ayırmak daha ihtiyatlı olurdu. Yani ne Cuma gününü seçmeye ve ne de bu kadar velveleye lüzum yoktu. Güzel bir dua daha iyi tesir yapardı.”

Meclis binası, Ulus meydanında daha evvel İttihat ve Terakki Kulübü olarak inşa edilen fakat yarım kalan, I. Dünya Savaşı sonrasında Ankara'ya gelen yabancı askerlerinde kullandığı kagir, tek katlı bir yapıdır (Velidedeoğlu, 1983: 51-53). Çatı tadilatı, Ankara halkının kendi evlerinden getirdiği malzemelerle tamamlanmıştır. Meclis binasında, elektrik olmadığı için geceleri aydınlanma sorunu gaz lambalarıyla, ısınma meselesi ise odun sobasıyla çözülmekteydi. Memleketlerini bırakıp gelen mebusların barınma konusu ise, Maarif Vekaleti binasında yatakhane tahsis edilmesiyle halledilmiştir; mebusların çoğu bu süre zarfında koğuşlarda kalmışlardır (Demirel, 2012: 23).

Altı çizilmesi gereken konulardan birisi de Mecliste görev yapan mebus sayısıdır. Açılış günü ilk toplantıda yoklama yapılmaması, mebus sayısı hususunda kafa karışıklığına sebep olmuştur. Muhtelif kaynaklarda, birbirlerini teyit etmeyen sayılar verilmiştir. Ahmet Demirel, Birinci Meclis'e ait Osmanlıca yazılan Türkiye Büyük Millet Meclisi, Bir Tarihçe ve Aza-yı Kiramın Tasvirlerini Muh-tevi Albüm adlı eser ile tutanakları kıyaslayarak yaptığı çalışmadan hareketle ilk toplantıda 127 kişinin olduğunu ileri sürmektedir (Demirel, 2012: 20). Diğer yandan Meclisin 1919 ve 1920 yıllarında, İstanbul'da ve Anadolu'da yapılan iki ayrı seçimden gelen mebuslar aracılığıyla şekillenmesi, seçilen kişilerin bazılarının Meclise katılmaması ve Meclisin faaliyette bulunduğu sürece sahada Milli Mücadele'nin devam etmesi, Meclise iştirak eden mebus sayısını bir hayli dalgalandırmıştır. Kayıtlara bakıldığında ölümler ve istifalar dâhil bu dönemde mebus olarak ismi geçen kişi sayısının 437, yasama dönemi hitama erdiğinde mebusluk vazifesini sürdüren ise 337 kişi olduğu görülmektedir (Demirel, 2011: 90).

Bu dönem için resmi olarak soyadı kanunu olmadığı ya da soyadı kullanan kişi sayısı az olduğu için mebusları birbirinden ayırmanın en kolay yöntemi seçim bölgeleri üzerinden tanımlamaktır. Özellikle aynı ismi taşıyan mebuslar için bu kaçınılmaz durumdur. Birinci Meclis'te zabıt memurluğu yapan Hıfzı V. Velidedeoğlu, bu durum karşısında, hızlıca mebusların seçim bölgelerini ezberlediklerini, aynı ismi taşıyan bir mebus ismi geçtiğinde bölgelerinin hangisi olduğunu sorarak zapta geçtiğini aktarmaktadır (1983: 160):

...Soyadı kullanan mebuslar müstesna olmak üzere, bütün milletvekilleri kendi adlarıyla anı-lırdı. Böyle olunca onları birbirinden ayırt edebilmek için nerenin mebusu olduğunu bilmek gerekirdi. Meselâ Necip Bey adında bir mebusun herhangi bir işi veya önergesi memurlar arasında söz konusu olsa, "Mardin" mi yoksa "Ertuğrul" mu diye sorulurdu. Böylece çok geçmeden hemen bütün mebusların, seçtikleri yerleri, sanki bir soyadı gibi, onların adıyla birlikte ezberlemiştik... Öyle bir zaman geldi ki, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki -hiçbir işe karışmayan, hiç söz almayan silik mebuslar müstesna olmak üzere- hemen bütün milletvekillerinin adları ve seçim bölgeleri bir arada olmak üzere belleğimize yerleşti.

437 mebusu çeşitli kriterlere göre tasnif eden Ahmet Demirel'in verdiği bilgiler, Birinci Meclis'in ilginç ve bir o kadar renkli bir parlamento olduğunu göstermektedir (Konuyla ilgili bkz. Demirel, 2017: 161-187). Öncelikle, Birinci Meclis'i oluşturan mebusların hangi seçim kanalı üzerinden geldiği incelendiğinde, % 79,9'nun Anadolu seçiminden, % 21,1'nin Meclis-i Mebusan seçimi üzerinden parlamentoya iştirak ettiği görülecek-

tir. Seçim bölgelerine bakıldığında mebusların en çok % 21,7 ile Doğu Anadolu bölgesinden Meclise katıldığı söylenebilir. Yaş bakımından incelendiğinde ise % 36,2'sinin 40 yaşından küçük, % 35,5'nin 40-49 yaş aralığında olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Meclisi oluşturan mebusların, çok yaşlı olmamakla birlikte olgunluğa erişmiş bir insan kaynağı olduğu ifade edilebilir. Aldıkları eğitim açısından bakıldığında, % 20,8'nin üniversite, % 15,1'nin askeri okul ve % 20,8'nin dini okullardan mezun olduğu görülmektedir. İlkokul mezunları ise, sadece %1,6'dır. Mesleklere göre tasnif edildiğinde, büyük kısmının memuriyet kökenli olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle askerler (%14,6), dâhiliye (% 14,2) ve adliye (%12,4) çalışanları ön plana çıkanlardır. Diğer dikkat çekici iki grup ise, memuriyet hayatı dışında yer alan çiftçiler (% 21,1) ve din adamlarıdır (%10,5).

Nisan ayının ilk günlerinden itibaren açılacak yeni meclisin isminin de ne olacağı tartışılmış, ideolojik çeşitlenmeye göre farklı öneriler sunulmuştur. İslamcılar, “Meclis-i Kebir”, Milliyetçiler, “Kurultay”, Osmanlıcılar ise Meclis-i Mebusan” ismini teklif etmişlerdi. Şerif Bey'in ise yevm-i küşatta, “Büyük Millet Meclisi'ni açıyorum” şeklinde bir ifadesi olmuş ve bu tarihten sonra

parlamento Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak adlandırılmıştır (Güneş, 2009:71).

23 Nisan günü, Mecliste en yaşlı üye sıfatıyla 75 yaşındaki Sinop Mebusu Şerif Bey söz almış ve kısa bir konuşma yapmıştır. Bu tarihten itibaren, Meclisteki tüm konuşmalar özenle kayıt altına alınacaktır. Tutanaklar, Meclisin açıldığı zaman lise öğrencisi olan evrak memurları tarafından tutulmuştur. Bu görevi icra etmiş olan Hıfzı V. Velidedeoğlu'nun aktardığına göre, üçerli gruptan on beş kişilik bir zabıt ekibi vardır ve tutanak şefinin idaresinde tüm konuşmalar elle kaleme alınmıştır; tüm metinler büroda tevhit edildikten sonra -ih-tiyaç varsa Meclis Reisi'ne imzaya çıkartılıp- numara verilerek deftere kaydedilmiştir (Velidedeoğlu, 1983: 45-46). Bugün itibarıyla, Birinci Meclis'e ait erişilebilir, toplam 33 ciltlik bir tutanak külliyesi mevcuttur.

Meclisin Yasama Faaliyetleri ve Hukuki Düzeni

Mustafa Kemal Paşa, açılıştan bir gün sonra 24 Nisan 1920 tarihinde yaptığı konuşmasında, yeni bir hükümet kurulmasına yönelik önergesini açıkladı; buna göre

Şerif Bey'in ise yevm-i küşatta, “Büyük Millet Meclisi'ni açıyorum” şeklinde bir ifadesi olmuş ve bu tarihten sonra parlamento Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak adlandırılmıştır.

Meclis başkanı aynı zamanda hükümetinde başkanlığını üstlenecekti. Geçici de olsa bir devlet reisi seçmek doğru değildi. Padişah ve halife, maruz kaldığı baskıdan kurtulduktan sonra Meclisin düzenleyeceği esaslara göre yerini alacaktı. Bu ifadeler yeni bir devlete, yeni bir iktidar odağına işaret etmekteydi; mevcut bir anayasa yürürlükte bulunmakla birlikte Mustafa Kemal Paşa, fiili durumdan hareketle kurucu iktidar olarak hareket etmek istiyordu.

Bu bağlamda aynı gün yapılan seçim ile Mustafa Kemal Paşa Meclis Başkanı, Celalettin Arif Bey de ikinci Başkan seçildi. 25 Nisan 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığını üstleneceği, hükümet görevi icra edecek, geçici encümen kuruldu. Daha sonra yasalaşan İcra Vekillerinin Suret-i İntihabına Dair kanun ile yürütmenin seçim hukuku somutlaştı. Bu yasa, kuvvetler birliği ve konvansiyonel meclis hükümeti sisteminin ihdas

edilmesi bakımından oldukça önemliydi. 1921 Teşkilat-ı Esasiye'nin kanunlaşacağı ocak ayına kadar yasama ve yürütmeye dair çıkan her bir yasal düzenleme, peyderpey bu anayasanın temellerini oluşturacaktır.

Bu süre zarfında Meclis, sadece kendi teşkilatını değil toplumsal ve siyasal konularda da yasal düzenlemeler yaparak meşruiyetini arttırmak istemiştir. Çıkan ilk yasa, hayvanlardan alınan ağnam vergisidir. Mevcut verginin dört kattan sekiz kata çıkacağı söylentisini kesmek, Meclise karşı gelişen tepkiyi durdurmak amacıyla 1 Numaralı yasa ile konu düzenlenmiş, diğer yandan vergi salınımı üzerinden yeni ihdas edilen iktidarın gücü yönetilenlere hissettirilmiştir. Meclisin 2 numaralı yasası, Hıyanet-i Vataniye Kanunu'dur. Kanunun girişinde ifade edilen "yüce Hilafet ve Saltanat makamı ve Osmanlı ülkesini yabancı güçlerden kurtarmak" olduğu hususu, saltanatın ve hilafetin

— 66 —

**Büyük Millet Meclisi,
sadece yasamayı değil
yürütme yetkisini de
uhdesinde taşımaktaydı.
Nitekim Anayasada,
idarenin bizatihi “Büyük
Millet Meclisi Hükümeti”
tarafından yapılacağı
belirtilmişti.**

— 77 —

yürürlükte olduğu bir dönemde kullanılan “gevşek” söylemin bir yansıması olarak okunabilir. Hıyanet-i Vataniye Kanunu’na göre, mahkemelerce verilen hükümlerin TBMM tarafından temyiz edilecek olması Meclisin yasama ve yürütme yetkilerine ilaveten yargı yetkisini de kullanacağına, kuvvetler birliği ilkesinin tahkim edileceğine işaret etmekteydi (Demirel, 2012: 42). Meclisin çıkartacağı önemli yasalardan birisi de Men-i Müskirat (İçkinin Yasaklanması) Kanunu’dur. Meclisin açılmasından dört gün sonra Trabzon Mebusu, ileride II. Grubun liderlerinden Ali Şükrü Bey’in verdiği önerge yaklaşık dört buçuk ay sonra, uzun tartışmaların ardından kabul edilecektir (Hacıfettahoğlu, 2003: 86). Bu kanun, Meclis içerisinde dini konularda hassasiyeti olan grupların gücüne işaret etmesi bakımından önemlidir.

Birinci Meclis’in hukuki ve siyasi açıdan dayandığı temeller, 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanunu (bundan sonra 1921 Anayasası olarak ifade edilecek) ile çok daha sarıh biçimde ifade edilecektir. Sadece siyasi teşkilatı oluşturmanın ötesinden 1921 Anayasasında egemenliğin millete verildiğinin açıkça ifade edilmesi, bunun adresi olarak Meclisin gösterilmesi yeni bir siyasal rejime

işaret etmekteydi. 1923 yılında yapılan anayasa değişikliği, kurulan devletin biçiminin cumhuriyet olmasından ibaretti. Bu durumu teyit eden bir başka örnek, saltanatın kaldırılması noktasında alınan Meclis kararlarında, egemenliğin millete ait olduğunun 1921 Anayasasına referansla açıklanmasıdır (Parla, 2016: 21-22). 1923 yılından yapılan değişiklik tarihsel açıdan önemli olmakla birlikte, egemenliğin millete verilip, cumhurun egemen kılınması çok daha önce 1921 Anayasası ile olmuştur.

1921 Anayasası, literatürde meclis hükümeti ya da konvansiyonel meclis olarak ifade edilen sistemin açık örneğidir. Meclis hükümeti teorik olarak kuvvetlerin yasamada toplandığı kuvvetler birliği sistemidir. Büyük Millet Meclisi, sadece yasamayı değil yürütme yetkisini de uhdesinde taşımaktaydı. Nitekim Anayasada, idarenin bizatihi “Büyük Millet Meclisi Hükümeti” tarafından yapılacağı belirtilmişti. Diğer taraftan, meclis hükümeti sistemine uygun olarak bir devlet başkanlığı makamından anayasada bahsedilmemiştir. Hükümeti oluşturan bakanlar, Meclis tarafından seçilir ve istediği zaman görevden alınabilirdi. Bakanların, meclis sistemine uygun olarak kolektif bir sorumluluğu yoktu. 1923 yılında, 2. Meclis dönemin-

de, Cumhuriyetin ilan edilmesiyle devlet başkanlığı ihdas edilecek ve sistem, meclis hükümeti modelinden parlamenter sisteme doğru kayacaktır (Gözler, 2018: 35).

Siyasi Ayrışma

Yeni bir egemenlik ilişkisi kuran, savaş meydanlarından silahlı mücadeleyi yürüten Birinci Meclis'in en dikkat çekici yönü, tüm süreçleri büyük bir demokratik olgunluk içerisinde yürütmüş olmasıdır. Önemli bir kısmı parlamenter tecrübeye sahip Birinci Meclis mebusları, herhangi bir karar alırken tartışmaktan, ifade etmekten ve buna bağlı olarak ayrışmaktan geri durmamışlardır. Birinci Meclis içerisinde farklı ideolojilere bağlı zümreler oluşmakla beraber asıl bölünme, I. ve II. Anadolu Müdafaa-i Hukuk Grupları arasında cereyan eden siyasi mücadele etrafında somutlaşacaktır.

Büyük oranda tartışmalar, I. Grup olarak bilinen liderliğini Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun 10 Mayıs 1921 tarihinde kurulması ile başlamıştır. I. Gruba dâhil olmayan mebuslar, bu tarihten itibaren örgütsüz muhalefet ettikten sonra 1922 yılı temmuz ayında aynı isimle II. Anadolu ve

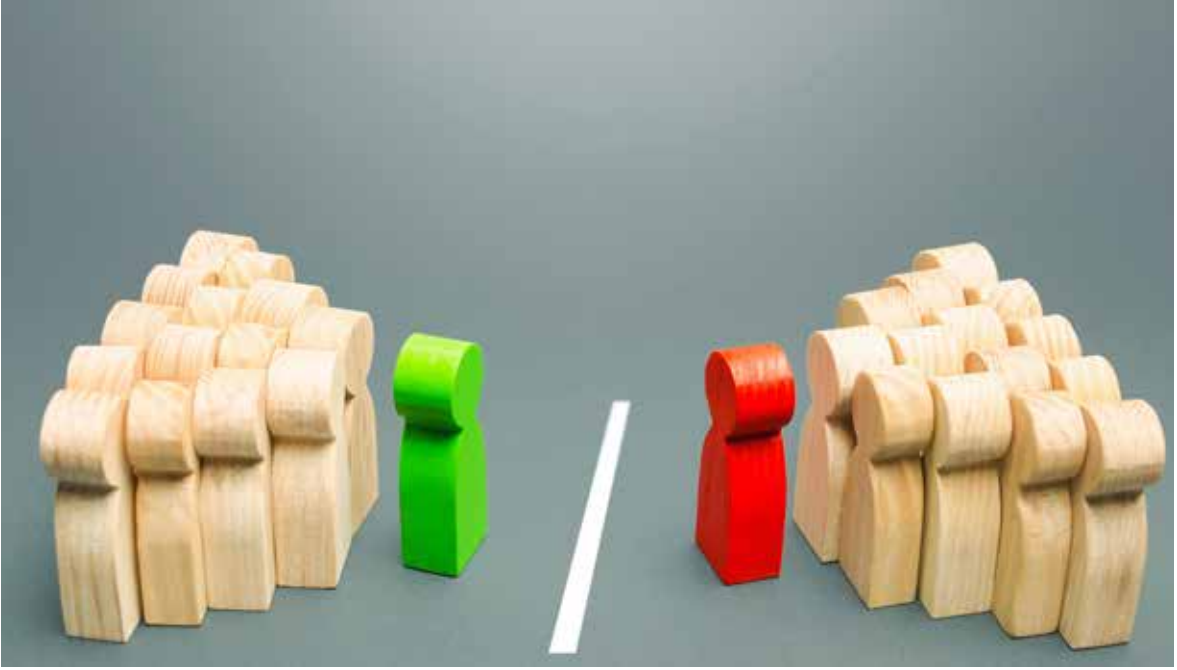
Müdafaa-i Hukuk Grubu'nu kurarak muhalefeti teşkilatlı bir hale getirmişlerdir. Bunun yanında iki gruba da dâhil olmayan, bağımsız Müstakil Grubun olduğu bilinmektedir (Demirel, 2005: 164).

İki grup arasındaki ayrışma Türk siyasi düşünce tarihinde biraz da içeriklerinden soyutlanarak ele alınmaktadır. Kemalist literatüre göre I. Grup ilerici, demokrat bir fikre sahipken; II. Grup saltanatçı ve hilafet taraftarı olması sebebiyle gerici bir mahiyet arz etmektedir. İslamcılar, iki grup arasında açık bir düalizm kurmamakla birlikte tüm ilgilerini II. Gruba yöneltmektedirler. Bu durumun gerisinde, özellikle II. Grubun öne çıkan liderlerinin daha dindar olmasının önemli payı vardır. Ayrıca II. Grubun sivrilmiş isimlerinden Ali Şükrü Bey'in öldürülmesi ve olayın Mustafa Kemal Paşa'nın yaveri Topal Osman ile ilişkilendirilmesi II. Gruba duyulan sempatiyi artırmaktadır. Konuyu toplumcu perspektiften alan tezlere bakıldığında I. grup memur kökenli, devletli, görece üretim ilişkilerinin dışında kalırken; II. Grup ise, daha dindar ve piyasa ilişkilerinin içerisinde yer alan bir sınıftır. Özellikle akademik çalışmalara konu olan liberal, demokratik tezler ise olayı, Meclisin sahip olduğu anayasal yetkilerinin kullanılması

Önemli bir kısmı parlamenter tecrübeye sahip Birinci Meclis mebusları, herhangi bir karar alırken tartışmaktan, ifade etmekten ve buna bağlı olarak ayrışmaktan geri durmamışlardır.

noktasında değerlendirmiş; hukukun üstünlüğü ve demokratik düzenin korunması açısından II. Grubu liberal muhalefetin bir unsuru olarak ele almıştır.

Bu minvalde ayrışmanın, liberal tezlerle paralel olarak, II. Grubun, milli egemenlik kavramını merkeze alarak, Meclisin anayasal düzeyde sahip olduğu yasama, yürütme ve yargı yetkisine sahip çıkma kaygısından neşet ettiğini söyleyebiliriz. II. Grup, yasamanın üstünlüğü konusunda olağanüstü bir duyarlılık göstermiş; milli egemenlik yetkisine hâlel getirecek girişimlere karşı tereddütsüz kaşı çıkmıştır. Mustafa Kemal'in şahsında cisimleşen I. Grubun yasama iradesini ya da milli egemenliği zayıflatacak tüm girişimleri, II. Grubun muhalefeti ile karşılaşmıştır. II. Grubun ortaya çıkışında II. Abdülhamid ve İttihat ve Terakki dönemlerinde yaşanan korku atmosferinin önemli payı vardır; kişi ya da ku-

rum kültüne duyulan hissiyat, muhalifleri cephe almaya sürüklemiştir.

Muhalefet, varlığını asla Meclisin ortak amaçlarından ayrı bırakmamıştır; kendisine verdiği II. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu ismi de bunun bir yansımasıdır. Temel perspektif olarak II. Grup bir iktidar amacı taşımamış, kendisini bir murakabe mekanizması olarak görmüş; hassas olduğu konularda iktidar mekanizmalarına eleştiri getirmiştir (Kayalı, 1985: 1163).

Ahmet Demirel, başta doktora çalışması olmak üzere kaleme aldığı birçok eserinde, ihtilafın anayasal konular etrafında cereyan ettiğini ve bunların da şu yedi başlık altında toplanabileceğini ifade etmiştir (2012: 48):

1. Heyet-i Vekile'nin görev ve sorumlulukları,
2. Meclis üstünlüğü, Başkumandanlık Kanunu

- 3.Başkumandanlık Kanunu'yla başkumandana verilen olağanüstü yetkiler
4. Vekil seçimlerinde aday gösterilmesi
- 5.Meclis başkanlık divanının tarafsızlığı,
- 6.İstiklal mahkemeleri
- 7.Temel hak ve özgürlükler

Özetle, II. Grubun teşekkülünü, esas itibariyle meclis hükümet sisteminde yasamaya verilen anayasal yetkilerin muhafazası olarak okuyabiliriz.

Sonuç

Birinci meclis, gücünü ve varlığını yitiren imparatorluğun genç bir cumhuriyet olarak ayağa kalkmasında rol oynayan en önemli siyasi aktördür. Sadece anayasa ihdas eden bir parlamento değil konvansiyonel meclis modelinde bir hükümet olarak çalışmış, sahada askeri birlikleri uluslararası düzende diplomatik ilişkileri yürütmüştür. Birinci Meclisin Türk siyasal hayatı için ifade edebileceğimiz en mümeyyiz vasfı sahip olduğu demokratik kültürüdür. İlk yıllarını otoriter bir modernleşme olarak geçiren ancak 1950 sonrası görece demokratikleşme belirtileri veren genç cumhuriyetin hemen yanı başında cereyan eden çoğulcu siyaset, Türk siyasi kültüründe var olan liberal damarın erken ve bir o kadar mümtaz örneğidir.

Birinci Mecliste ortaya çıkan muhalefetin, Türk siyasi literatüre yansıyan bölünmeler etrafında değil anayasanın öngördüğü düzen çerçevesinde cereyan ettiği ifade edilebilir. Kendisini meclisin bütünlüğünden, ülkenin kaderinden ayır-

mayan muhalif isimler, milli egemenliğin muhafazası, yasamanın üstünlüğü, özgürlükler ve kişi kültürünün engellenmesi adına cepheden mücadele vermişlerdir. Türk siyasetinde var olan otoriter, devletçi ve merkezîyetçi damar kısa süreli ortaya çıkan bu karşı koyuşu sönmüştür. Bu olmakla birlikte, dip dalga olarak kendisini muhafaza eden demokratik muhalefet farklı kimlik ve liderler etrafında tekrardan siyaset sahnesine çıkacaktır.

Kaynakça

- Demirel, A. (2005). Milli mücadele döneminde birinci Meclis'teki liberal fikirler ve tartışmalar. Murat Yılmaz (Ed.), Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce, Liberalizm içinde (s.165-184). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demirel, A. (2011). Birinci Meclis'te muhalefet. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demirel, A. (2017). İlk Meclis'in vekilleri. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dilipak, A. (1988). Bir başka açıdan Kemalizm. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Hacıfettahoğlu, İ. (2003). Ali Şükrü Bey emperyalizme karşı bir hürriyet kahramanı. Ankara: Atlas Yayınları.
- Gözler, K. (2018). Türk Anayasa Hukukuna Giriş. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Karabekir, K. (2008). İstiklal harbimiz. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kayalı, K. (1985). I. TBMM’de muhalefet. Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi. (Cilt.5. s.1161-1167). İstanbul: İletişim Yayınları.

Parla, T. (2016). Türkiye’de Anayasalar. İstanbul: Metis yayınları.

Tanör, B. (2004). Osmanlı-Türk anayasal gelişmeleri. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tunaya, T. Z. (2009). Türkiye’de Siyasal Gelişmeler (1876-1938). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Velidedeoğlu, H. V. (1983). Milli Mücadele Anıları. İstanbul: Hil Yayınları.

Memur-Sen'in
Bilimsel, Akademik ve Sosyal Hayata Katkısıdır.

+90 312 230 48 98 www.memursen.org.tr